

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

XIX. YÜZYILDA KONYA MEVLÂNA CADDESİ'NİN
FİZİKSEL YAPISI VE KULLANIMI

BİRGÜL DÜNDAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
DR. ÖĞR. ÜYESİ Ş. PINAR ÖZYALVAÇ

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

XIX. YÜZYILDA KONYA MEVLÂNA CADDESİ'NİN
FİZİKSEL YAPISI VE KULLANIMI

BİRGÜL DÜNDAR
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
DR. ÖĞR. ÜYESİ Ş. PINAR ÖZYALVAÇ

KONYA-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Birgül DÜNDAR
	Numarası	168105011011
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Tarih
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Ş. Pınar ÖZ.YAL.VAÇ
	Tezin Adı	19. Yüzyılda Konya Mevlana Caddesi'nin Fiziksel Yapısı ve Kullanımı

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *19. Yüzyılda Konya Mevlana Caddesi'nin Fiziksel Yapısı ve Kullanımı* başlıklı bu çalışma *20.06.2018* tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	Ş. Pınar ÖZ.YAL.VAÇ	
2	Dr. Öğr. Üyesi	Yasemin Erdemir	
3	Prof.-Dr.	Caner ARABACI	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Birgül DÜNDAR		
	Numarası	168105011011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	19. Yüzyılda Konya Mevlâna Caddesi'nin Fiziksel Yapısı ve Kullanımı			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Birgül DÜNDAR

		T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü				
Öğrencinin	Adı Soyadı	BİRGÜL DÜNDAR				
	Numarası	168105011011				
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH ANABİLİM DALI/ TARİH BİLİM DALI				
	Programı	TEZLİ LİSANS	YÜKSEK	×		
		DOKTORA				
	Tez Danışmanı	DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞÜKRİYE PINAR ÖZYALVAÇ				
Tezin Adı	XIX. YÜZYILDA KONYA MEVLÂNA CADDESİ'NİN YAPISI VE KULLANIMI					

ÖZET

Konya, Anadolu'nun tarihi sürekliliğe sahip en eski yerleşim birimlerinden bir tanesidir. Şehrin merkezi Alâeddin Tepesi olup zaman içinde genişlemiştir. Çalışmamızın ana eksenini, Alâeddin Tepesi'nden Aksaray Kapısı'na uzanan hattın bulunduğu yerdir. Günümüzde Mevlâna Caddesi adı ile tanımlanan bölgedeki önemli kültürel birikimler ve tarihi doku, yapılar üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır. XIX. yüzyıla gelebilen dini, sivil ve eğitim yapıları yalnız fiziksel özellikleri ile değil, çevresini etkiledikleri ve etkilendikleri ölçüde yaşamın merkezinde, ona kattıkları değer bağlamında ele alınmak istenmiştir. Bu amaçla tezimizde ilk olarak şehir kavramı üzerinde durulmuştur. Ardından Anadolu Selçukluları döneminden itibaren şehre Müslüman kimliğini veren kültürel ve sosyal yapıların nasıl konumlandırıldığını anlamak üzere, bugün çoğunun adı unutulmuş ancak XIX. yüzyılda varolan 9 mahallenin sınırları anlatılmaya çalışılmıştır. Caddenin idari ve dini yapılar, medrese ve kütüphane gibi eğitim yapıları, hanlar, çeşmeler ana başlıkları altında kimler tarafından nasıl kullanıldığı, kimi XIII. yüzyıla tarihlenen yapılar arasında nasıl yaşadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Cadde, Cami, Medrese, Kütüphane, XIX. Yüzyıl

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Author's	Name and Surname	BİRGÜL DÜNDAR		
	Student Number	168105011011		
	Department	DEPARTMENT HISTORY/ HISTORY DEPARTMENT OF SICIENCE		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	×	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	ASSOC. PROF. DR. ŞÜKRİYE PINAR ÖZYALVAÇ		
Title of the Thesis/Dissertation	STRUCTURE AND USAGE OF KONYA MEVLANA STREET IN THE XIX TH CENTURY			

ABSTRACT

Konya, is one of the oldest settlement units of Anatolia with its historical continuity. Alaeddin Hill, the center of the city, has expanded over time. The main axis of our study is where the line extending from Alâeddin Hill to Aksaray Gate is located. Today, Mevlana Street is defined by the name of significant cultural accumulation in the region and historical texture, structures have been tried to be defined. XIX. the religious, civil and educational structures that may come to the century were not only intended to be addressed in the context of their physical characteristics, but also in the context of the value they add to it at the center of life to the extent that they affect and affect their environment. Fort this purpose, in our thesis, the concept of city is first emphasized. Then, in order to understand how the culturel and social structures that give the city a Muslim identity since the Anatolian Seljuks period, most of the names have been forgotten today but the borders of the 9 neighborhoods that existed in the XIXth century were tried to be explained. It was tried to determine how the Street was used by administrative and religios structures, educational buildings such as madrasah and library, inns, fountains and how they lived among some of the buildings dated to the XIIIth. century.

Key Words: Konya, Street, Mosque, Medrese, Library, XIXth. Century

İÇİNDEKİLER

Tez Kabul Formu.....	i
Bilimsel Etik Sayfası	ii
Özet	iii
Abstract	iv
İçindekiler.....	v
Kısaltmalar	xii
Ön Söz	xiii
Giriş.....	1
1. Metot ve Yöntem.....	1
2. Konuyla İlgili Literatür Çalışması.....	1
3. Şehir Kavramı.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNA CADDESİ'NİN OLUŞUMU

1.1. Osmanlı Döneminden Önce Mevlâna Caddesi Bölgesi	9
1.2. Osmanlı Döneminde Mevlâna Caddesi'nin Fiziksel Yapısı	10

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNETİM ve YARGI BİRİMLERİ

2.1. Beylerbeyi Sarayı/ Bedelci Mehmet Ağa Sarayı (Paşa Konağı).....	24
2.2. Hükümet Konağı (Vilâyet Konağı)	28
2.3. Mahkeme Konağı ve Görevliler	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ YAPILAR

3.1. Cami, Mescit ve Türbeler	40
3.1.1. İplikçi Camisi (XII-XIII. Yüzyıl).....	43

3.1.2. Şerafettin Camisi (XIII. Yüzyıl).....	49
3.1.3. Vefa Hatun Mescidi (XII-XIII. Yüzyıl)	52
3.1.4. Alevî Sultan (Ulvî Sultan) Mescidi ve Türbesi (XIII. Yüzyıl).....	53
3.1.5. Bulgur Dede Tekkesi Mescidi (XIII. Yüzyıl)	56
3.1.6. Hacı Hasan Camisi (1409)	62
3.1.7. Kalecik Mahallesi Mescidi (1658)	66
3.1.8. Kapı/Kapu (İhyaiyye) Camisi (1658).....	66
3.1.9. Aziziye Camisi (1867).....	73
3.1.10. Tahte'l Kal'a (Taht-ı Kale) Mescidi.....	77
3.1.11. Şükran Mescidi (XIX. Yüzyıl)	79
3.1.12. Şerefşirin Mescidi (1883).....	80
3.1.13. Şeyh Şerafettin Türbesi	81
3.1.14. Nalıncı Baba Türbesi.....	83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM YAPILARI VE KULLANIMI

4.1. İplikçi (Altunaba) Medresesi (1200)	92
4.2. Nizamiye (Nalıncı) Medresesi (1237)	95
4.3. Hacı Ali Efendi Darülhuffazı (1429).....	98
4.4. Zincirli Medresesi (1712).....	101
4.5. Fethiye (Karahafız) Medresesi (1739)	103
4.6. Yağmurlu Medresesi (1756).....	106
4.7. Küçük Daire (Gilistralı) Medresesi (1756)	108
4.8. Kadızâde Medresesi (1766).....	110
4.9. Ataiyye Medresesi (1768)	111
4.10. Yılanlı Medresesi (XVIII. Yüzyıl)	113
4.11. İrfaniye Medresesi (1810-1822).....	114
4.12. Ziyaiyye (Ziyaeddin) Medresesi (1816).....	115
4.13. Muhaddis (Muhaddiszade, Muhaddis Dairesi) Medresesi (1832-39)	117
4.14. Saidiye (Kafalı) Medresesi (1836)	118
4.15. Süleymaniye (Tavaslı Hoca) Medresesi (1842).....	120

4.16. Ebubekir Sami Paşa Medresesi (1845).....	122
4.17. Tefikiye (Karahöyük) Medresesi (1878).....	125
4.18. Takva Dairesi (Yeni Daire) Medresesi (1880).....	125
4.19. Molla-i Cedid (Molla Efendi) Medresesi (XIX. Yüzyıl)	126
5.1. Kütüphaneler ve Kullanımı	128
5.1.2. İplikçi Cami Kütüphanesi.....	129
5.1.3. Zincirli Medresesi Kütüphanesi	133

BEŞİNCİ BÖLÜM

TİCARÎ YAPILAR ve ÇEŞMELER

6.1. Çarşı-Pazarlar	138
6.1.1. Bedesten	138
6.1.2. Çarşılar	141
6.1.2.1. Kavafiye Çarşısı	142
6.1.2.2. Çarşı Yangını.....	143
6.1.3. Pazarlar	145
6.1.3.1. Odun Pazarı	145
6.1.3.2. Sipahi Pazarı.....	145
6.1.3.3. Un Kapanı Pazarı.....	146
6.2. Hanlar	146
6.2.1. Terkenlioğlu Hanı.....	146
6.2.2. Valide Han.....	146
6.2.3. Mecidiye Han	149
6.3. Hamamlar	149
6.3.1. Mahkeme Hamamı (Yeni Hamam-Çifte Hamam 1464)	151
6.3.2. Ahmet Efendi Hamamı (1667)	152
6.3.3. Kürkçü Hamamı	153
6.4. Çeşmeler	153
6.4.1. Süleymaniye Medresesi Çeşmesi (1842)	155
6.4.2. Şerefşirin Çeşmesi (1883)	156
Sonuç	158

Kaynakça	160
Ekler	174
Öz Geçmiş	178

Fotoğraflar

Fotoğraf-1: Hükümet Konağı Ön Cephesi	37
Fotoğraf-2: Şerafettin Camisi Yönünden Hükümet Konağı	37
Fotoğraf-3: Aziziye Camisi, H. 1278/M. 1861	42
Fotoğraf-4: İplikçi Camisi Kuzeydoğu Cephesi Görünümü	46
Fotoğraf-5: İplikçi Camisi Şadırvanı	47
Fotoğraf-6: İplikçi Camisi (XX. Yüzyıl)	47
Fotoğraf-7: İplikçi Camisi Mevlâna Caddesi'nden Bir Görünüm	48
Fotoğraf-8: İplikçi Camisi- Mevlâna Caddesi Cephesinden.....	49
Fotoğraf-9: Şerafettin Camisi Mevlâna Caddesi Cephesinden	52
Fotoğraf-10: Ulvî Sultan Mescidi ve Türbesi.	56
Fotoğraf-11: Mescit İçinde Bulgur Dede Mezarı (Cephesi Kadınlar Bölümü Merdiveninden)	57
Fotoğraf-12: Bulgur Dede Mescidi	59
Fotoğraf-13: Solda Bulgur Dede Mescidi Dış Mihrabı, Sağda Mescidin Çinili İç Mihrabı ve Minberi	60
Fotoğraf-14: Bulgur Dede Mescidi Giriş ve Yan Çini Pencere Cephesi	61
Fotoğraf-15: Caminin Güney Duvarı Soldan Sağa Kitabe ve Güneş Saati	62
Fotoğraf-16: Hacı Hasan Camisi.....	65
Fotoğraf-17: Hacı Hasan Camisi İç Kısım.....	65
Fotoğraf-18: Kapı Camisi Devşirme Malzemeleri.....	69
Fotoğraf-19: Kuzey Giriş Kitabesi	70
Fotoğraf-20: Kapı Camisi Doğu Girişi	72
Fotoğraf-21: Aziziye Camisi	74
Fotoğraf-22: Aziziye Camisi Sağ Minaresi ve Giriş Kapısı	76
Fotoğraf-23: Aziziye Camisi.....	77
Fotoğraf-24: Aziziye Camisi İç Görünüm	77
Fotoğraf-25: Tahtıkale- Asrî Camisi.....	78
Fotoğraf-26: Şükran Mescidi Güney, Doğu Cepheleri	80

Fotoğraf-27: Şerefşirin Camisine Ait Şamdan.....	80
Fotoğraf-28: Şerefşirin Camisi.....	81
Fotoğraf-29: Şeyh Şerafettin Türbesi.....	83
Fotoğraf-30: 1927 Yılında Yıkılan Selçuklu Eseri Nalıncı Baba Türbesi	84
Fotoğraf-31: Konya İnce Minare Müzesi, Nalıncı Baba Türbesi Kitabesi, XIII. Yüzyıl	84
Fotoğraf-32: Milli Kütüphane Arkasında Nalıncı Baba Türbesi	85
Fotoğraf-33: İplikçi Medresesi.....	95
Fotoğraf-34: Ali Efendi Dârü'l-Huffazı.....	100
Fotoğraf-35: Bedesten Kitabesi, Konya İnce Minare Müzesi.....	140
Fotoğraf-36: Eski Bedesten.....	141
Fotoğraf-37: Odun Pazarı.....	145
Fotoğraf-38: Konya Mecidiye Hanı	149
Fotoğraf-39: Mahkeme Hamamı Bayanlar Girişi	152
Ekler	
Ek-1: Aynî Ali Efendi, Kavânin-i Ali Osman Der Hülasai Mezamin-i Defter-i Divan	175
Ek-2: Konya Şehrinin Görünüşü, 1826'da L. De Laborde.....	175
Ek-3: Hükümet Konağı Yeniden İnşası, BOA. DH. MKT.01605.00070.001	176
Ek-4: XIX. Yüzyıl Sonlarında Hükümet Meydanı	176
Ek-5: Ulvî Sultan Türbesi Zemin Tespiti Görüntüsü	177
Ek-6: Valilik Binası Arkasında Ulvî Sultan Mescidi-Türbesi	177
Ek-7: Kapı Camisi, BOA, MKT. MHM.406.10.5	177
Ek-8: Kapı Camisi, BOA, MKT. MHM.406.10.6	177
Ek-9: Konya Bedesteni	178
Tablolar	
Tablo-1: XIX. Yüzyıl Konya Valileri	35
Tablo-2: İplikçi Medresesi	92
Tablo-3: Zincirli Medresesi	102
Tablo-4: Karahafız Efendi Medresesi	104

Tablo-5: Yağmuroğlu Medresesi	107
Tablo-6: Küçük Daire Medresesi	109
Tablo-7: Kâdızâde Medresesi	110
Tablo-8: Atâiyye Medresesi	112
Tablo-9: Yılanlı Medresesi	113
Tablo-10: İrfâniye Medresesi	114
Tablo-11: Ziyâ'îyye Medresesi	116
Tablo-12: Sâîdiyye Medresesi	118
Tablo-13: Süleymaniye Medresesi	122
Tablo-14: Ebubekir Sami Paşa Medresesi	124
Tablo-15: Takva Dairesi Medresesi	125
Tablo-16: Molla Efendi Medresesi.....	127
Tablo-17: Konya Vilâyet Salnamesi'nde İplikçi Camisi Kütüphanesi Kitap Listesi ve Sayıları	129
Tablo-18: KŞS'de İplikçi Medresesi Kütüphanesi'nin Kitap Listesi ve Sayıları	130
Tablo-19: Konya Vilâyet Salnameleri'nde Zincirli Medresesi Kitap Listesi.	133

KISALTMALAR

A.AMD: Sadâret Âmedî Kalemî Defterleri

AE.SMHD.I: Ali Emiri Mahmut I

BEO: Bâb-ı Âlî Evrak Odası

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

bkz: Bakınız

C: Cilt

C.EV: Cevdet Evkaf

d: Doğum Tarihi

DH.MKT: Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemî

DH.TMIK: Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamemat ve Islahat Komisyonu

ENV: Envarter

H: Hicri

HZ: Hazreti

İ.EV: İrade Evkâf

İ.MC: İrade Maliye

KŞS: Konya Şer'îye Sicili

KVS: Konya Vilâyet Sâlnamesi

M: Milâdi

MKT.MHM: Mektubî Mühimme ve Kalemî Odası

MVL: Meclis-i Vâlâ Riyaseti Belgeleri

ö: Ölüm Tarihi

s: Sayfa

vd: Ve Diğerleri

vs: Vesaire

ÖN SÖZ

Selçuklulara başkentlik etmiş kadim bir şehir olan Konya; Anadolu Selçuklu Devleti, Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet kurduğu dönemlerde sosyal, kültürel ve mimari açıdan değerli eserlere sahip olmuştur. Zengin tarihi birikime sahip olmasının önemli nedenlerinden biri konumudur. XIX. yüzyıl çerçevesinde ele alınan Konya'nın değişimin hız kazandığı yüzyılda, geçmişin izi korunmaya/kaybedilmeye yüz tutan bir çizgide nefes almaya çalışıldığını, bölgeyi ziyaret eden seyyahlardan anlıyoruz. Pek çok mimari eserin korunamaması bir yana yıkılan eserlerin parçaları bir başka yapıda kullanılarak geri dönüşüm yapılması tamamen kaybolmasından daha iyi olduğunu düşündürmektedir.

XIX. yüzyılın sonlarında caddeye adı verilen ünlü tasavvuf adamı Mevlâna Celâleddin-i Rumî'dir. Alâeddin'den Mevlâna Türbesi'ne uzanan bu caddenin genişliği 40 metre ve uzunluğu yaklaşık 800 metredir. Pek çok yapının yok edilmesi göz önüne alınarak açılan cadde üzerinde ve çevresinde oldukça yoğun bir yapılaşmanın var olduğu görülmüştür. Zengin bir tarihe, kültürel ve mimari dokuya sahip Konya'da Mevlâna Caddesi'nde bir insanın ibadeti için mescit ve camileri, ilim öğrenebileceği medrese ve kütüphaneleri, alışveriş için pazar ve çarşısı, konaklaması için hanları, temizliği için hamamı şikâyete ihtiyaç duyduğunda kadı konağı ve hükümet konağıyla, yazın kavru lan sıcaklığında serinlemek için kullanacağı şadırvan ve çeşme suyuyla, zihninin derinliklerindeki soru işaretleri ve ilim öğrenebileceği kütüphaneleriyle bir bütün olarak ulaşabilmiştir.

Söz konusu eserleri çalışmam sırasında bana kolaylık sağlayan, konuya teşvik eden ve yol gösteren, fikirleriyle destekleyen, danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ş. Pınar Özyalvaç'a, araştırmamın başından sonuna kadar desteğini esirgemeyen aileme, en çok da saha incelemelerinde beni yalnız bırakmayan kardeşim Nurgül Dünder'a, manevi olarak her daim yanımda olan kardeşten öte dostum Nigar Atalay'a, tezimi okuyarak fikirlerini paylaşan, her zaman tebessüm etmemi sağlayan Sude Atalay'a ve kendileriyle fikir alışverişinde bulunduğum değerli hocalarıma saygılarımı ve şükranlarımı sunarım.

Birgül DÜNDAR

GİRİŞ

1. Metot ve Yöntem

Konya şehrinin sosyal, kültürel ve ekonomik durumunu yapılar üzerinden inceleyecek olan çalışmamızın sınırları, Mevlana Caddesi ve XIX. yüzyıl olarak belirlenmiştir. Cadde'nin mevcudiyetinden önce bölgedeki mahalle isimleri ve öne çıkan sokak adları günümüzdeki hali ile karşılaştırılarak anlatılmış böylece tezde yer alan cami, medrese, hamam, han gibi yapıların mahalledeki konumlarının anlaşılmasına gayret gösterilmiştir. Araştırma, Alâeddin Tepesi'nin doğu yönünde yer alan Şehitler Anıtı'ndan başlanarak Mevlâna Türbesi önünde son bulacak alanı içermiştir. Başlıca mahalleler, anıt tarafından yolun solundan başlayarak sırasıyla Şems, Kürkçü, Şerefşirin, Şükran, Devle, Kalecik, Bab-ı Aksaray, Pürçüklü, Civar, mahallelerinin özellikle adı geçen caddeyle bütünleşik ve yakın kısımları ele alınmıştır. Bu araştırmanın en zor kısmı XIX. yüzyılda kullanılan mahalle isimlerinin artık olmayışı ya da tek bir isim adı altında birleştirilmesidir. Cadde çevresindeki yapılar bir sanat tarihçisi yahut bir mimar detayı ile ele alınmayacaksa da binaların fiziksel özelliklerine kısmen değinilecek, tarihi çevreye katkısı, önemi ve nasıl kullanıldığı ön plana çıkarılacaktır.

2. Konuyla İlgili Literatür Çalışması

Konya ile ilgili kaynak taraması yapılırken doğrudan XIX. yüzyıl Mevlâna Caddesi'nin, kültürel ve tarihi dokusunu ele alan bir çalışma yapılmadığı dikkati çekmiştir. Bu konuda Ahmet Kuştepe'nin *Mevlâna Caddesi Tarihi Dokunun Analizi ve Süreç İçinde Değişimi*, isimli yüksek lisans tezi bölgeyi mimarî açıdan değerlendirmiştir¹. Cadde'nin tarihsel oluşumunu anlamak için öncelikle caddeyi oluşturan mahallelerin tespiti gerekmektedir. Bu kapsamda Konya mahallelerini ciltler halinde yayımlayan ve makaleleriyle Konya kültürüne katkı sağlayan Mehmet Ali Uz'un; seri halinde yayınlanan "Konya Mahalleleri Tarihi" isimli eserleri² yol

¹ Kuştepe, Ahmet (2011). *Mevlâna Caddesi Tarihi Dokunun Analizi ve Süreç İçinde Değişimi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

² "Uz, Mehmet Ali (2015). *Devle*, Konya Mahalleleri Tarihi, Seri:2, Ekim, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları; Uz, Mehmet Ali (2015). *Kalecik*, Konya Mahalleleri Tarihi, Seri:3, Ekim,

gösterici olmuştur. Günümüzde imar çalışmaları çerçevesinde mahallelerin yeri ve yapısı değiştiğinden XIX. yüzyıl mahallelerinin yeri konusunda tespitler oldukça zor olmuştur. Bu nedenle mahalleleri bu kadar derinlemesine inceleyen başka bir yazar olmadığından söz konusu eserler oldukça değerli çalışmalardır.

Caner Arabacı'nın, Konya'daki medreseleri inceleyen araştırmalarından olan *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri- 1900-1924*³, "*Küçük Daire Medresesi*", *Molla-i Cedit Medresesi*⁴ isimli çalışmaları bölgenin eğitim hayatına katkıda bulunması bakımından değerlidir.

Ali Baş ve Tolga Bozkurt'un ortak çalışması olan *Konya Bedesteni*⁵ isimli makale bölgede çarşının merkezi addedilen bir yapıyı ele alması açısından önemlidir. M. Sabri Doğan'ın *İslam Su Medeniyeti ve Konya Suları* adlı eserinde Mevlâna Caddesinde yer alan bölgenin hayat kaynağı olan çeşme ve şadırvanlardan bahsetmesi bakımından dikkate değerdir⁶.

Görsel malzeme, fiziksel dokunun incelenmeye çalışıldığı tezimizde de önem kazanmaktadır. Bu konuda Haşim Karpuz'un düzenlediği XIX. ve XX. yüzyıl fotoğraflarının yer aldığı *Fotoğraflarla Geçmişte Konya* adlı albüm⁷ Konya'nın sergilediği mimari değerlerini, görselleştirmesi açısından önemlidir. Ayrıca Naci

---

Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları; Uz, Mehmet Ali (2015). *Şems*, Konya Mahalleleri Tarihi, Seri:5, Ekim, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları; Uz, Mehmet Ali (2016). *Şükran*, Konya Mahalleleri Tarihi, Seri:12, Şubat, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları; Uz, Mehmet Ali (2016). *Kürkçü*, Konya Mahalleleri Tarihi, Seri:14, Ağustos, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları; Uz, Mehmet Ali (2017). *Şerefsirin*, Konya Mahalleleri Tarihi, Seri:24, Mayıs, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları; Uz, Mehmet Ali (2017). *Civar*, Konya Mahalleleri Tarihi, Seri: 25, Temmuz, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları; Uz, Mehmet Ali (2017). *Pürçüklü-Pürçekli*, Konya Mahalleleri Tarihi, Seri:32, Aralık, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları; Uz, Mehmet Ali (2018). *Bab-ı Aksaray*, Konya Mahalleleri Tarihi, Seri: 30, Şubat, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları."

³ Arabacı, Caner (1998). *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri- 1900-1924*, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları ve Arabacı, Caner (1999). *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları.

⁴ Caner Arabacı, (2014). *Küçük Daire Medresesi*, Konya Ansiklopedisi, 6, 212. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları ve Caner Arabacı, (2014). *Molla-i Cedit Medresesi*, *Konya Ansiklopedisi*, 6, 413, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

⁵ Baş, Ali ve Bozkurt, Tolga (2003). "Konya Bedesteni", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (10), 507-528.

⁶ Doğan, M. Sabri (2004). *İslam Su Medeniyeti ve Konya Suları*, Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.

⁷ Karpuz, Haşim (1996). *Fotoğraflarla Geçmişte Konya*, İstanbul: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Bakırcı ve Hacer Kara'nın *Müzenin Saklı Hazinesi Cam Filmlerde Konya Anıtları*, eseri önemli bir diğer görsel kaynaktır⁸.

Caddenin oluşmasında dönüm noktası olan olaylardan biri 1867 yılında büyük bir alanı etkisi altına alan yangındır. Bu konu ile ilgili Hüseyin Muşmal'ın *1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi* adlı makalesi dikkat çekicidir⁹. Ayrıca XIX. yüzyıl Şer'iyeye Sicilleri'nin mevcut transkripsiyonlarından faydalanılmış, bu konuda Nuri Ünlü'nün, 1814-1816 yılını kapsayan *70 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili*¹⁰, Abdullah Aydoğmuş'un 1837-39 yıllarına ait *75 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*¹¹, Mustafa Şahin'in (*1840-1843 Tarihli 76 Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline Göre*)*Konya'da Tanzimat'ın Uygulanması*¹², Savaş Eroğlu'nun, *80 Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline Göre, 1847-1848 Tarihlerinde Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu*¹³ adlı eseri ve Betül Özger'in *74/F-4 Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline Göre Sosyal, İdari, Dinî, Hukukî ve Kültürel Açından Konya* isimli eserleri dönemin Konya'sı hakkında belgeler barındırmaktadır.

Ahmet Çaycı'nın "*Arşiv Kayıtlarına Göre Konya Mahkeme Hamamı (Hamam-ı Cedit, Yeni Hamam)*" adlı makalesi¹⁴ Konya'da Karamanoğlu döneminden günümüze gelerek varlığını korumuş Mahkeme Hamamı'na ait vakfiye ve şer'iyeye sicillerinden faydalanarak oluşturulmuş önemli bir eserdir. 1868-1885 yıllarına dair

⁸ Bakırcı, Naci ve Kara, Hacer (2011). *Müzenin Saklı Hazinesi Cam Filmlerde Konya Anıtları*, Konya: Damla Ofset, Müze Müdürlüğü Yayınları.

⁹ Muşmal, Hüseyin (2008). 1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (1), 97-116.

¹⁰ Ünlü, Nuri (2005). 70 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (M. 1814-1816/H. 1230-1232) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

¹¹ Aydoğmuş, Abdullah (2012). *75 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

¹² Şahin, Mustafa (2013). *Konya'da Tanzimat'ın Uygulanması (1840-1843 Tarihli 76 Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline Göre)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

¹³ Eroğlu, Savaş (2007). *1847-1848 Tarihlerinde Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (80 Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline Göre)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

¹⁴ Çaycı, Ahmet (2004). "Arşiv Kayıtlarına Göre Konya Mahkeme Hamamı, (Hamam-ı Cedit- Yeni Hamam)", <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/702/654>, (Erişim Tarihi: 06.11.2018).

Konya Vilâyeti Sâlnamesi ise Konya'nın sosyal, kültürel, eğitim hayatı hakkında verdiği bilgiler birinci elden kaynaklar olarak karşımıza çıkar.

Bunların yanı sıra Mustafa Yıldırım'ın *Konya'da Kaybolan Türk İslam Eserleri*¹⁵, Konya'nın XIX. yüzyıldan günümüze gelebilmiş ya da yok olmuş pek çok tarihi yapısını içermektedir.

Konya ile ilgili taranan diğer eser ve makalelerin yanı sıra Başbakanlık Osmanlı Arşivi elektronik veri sistemi ve TBMM açık erişimden yararlanılmış, Seyahatnameler incelenmiş, günümüze gelen yapılar tarafımızdan fotoğraflanmıştır.

3. Şehir Kavramı

Tarih boyunca insanoğlu tek başına çözemediği zorlukları ve ortaya çıkan sorunları toplum içinde gerçekleştirilen ilişkilerle çözüme yoluna gitmiştir. Korunma, barınma ve sosyal hayata yönelik ihtiyaçlar insanları ortak amaçlar kapsamında birlikte yaşamaya sevk etmiştir. Bunun sonucunda sosyal ilişkiler ortaya çıkmış; toplumsal olarak bir arada yaşama zorunluluğu, yerleşik yaşamı ve yerleşik yaşamın doruk noktasını oluşturan şehirlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda şehir, fiziksel niteliğiyle bir mekân, sosyal ve kültürel niteliğiyle de bir ilişkiler bütünü oluşturmaktadır.

Dünyada 'şehir' kelimesi farklı milletler tarafından farklı şekillerde ifade edilmiştir¹⁶. Örneğin Farsça olan *şehr* kelimesi bu dilde nüfusunun çoğunluğu ticaret, sanayi ve yönetim gibi işlerle uğraşan büyük yerleşim merkezlerini ifade ederken, Arapça'da şehir karşılığındaki en yaygın isimler medîne, belde ve mısrdır. Kur'ân-ı Kerîm'de şehir için on yedi yerde medine, on dokuz yerde beled-belde yirmi bir yerde dâr, beş yerde mısır, elli altı yerde karye şeklinde geçmektedir. Şehir kelimesi "dinî işlere bakan bir müftüsü ve kazâ hakkına sahip bir kadısı olan yer" şeklinde ifade edilmektedir¹⁷.

¹⁵ Yıldırım, Mustafa (2016). *Konya'da Kaybolan Türk İslam Eserleri*, Konya: Palet Yayınları.

¹⁶ Gedikli, 2015: 7.

¹⁷ Küçüktaşçı, 2010: 441.

Şehir; ahlakın, sanatın, felsefenin ve dinî düşüncenin geliştiği ortam olarak, insanın bu dünyadaki vazifesini, en üst düzeyde varlığının anlamını tamamladığı yerdir. Bu anlayış şehir biçiminin oluşmasını sağlar ve insanın en üst gelişme düzeyine ulaşmasının temeli olur¹⁸. Çeşitli bilim dalları ve içerdiği alanlara göre şehir kelimesi farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bir yönetim bilimci ve hukukçu için hukukî şekil; bir mimar için fiziksel görünüm, nüfus bilimci için de belirli bir miktar insanın bulunması o yerleşimin şehir olarak nitelenmesi için yeterli olmuştur¹⁹. Önemli bir mimar olan ancak şehri ontolojik açıdan değerlendiren Turgut Cansever'in tanımlamasında şehir; *“insanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli en büyük fizikî ürün ve insan hayatını yönelten, çevreleyen yapıdır. Bu yapıya biçim veren tercihleri ise insan ve toplumları, inançlarından, dinlerinden hareket ederek belirlerler. Şehir, insanlar arasındaki ilişkilere biçim veren, sosyal mesafelerin en aza indiği, bu ilişkilerin en büyük yoğunluk kazandığı yerdir”*²⁰. Sosyolojik açıdan yaklaşan XIX. yüzyıl filozoflarından Thoreau'ya göre şehir *“Milyonlarca insanın hep birlikte yalnız olduğu yerlerdir.”* Buradan hareketle şehir kavramının; tanımlayanın konumuna göre değiştiği, kimliklerin tanımları etkilediği görülmektedir. Thoreau'ya göre şehir, yabancıların tanınmadığı yerleşme veya yabancıların dünyası²¹ iken bu tabir Osmanlı dünyasında binlerce insanın bir arada ve sosyalleştiği yerlerdir.

Sosyal yaşam alanı olan şehri yaşanır kılan nedir? Bu sorunun cevabı şehir ile insan arasındaki samimi ilişkide gizlidir²². İnsanlara bir şehri anlamlı kılan şey, şehrin üzerinde kurulduğu değerlerdir. Şehirde yaşayan insanların ruhunda kökleşen değerlerin ve estetiğin bir uyumu söz konusudur. Eğer insanın ruhuyla içinde yaşadığı mekân arasında bir uygunluk yoksa o insan yaşadığı şehre yabancıdır ve o şehirde gariptir. Meşhur bir sözde söylendiği gibi *“İçiniz nasılsa dışınızda öyledir.”* Bir şehri, insanların ve tarihsel gelişimini analiz edebilmek için, önce o şehrin ait olduğu medeniyetin ve o kültürün iyi bilinmesi gerekir. O halde şehirleri sadece

¹⁸ Cansever, 2014: 105.

¹⁹ Tuş, 2007: 20.

²⁰ Cansever, 2014: 103.

²¹ Aliagaoglu-Uğur, 2016: 206.

²² Kutluer, 1995: 295.

maddi yapılar olarak değil, manevi değerlerin ve inançların şekillendiği bir alan olarak görmek gerekmektedir²³.

Şehri cazip kılan nedir? Barındırdıkları kültürel zenginlik nedeniyle şehirler insanlara her zaman çekici gelmiştir. Bu kültürel çekiciliğe kapılarak gelenler, eğer hayatlarını sürdürecektir maddî imkânları elde etmişlerse, kısa sürede köylü tutum ve davranışlarını terk ederek, yerleşik kültürün baskın etkisi altında şehirlere uyum sağlayabilmişlerdir. Ancak sanayi öncesi şehirlerin ekonomik imkânları sınırlı olduğundan, kırsal alanlardan şehre gelenlerin sayısı çok az olmuştur²⁴.

Şehri şehir yapan nedir? Şehir konusu Batı’da modern anlamda XIX. yüzyıldan itibaren yeniden ele alınarak, şehirleşme ve modernleşme olgusu çerçevesinde tahlil edilmiştir²⁵. Weber’e göre bir yerleşmenin şehir sayılabilmesi için şu özellikleri sergilemesi gerekmektedir: *“Bir kale, bir pazar, kendine mahsus bir mahkeme ve hiç değilse özerk bir hukuk, ilgili birlik biçimi ve en azından kısmî bir özerklik ve kendi kendini yönetebilme ve şehir sakinlerinin katılımının gerçekleştiği yetkililerce yönetilme”*²⁶. Bir tarihçi olan A. Toynbee’ye göre; *“Şehir, orada oturanların yaşamaları için gerekli yiyecekleri sınırları içerisinde ürettikleri bir iskân yeridir. Dolayısıyla şehir halkı, başkalarının ürettiklerini tüketmek durumundadır. Ayrıca şehirde şu hususiyetlerde dikkati çeker: 1- Korunmuş olması. 2- Bir pazarı, yani ticaret merkezinin varlığı. 3- Gıda dışında bir üretim yapılması icap eder”*²⁷.

Osmanlılar nazarında bir şehir fethedildikten sonra yapılabilecek en sembolik iş, kiliseleri camiye çevirmektir. Eğer Müslüman bir devletten alındıysa, mevcut vakıflar ve vakfiyeler korunurdu. Ezan okuyan minareler İslam şehrinin aşikâr bir sembolü ve en belirgin özelliğiydi²⁸. Bunun yanı sıra diğer sosyal hizmet kurumlarını bünyesinde bulunduran külliye inşaa edilirdi. Söz konusu kompleksler coğrafyanın imar ve iskânında şehirlerin fizikî görünümünde belirleyici olmuş, hizmet birimleriyle de sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta önemli roller üstlenmişlerdir.

²³ Demirci, 2003:131.

²⁴ Karatepe: -, 302-303.

²⁵ Tuş, 2007: 19.

²⁶ Öz, 2005: 58-59.

²⁷ Baykara, 1998: 4-5.

²⁸ İnalçık, 1995: 321.

İbadet, eğitim, sağlık, yeme-içme, barınma, alışveriş gibi günlük ihtiyaçların karşılandığı yerler olmaları sebebiyle şehirlerin merkezi olma özelliği kazanmışlar ve böylece Osmanlı halkının yaşam kültürünü şekillendirmişlerdir²⁹.

İslam şehirlerindeki caminin/külliyenin aldığı merkezi yerin Batı şehirlerindeki karşılığı “meydanlar³⁰” olmuştur. Batı şehir tarihi bir anlamda meydan da ve meydan etrafında örgütlenen ekonomik ve siyasal, toplumsallıktan oluşmaktadır³¹. İslam toplumlarında ise meydanları cami, medrese ve çarşıların önlerindeki boş alanlardır. Bu anlamda şehirlerin en büyük meydanları cuma camilerinin avlularıdır. Cuma namazları devlet kararlarının halka daha kolay ulaştırıldığı mekânlar olduğundan büyük camiler doğal olarak meydan işlevi görmüştür³². Bu konuda Kılıçbay, ‘Osmanlı’da çarşı, pazar ve bedesten, cami avlusu gibi mekânlar ancak birleşselerdi batılı meydanlarının işlevini görebilirlerdi. Batı kenti tarihi bir anlam içinde, meydana ve meydan etrafında örgütlenen ekonomik ve siyasal toplumsallık olurken, Osmanlı kentleri bütünsel toplumsallıkların üretileceği meydanların oluşmasına tanık olmamışlardır’ demiştir³³. İslam şehirleriyle ilgilenen hemen bütün Batılı araştırmacılar, İslam şehirlerinde Batılı anlamda bir meydan aramışlar, hatta bu türden meydanların olmayışını bir eksiklik olarak değerlendirmişlerdir³⁴. Ancak daha önce de dediğimiz gibi kültürel ve medeniyetteki farklılıklar şehirlerin yapısını belirlemiştir. İslam şehirlerinde cami avlularının meydan olması dışında çarşı ve bedestenlerin girişleri, pazar yerleri gerektiğinde meydan işlevi görmüştür³⁵.

Cadde kavramı ise Osmanlı döneminin sonunda ortaya çıkan geniş ve işlek yolları tanımlayan bir kelime olmakla birlikte, tezimizde Mevlâna Caddesi fiziksel olarak henüz bulunmayıp, isimlendirdiği bölgenin adı olması hasebiyle konu edinilmiştir. Caddenin bulunduğu alanın, mahiyeti itibarıyla şehir kavramına ilişkin tanımlamaları karşılamakta olduğu görülür. Tezimizde görüleceği üzere merkezî bir

²⁹ Ateş, 2017: 158-160.

³⁰ Meydan: şehir ve kasaba dâhilinde açık ve geniş düz yer; şehrin ortasında büyük yer, anlamındadır (Şemsettin Sami, 1316: 1440).

³¹ Demirci, 2003:134.

³² Karatepe, 2013: 82.

³³ Kılıçbay, 1993: 31-33, Ayrıca Bkz: Ek-2

³⁴ Demirci, 2003: 135.

³⁵ Karatepe, 2013: 83.

konumda bulunan bu cadde bir şehre dair fiziksel verileri bünyesinde barındırmakta, toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi faaliyetlerin yaşandığı küçük bir şehir prototipi sunmaktadır. Bu amaçla Mevlâna Caddesi'nde yer alan eserler incelenmeden önce bölgenin tarihi süreci kısaca ele alınmış, caddenin açılmasına kadar, özellikle XIX. yüzyılda yaşadığı değişimlere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNA CADDESİ'NİN OLUŞUMU

1.1. Osmanlı Döneminden Önce Mevlâna Caddesi Bölgesi

Pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Konya'nın kurulduğu ilk iskân yeri Alâeddin Tepesi ve çevresidir. Hititler sonra Firigyalılar, ardından bir süre Lidya nüfuzuna katılmış olan Konya, MÖ. IV. yüzyılın ortalarında İran hâkimiyetine girmiştir. İran devletinin yıkılması üzerine Konya MS. X. yüzyıla kadar Roma İmparatorluğu idaresine alınmıştır. Konya'nın Alâeddin Tepesi çevresinde gelişme kaydetmesi bu dönemde başlamıştır. VII. yüzyıl ortalarında başlayan İslam akınları sırasında şehir, Bizans'ın elinde bulunmaktadır. Selçuklu Türkleri tarafından 1071'den hemen sonra fethedilen Konya, Anadolu Selçuklu sultanlığına başkentlik yapmıştır. Yapılar Alâeddin Tepesi ile Aksaray Kapısı arasında inşa edilmiştir. Ulvî Sultan Mescidi ve Türbesi'nin, bulunduğu alan (Hükümet Binası ile Kayalıpark) arasında aynı zamanda Selçuklu Dönemi'nin eski pazar yerlerini kapsamaktaydı. Bugünkü Belediye Binası'ndan Tekel Binası'nın önüne kadar uzanan geniş alan tamamen Selçuklu Dönemi medreselerinden Nizamiye Medresesi'ne aitti. Hatta bu geniş arazi, eski Gazi İlkokulu'na kadar uzanırdı. Selçuk Camisi de Mevlâna Caddesi bölgesindeydi. Nizamiye Medresesi tamamen ortadan kaldırılınca (XX. yüzyıl başları) açılan cadde önce "Vali Muammer Bey Caddesi" ardından "Mevlâna Caddesi" adını almıştır³⁶. Nizamiye Medresesi'nin güneyinde (bugünkü İş Bankası'nın doğusunda)³⁷ tarihi Nalıncı Baba Türbesi vardır. 1200 tarihli İplikçi Camisi ve medresesi bölgenin külliyesidir ve çevresi pazar yeridir. Sonradan buradaki çarşı ve pazarlar başka yerlere taşındığı için bu bölge, "Eski Pazar Yeri" olarak anılmaya başlanmıştır³⁸.

Kürkçüler Çarşısı, İplikçiler Çarşısı, Müstevfi Hamamı ile Kürkçüler hamamı da Selçuklu dönemine tarihlenir. Bölgede yukarıda adı geçen Ulvî Sultan Mescidi ve türbesi ile PTT binasının karşısında, Kayalı Park'ın olduğu yerde olmak üzere iki

³⁶ Kuştepe, 2011: 51.

³⁷ Eskiden dersane olan bina günümüzde metruk bir haldedir.

³⁸ Uz-Doğan, 2010: 258

mescit yapılmıştır. Hacı Hasan Camisi'nin batı tarafına düşen kısımda ise Fethiye ve Karahafız Medreseleri yer almıştır³⁹.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin XIV. yüzyıl başlarında yıkılması üzerine şehir Karamanoğullarının eline geçmiştir⁴⁰. Karamanoğlu Mehmet Bey ve oğlu İbrahim Bey zamanında şehir imar edilerek pek çok sanat eseri yapılmıştır. Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti, Un Kapanı Hanı bunlar arasındadır. İbrahim Bey Külliyesi'nin bir bölümü Nizamiye Merdresesi Vakfı üzerine kurulmuştur. 1300'lerde Konya'yı ziyaret etmiş olan seyyah İbn-i Battuta, şehri çok methederek, yapılarının pek güzel, surlarının bol, bağ ve bahçelerinin geniş olduğunu, çarşısında her sanat için ayrı bir yer ayrılmış olduğunu söylemektedir. Bu dönemde cadde bölgesinde inşa edilen diğer eserler Nalinci (Nizamiye) Medresesi, İplikçi Medresesi, İplikçi Camisi, Şerafettin Camisi, Vefa Hatun Mescidi, Ulvî Sultan Mescidi, Bulgur Dede Tekkesi'dir. Konya, Osmanlılar tarafından kesin olarak 1466'da zapt edilinceye kadar Karamanoğullarının elinde kalmıştır⁴¹.

Bu dönemde şehrin *Sur İçindeki Sahası* en eski yerleşim bölgesini oluşturur ve 'İç Kale' adıyla anılırdı. Mahalleler, İç Kale çevresinden başlayarak ikinci sura doğru genişliyordu. Bu mevkide ikâmet alanları ile iş yerlerinin büyük bölümü yer almaktadır. Selçuklu ve Karamanoğlu Dönemi'nde şehir zamanla büyümüştür. Toplu halde bulunan çarşı ve pazar yerleri, Alâeddin Tepesi'nden doğuya doğru uzanmıştır. *Sur Dışındaki Sahasında* genişlemesi, XIII. yüzyılda olmuştur. I. Alâeddin Keykubat tarafından yaptırılan ikinci surun dışında, kısa bir süre sonra kurulmuş yeni yapılar sayesinde iskân ettirilen İslâm ahalisi ve büyük mahalleler teşekkül ettirilmiştir⁴².

1.2. Osmanlı Döneminde Mevlâna Caddesi'nin Fiziksel Yapısı

Osmanlıların şehri ele geçirmesinin ardından hemen imar faaliyetlerine başlanamamış, şehrin tamamen ele geçirilmesi zaman almıştır. Selçuklu ve Karamanlıların mirası sayımlarla kayıt altına alınmış, vakıfların sürekliliği

³⁹ Uz-Doğan, 2017: 95, Kuştepe, 2011: 52-53.

⁴⁰ Küçükdağ, 1989: 10.

⁴¹ İbn-i Battuta, 1989: 21-22.

⁴² Küçükdağ, 1989: 13.

önemsenmiştir. Mevlâna Külliyesi'nden Alâeddin tepesine doğru uzanan kesimde evler⁴³, camiler, medreseler, çarşılarla doldurulmuştur. XV. ve XVI. yüzyılda yapılan eserler arasında Hacı Hasan Camisi, Hacı Ali Efendi Dârü'l-huffazı, XVII. yüzyılda Kapı Camisi, XVIII. yüzyılda Yağmurlu Medresesi, Zincirli Medresesi, Zincirli Medresesi Kütüphanesi, Kadızâde Medresesi, Ataiyye Medresesi, Ağazâde Medresesi, Gilistralı (Küçük Daire Medresesi), Yılanlı Medrese'nin inşa edildiği bilinmektedir.

XIX. yüzyıla gelindiğinde yoğun bir yapılaşma bölgesi olan caddeye Hükümet Konağı, Kalecik Mahallesi Mescidi, Aziziye Camisi, Şükran Mescidi, Şerefşirin Mescidi, Ziyaiyye Medresesi, İrfaniye Medresesi, Süleymaniye (Tavaslı Hoca) Medresesi, Ebubekir Sami Paşa Medresesi, Muhaddis Medresesi, Saidiye Medresesi, Karahafız Medresesi, Simavlı Medresesi, Tefikiye (Karahöyük) Medresesi, Takva Dairesi Medresesi, yapıları eklenmiştir.

Adı geçen yapıların inşa edildikleri alanı tanımak için bölgedeki mahalleler üzerinde konuşmak gerekiyor. Söz konusu alanda *Şems, Kürkçü, Şerefşirin Şükran, Devle, Kalecik, Bab-ı Aksaray, Pürçüklü ve Civar* isiminde dokuz mahalle yer alıyordu. Türk-İslâm şehirlerinde mahallelerin oluşumunda dinin ve dini yapıların önemli rol oynadığı bilinmektedir. Hayır-hasenatta ön sıralarda yer alan kişilerin isimleri mahallelerde ve sokaklarda hayat bulmaya devam etmiştir. Cadde bölgesini anlamak için mahallelerden tek tek bahsedilecek, ancak mahallelerin sınırları oldukça geniş olduğundan ve cadde bölgesi son bir buçuk asırda sürekli değişim ve dönüşüm geçirdiğinden, ayrıca çalışmamız geniş bir zaman dilimini kapsadığından mahalle sınırlarını tespit etmek oldukça sıkıntılı olmuştur. Bu bölümde mahalleler, içindeki yapılarıyla ve kullanımıyla genel bir çerçevede anlatılmıştır. Dokuz mahalle tek tek aşağıda yazıldığı üzere Alâeddin'den Mevlâna Türbesi'ne kadar caddeye sınır kısımları (soldan sağa) baz alınarak incelenmiştir.

⁴³1867 tarihinde çıkan yangın sırasında, bölgedeki evlerin etkilenmemesi için büyük çaba sarfedilmesine rağmen üç evin alevlere teslim olması, çarşı bölgesi olarak bilinen alanda hanelerin de var olduğunu haber vermektedir. Bkz. Muşmal, "1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (1), 107.

Alâeddin Tepesi –Şehitler Anıtı

Şems Mahallesi – Kürkçü Mahallesi

Şereşşirin Mahallesi – Şükran Mahallesi

Devle Mahallesi – Kalecik Mahallesi

Bab-ı Aksaray – Pürçüklü Mahallesi

Civar Mahallesi (Kısmen Pürçüklü Mahallesi Karşısında)

Mevlâna Türbesi

Şems Mahallesi, günümüzde Karatay İlçesi sınırlarında olup Şems Türbesi ve Kabristanı da bu mahallededir. KŞS’de mahallenin adı çoğunlukla Şemseddin Tebrizî Mahallesi ismiyle geçmektedir. H. 924/M. 1518 Yavuz Dönemi’nden itibaren bütün tarihî kaynaklarda mahallenin adı Şems veya Şems-i Tebrizî Mahallesi olarak geçmesine dayandıran Uz, bu mahallenin adını yapıdan ziyade, Şems-i Tebrizi’den aldığını belirtmiştir⁴⁴. Şems Mahallesi’nin XIX. yüzyılda görülen önemli yapıları arasında Kazanlı Medresesi, Süleymaniye Tavaslı Hoca Medresesi, Ebubekir Sami Paşa Medresesi (Paşa Dairesi), Ziyaiye Medresesi, Takva Medresesi/Yeni Daire, Ataiye Medresesi, Kadızade Medresesi olmak üzere 7 medrese ile Güdük Minare, Hatuniye Mescidi, Konya Bedesteni, İbrahim Bey İmareti ve Mahkeme Hamamı bulunur⁴⁵.

Mahallenin tarihi sokaklarından biri, ortasında geçen Hatuniye Sokağıdır ve adını Selçuklu Devri önemli eseri Hatuniye Mescidi’nden almıştır⁴⁶. Bir diğer tarihi sokak Baltacıoğlu Sokağı’dır. XX. yüzyılda burada bir matbaa açılması ile sokağın adı matbaanın adına nisbetle “Mazhar Babalık” olmuştur. Hatuniye ve Mazhar Babalık Sokağı arasında bulunan Kazanlı isimli küçük sokak da adını müderris Kazanlı’dan veya Kazanlı Medresesi’nden almıştır⁴⁷.

⁴⁴ Uz, 2015: 11-18.

⁴⁵ Mahalleye adını veren Şems Külliyesi, Emir İshak Bey Türbesi, Güdük Minare Caddeye uzaklığından dolayı alınmamıştır.

⁴⁶ Atçeken, Zeki (1996). Güdük Minare ve Hatuniye Mescidi, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 14, 215-216.

⁴⁷ Uz, 2015: 16-17.

Bugün mahallenin doğusunda Şems Caddesi, batısında Alâeddin Bulvarı, güneyinde Alâeddin Caddesi ile çevrilmişken ortasından Şerafettin Caddesi geçmektedir. Adı geçen Alâeddin Caddesi 1917 yılında açıldığında Muammer Bey Caddesi ismiyle anılmışken sonradan ismi Mevlâna Caddesi'ne çevrilmiştir. Bu caddeler zamanla büyük değişikliğe uğramıştır. Batısında da Alâeddin Bulvarı bulunmaktadır. Alâeddin Caddesi zamanla genişletilmiş ve günümüzdeki halini almıştır.

Kürkçü Mahallesi, Şems Mahallesi'nin karşısında yer alır. Mahalle adını İplikçi Camisi'nin güneyindeki, çarşı içinde bulunan Kürkçüler çarşısından almıştır⁴⁸. Günümüzde Kürkçü Mahallesi olmayıp Şükran Mahallesi sınırlarına dâhil edilmiştir.

Kürkçü Mahallesi ile Şükran Mahallesi'nin aynı olduğu ifade edilse de 1692 tarihli Şer'iyeciler Sicili'nden daha XVII. yüzyılda ayrı mahalleler olduğu anlaşılıyor⁴⁹. Mahalle'nin batı sınırı Alâeddin Tepesi çevresindeki iç surlara kadardır. Kuzeybatısı İbrahim Bey İmaret ve Medresesi ile sınırdır. Kuzeyinde Nizamiye Medresesi ile mahalle sona ererken doğusunda İplikçi Camisi'ne kadar uzanır. Nizamiye Medresesi tamamen ortadan kaldırılıp Mevlâna Caddesi'nin açılmasından sonra da mahallenin kuzey sınırı bu cadde olmuştur. Kürkçü Mahallesi, Şems Mahallesi gibi medreselerin yoğunlaştığı bir yerleşim bölgesi olmuştur. İplikçi Medresesi'ne kadar olan alanda 6 medrese bulunmaktadır. Bunlardan İplikçi Medresesi Selçuklu Dönemi, diğerleri Osmanlı Dönemi medreseleridir⁵⁰. Nizamiye/Nalıncı Medresesi⁵¹, Muhaddis/Muhaddiszâde Medresesi, Karahüyükü/Tevfikiye Medresesi, Abdürrahim Efendi/Zincirli Medresesi, Sadiye/Kafalı Medresesidir. Mahallenin ibadet merkezi İplikçi Camisi çevresinde yer alan çarşı ise İspa (Sipahi) Pazarı'dır.

⁴⁸ Tunç, 2014: 226.

⁴⁹“Şükran Mahallesi sakinlerinden bâ'isü'l-kitâb Mehmed ve 'Abdullah ibnâ Mustafa nâm kimesneler meclis-i şer'i hatîr-ı lâzımü't-tevkîrde Seyyid Mehmed Efendi İbn Ebüssu'ûd Efendi mahzarında üzerine her bir da'vâ ve takrîr-i kelâm idüp Kürkçü Mahallesi sükkanından iken bundan akdem fevt olan Mehmed'in babası...” Bkz. Solak-İzzet, 2014: 148-149.

⁵⁰ Uz, 2016: 16-17.

⁵¹ Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1314: 21.

Kürkçü Mahallesi'nin Mevlâna Caddesi ile kesiştiği karşılıklı noktada bulunan mahalle *Şerefşirin Mahallesi'dir*. Mahalle Konya'nın en eski mahallelerinden biri olup bilhassa kuzey tarafında Devle Mahallesi ile içiçe gibidir. İsmi mahallede mevcut Şerefşirin Mescidi'nden almaktadır.⁵²

Günümüzde Şems Mahallesi'nin sınırları içinde bulunan Şerefşirin Mahallesi XIX. yüzyılda batı ve kuzey batısında Şems Mahallesi, kuzeyinde Devle mahallesi ile sınırlıydı. Mevlâna Caddesi açıldığında mahallenin güney sınırını oluşturmuştur. Devle mahallesi ile içiçe olduğundan kuzeydeki sınırları karıştırılmaktadır⁵³.

Mahalle sokaklarında bölgenin tarihini yansıtan isimlere rastlamak mümkündür. Bunlar Akif Paşa Reşatlı, Osmanlı Bey, Lefkeli, Donatıcı, Şerefşirin ve Şerafettin sokaklarıdır. Şerafettin ve Şerefşirin sokakları isimlerini mahalledeki mescit ve camilerden, Akif Paşa sokağı Akif Paşa Mektebi'nden, Lefkeli Sokağı Konya'nın tanınmış ailelerinden belkide yaşadıkları konaklarından almış olmalıdır. Konak Altınçeşme Sokağı ile Karahafızlar Sokağı'nın kesiştiği yerde yer alıyordu⁵⁴.

Mahallenin önemli yapıları; Şerafettin Türbesi, Şerafettin Camisi Şadırvanı, İrfaniye Medresesi, Terkenlioğlu Hanı, Esat Efendi Hanı'dır⁵⁵. Ali Efendi Darü'l-huffazi ve Kasım Halife Vakfı'na ait mahkeme binası Şerefşirin ve Devle mahalleleri sınırında yer aldığından Devle Mahallesinde anlatılmıştır. Aynı durum Ziyaiye Medresesi konusunda da oluşmuştur. Şerafeddin Camisi önünde bulunan Ziyaiye Medresesi, Şerefşirin Mahallesi sınırları içerisinde kabul edilmiştir. Mahalle bugün Şems Mahallesi sınırlarına dâhil olmuşsa da, buradaki bir sokak isminde hatırası devam etmektedir.

Selçuklu Dönemi'nden, günümüze ulaşabilen az sayıdaki mahalleden biri *Şükran Mahallesi'dir*. Sınırlarını kuzeyinde Sırçalı Medrese, güneyinde Âşık Şem'i Sokak, güneydoğusunda Kömürcüler Sokak, güneybatısında Altınçeşme Sokak belirlemiştir. Bu duruma göre mahalle günümüzde, Meram Belediyesi sınırları

⁵² Uz, 2017: 15- 17.

⁵³ Uz, 2017: 14.

⁵⁴ Konağın bulunduğu yer, Mevlana Caddesi'ne uzak olduğundan çalışma dışı sayılmıştır.

⁵⁵ Uz, 2017: 14-15.

içerisinde yer almaktadır ve Mevlâna Caddesi'yle de sınırdır. Ayrıca mahalle Alâaddin Bulvarı ve Sırçalı Medrese ile çevrilidir. Günümüzde sınırı oldukça genişlemiştir⁵⁶.

Mahalle adını buradaki yapım tarihi bilinmeyen Şükran Mescidi'nden almıştır. Çok uzak yerlerden çarşıya gelenlerin işlerine gitmeden bu mescitte iki rekât şükür namazı kılmalarından dolayı Şükran Mescidi isimiyle anıldığı tahmin edilmektedir. Mahalle, halkının rivayetiyle örtüşse de; kaynaklarda belirtildiğine göre mahallede bir de Şükran Dârü'l-huffazı'nın bulunması bu rivayetin geçerliliğini azaltmaktadır⁵⁷. Önemli yapıları; İsmail Konevi Medresesi, Abdülfettah/Simavlı/Fettahiye Medresesi, Şükran Mescidi, Zincirli Han ve Dedeler Hanı'dır. Mahallenin doğu tarafında Konya çarşısının büyük bir bölümü yer alır. Çıkrıkçılar İçi ile Kunduracılar İçi, Kapı Camisi ve Büyük Bedesten de mahallenin sınırları dâhilindedir. Çarşı bölgesinde yer aldığından tenekeci, terzi, demirci ve neccar gibi esnaf grupları çoğunluktadır⁵⁸.

2009 yılında yapılan değişikliğe kadar korunan ancak günümüze ulaşamayan XIX. yüzyıl mahallelerinden bir diğeri *Devle Mahallesi*'dir. Batısında Şems Mahallesi bulunmaktadır. Uz, mahallenin adının, saraya mensup hanım sultanlardan birinin mahallede yaptırmış olduğu eserden gelmiş olduğunu düşündürür⁵⁹. Arapça kökenli bir kelime olan “Devle” kelimesi, “Devlet” anlamına gelmektedir. Mahallenin neden bu isimle anıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Karamanoğlu ve Fatih Dönemi mahalleleri arasında adı geçen Devlethan Mahallesi'nin bu mahalle ile ilgisi var mıdır, bilinmemektedir. Selçuklu da saraya mensup hanım sultanların unvanı “Devlet Hatun”dur. Muhtemelen bu mahallede de vaktiyle bu hanım sultanlardan birinin günümüze gelmeyen bir eseri vardır. Nitekim mahallenin 100-120 metre kadar kuzeybatısında yine saraya mensup hanımlardan Devlet Hatun'un bir cami ile medresesi olduğu tahmin edilmektedir. Osmanlı döneminde bir ara bu cami ve medresenin çevresi Hatuniye Mahallesi olarak anılmıştır. Bu hanım

⁵⁶ Uz, 2016: 13-14.

⁵⁷ Uz, 2016: 20.

⁵⁸ Uz, 2016: 15-22.

⁵⁹ Uz, 2015: 4-5.

Sultan'ın esas adı Raziye'dir⁶⁰. XIX. yüzyılda varlığı bilinen yapılar; Ali Efendi Dâru'l-hüffazı, Küçük Daire (Gilistralı Medresesi), Paşa Sarayı (Konağı), Mahkeme Binası'dır.

Cadde bölgesindeki bir diğer mahalle *Kalecik Mahallesi* adını taşır. Devle Mahallesi'nin ve Mevlâna Caddesi'nin kuzeyindedir. Kalecik Mahallesi'nin doğusunda Hacı Hasan ve Karahafızlar Sokak, güneyinde ve batısında Ziya Gökalp, Hisar ve Dizdar Sokak vardır. Günümüzde ise Meram İlçesi sınırları içerisinde yer alırken artık Kalecik Mahallesi yoktur. Mevlâna Caddesi, açıldıktan sonra mahallenin kuzeyinde kalmıştır. Günümüze ulaşamayan mahalle bugün Şükran Mahallesi sınırları içindedir.

Mahalle ve sokak isimlerinin bir anlamı olduğundan Kalecik Mahallesi isminden hareketle bir kalenin olabileceği kanaatini düşündürmekte, mahallenin güneybatı sınırındaki sokağın adının Hisar Sokağı oluşu da⁶¹ bu kanıtı kuvvetlendirmektedir. Sephevan⁶² ve Şükran Mahalleleri ile çevrede daha pek çok mahallede, Şer'îye Sicilleri'nde muhtelif vesilelerle kale duvarlarından ve kale kalıntılarından bahsedilmiştir. Bundan da mahallenin eskiden küçük bir surla çevrili olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. O dönemlerde iç ve dış Konya surları tamamen ayaktadır. Yani bu sur kalıntılarının dış surla bir ilişkisi yoktur⁶³. Mahallenin adı ilk defa 1562-1563-64 yılı Şer'îye Sicili'nde geçmektedir⁶⁴.

⁶⁰ Uz, 2015: 13 Ayrıca Raziye Hatun'un Saideli'nde yaptırdığı bir handan dolayı bölgenin Kadınhanı adıyla anıldığı bilinmektedir

⁶¹ Bu sokak, kuzey-güney istikametinde tam bir kavis çizerek Başaralı Caddesi'ne bağlanmıştır. Yapılan araştırmalardan bu surun Konya iç ve dış surlarından önce ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Demek ki mahalle küçük bir sur içerisinde bulunmasından dolayı asırlarca Kalecik Mahallesi ismiyle anılmıştır.

⁶² Sephevan Mahallesi kuzeyinde Şükran Mah. doğusunda Pürçüklü Mah. güneyinde Karakurt Mah. güneybatısında Muhtar Mah. batısında Mücellit Mahallesi ile çevrilidir. Mahalle İstanbul Caddesi ve Sahip Ata Caddesi ile çevrilidir (Uz, 2016: 10-11). Günümüzde adı geçen mahalle olmayıp, Sephevan Mahallesi Cami vardır ve bu cami de Şükran Mahallesiindedir. Bu mahalle Mevlâna Caddesine uzak olduğundan ve sınır olarak da keşişmediğinden konumuz dışında yer almaktadır. Ancak Uz, bu mahalle sınırları içerisinde Kapı Camisi, Yılanlı Medrese, Bulgur Tekkesi, Mecidiye Hanı'nı bu mahalle sınırları içinde de vermiştir (Uz, 2016: 10-11). Mahalle adını kullandığımızdan sınırlarını bilmekte fayda vardır. Ancak mahalleler içiçe geçmiştir ve bazen araştırmacılar sınır çizmekte zorlanmışlardır.

⁶³ Uz, 2015: 13-14.

⁶⁴ Uz, 2015: 17.

Mahallede XIX. yüzyıldaki değerli yapıları, Fethiye ve Karahafız Medresesi, Yağmuroğlu Medresesi, Hacı Selman Darülhuffazı ve Darülhadisi, Hacı Hasan Camisi, Ulvî Sultan Mescidi ve Türbesi, Kalecik Mahallesi Mescidi, Kürkçüler Hamamı, Müstevfi Hamamı'dır.

Mahallenin kuzeydoğusunda bulunan Ulvî Sultan Mescidi ve Türbesi çevresindeki Ulvî Sultan Mahallesi zaman içerisinde ortadan kalkarak Kalecik Mahallesi sınırları içerisine alınmıştır. 1832 tarihli belgede⁶⁵ varlığını koruduğu görülmektedir. Kesin sınırları bilinmemekle beraber, yıkılan Ulvî Sultan Mescit ve Türbesi çevresinde yer alıyordu. Kuzeyinde Şerafettin Camisi, Devle ile Şems Mahallesi, batısında İplikçi Camisi ve medresesi, güneyinde Şükran Mahallesi, doğusunda Bedelci Sarayı (Hükümet Konağı) daha doğusunda da Eşenlu/Eşenli Mahallesi bulunuyordu.

Selçuklu Dönemi'nde Ulvî Sultan Mahallesi'nin batı tarafı pazar yerindeydi. Mahalle'nin adı resmi kayıtlarda bazen Hacı Emir bazen de Ulvî Sultan Mahallesi olarak geçmektedir. Mahallenin, H. 1091/M. 1681 yılı Şer'îye Sicili'nde çeşitli sebeplerle adı geçmektedir. Aslında küçük bir mahalle olan Ulvî Sultan Mahallesi, Kanunî Dönemi'nde 6 hane ve 14 vergi mükellefinden ibarettir. H. 1264/M. 1848 yılı Temettuat defterinde adı Ulvî Sultan Mahallesi olarak geçmektedir. Mahalle, XIX. yüzyıl sonlarına doğru, Konya Hükümet binasının yapılması ve çevresinde meydan açılması için bölgede mevcut evlerin tamamen yıkılması sonunda yok olmuştur. Mahalle de Kalecik Mahallesi sınırları içerisine dâhil edilmiştir⁶⁶.

Bir diğer mahallemiz *Bab-ı Aksaray*'dir. Mahallenin konumuna baktığımızda, doğu da Durakfakih Mahallesi, kuzeyde Hocahabib Mahallesi, batıda ve güneyde Pürçüklü Mahallesi ile çevrilidir⁶⁷. Bab-ı Aksaray Mahallesi'nin batı tarafında Pürçüklü Mahallesi bir şerit halinde kuzeye doğru uzanmış olmasından vaktiyle Pürçüklü Mahallesi'nin bu bölümünün Bab-ı Aksaray Mahallesi'ne dâhil olduğunu

⁶⁵ Konya'da Ulvî Sultan Mahallesi'nde mütemekkin iken bundan akdem helik olan Boyacı Agop Veledi Badros nam helikenin varisi zevcesi Ağsabet veledeti Mados ile kebir oğlu Badros'a inhisarı tahrir şud.. Bkz. Aydoğmuş, 2012: 351

⁶⁶ Uz, 2015: 17-19

⁶⁷ Uz, 2018: 14.

düşündürmektedir. Uz, kayıtlarda görülmemesine rağmen Bab-1 Aksaray Mahallesi'nin Pürçüklü Mahallesi'nden daha eski olabileceğini belirtmiştir. Artık günümüzde Bab-1 Aksaray Mahallesi adında bir mahalle yoktur. Bab-1 Aksaray ismi Konya'nın 12 sur kapısından doğuya açılan kapılarından birisidir. Terkenli Hanı (Şimdi Fatih Çarşısı) ile Akif Paşa Mektebi arasında bulunan Bab-1 Aksaray şehirden Aksaray'a giden yola açıldığı için bu isimle anılmış, çevresindeki mahalleye de adını vermiştir. Kapı üzerinde şehri düşmanlardan ve kötülüklerden koruduğuna inanılan aslan heykeli mevcut idi⁶⁸. Mahallenin adına, Yavuz Sultan Selim döneminde rastlanmadığından Pürçüklü Mahallesi içinde olmalıdır. Mahalle Kanuni döneminden itibaren kalabalık ve mamurdur. XIX. yüzyıldan günümüze kalmayıp tahrip olmuştur⁶⁹.

Bab-1 Aksaray Mahallesi karşısında bulunan mahalle *Pürçüklü Mahallesi*'dir. Doğuda Civar Mahallesi, kuzeyde Hocahabip ve Bab-1 Aksaray mahalleleri, batıda Sephevan ve Şükran Mahalleleri güneyde eskiden Eşenlü⁷⁰ (Eşenlü Mahallesi bugün Piri Mehmet Paşa Mahallesi adıyla anılır) Mahallesi ile çevrilidir. Mahalle sınırlarını, doğuda Şehit Nazım Bey Caddesi, kuzeyde Kadılar Sokağı, Aziziye Caddesi ve Piroğlu Sokağı, batıda İstanbul Caddesi, güneyde ise Selimiye Caddesi belirlemektedir. Zaman içerisinde Pürçüklü Mahallesi sınırlarında büyük değişiklikler olmuş, kimi zaman Kapı Camisi, Sephevan Mahallesi sınırlarında kimi zamanda Pürçüklü Mahallesi sınırlarında gösterilmiştir. Mahallenin başlıca caddeleri İstanbul Caddesi, Selimiye Caddesi, Şehit Nazım Bey Caddesi, Mevlâna Caddesi ve Türbe Caddesi'dir. Mahallenin sokaklarını, Menemen, Hemdem Sait Çelebi, Muhtar, Bostan Çelebi, Ahmet Bey, Çemberli, Cengâver, Hoşnut, Yusuf Ağa, Hasan Rüştü, Kethüda ve İktisap sokakları teşkil etmektedir. Mahalledeki bazı sokak isimleri tarihi yer ve şahsiyetlerle ilgili bulunmaktadır. Günümüzde bu isimle bir mahalle adı mevcut değildir⁷¹.

⁶⁸ Boran, 2014: 66, Uz, 2018: 15-16.

⁶⁹ Uz, 2018: 17-18.

⁷⁰ Konya'nın doğusunda, Bab-1 Aksaray Mahallesi'nin güneyinde ve Mevlâna Dergâhı'nın batısında yer alan mahallenin kesin sınırları bilinmemektedir. Muhtemelen Mahallenin güney sınırı Selimiye Caddesi'ne kadar uzanmaktadır. Kuzey sınırında da Pürçüklü Mahallesi bulunmaktadır. Eşenlü Mahallesi'nin XX. yüzyılın başında ortadan kalktığı tahmin edilmektedir. (Uz, 2017: 36).

⁷¹ Uz, 2018: 15-18.

Pürçüklü/Pürçekli adının nereden geldiği bilinmemektedir. Dede Korkut Destanı'nda yer alan “*Ak Bürçekli Kadın*”, “*Ak Bürçekli İzzetli Canım Anam*”⁷² gibi ifadelerle bakılırsa Pürçük, şakaklardan inen saç anlamındadır. Ayrıca Türkiye'nin pek çok yerinde havuç gibi bazı bitkilerin pürçekleri olduğu bilinmektedir⁷³. Bölgenin yapısı ve konumu göz önüne alındığında adını havuçtan almayacağı düşünülse de Baykara'nın “Konya” isimli Diyanet İslam Ansiklopedisi maddesinde ifade ettiği, “*Şehir civarında tarlası olanlarda az değildir*” cümlesinden yola çıkıldığında mahalleye adını bir havuç tarlasının vermiş olabileceği düşünülebilir⁷⁴. Çevrede bahçeli evlerin olması göz önüne alındığında insanlar bahçelerinde havuç yetiştirmiş ya da havuç benzeri pürçükleri olan ürünlerden isimlendirilmiş olabilecekleri akla gelmektedir.

Mahalle, H. 924/M. 1518 yılına kadar bölge bahçeli ve avlulu evlerle doludur. 1847-48 yıllarında Pürçüklü ve Eşenlü Mahalleleri ayrı ayrı vergilendirilmiştir. Güneyindeki Eşenlü Mahallesi Cumhuriyet döneminde kaldırılmış ve bu mahalleye dâhil olan yerler Pürçüklü Mahallesi ile birleştirilmiştir.

Mahallede inceleyeceğimiz tarihi yapılar; Molla-i Cedid/Molla Efendi Medresesi, Aziziye Camisi, Bulgur Tekkesi'dir.

Araştırma bölgemizin son mahallesi ise *Civar Mahallesi*'dir. Adını Hz. Mevlâna ve onun bölgede bulunan türbesinden alır. Bu sebeple mahalle Türbe-i Mevlâna, Türbe, Türbe-yi Celâliye son dönemlerde de Civar Mahallesi olarak anılmıştır. Mahallenin en eski sokağı Tam Tam Sokağı'dır. Ancak günümüzde Civar Mahallesi değil civar sokak bulunmaktadır ve bu sokak da Şems-i Tebrizi Mahallesi içerisindedir⁷⁵.

Civar Mahallesi'ndeki önemli yapılar, Sultan Veled Medresesi, Bahaiye Mektebi, Muvakkithane, Türbe Hamamı, Kadınlar Pazarı'dır. Ancak bu yapılar caddeye oldukça uzak olması sebebiyle ele alınmamıştır. Sadece Mevlâna Caddesi

⁷² Bkz: Dede Korkut Destanı, Hazırlayanlar: Şahin, Murat Emre ve Kadıköylü Hasan, Hisar Kültür Yayınları, 2003, s.15-19

⁷³ Uz, 2017: 14-15.

⁷⁴ Baykara, 2002: 186.

⁷⁵ Uz, 2017: 17-21.

üzerinde böyle bir mahallenin olması ve evlerinin yer alması nedeniyle değinilmeden geçilmemiştir.

Civar Mahallesi, Konya'nın meşhur ailelerinin yaşadığı bir mahalle olarak dikkat çekmektedir. Türbe önünde evi olmak Mevlâna'ya yakın olmak bir ayrıcalıktı. Osmanlı Dönemi'nde hükümdar ve devlet büyüklerinin de Mevlâna Türbesi Mahallesi'nde oturanlar ferman ve hükümlerle bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Bununla alakalı olarak Kara Bostan Çelebi zamanında Hoşap şöhretini taşıyan bir imam, Türbe Mahallesi'ndekilerin de her türlü vergiye tabi olmaları için İstanbul'da alakalı yerlere dilekçeler göndermesi ilgi çekicidir. Damat Mustafa Paşa ile Dârüssaâde Ağası Yusuf Ağa bu isteği dinlememişler sonucunda Hoşap imam idama mahkûm edilmişse de Kara Bostan Çelebi onu affetmiştir. Bu olay bile orada yaşayan mahalleliye ne derece ayrıcalıklı ve hassas davranıldığını göstermektedir⁷⁶.

---

⁷⁶ Uz, 2017: 44-45.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNETİM ve YARGI BİRİMLERİ

Osmanlılar, özellikle mirasçısı olduğunu iddia ettikleri kendisinden önceki Türk-İslam devleti olan Anadolu Selçukluları ve İlhanlılara ait teşkilat ve kanunları örnek alarak geliştirmişlerdir. Bunda en büyük pay, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla Osmanlı hizmetine giren Anadolu Selçuklu devlet adamlarına aittir. Onlar, devlet yönetimi konusundaki bilgi ve tecrübelerini akılcı bir şekilde kullanarak Osmanlı Devleti'nin teşkilatlanmasına liderlik etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu, yönetim şekli dine dayanan bir Türk-İslam devleti olmakla birlikte, kuruluşundan itibaren eski Hint-İran ve Orta Asya Türk devlet geleneğinden gelen daire-i adliye olarak isimlendirilen bir yönetim anlayışına hâkimdir⁷⁷.

İslam egemenlik anlayışında egemenliğin asıl sahibi Allah'tır. Devlet başkanı, Peygamberin halefi olarak devleti yönetir. Halifenin yargıda dâhil olmak üzere birçok yetkiye sahip olduğu bu sistemde, bir kuvvetler ayrılığı anlayışı bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti'nde de -1909 Anayasa değişikliği dışında- bir kuvvetler ayrılığı anlayışı yoktur. Ancak padişahın, bütün güçleri kendinde topladığı bu sistemde şer'i konularda yargı yetkisi kadıdadır. Kadı, şeriat adına hüküm verir ve verdiği hüküm kural olarak kesindir. Örfî hukuk alanında ise yetkili olan kişi padişaktır. Padişah, şeriata aykırı olmamak kaydıyla toplum yararına koyduğu bu kurallardan doğan uyuşmazlıkları kendisi dilediği gibi çözer ya da yardım alırdı. Bu tür uyuşmazlıklarda kadı kendi başına karar veremezdi, gelecek talimatlara göre davranmak zorundaydı. Ancak 1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile padişah örfî ceza verme yetkisinden vazgeçmiş, cezaların şeriata ve kanuna uygun olarak mahkemelerce saptanacağı belirlenmiştir⁷⁸.

Osmanlı Devleti'nin hudutlarının genişlemesi üzerine, idarî teşkilatta düzenleme yapılmış ve idarî teşkilatın temeli sancaklara dayandırılmıştır. Sancaklar,

⁷⁷ Armağan, 2011: 141.

⁷⁸ Özkorkut, 2008: 230-231.

kendi bünyelerinde mütesellimlere ve voyvodalıklara ayrılmıştır. Osmanlılarda zamanla sancakların birleşmesinden “Eyaletler” oluşturulmuştur. Birkaç sancağın birleşmesiyle oluşan eyaletlerin idareleri beylerbeyine verilmiştir. Eyalet merkezi olan sancağa merkez sancağı, ya da paşa sancağı denilmiştir. Konya’da Karaman Eyaleti’ne bağlı bir Paşa Sancağı’dır⁷⁹.

Konya, Kanuni Sultan Süleyman zamanında eyalet haline getirilen Karaman’ın bir sancağını oluşturmuştur. Nitekim Aynî Ali Efendi’nin “*Kavânin-i Ali Osman Der Hülasai Mezamin-i Defter-i Divan*” adlı eserin⁸⁰, dördüncü satırında “*Eyaleti Karaman yedi sancaktır. Hazine Defterdârı ve Defter Kethüdâsı ve Tımar Defterdârı vardır. Konya Paşa Sancağı’dır. Kayseriyye, Niğde, Begşehir, Kırşehir, Akşehir, Aksaray*” Karaman Eyaletini oluşturan diğer sancaklardan olduğu anlaşılmıştır⁸¹.

Konya XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyıl başlarında Karaman eyaleti içerisindeki idarî yapısını aynı şekilde devam ettirmektedir. 1831’de Karaman Eyaleti’nin Konya (merkez ve paşa sancağı), Beyşehir, Akşehir, Kayseri, Niğde, Kırşehir ve Aksaray olmak üzere yedi sancağı vardı. 1832’de Osmanlı İmparatorluğu’nun idarî teşkilatında yapılan bir düzenleme ile Müşirliklerin kurulması kararlaştırılmış ve Karaman Eyaleti bünyesinde de Konya Müşirliği⁸² kurulmuştur. “Redif-i Mansure-i Konya Müşirliği” unvanıyla kurulan ve Konya, Akşehir, Beyşehir, İçel, Niğde ve Aksaray sancakları içine alan Konya Müşirliği’ne Karaman Valisi Hacı Ali Paşa atanmıştır. 1846-1847’de ilk defa yayınlanan devlet salnamesinde (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye), Osmanlı İmparatorluğu’nun 39 eyaletten oluştuğu ve Karaman Eyaleti’nin de bunlardan birisi olarak Konya (merkez sancağı), Hamit (Isparta), Teke (Antalya), Alaiye, İçel ve Nevşehir sancaklarından meydana geldiği belirtilmiştir. 1850- 1851 senesi devlet sâlnâmesinde Konya’nın eyalet içerisindeki idarî yapısını merkez sancak olarak sürdürdüğünü anlamaktayız. Konya, Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde, eyalet idarelerine son verilip, vilayetlerin esas olduğu

⁷⁹ Akandere, 1998: 102-103.

⁸⁰ Bkz. Ek-1, s. 141.

⁸¹ Aynî Ali Efendi, “Kavânin-i Ali Osman Der Hülasai Mezamin-i Defter-i Divan”, TBMM Arşiv Açık Erişim.

⁸² Müşirlik Arapça bir kelime olup; “*işaret eden, yol gösteren, nasihat ve emirler veren*”, anlamına gelmektedir. İlk defa Büyük Selçuklular kullanmıştır. Osmanlılar ise vezirin vasıflarına işaret eden bir sıfat olarak girilmiştir (Türkmen, 2006: 160).

idari ve mülkî yapının oluşturulduğu 1867 tarihine kadar, Karaman Eyaleti'nin merkez sancağı olarak eyalet idari yapısındaki yerini muhafaza etmiştir⁸³.

Askerî yönetimde en başta, vali bulunmaktadır. Vali ve onun vekili olan mütesellimden sonra, vilâyet konağı personeli, yeniçeri, sipahi, askerî grubun diğer önemli unsurlarıdır. Bunlardan başka kadı ve mahkeme personeli; müftü ve ehl-i ilim mensupları; nakibü'l-eşraf kaymakamı ve seyyidler vardır. Bunların yanı sıra ehl-i tarik, yaşlı veya dul olması sebebiyle ya da başka sebeplerle her türlü vergiden muaf olanlarda vardır⁸⁴. Muhtarlık bunlardan bir tanesidir.

XIX. yüzyılda kurulan *Muhtarlık* kurumunda mahalle veya köyün işlerini yönetmek için seçilmiş idareciler yer alırdı. Bu teşkilatın ilk defa 1829 senesinden kurulduğu tahmin edilmektedir⁸⁵. Muhtarlık teşkilatı kurulmadan önce gerek köylerde ve gerekse şehirde mahallelerde “kethüda” ve “ihtiyarlar” aynı işi yapmıştır. Bunlar muhtemelen daha sonra kurulacak resmi muhtarlık teşkilatının üstlendiği görevleri yerine getirmişlerdir. 1835 yılında Konya'ya gönderilen bir emirle muhtarlık teşkilatının kurulması istenmiş, fakirlerin ve zayıfların emniyet ve huzurlarını temin için her bir mahalle ve köye tecrübeli kimselerden ‘Birinci’ ve ‘İkinci’ şeklinde olmak üzere ikişer muhtar görevlendirilmiştir. Muhtarlar, bu resmi görevleri karşılığında vergiden muaf olmuşlardır. Muhtarlara köylerin ve mahallelerinin büyüklüğüne göre 50-100 kuruş arasında senelik maaş bağlanmıştır⁸⁶.

Osmanlı Devleti'nde bir vilâyete ya da sancağa yönetici atandığında, o sancak beyi ya da vali, atandığı yerde kendisini bekleyen bir idarî personelin yanına giderek göreve başlamazdı. Çünkü Osmanlı taşra idaresinde Tanzimat'a kadar kurumsal, sabit bir personel bulunmamaktadır. Ayrıca kapı halkı da, valinin aile üyeleri değildir. Ailesinin dışında kalan ve valinin valilik görevini yerine getirirken ona yardım ve hizmet eden bütün insanlar kapı halkını teşkil ederlerdi. Bu bir yerde, bugünkü anlamda, valilik bürokratları denilebilir. Bunun bir diğer özelliği de

⁸³ Akandere, 1998: 102.

⁸⁴ Tuş, 2007: 124-125.

⁸⁵ Akyıldız, 2006: 51.

⁸⁶ Tuş, 2007: 114.

İstanbul'dan gönderilmemiş olmasıdır. Yani onları padişah değil tamamen valinin kendisi görevlendirmekte ya da görevine son vermektedir⁸⁷.

Konya'da yöneticiler görevlerini konak, saray gibi özel mekânlarda ifa etmektedirler. Bu yerler Beylerbeyi Konağı olarak da adlandırılırdı.

2.1. Beylerbeyi Sarayı/Bedelci Mehmet Ağa Sarayı (Paşa Konağı)

Osmanlı Devleti'nde taşra teşkilatında temel idari birim sancaktır. Konya sancağında da beylerbeylik birimi oluşturulmuştur. Eyaletlerde hükümdarın otoritesini temsil eden en yüksek derecedeki yönetici beylerbeyidir. Eyaletin her sancağına doğrudan merkezden sancakbeyi atanırken, Paşa Sancağı ise doğrudan beylerbeyinin idaresine bırakılmıştır⁸⁸. Beylerbeyliğe tayin edilenlere berat verilmiştir. Kendisine eyalet verilen beylerbeyi, görevden önce Divân-ı Hümayun'da hilat giyer, arza giderek el öperdi. Önceleri oldukça uzun süren görev süreleri XVI. ve XVII. yüzyılda bir yıl civarına inmiştir⁸⁹.

Beylerbeyileri kapı halkı ve emrindeki tımarlı sipahi askerleri ile daima hazır askerlidir. Bunun dışında asayişin temini can ve mal güvenliği, halkın güvenliğinden sorumludur⁹⁰. Beylerbeylerine önceleri vali de denilmiştir. Vali unvanı daha çok XVII. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmış, XIX. yüzyılda idarî teşkilatta peş peşe yapılan değişiklikler sonunda vali kelimesi resmen kabul edilmiştir⁹¹.

Beylerbeyinin kaldığı yer olan konak veya saraya gelince Konya Valileri tahminen XVII. yüzyılın başlarına kadar Alâeddin Köşkü'nde oturmuş Alâeddin Sarayı'nın⁹² eskimeye başlaması üzerine satın alınan Bedelci Mehmet Ağa Sarayı'na taşınılmıştır. Paşa Sarayı olarak da adlandırılan⁹³ bu yapı Beylerbeyine ait olduğunu bildiğimiz ilk saraydır. Karaman Beylerbeyi es-Seyyid el-Hâc İbrahim Paşa, Konya'ya yakın bir yerde, Lale Devri'nde ikinci bir saray yaptırınca Bedelci

⁸⁷ Tuş, 2007: 50.

⁸⁸ Muşmal, 2000: 11-12.

⁸⁹ İpşirli, 1992: 70.

⁹⁰ Muşmal, 2000: 14-15.

⁹¹ Ancak Rumeli Beylerbeyliği payesi imparatorluğun sonuna kadar kullanılmıştır (İpşirli, 1992: 69).

⁹² Alâeddin Sarayı hakkında bkz: Eyice, Semavi (1989). Alâeddin Köşkü, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2, s. 330-331.

⁹³ Uz-Doğan, 2017: 106.

Sarayı'na "Eski Saray" denmeye başlanmıştır⁹⁴. Bedelci Mehmet Ağa Sarayı yeterli gelmeyince Aslanlı Kışla⁹⁵ binası Paşa Sarayı olarak yaptırılmış ve konak askeri kışlaya dönüştürülmüştür⁹⁶. Eski Beylerbeyi Sarayı olan Vali Konağı ise Vali Said Paşa tarafından 1882 yılında Said Paşa tarafından yıktırılarak, kale duvarlarının taşları da kullanılmak suretiyle bugünkü Hükümet Konağı 1887-1890 yıllarında Sûrurî Paşa zamanında tamamlanmıştır.

XIX. yüzyılda Konya ziyaretini gerçekleştiren William John Hamilton'ın (1805-1867) Paşa Konağı ile ilgili ifadeleri şu şekildedir: "*İlk girişimdeki harabe binalarının üzüntü verici görünümünü daha önce dile getirmiştım. Şehrin merkezinde duran Kale hızla parçalara ayrılıyor; duvarların taş cepheleri yerinde yok, muhtemelen Paşa konağını inşa etmek için götürülmüş, duvarlar hızla çürümeye durmuş*" diyerek Paşa Konağı inşasında kale parçalarının kullanıldığını anlatır⁹⁷.

Uz, Bedelci Sarayı'nın, Devle Mahallesi'nde olduğunu söylemiştir⁹⁸. Devle Mahallesi'ndeki bazı satışlarda evlerin doğu ve kuzey sınırlarının saraya dayandığını belirtilmekle birlikte, Şerefşirin Mahallesi'ndeki evlerin yerleri tarif edilirken yön bildiren ifadelerde sarayla ilgili kelimeler kullanılmıştır. Fakat bu ifadelerden kabul edilebilir olan Saray, Devle Mahallesi'nin, Şerefşirin Mahallesi'ne birleştiği yerde bulunmasıdır. Bu civarda Şerafettin Camisi'nin kuzeyinde Ali Efendi Muallimhanesi, Yeni Hamam (Mahkeme Hamamı) kuzeybatısında dokuz kubbeli Kadri Çelebi Bedesteni diye bilinen Bedesten batı tarafında ise İplikçi Camisi bugünkü postane merkez binasının yerinde ise Müstevfi Hamamı adındaki çifte hamam ve bir Darü'l-hadis bulunmaktadır. Şimdiki Hükümet Konağı'nın kuzey batı köşesine yakın yerde de Ulvî Sultan Mescidi ve türbesi bulunmaktadır. Sarayın yeri hususunda bir belgede zikredilen bir olay konuyu daha iyi aydınlatmaktadır. Bu olay bir Konya Sicil kaydında Şerafettin Camisi yakınındaki Yeni Hamamın hanımlar

⁹⁴ Küçükdağ, 1989: 30.

⁹⁵Hamilton'un verdiği bilgilere göre Paşa Konağı olarak bahsettiği bu bölge olmalıdır. Şöyle ki, "*Paşa Konağı, geniş mezarlıklar arasından, tozlu ova ve üzerinden yükseltilmiş bir geçitle girilebilen şehrin doğusunda büyük ve dağınık bir binadan meydana geliyordu. Yıkık dökük bir haldeydi ve avlusu, daha pasaklı hizmetçi kuyruğu ile dolmuş kirli bir ahşap koridorla çevreleniyordu.*" (Eravşar, 2016: 283) diyerek aslında uzakta olan Paşa Konağından bahsetmektedir.

⁹⁶ Uz-Karakaya, 2015: 514.

⁹⁷ Eravşar, 2016: 281.

⁹⁸ Uz, 2015: 23.

kısınının damına sanayi alayını seyretmek için çıkan Nazlı bint. Hüseyin ve sağır oğlu Mahmut seyir esnasında, hamamın bacasından dengesini kaybederek şadırvanın üzerine düşmüştür⁹⁹. Anlaşıyor ki Konya'da belirli zamanlar da esnaf çeşitli etkinlikler yapmıştır.

KŞS. 24/265 numaralı belge transkriptinde “*Mahmiye-i Konya'da Şerefe'd-din Camii kurbinde vaki merhum Karamanoğlu İbrahim Bey'in evkafından yeni Hamam demekle maruf hamamın müsteciri Recep Çelebi İbn el-hac Abdurrahman meclis-i şer'de tarih-i kitap günü ba'de'z-zuhur Osman b. Mevlûd nam kimesnenin Zevcesi Nazlı bint-i Hüseyin nam hatun sağır oğlu Mahmut ile mean taht-ı icaremde olan Avratlar Hamamının damına çıkıp erbâb-ı sanayin alayını seyrederken mezbur Mahmut hamamı mezbûr damının bacasından şadırvan üzerine düşmüştür*”. Bu kayıttan anlaşılacağı üzere yeni hamamın kadınlar kısmının damından bakılınca, Hükümet Konağı'nın olduğu yeri Şerafettin Camisi kapatmaktadır. Yukarıda belirtilen fiziki yerleşim de göz önüne getirilince, esnafın geçiş yapacağı boşluk bugünkü Kayalı Park olmalıdır. Karaman Beylerbeyi'nin oturduğu Bedelci Mehmet Ağa Sarayı'nın yer aldığı alanın çocuğun düşmesi sonucu kayıt altına alınan belge dikkate alındığında bugünkü Hükümet Konağı'nın bulunduğu yer olduğunu söylemek mümkündür. Sarayın, değişik tarihlerde tamirler geçirdiği bilinmektedir. Tamir kayıtları sayesinde, sarayın fiziki yapısı hakkında bilgiler mevcuttur.

Bedelci Mehmet Ağa Sarayı iki ayrı kısımdan meydana gelmiştir. Bunlardan Saray-ı Kebir adı verilen kısımda Beylerbeyi, Saray-ı Sağırde ise mütesellim oturmaktadır. Saray iki katlı olup üst katta geniş bir “divânihânesi”, “kahve odası” ve Beylerbeyi'nin oturduğu “oda” bulunuyordu. Ayrıca iki oda daha vardır. Alt katta; Divânihâne'nin tam altında ortada bir oda, sağ tarafta iki oda, sol taraftan da dört ayrı odası vardır¹⁰⁰. Sarayın giriş kapısının sağ tarafında iki oda ve bir kademhane ayrıca bir tuvalet ve hamam ve bunlara Divanhâne'den gidilen ve koridoru andıran üzeri kapalı bir yol vardır. Aşağı katta ayrıca içinde geniş ocağı bulunan matbah vardır. Bir has ahur, bir samanlık ve bir de büyük kapının karşısında ahur ve ahurun duvarına bitişik at örtmesi vardır. Sarayın önünde künkten uzunca suyolu bulunan bir şadırvan

⁹⁹ Ürekli, 2002:163-164.

¹⁰⁰ Ürekli, 2002: 164.

ve havuzu, şadırvandan çıkacak suyu nehre ulaştıracak ayrıca su yolu bulunmaktadır. Divanhane'nin doğu tarafında ayrıca yüksek bir köşk bulunmaktadır. Sarayın mimarî yapısı ve iç tezyinatı hakkında, değişik zamanlarda yapılan tamir keşiflerinde, taban döşemesi için öz ağacı, sıva için kireç, kil, kırmızı boya, taban muşambası, köşk için iki bin kiremit üst kattaki bir oda için on altı adet cam gibi az da olsa bilgiler verilmiştir¹⁰¹.

Sarayın geçirdiği bir tamirde 15 Şubat 1103/ 2 Mayıs 1692 tarihinde yapılan keşifte *“samanlığın Şark tarafında olan giriş kırılıp çökmekle tecdid için kamış ve ağaç ve ırgadiye ve üstadiye cem'an sekiz guruş, ve büyük kapunun ardında olan ahırın nısfı münhedim olmağla tecdidi için duvar ve ağaç ve kamış ve iki giriş ve ırgadiye ve üstadiye cem'an on yedi guruş ve cânib-i şarkisinde olan ahurun münhedim olan mevzi'ne bir giriş ve ağaç ve sair mesarif on yedi guruş ki min haysel-mecmû kırk iki kuruş ile...”* tamir ve yenileneceği tespit edilmiştir. Bu kayıttan Bedelci Sarayı'nda Karaman Eyaleti mîrmîrân-ı ile mütesellimlerin birlikte oturdukları anlaşılmıştır¹⁰².

13 Cemaziye'l ahir H. 1110/M. 17 Aralık 1698 tarihinde bir onarımdan daha geçmiştir. 19 Muharrem H. 1131/M. 11 Aralık 1718 tarihinde Bazarbaşı olup saray tamirinde gerekli olanları el- Hac Mehmed bin Mustafa'nın ahali vasıtasıyla istediği tamir keşfinde tespitler yapılmıştır. Kadı tarafından görevlendirilen kişilerce Beylerbeylerine ait Bedelci Sarayı ve Kethüda Konağı olan Salih Ağa evinin bazı yerlerinin harap olmuş ve tamirinin gerekliliği belirtilmiştir¹⁰³.

Anlaşılabacağı üzere, Konya'da XVII. yüzyılın başlarından itibaren merkezî bir yerde böyle bir konağın olması Konya'nın Anadolu Selçuklu Devleti'ne başkentlik yapmış olma özelliğine dayandırılmaktadır. Osmanlıların Konya'yı ele geçirmelerinden XVII. yüzyıla kadar Beylerbeylerine ait bir sarayın varlığına dair açıklayıcı bir kayıt henüz tespit edilememiştir¹⁰⁴.

¹⁰¹ Ürekli, 2002: 165.

¹⁰² Uz-Karakaya, 2015: 515.

¹⁰³ Ürekli, 2002: 170.

¹⁰⁴ Ürekli, 2002: 173-174.

XIX. yüzyılda devlet genelinde idarî değişiklikler yaşanmıştır. 1867 yılında çıkarılan vilâyet kanunnamesi ile eyaletler kaldırılarak yerine livalardan oluşan vilâyet üniteleri, değişikliğin gereği olarak da Karaman Eyaleti kaldırılarak yerine Konya Vilâyeti kurulmuştur. Konya Paşa Sancağı'ndan Eyalete sonradan da Vilâyet olarak Valilik yöneticiliği ile idare edilmiştir¹⁰⁵. Bedelci Sarayı'ndan sonra yerine inşa edilen yapı, günümüze kadar gelen Hükümet (Vilâyet) Konağı olmuştur.

2.2. Hükümet Konağı (Vilâyet Konağı)

Konya Hükümet/Vilâyet Konağı Şerefşirin ve Devle Mahallesi'nin kesiştiği yer yeniden düzenlenerek yapılmıştır. Konya Vilâyet Konağı, II. Abdülhamit'in Osmanlı taşra teşkilatını güçlendirme politikaları kapsamında vilâyetlerde inşa ettirilen idari yapılardan biridir¹⁰⁶.

Beylerbeyi Sarayı yerine Hükümet Konağı'nın yapımına 1882 yılında Sait Paşa tarafından kale duvarlarının muntazam taşlarının da kullanılması ile başlanmıştır. İnşaatı uzun sürmüş, 1890 yıllarında Vali Sururi Paşa zamanında tamamlanmıştır¹⁰⁷. Lindau'dan anlatan Pınar, yapı hakkında şöyle söyler: “İçinde, çevresi memur ve hizmetlilerle¹⁰⁸ dolu valinin bulunduğu ve vilâyeti yönettiği Hükümet Konağı hiç öyle görkemli bir yapı değil. Hükümet Konağı, muhteşem bir

¹⁰⁵ Muşmal, 2016: 108-109.

¹⁰⁶ Bozkurt, 2015: 69

¹⁰⁷ Kuştepe, 2011: 189.

¹⁰⁸ Hizmetliler dediği kapıcılık görevi yapan kişilerden biri şair Muhammet'tir. Konya'nın Ulurmak Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Okur-yazar değildir. Konya Hükümet Konağı'nda kapıcılık görevinde bulunan ve güzel saz çalan bu halk şairinin şiirleri tasavvufi mahiyettedir. Şairin 1904 ya da 1919 yıllarında öldüğü tahmin edilmektedir (Yeniterzi, 2001: 89). Aslında Lindeu'nun hizmetçi dediği kişiler arasında böylesi renkli kişiliklerde vardır. XIX. yüzyıl Valilerin diğer personelleri, Alemdâr, Buhurdan Ağası, Çamaşurcu, Dividdâr, Enderun Çukadârı, İbrikdâr, Kazan Ağası, Ma'cun Ağası, Miftâh Ağası, Mühürdâr, Peşkir Ağası, Rahtvân, Seccâdecî, Serberber, Sercanbâzân, Serçavuş-ı Enderun, Sercebehâncî, Serduhânî, Serkahvecî, Sermakrabacı, Sermehterân-ı Enderun, Silahdâr, Sofracı, Şam'udancı, Vekil-i Harc, Binbaşısı, Divân Katibi, Divân Hacıları, Hazinedâr, Kapı Kethüdası, Mehter Takımı, Mektupcu, Enderun Ağası, isimleri verilen vilâyet personelleri XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde değişmiş olmalıdır. Çünkü hem yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra asâkîr-i mansûre ordusunun ve redif askerlerinin teşekkülü ile valilerin ordu için şahsen asker beslemesi zaruretini ortadan kalmış; hem de valiler merkezdendir maaşlı durumuna sokularak, maddî imkânlarının daha sınırlı ve sabit hale getirilerek kapı halkının yaratacağı etki ortamı yok edilmiştir. Ayrıca, XIX. yüzyıl ortalarında, modern devletin unsurları arasında sayılan ve 'devlete hizmet eden görevli, bir kişinin özel personeli olmaktan ziyade, devletin personeli olması ve gelirini devletten maaş olarak alması' anlayışıyla ifadesini bulan prensip, yavaş yavaş II. Mahmud ile birlikte hayata geçirilmeye başlanmıştır. Tanzimat'tan sonra da yaygınlaşmıştır. Böylece vali ile vilâyetdeki görevli personelin ayrıntıdan kurtarılarak, herkesin, tayin olunan validen bağımsız olarak devlet için çalışan birer resmî memur haline getirilmesi temin edilmiştir (Tuş, 2007: 55-56).

Selçuklu Sarayı'nın kalıntılarında kaygısızca kotarılmış çirkin, kışlavâri bir taş bina¹⁰⁹” diyerek duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Ayrıca Lindeu, Saray kalıntılarında alınan yerlerin boşluğunu rehberiyle görüşerek der ki; “Konya’da dolaştığımız sokakların çoğunun her iki yanında 5-10 metre çapında 10-20 ayak derinliğinde çeşitli çukurlar vardı. Suriyeli rehberimin anlattığına göre, diplerinde bir tabaka çöp birikmiş, duvarlarında yaban otları çıkmış bu çukurlar, valiye yeni bir konak ve diğer birkaç bina yapımında kullanmak amacıyla taşları sökülen şehir surlarının kulelerinden kalan çukurlarmış.” Aslında Lindeu’nun anlatımından çıkarılabilecek en akıllıca sonuç bir yapı inşa edilirken diğeri yok edilmiş, devşirme malzemeler kullanılmıştır¹¹⁰.

Yapımı tamamlanan Hükümet Konağı'nın kapısının önünde Cumhuriyet'ten önce padişahların tahta çıkışları ile doğum günü kutlamaları yapılmıştır. Vali, devlet daireleri temsilcileri dini kurumların temsilcileri, Müftü, Çelebi, Efendi gibi kişiler Cumhuriyetin kuruluşundan X. yılına kadar Cumhuriyet Bayramı kutlamalarını da hep bu meydan da yapmışlardır¹¹¹.

Harem dairesi ile birlikte yapılan konak iki katlı ve 40-50 odalı olarak inşa edilmişse de 1883 yılından 2,5 sene önce kaza eseri yanmış yalnız 15 oda, sandık odası, evrak mahzeni ve kargir atik ve cedit hapishaneden ibaret kalmıştır¹¹².

Eski fotoğraflarda izlenebilen¹¹³ örtü ve saçak görünümüyle yapıda, Batılılaşma dönemi Osmanlı mimarisinin cephe tasarım anlayışı hâkimdir. Yapı Avrupai üslubun XIX. yüzyıl Osmanlı mimarında yarattığı değişim barok izler taşımaktadır¹¹⁴. Konak, dört sütundan dizaynedilmiş kemerli ve merdivenli büyük bir cümle kapısı vardır. Ortası avlulu simetrik olarak dört yönde dört kapısı bulunacak bir tarzda inşa edilmiştir. Yapım malzemesi düzgün kesme taş olup, yapım tekniği yığmadır. Üst örtü kırma çatıdır. Her cepheden avluya kapı açılmıştır. Kuzey ve güney cepheden avluya orta kattaki merdivenle inilmektedir. Zemin kat penceresi

¹⁰⁹ Pınar, 1998: 147.

¹¹⁰ Pınar, 1998: 151-52.

¹¹¹ Kuştepe, 2011: 189.

¹¹² KVS, H. 1300/M. 1883, s. 40.

¹¹³ Bkz. Ek-4

¹¹⁴ Bozkurt, 2015: 69.

düz, birinci ve ikinci kat pencereleri barok kemerli olarak yapılmıştır¹¹⁵. Hükümet Konağı üç katlıdır. Ancak halk yetersiz olduğunu söylemiştir. H. 1306/M. 1888 yılına ait Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan Beylikçi Divan-ı Hümayununa gönderilen bir belgede “*Vilayet İdaresi dâhilinde müceddeden müteşekkil olunan Hükümet Konağı'nda memuriyet-i istiâbı kâfi olmadığı cürretle ianeten*” diyerek ahalinin ianesiyle yeniden inşa edilmesi istenmiştir. Birinci katı evrak mahzeni olarak düşünülmüştür¹¹⁶.

Konağın meydana bakan birinci katının bir bölümünde merkez karakolu uzun yıllar hizmet vermiştir. İkinci katta ise Valilik makamı ile çeşitli devlet daireleri vardır. Bu katta 28 oda bulunurken, üçüncü katta 30 oda¹¹⁷ bulunur. Üst katlarda büro odaları vardır. Koridorlar ise ortadaki avluya bakmaktadır. Konak dıştan 79.00 × 39.10 m. ölçülerek dikdörtgen planlı olup üç katlı olarak yapılmıştır. Mekânlar bir avlu etrafında sıralanmaktadır. Esas cephe doğuya yöneliktir. Cephenin girişi dört sütünlüdür. Zemin kat pencereleri düz, 1. ve 2. kat pencereleri barok kemerlidir. Kıрма çatı kiremitle kaplanmıştır. Plan her üç katta da aynıdır¹¹⁸. Yüksek bir bodrumun üzerinde iki kattan oluşan binanın, kalın taşıyıcı taş duvarları dışında orijinal döşeme sistemi, Cumhuriyet Döneminde yapılan onarımlarda betonarmeye çevrilmiştir. Eski fotoğraflarında binanın doğu giriş cephesinin de diğer cephelerdeki gibi sıva üstü boya ile kaplı olduğu ve önündeki meydan da bir şadırvan vardır. 1848 yılında 80/90-1 KŞS'de şadırvan ve konağın içerisindeki bir çeşmenin bağlı bulunduğu suyolunun tamiri için masrafı, toplamda 1828 kuruş olarak görülmüştür. Bu belgede suyolunun Havzan'dan Terazı denene yere oradan da Mesafı Paşa Camisi'ne kadar uzanıyordu¹¹⁹. Ayrıca, “*Konya ve Rehberi*” kitabında havuzun etrafının demir parmaklıklı olduğunu söylemiştir¹²⁰. İç avluya dört yönde aynı boyutlarda yer alan kapılardan geçilmektedir. Kuzey de, zemin kat seviyesindeki kapıdan cepheye bitişik iki yönlü merdivenlerle avluya inilmektedir. Merdiven sahanlığının altında ayrıca bodrum seviyesinde açılmış bir kapı daha vardır.

¹¹⁵ Kuştepe, 2011: 191.

¹¹⁶ BOA. DH. MKT. 1605.70.1, Bkz. Ek-3.

¹¹⁷ BOA. DH. MKT. 02112.00081.001.

¹¹⁸ Kuştepe, 2011: 194-195.

¹¹⁹ Eroğlu, 2007: 78.

¹²⁰ Muhlis, 1997: 25.

Güneydeki kapının iptal edildiği ve avluya inen merdivenlerin daha sonraki bir tarihte kaldırıldığı tahmin edilmektedir¹²¹.

Hükümet Konağı hakkında Batılı seyyahların gözlemleriyle devam etmek gerekirse bunlardan ilki 1891’de Konya’ya gelen Clement Huart’tır. Konak hakkında şu tespitleri yapmıştır: *“Alâaddin Camisi’nden hiç sapmadan inen ve dümdüz yürüyen bir kişi kesme taştan yeni yapılmış adı bir binaya rastlayacaktır. Burası Hükümet Konağıdır. Hiçbir özelliği olmadan inşa edilen kışla gibi bina, Avrupa vari pencereleri, bir orta avlunun etrafındaki kemerleri ile Konya’ya yeni gelen bir yabancı için üzücü bir rastlantıdır. Zira Konya’nın bütün geçmişi bu binanın taşları arasına gömülüdür. Gerçekten Hükümet Konağı, bugün yerinde yeller esen Konya Surlarının taşları ile örülmüştür. Selçuklu devrine ulaşan antik eserler, bütün Grek, Latin ve Arap kitâbeleri, yüzlerce yılı aşarak gelmiş ve XIX. yüzyılda taşçının hain çekici altında yok olmuştur. Hükümet Konağı’nın önünde geniş bir meydan yer alıyordu. Etrafını kesme taşlarla örülmüş dükkânların çevrelediği meydan, ilerde çarşı- pazar şekline bürünerek Celaledin’in türbesine kadar uzanıyordu. Yollar düzgün, geniş ve muntazamdı. İki yakada yer alan dükkânlar bakımlıydı. Burası hiç de bir doğu şehrine benzemiyordu. Bilinmeyen bir yerden bir yenilik rüzgârının esmiş olduğu anlaşılıyordu, oysa şehrin güneyinde iki toprak duvarın ortasında esrarengiz, karmakarışık yollar uzanıyor, küçük kapıları arkasında doğu, bir daha gelmeyecek olan muhteşem geçmişinin rüyasına dalmış oluyordu”* der¹²².

Bir diğer örnek ise Alman coğrafyacı Roman Oberhummer’in gözlemleridir. Münih Üniversitesi tarafından görevlendirilmiş olan Oberhummer, Doktor H. Zimmerer’le beraber 1896 yılında Konya Vilâyeti’nin topografyasına dair bazı araştırmalar yapmak üzere Almanya sefaretine başvurmuş sefaret 14 Ocak 1896 tarihinde başvuruyu Hariciye Nezareti’ne iletmiştir. Yapılan müracaatlar neticesinde 1 Şubat 1896 tarihinde Padişah iradesiyle Oberhummer’e müsaade verilmiştir¹²³.

¹²¹ Bozkurt, 2015: 67-68

¹²² Huart, 1978: 102.

¹²³ Muşmal, Uslu, 2016: 218-219.

Oberhummer'in Hükümet Konağı ve izlenimleri ise şöyledir: “Konya Valisine teşekkürlerimizi sunmak için valiliğe doğru yola çıktık. Kışla havasında güzel yapılı bir köşk görünümünde olan Konya Sarayı'nın önünden geçtik ve konağa vardık. Vali'nin tercümanı bizi salonda karşıladı. Bolca hürmetle ve saygıyla kahve ikram edildi. Ancak ben hiç ret demeyeceğim sigara ikram edilmesini bekledim. Genel sekreter bunu fark etmiş olacak ki bana bakarak, hastalıktan dolayı Ramazan ayında tutamadığı için bugün oruç tuttuğunu, bundan dolayı da bize sigara ikram edemeyeceği için üzgün olduğunu söyledi. Vali'nin kapısının önünde büyük salonda bizi bekleyen iki asker vardı. Vali Ali Paşa bizi karşıladı. Sohbetimiz sırasında Vali bize bir nutuk çekti. Alman demiryolunun gelecekte Asya'yı birleştireceğini, Süveyş Kanalı'na kadar uzanacağını, oradan da Basra Körfezi'ne kadar gideceğini anlattı. Sadece Suriye bu planın içinde yoktu. Vali bu sohbetten sonra da bize politikadan söz etti. Vali; ‘Almanya Türkiye'nin has dostudur. Efendimiz, Sultanımız Avrupa'ya karşı Almanların yanında yer alıyor. O sizden Ermeni sonunu ile ilgili gerçekleri ülkenizde anlatmanızı istiyor’ dedi. Biraz korkuyla önünde eğildik ve sadece birkaç cümle ile teşekkürlerimizi ifade edebildik. Vali'yi istek ve ümitleriyle birlikte ipek döseğinde bırakarak oradan ayrıldık.

Diğer bir isim ise Alman Max Schlagintweittir. 30 Eylül 1897 yılında İstanbul'dan hareketle eskiden 5 günde alınan İstanbul-Konya yolunun Demiryolu hattı ile 8 saate düştüğünü haber vererek Konya Valisi'ne gerçekleştirdikleri ziyareti anlatırken XIX. yüzyılın sonunda valilerin resmi kıyafetinin kaftan olduğuna dikkat çekmiştir¹²⁴.

Bilindiği üzere Vali, Konya Sancağı idarî teşkilatında en büyük mülki amirdir. Tanzimat'tan önce, valilerin yetkileri geniş olup icra ve infaz konusunda hükümdarın mutlak vekili olarak eyaletlerde görev yapardı. Tanzimat'tan hemen sonra merkez hükümetin eyaletlerdeki nüfuzunu ve denetimini artırmak maksadıyla, valilerin yetkileri azaltılmıştır. Bunun sonucunda muhasıllıklar ve memleket meclisleri, valinin mülkî, malî ve hukukî yetkilerini ele geçirmişlerdir. Bu durum vilâyet

¹²⁴ Muşmal-Uslu, 2016: 216-220.

idarelerinde usulsüzlüklere ve karışıklıklara neden olunca, valilerin görev ve yetkileri yeniden arttırılıp gözden geçirilmiştir¹²⁵.

Valiler Konya'da görev yaparken halk ve ileri gelenler ile uyumlu olmak zorundaydılar. Anadolu'nun diğer bölgelerindeki mevcut sosyal yapının Konya'da da bulunmasının yanı sıra onlardan farklı ve fazladan olarak Konya, Mevlevîliğin merkezidir. Mevlevîliğin üyeleri ve tarikat şeyhinin burada ikamet etmesi ve sahip oldukları nüfuzları sebebiyle, Konya'da cereyan eden birçok olayın çıkmasında veya çözülmesinde valilerin yanında veya karşısında yer alarak, tarikat şeyhi ve üyeleri önemli roller oynamışlardır. Bir süre Konya'da kadılık yapan, Kadı Abdurrahman Paşa¹²⁶, vali olarak geldiği ilk günden, Konya'daki ileri gelenlerle mücadelesine başlamıştır. Bir süre Konya'da hizmet verdiği için Konyalılar Paşa'yı yakından tanıyorlardı. Kadı Paşa, kadılık yaptığı dönemde zulme teşebbüs edenlere karşı çıkmış, onların nüfuz ve saldırılarını kırmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de, ister istemez iffet ve adaletten uzaklaşmış, zulüm ve yolsuzluğa sebep olmuştur. Bunun neticesinde de kendisi birçok düşman kazanmış, Konya'daki hâkim güçler Abdurrahman Paşa'nın Konya'ya vali olarak geri geldiğini görünce hemen harekete geçip, vali konağına saldırmışlar; bunun üzerine vali güçlkle kendisini şehrin dışına atmıştır. Bütün çabalara rağmen Abdurrahman Paşa kendisine karşı çıkanları ikna edememiş; bir gece gizlice şehre girerek, isyancıları etkisiz hale getirmeyi başarmıştır. Bu şartlarda göreve başlayan Kadı Abdurrahman Paşa, valiliği boyunca, gerek Konya'da ve gerekse Osmanlı Devleti'nde siyasi ve askeri mücadelenin içinde yer almıştır. Kadı Abdurrahman Paşa'nın Konya'dan ayrılışı da hadiseli olmuş; Konya hanedanı ve ayanlarından Bekir Ağa, isyan ederek, valiyi saray da mahzur bırakmış, kan dökülmemesi için yapılan anlaşma sonucunda, vali Konya'yı terk etmek zorunda kalmış; tam bu sırada da Kadı Abdurrahman Paşa'nın Karaman eyaleti valiliğinden azledildiğinin fermanı gelmiştir. Paşa da firar etmiştir. Valiliğinin Konya'daki ikinci yılında, İstanbul'dan gönderilen bir emirde ülkenin ve Konya'nın

¹²⁵ Akandere, 1999: 268-69.

¹²⁶ 1810 tarihli fermanında Kadı Abdurrahman Paşa'nın Konya haricinde bulunan, iki defa yüzbin lira alarak eski sarayı tamir ve kışlak yapacağını söylediği halde bu paraları alıp eski sarayı tamir etmeyip yeni saraya taşımıştır. Azledilince de topladığı paraları ahaliye dağıtmıştır. Mikdarın taksim edilmesi ve Hazine-i Amire'ye gönderilmesini içeren bir belgedir (Uçkaç, 1995: 39).

içinde bulunduğu kötü durum ifade edildikten sonra söz konusu eyaletin güzel bir düzenin tesisi istenilmekte; dağılmış ve perişan olmuş olan halkın eski yerlerin getirilip yerleştirilmeleriyle bölgenin yeniden canlandırılması ve dolayısıyla da asker için gerekenleri üretmek üzere çift, tohum ve hayvan vererek halkı perişanlıktan kurtarması istenmiştir. Daha sonra da Vali'nin göreve başladığından beri şikâyetlerin azaldığını, işlerin düzeldiğini ve halka yardım edildiğini belirten ve Kadı Abdurrahman Paşa'nın valiliğini takdir edici sözler vardır. Nitekim valinin gerek şehir halkına ve gerekse civar köylülere buğday, arpa, tohum, "kuvvet akçası", sığır, öküz, koyun-keçi, vs. vererek yardım etmiştir¹²⁷.

Birçok vali, kanunsuz olarak halktan vergi toplamak, harcamadıkları halde harcamış gibi göstererek fazladan para eklemek, halka zulmetmek ve düşmanlıkta bulunmak gibi hususlarda suistimallere sebebiyet vermişlerdir. Bu husus çok yaygın olduğundan, sık sık bu şekilde hareket edilmemesine, uygunsuz hareketleri olanlara gereken cezanın verileceğine dair merkezden genel emirler gönderilmiştir. Suistimallerden dolayı Konya'da takibât gören valilerin sayısı çok fazla değildir. Tespit edilebildiği kadarıyla sadece H. 1262/M. 1846 yılında Konya Valisi Hamdi Paşa ve diğer görevliler zulmetmek, düşmanlıkta bulunmak, rüşvet almak ve suçla teşebbüs etmekten dolayı görevden alınmışlardır¹²⁸. Birçok vali bir defadan fazla da görev yapabilmiştir. XIX. yüzyılda görev yapan valiler Tablo-1'de görülebilir.

Görev ve yetkileri arttırılan valiler, idarî yönden merkezi hükümetin sıkı denetimi altına girmişlerdir. 1870 yılı İdar-i Umûmiyye-i Vilâyet Nizâmnâmesi, valilerin görev ve yetkilerini; mülkî, malî, maârif, nafia, zaptiye, ceza ve hukukî işler şeklinde bölümlere ayrılmış ve geniş ölçüde belirtmiştir. Bu nizâmnâme ile valilere geniş yetkiler tanınmış ve vali muavinliği müessesesi getirilerek valilere idarî işlerde yardımcı olacak eleman da verilmiştir. Valilerin görev ve yetkileri, 1913 tarihli İdar-i Umûmiyye-i Vilâyet Kanunuyla daha da arttırılmıştır. Görev ve yetkilerine gelince; Vali her şeyden önce, vilâyet dâhilindeki muhtelif memurlukların hiyerarşik amiridir. Vali, merkezi hükümetin icra vasıtası olması münasebetiyle, vilâyet dâhilinde kanunları, nizâmnâmeleri ve talimatnâmeleri neşir ve ilân etmek ve bunlarla

¹²⁷ Tuş, 2007: 47-49.

¹²⁸ Tuş, 2007: 46.

vekâletlerin emir ve talimatlarını uygulamakla görevlidir. Salnâmelerde vilâyet valileriyle ilgili olarak geniş bir bilgi mevcut değildir. Sadece valilerin isimleri, unvanları ve nişanları belirtilmiştir. Salnâmelerden edindiğimiz bilgilere göre, vilâyet valisi aynı zamanda Meclis-i İdare-i Vilâyet ve Meclis-i Umûmi-i Vilâyetin de amiri konumundadır. Osmanlı Devleti'nin idarî taksimatında Konya Vilâyeti büyüklüğü ve önemine binaen valilikte bulunan kişilerin maaşı da 15.000 kuruş olarak kabul edilmiştir. Konya Vilâyeti'nde görev yapan valiler arasında hiç şüphesiz ki Avlonyalı Mehmet Ferit'in ayrı bir yeri vardır. 1898'de Konya Valiliğine atanan ve 1898'den 1902'ye kadar bu görevde bulunan Mehmet Ferit Paşa'nın da Konya'ya sayısız hizmeti olmuştur. Paşa Konya merkezinde ve kazalarda hükümet konakları, hapishaneler, askeri kışlalar, mektepler, çeşmeler, şoseler ve köprüler yaptırarak vilâyetin mamuriyetinde önemli bir rol oynamıştır¹²⁹.

XIX. yüzyıl da Konya Vilâyetine tayin edilen görevli Valilerin isimlerine ulaşmak mümkündür. XIX. yüzyıl boyunca 46 Vali vardır. Bunlardan Mehmet Selim Paşa üç defa valilik görevine getirilmiştir. 1839 yılından sonra görev yapan valilerin görev süreleri belli değildir.

Tablo-1: XIX. Yüzyıl Konya Valileri¹³⁰

Valiler	Görev Yaptığı Yıl/ Yıllar
Kadı Abdurrahman Paşa	1810
Hacı Ali Paşa	1839
Eyüp Paşa	-
Mehmet Vecihi Paşa	-
Serezli İbrahim	-
Aşkarlı Ali Paşa	-
Ömer Paşa	-
Hamdi Paşa	-
Çopur Hamdi Paşa	-
Mehmet Selim Paşa (1. defa)	-
Ebubekir Sami Paşa	-
Hamdi Paşa (Kısa bir süre)	1846
Nuri Osman Paşa	1846
Kel Hasan Paşa	1847
Tosun Paşa	1849
Hacı Kamil Paşa	1850
Mehmet Selim Paşa (2. Defa)	1851

¹²⁹ Akandere, 1999: 268-69.

¹³⁰ Önder, 1950: 39-40, Akandere, 1999: 269.

Çerkez Hafız Paşa	1852
Mustafa Paşa (İşkodralı)	1854
Hamdi Paşa (Mabeynci)	1857
Şişman Rağıp Paşa	1860
Mehmet Reşit Paşa	1861
Mehmet Selim Paşa (3. Defa)	1862
Velieddin Rıfat Paşa	1864
Hacı İzzet Paşa	1867
Ahmet Tevfik Paşa	1868-
Osman Paşa	1870
Vali İzzet Paşa	1871
Halet Paşa	1871
Vali Hafız Paşa	1873
Nakiyüddün Paşa	1873
Sakızlı Ahmet Esat Paşa	1874
Müşir Mustafa Paşa	1876
A. Rasim Paşa	1876
Hüsna Paşa	1876
Kütahyalı Hacı Ali Paşa	1877
Ömer Feyzi Paşa	1877
Şair Ziya Paşa	1878
Mehmet Akif Paşa	1878
Çelik Ahmet Paşa ¹³¹	1879
Mehmet Akif Paşa	1880-1881
Mehmet Said Paşa	1882-1885
Mehmet Memduh Bey	1886-1888
Sururî Paşa	1889-1890
Hacı Hasan Hilmi Bey	1891
Hacı Ali Kemali Bey	1896
Mehmet Ferit Paşa (Avlonyalı)	1898-1902

Hükümet Binası, günümüzde Konya Valiliği adıyla Konya Valilerine ve halka hizmet etmeye devam etmektedir.

¹³¹ Doğan, 2004: 172.

Fotoğraf-1 Hükümet Konağı Ön Cephesi (Birgül Dünder, 25.10.2016)

Fotoğraf-2 Şerafettin Camisi Yönünden Hükümet Konağı (Birgül Dünder, 28.01.2019)

2.3. Mahkeme Konağı ve Görevliler

Kadı adalet dağıtan yargıç olmanın yanında, yüklendiği yönetim sorumlulukları ile Osmanlıların en önemli görevlilerinden biridir. Padişah emirlerinin ahaliye aktarılması devlet haklarının korunması, yönetim sisteminin aksamadan işleyebilmesi için kadıya büyük görevler düşmektedir¹³². İslam hukuk sisteminde kadı bu sebeple ayakta, camide, evinde veya olay mahallinde muhakeme etme

¹³² Ergenç, 2012: 111.

yetkisine sahiptir. Bu tür uygulamalara daha İslamın ilk dönemlerinde mahkeme binasının bulunmayışı bazı problemler ve tartışmalar yaratmıştır. Böylece çözüm olarak kadının ikâmet edeceği konut olarak mahkeme binası oluşturulmuştur¹³³.

İslam hukukçularının genel kanısına göre açıkta cereyan etmeyen bir duruşma şaibeli olduğu düşünülmüştür. Ayrıca mahkemeye ulaşan olayların kanaat ve önerilerinin kayda geçilmesi gerekli görülmüştür. Yani Kadı'nın duruşması herkese açık olmalıdır. Başlangıç da bu durum için cami uygun görülmüştür. Camiler halka açık mekânlar olduğundan herkes şahit olmaktadır. Başka bir binada yargılama yapılıyor ise kapı açık olmalıdır¹³⁴. Şayet Kadı'nın evi mahkeme ise evinin kapısı açık tutulmalıdır. Bu durumda kadıların her değişmesinde mahkeme binası da değişmektedir. Kadıya ulaşmak ve sıkıntıları daha kolay dile getirmek adına sabit ve belirli bir yerin olması önemine binaen mahkeme binası zamanla ortaya çıkan gereklilik arz eden bir yapı olmuştur. XVI. yüzyıl sonlarında Konya'da özel olarak ayrılmış bir mahkeme binası yoktur¹³⁵.

XVII. yüzyıla gelindiğinde Tuş, Evliya Çelebi'den aktararak mahkemenin Şems-i Tebrizî Türbesi yanında olduğunu ifade etmiştir¹³⁶. Mahkeme Konağı ya da Mahkeme Binası adı verilen yapı, Hacı Ali Efendi Darü'l-huffazı'nın doğu bitişiğinden başlamak üzere, kuzeyde Şerafettin Caddesi'ne kadar uzanan yerde tahmin edilmektedir. Burası Kasım Halife'nin oğlu Kadı Mehmet Efendi'nin evidir¹³⁷. Şerafettin Camisi civarındaki tam teşkilatlı bir evini, cami ve zaviyeye vakfetmiştir¹³⁸. Geniş olan bu evde, Osmanlı Dönemi'nde uzun yıllar mahkeme binası olarak kullanılmıştır. Bu sebeple de evin batı karşısında bulunan Karamanoğlu Dönemi eseri olan hamam da Konya'da Mahkeme Hamamı olarak anılmıştır¹³⁹. Anlaşıyor ki kadının evi zamanla devlet dairesi gibi bir hâl alarak özelleştirilmiştir.

¹³³ Tuş, 2007: 85.

¹³⁴ Ünlü, 2005: 17.

¹³⁵ Tuş, 2007: 85-86.

¹³⁶ Tuş, 2007: 85-86.

¹³⁷ Ö. 1527'den sonra, doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen Kasım Halife adında bir zatin oğludur. Şeyh Ali es-Semerkandî Hazretleri'ne mensuptur. Sonradan halifeleri olduğu için; "Kasım Halife" olarak anılmıştır. (Uz, 2015: 159), (Uz-Doğan, 2017:126).

¹³⁸ Uz, 2015: 159.

¹³⁹ Uz-Doğan, 2017: 126.

Konya’da 1828’de müftü olan Hadimîzâde es-Seyyid el-Hac Ahmed Efendi, Konya mahkeme binasına yeni odalar inşa ettirmiştir¹⁴⁰.

Yargı işini yürüten kadı yalnız değildir. Ona yardım eden kişilerden ilki naibdir. *Naip*; kadıların kendi yerlerine davaya bakmak üzere görevlendirdikleri şahıslara denir. Bunların tayini kadılar tarafından kaleme alınan mürasele (haberleşme-mektuplaşma) ile yapılmıştır¹⁴¹. Kadı ve naiblerin görev süresinin dolması istifa etmeleri veya vefat etmeleri gibi çeşitli sebeplerden dolayı kadılık makamının boş kalması sonucu geçici görev yapan kişiler *Mahkeme Kâtipleri*’dir. *Mahalle imamı*, mahalleleri kadıdan daha iyi bilen yargı yetkisi olmayan imamlar da kadılara yardımcı olmuşlardır. Bir diğer görevli şer’i konuları danıştıkları *Müftüler*’dir¹⁴². Mahkemenin güvenliği de adlî polisler diyebileceğimiz *Muhzırlar* ve onların üstleri/reisleri olan *Muhzırbaşılarca* sağlanmıştır¹⁴³. Böylece adalet, kadı önderliğinde yardımcılılarıyla hızlı karar alınması beklenerek sağlanmıştır.

---

¹⁴⁰ Tuş, 2007: 93.

¹⁴¹ Ünlü, 2005: 18.

¹⁴² Bozatay-Demir, 2014: 84-85.

¹⁴³ Ünlü, 2005: 19.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ YAPILAR

Bu bölümde Mevlâna Caddesi sınırları çerçevesinde yer alan cami, mescit ve türbelerden bahsedilecektir. Konya Vilâyeti'nde gayrimüslim nüfus bulunmakla birlikte çalışma bölgemizde gayrimüslim yerleşim birimleri ve kilise-havra gibi ibadet mekânları yer almamaktadır. Yapılar inşa tarihi sırasına göre yazılmıştır.

3.1. Cami, Mescit ve Türbeler

Cami: Arapça da “toplamak, bir araya getirmek” anlamındaki cem’ kökünden sıfat olan ve sözlükte “toplayan, bir araya getiren, buluşturup birleştiren” anlamına gelmektedir¹⁴⁴. Câmi’ kelimesi, başlangıçta sadece cuma namazı kılınan büyük mescitler için kullanılan el-mescidü’l-câmi’ (cemaati toplayan mescit) tamlamasının kısaltılmış şeklidir¹⁴⁵.

Camiler genellikle şehrin en önemli yerlerinde, bütün şehirliyi hatta pazara gelen köylüyü de kapsayan cemaatleri ile büyük dinî ve sosyal yapılardır. Bu yüzden cami, ibadet yeri olmanın yanı sıra başka fonksiyonlar da üstlenmiştir. Özellikle cuma günleri camilerde hutbe okunur, dini ve sosyal konularda vaazlar verilir, cemaat arasında bazı konular tartışılırdı¹⁴⁶. En güvenilir yerlerden biri olan camiler ve avluları daha canlı ve çok fonksiyonlu olmuştur. Devletin hazinesi camide saklanmış, kadılar sivil davalara camide bakmıştır. Resmî tartı ve ölçü aletleri camide saklanmıştır. Nikâhlar camide kıyılmıştır. Öyle ki Cuma namazı devlet kararlarının halka iletiildiği yerler olmuştur¹⁴⁷. Bugün bile Cuma cemaatinin hutbe konuları belirlenirken dikkatli, kimi zaman güncel ve eğitici bilgiler insanlara ulaştırılmıştır. 76/141 numaralı KŞS’de 21 Mayıs 1842 tarihli bir fermenda kişilerin özrü olmadıkça namazlarını camide cemaatla kılmalarını, namaz sonrası tesbih ve duanın tamamlanması ayrıca çoluk çocuklarına ilim tahsili için mekteplere vermeleri

¹⁴⁴ Topaloğlu, 1993: 92.

¹⁴⁵ Önkal-Bozkurt, 1993: 46-47.

¹⁴⁶ Ergenç, 2012: 208.

¹⁴⁷ Karatepe, 2013: 82.

yazar. Ferman gönderildiğine göre Konya'da adı geçen yılda camiye devam eden cemaatte azalma olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁸.

Camiler İslam'ın ilk dönemlerinden beri idare, eğitim ve öğretim gibi farklı işlevleri bünyesinde barındırsa da camilerin asıl fonksiyonu mabet olmasıdır. Bu kutsal mekânın aynı zamanda eğitim ve öğretim yeri olarak kullanılması geleneği Osmanlılar da başlangıçtan beri benimsenen ve devam edilen bir uygulamadır. Osmanlı medreselerinde mevcut odalar da kalan öğrenciler, medrese dershanesinde belirli dersler gördükten sonra genel dersleri de camilerde takip etmişlerdir. Halka açık olarak verilen bu dersleri XVII. yüzyıldan sonra dersiâm denilen hocalar vermektedir. Bunun yanında camilerde hat meşki, Kur'an talimi ve hıfzı gibi uygulamalı dersler de verilmiştir.

Osmanlı camilerinde eğitim ve kültür faaliyetlerini tamamlayan önemli bir unsur da kütüphanedir. Bu kütüphaneler dersleri takip eden öğrenciler ve namaz vakitleri arasında cemaat için oldukça faydalı bir uygulama olmuştur¹⁴⁹. Bu camilerde ne tür kitapların olduğunu bilemesek de bir kısmı vakfedilmiş olan Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi'nde sergilenen Kur'an-ı Kerim'ler bu kütüphanelerden gelmiştir. Örneğin Şerafettin Camisi'ne¹⁵⁰ (tarih verilmemiş) verilen bir Kur'an-ı Kerim ve bir tane de H. 1233/M. 1817 yılında İlyas Ağa tarafından Şerafettin Camisi'ne vakfedilen bir Kur'an-ı Kerim¹⁵¹, Kapı Camisi'ne ait kutulanmış 28 cüz, yine aynı camiye ait¹⁵² H. 1293/M. 1876 yılına dair Kur'an-ı Kerim mevcuttur¹⁵³. Kur'an-ı Kerim'lerden oldukça sade yazılanı olduğu gibi incelik isteyen bir tezhip sanatıyla süslenmiş olanı da mevcuttur.

¹⁴⁸ Şahin, 2003: 273-274.

¹⁴⁹ Taşkın, 2008: 359.

¹⁵⁰ Sahip Ata Vakıf Müzesi, Envarter No: 70, Env. No: 65 olan iki Kur'an-ı Kerim.

¹⁵¹ Sahip Ata Vakıf Müzesi, Env. No: 63.

¹⁵² Sahip Ata Vakıf Müzesi, Env. No: 59.

¹⁵³ Konu alanımızda yer almayan camilerden bahsedilmemiştir.

Fotoğraf-3 Aziziye Camisi, H. 1278/M. 1861, Envanter No:71 (Birgöl Dündar, 25.04.2019).

Ayrıca İplikçi Camisi ve Hacı Hasan Camisi kütüphaneleriyle öne çıkmıştır. Mevlâna Caddesi boyunca yer alan Kapı, İplikçi, Aziziye, Şerafettin, Hacı Hasan gibi camilerin yanında/yakınında pazar yerleri, bedesten, hanlar, hamamlar, türbeler gibi yapıların yer alması¹⁵⁴ camilerin sosyal ilişkilerin merkezinde bulunduğunu göstermektedir.

Bir diğer ibadet ve sosyal mekân mescitlerdir. Mescid, Arapça'da “eğilmek, tevazu ile alını yere koymak” manasına gelen sücûd kökünden “secde edilen yer” anlamında bir mekân ismidir¹⁵⁵. Nüfus yoğunluğu, fiziki ve sosyal imkânlar gibi çeşitli etkenlere de bağlı olarak mescitler, şehrin gelişim potansiyelinde belirleyici rol oynayan yapılar olarak öne çıkmıştır¹⁵⁶. Osmanlı döneminde padişahlar tarafından inşa ettirilen büyük camilere “selâtin camileri”, vezirler ve diğer devlet erkânı tarafından yaptırılan orta büyüklükteki camilere yaptırının adına izâfeten sadece cami, küçük olanlara da mescit denilmiştir. Mescidlerin cuma namazı kılınan camiye dönüşmesi ise berat ve izinle olmuştur¹⁵⁷. Çünkü cuma ve bayram namazları

¹⁵⁴ Boran-Aykaç-Bayar, 2015: 321-322.

¹⁵⁵ Önkal-Bozkurt, 1993: 46.

¹⁵⁶ Çetinaslan, 2018: 7-8.

¹⁵⁷ Önkal-Bozkurt, 1993: 46-47.

için camilerde hatibin üzerine çıkararak hutbe okuduğu basamaklı mimari unsur minberdir¹⁵⁸ ve minber mescitle caminin farklarından bir tanesidir.

İnceleme alanımızda bulunan Şerafettin Camisi dışında Şeyh Şerafettin Türbesi ve Bulgur Dede Mescidi içindeki Bulgur Dede'nin varoluşu '*Türbe nedir?*' sorusunu akla getirir. Mezar yapıları İslam toplumlarında farklı adlarla anılmıştır. Türk toplumlarında bu yapılara "türbe", "türbet" denilmiştir¹⁵⁹. İslâm coğrafyasında tanınmış şahsiyetlerin mezar anıtları türbeden başka "kümbet, makam, meşhed, buk'a, darîh, kubbe, ravza" gibi adlarla da anılmıştır. Bu adlandırmalar genellikle yapının ait olduğu kişinin makam ve mevkii, mensup olduğu sosyal, dinî ve siyasî zümre, ayrıca yapının mimari özelliğini yansıtmakla birlikte birbirinin yerine de kullanılmıştır¹⁶⁰.

Türbe mimarisinin ilk örneklerini, Büyük Selçuklu devri mezar kümbetlerinden olan Anadolu Selçuklu devri kümbetleri ya cami, medrese gibi önemli yapılara bağlanmış ya da onlardan uzakta tek başına yer almıştır. Her iki halde de kare, dikdörtgen, çok köşeli ve daire planlı olan türbeler, Türk çadırlarına benzemekte onların taştan veya tuğladan örülmüş anıt yapılarını teşkil etmektedirler. Selçuklu devrinde klasik bir yapı tipini temsil eden türbelerin cenazelik adı verilen birer mahzeni vardır. Bu mahzenlerin üzerine kubbe veya tonozla örtülü olup, çoğu zaman türbe kapısının altındaki ikinci bir kapıdan, merdivenlerle buraya girilmektedir. Bu mahzenin üzerinde sandukanın bulunduğu "Türbe Odası" bulunurdu¹⁶¹.

Mevlâna Caddesi'nde XIX. yüzyılda aktif olarak kullanılan camiler, mescit ve türbeler inşa tarihlerine göre aşağıda anlatılmıştır. Bu yapılardan ilki İplikçi Camisi'dir.

3.1.1. İplikçi Camisi (XII-XIII. Yüzyıl)

Selçuklu Dönemi eseri olup, Alâeddin'in doğusunda yer alır. İplikçi Camisi ve medresesi çevresi pazar yeridir. Sonradan buradaki çarşı ve pazarlar başka yerlere

¹⁵⁸ Bozkurt, 2005:101.

¹⁵⁹ Önkâl, 2009: 125.

¹⁶⁰ Orman, 2012:464.

¹⁶¹ Yıldırım, 2016:118-119.

taşındığı için bu bölge, “*Eski Pazar Yeri*” olarak anılmıştır¹⁶². XIX. yüzyılda Kürkçü Mahallesi’nde Mevlâna Caddesi üzerindedir¹⁶³.

İplikçi camisi, kible tarafında meşhur Selçuklu Veziri Şemse’-din Ebû Said Altunaba’nın yaptırdığı medrese yakınındadır. Bu nedenle medreseye İplikçi Medresesi de denilmiştir. Altunaba Medresesi’nin doğusunda Hoca Hasan Mescidi vardır¹⁶⁴.

İplikçi Camisi medreselerin yoğun olduğu bir bölgede olsa da eğitimin camilerde verildiğini daha önce belirtmiştik. Cami’de H. 1255/M. 1839, H. 1266/M. 1849, H. 1229/M. 1813 tarihlerinde Hafız Mustafa Efendi, Seyyid Hafız Ali ve Hafız İsmâil, es-Seyyid Ahmet, Mehmet Halis Efendiler müderris olarak görev yapmışlardır¹⁶⁵. Camiyi kullananlar kütüphanesinden de faydalanmışlardır.

İplikçi Camisi’nin tarihine bakıldığında Selçuklu Devri’ne tarihlenen en eski yapılar arasında karşımıza çıkar. 1201 yılından önce Tebrizli Ebü’l Fazl Abdülcebbar adında hayırsever bir zat tarafından yaptırılmıştır¹⁶⁶. Genişletilip yenilenerek bugünkü halini alan İplikçi Camisi inşa kitabesi mevcut olmamakla birlikte Ârifler’in Menkıbeleri’nde Ahmet Eflâkî’nin ifadesi tarihlendirmeye yardımcı olan ipucunu vermektedir: “*Seyyid Selâhattin bir gün Konya’ya geldi. Ebûl Faz’l Mescidi’nde Cuma namazında bulundu. O gün Mevlâna Hazretleri vaaz ediyordu*” dediğine göre cami XIII. yüzyılın ortalarından itibaren önemli bir dinî merkez olarak hizmet veriyordu. Esasen mihrabın altında bulunan mozaik çini kaplamalı mihrap¹⁶⁷, eserin XII. yüzyıl sonları ile XIII. yüzyıl başlarına tarihlenmesinde yeterli bir ipucu kabul edilmektedir¹⁶⁸.

Caminin isim serüveni de şöyle başlar. Ebü’l Fazl, cami inşaatında çalışanlara inşaat ile ilgili hiçbir yardım kabul etmemelerini, bütün masrafların kendisi tarafından ödeneceğini tembih eder. İnşaat bitince camiyi yaptıran zat rüyasında,

¹⁶² Kuştepe, 2011: 52.

¹⁶³ Bugün Kürkçü Mahallesi Şükran Mahallesi sınırlarına katılmıştır.

¹⁶⁴ Konyalı, 2007: 276-277.

¹⁶⁵ Kutlu, 1992: 47.

¹⁶⁶ Uz, 2009: 200.

¹⁶⁷ Günümüzde mihrap mermerdendir.

¹⁶⁸ Mülâyim, 2000: 374.

caminin adının *İplikçi* olması yolunda bir uyarı alır. Ertesi gün cami inşaatında çalışan herkesi sorgular. Çalışanlar kimseden bir şey almadıklarını yalnız bir gün bir çile ip getiren yaşlı bir kadını kıramadıkları için getirdiği ipi bağış olarak kabul ettiklerini söylerler. Menkıbeye göre bir çile iplik Ebûl Fazl Abdülcebbar'ın yaptığı onca masraftan üstün gelmiştir¹⁶⁹. Ebul Fazl'ın kabri caminin kuzey giriş kapısının hemen solunda duvar dibinde bulunurken sonradan kaldırılmıştır¹⁷⁰.

İsmi hakkında bir diğer tespit ise Selçuklu vezirlerinden Ebu Said Altunbay¹⁷¹ tarafından inşa edildiği için Altunbay Camisi ve arkasındaki medreseye de Altunbay medresesi denilmiştir. Vakıf idaresinin Selçuklu emirlerinden İplikçi İyaz adında bir zata tahsis edilmesi nedeniyle İplikçi adını almış olmalıdır¹⁷². Bir başka bilgi ise İplikçi soyundan Necibüddin Ayas (İyaz) tarafından yönetilip onarıldığı için cami İyaz adını almıştır¹⁷³.

Konyalı'nın araştırmaları neticesinde III. Murat'ın 1548 tarihli bir Konya defterinde cami hakkında şu kayıttan bahseder: “*Vakf-ı cami Ahmet Bey Ebu'l-Fazl cami ile maruftur ve İplikçiler ile dahi şöhreti vardır. Hacı Emrullah nâm tâcir ba'del-hark bu câmii tamir ve termim etmiştir.*” Bu kayda göre cami yandığı için H. 992/M. 1584 yılından evvel tüccardan Hacı Emrullah isminde bir hayır sahibi camiyi tamir ettirmiştir. II. Bayezid zamanında Mevlâna Bedre'd-din İbn Abdullah mabedin mütevellisi, Mevlâna Hafız Seydi'de hatibidir¹⁷⁴. İplikçi Camisi 1548'de yandığından caminin bugünkü şeması Turgutoğlu Ebu'l-Fazl Ahmet Bey'in tamirinden kalmıştır¹⁷⁵. 1671 tarihinde Şeyh Ali bin Abdürrezzak bin Oruç tarafından yeniden tamir edilip vakıf idaresine verilmiştir¹⁷⁶. Caminin fiziksel özelliklerine baktığımızda İplikçi Camisi oldukça eski bir bina olup kısa ve kalın bir minaresi vardır. Ancak aşağıdaki tarihi belirtilmemiş fotoğraflardan da görüleceği üzere

¹⁶⁹ Uz, 2016: 28-29.

¹⁷⁰ Kuştepe, 2011:164.

¹⁷¹ Konyalı'nın ifade ettiği üzere İplikçi Camisi'nin sınırdışlıktan başka Altunba Medresesi'yle ve bânisi ile hiçbir alakası yoktur (Konyalı, 2007: 281).

¹⁷² Muhlis, 1997: 76.

¹⁷³ Kuştepe, 2011: 164.

¹⁷⁴ Konyalı, 2007: 279-80.

¹⁷⁵ Boran-Aykaç-Bayar, 2015: 328.

¹⁷⁶ Muhlis, 1997: 76.

minare kısmı hiç gözükmemektedir. Zaten yıkıntı halinde görülen caminin küçük kubbeli medrese kısmı da harabe halindedir. XIX. yüzyıl sonralarında yıkılmıştır¹⁷⁷.

Fotoğraf-4: İplikçi Camisi Kuzeydoğu Cephesi Görünümü (Tarih Belirtilmemiş Ancak Cumhuriyet Dönemi Olması Kuvvetle Muhtemel, Bakırcı-Kara, 2011: 33).

Cami Anadolu Selçuklularına ait en eski mozaik çinili mihraba sahip olarak inşa edilmiştir. Fakat bu ilk mihrap, günümüze şimdiki mermer mihrabın altında bir kalıntı olarak gelebilmiştir¹⁷⁸. Caminin on yedi penceresi vardır. Kiblesi ve kuzey yönünde altışar oluğu vardır. Kapının üstündeki taşa sülüs ile dört satır halinde Arapça kitabeye¹⁷⁹ göre mabet 733 yılı Recep'inin ortalarında Mesut zade Hacı Ebubekir tarafından genişletilmek suretiyle tamir edilmiştir. Kitabede tamir ve yenileme esnasında Konya'ya hükmeden hükümdarın adı anılmamıştır¹⁸⁰. Caminin içi oldukça sadedir. Yazı ve nakış işlemler yoktur. Üstü kısmen düz ve toprak örtülüdür. Konya'da İplikçi Camisi'ni diğer yapılardan farklı kılan özellikleri,¹⁸¹

¹⁷⁷ Muhlis, 1997: 76.

¹⁷⁸ Küçükdağ- Arabacı, 1994: 243-245.

¹⁷⁹ Caminin giriş kapısında yer alan H. 1332 tarihli onarım kitabesinde: “Ammara ve ceddede ve vesse'a ve hâze'l- mescîde'l- mubârek el-muhtac ila rahmeti'llâhi teâla zeynü'l-Hac ve'l Haremeyn el-Hac Ebu Bekir b. Mesûd el- ma'ruf bi keyşecî tekabellallahu hayratihî ve dûafe hasenâtihî fî evsatı şehrollahî'l-asab Receb sene selâsûn ve selâsin ve sebu mie -733 (Bakırcı-Kara, 2011: 35).

¹⁸⁰ Konyalı, 2007: 274-275.

¹⁸¹ Cami görevlisi Bahri Pirinççi (d.1961) ile yaptığımız görüşmede caminin şadırvanı hakkında bilgi vermesinin yanı sıra iç kısmındaki deve kuşu yumurtası ve iç akustiği sağlayan üçlü deliklerden de bizi haberdar ederek dikkatimize sundu. Deve kuşu yumurtası pek çok camide bulunan özel bir obje ancak Bahri Bey eskiden cami de şadırvanda olduğu gibi en ufak sesin duyulduğunu böylelikle de

çarpıcı akustiği ve caminin rengidir. Yapımında tuğla kullanıldığından dolayı kırmızı olması İplikçi Camisi'ni daha bir gösterişli yapmıştır. Ayrıca bir diğer özelliği caminin şadırvanıdır. Kim ve ne zaman yapıldığı bilinmemekle birlikte akustiği ile öne çıkmaktadır.

Fotoğraf-5: İplikçi Camisi Şadırvanı (Birgül Dünder, 20.03.2019)

Şadırvanın sütunlarına karşılıklı yaslanıldığında ve fısıldayarak konuşulduğunda karşı sütuna yaslanan sesi duyarken yan sütundakiler duyamamaktadır. Yukarıdaki kişiler rastgele kadrajımıza denk gelen ve akustik denemesi yapan iki gençtir. Musluklardan su karşılıklı açıldığında da yankılı, farklı bir ses işitilmektedir.

---

kalabalık cemaat guruplarında imamın mikrofonsuz sesini duyurabildiğini söyledi. Günümüzde bu durum pek mümkün olmuyormuş çünkü cami tabanına döşenen halıların kalınlığı, ayakkabılıklar bu akustiği bozmuş. Eskiden hasır, kilim gibi ince ürünler serildiğinden, Mevlâna Caddesine bakan kapıdan giren imam ya da müezzin seslendiğinde herkes duymuş. Çünkü adı geçen tavan delikleri tam bu kapıdan mihraba kadar uzandığı görülmüştür (Görüşme Tarihi: 05.04.2019).

Fotoğraf-6: İplikçi Camisi, XX. Yüzyıl (Bakırcı-Kara, 2011: 32).

İplikçi Camisi yukarıdaki fotoğraftan da görüleceği üzere yol kenarındadır. Cadde açılmıştır. Kubbeli kısım Altunapa Medresesi'dir.

Cami, 1939'da yapılan bir onarım neticesinde arkasında Mevlâna ve babasının ders verdiği Altunapa Medresesi'ne ait kalıntılara rastlanmıştır¹⁸². 1945 yılında Müzeler Müdürlüğü'nce bugünkü şeklinde onarılan cami, 1951 yılında Konya Müzesi Klasik Eserler Şubesi haline getirilmiştir. Sanki başka bir yer kalmamış gibi Helenistik Çağ, Roma-Bizans eserleri, Hitit aslanları, lahitler, adak taşları, heykel ve seramik parçaları sergilenmiştir. Selçuklu'dan miras kalan bu değerli cami Konya halkının ısrarlı istekleri üzerine 1960 yılı şubatında içindekiler boşaltılarak yeniden cami olarak ibadete açılmıştır¹⁸³.

Fotoğraf-7: İplikçi Camisi, Mevlâna Caddesi'nden bir görünüm (Birgül Dündar, 12. 02. 2019)

¹⁸² Boran-Aykaç-Bayar, 2015: 328.

¹⁸³ Küçükdağ- Arabacı, 1994: 243-245.

Fotoğraf-8: İplikçi Camisi, Mevlâna Caddesi Cephesinden (Birgül Dündar, 12.02.2019)

3.1.2. Şerafettin Camisi (XIII. Yüzyıl)

Dışarıdan oldukça heybetli görünen Şerafettin Camisi XIX. yüzyılda Şerefşirin Mahallesi'nde bulunuyordu. Kuzeyinde Ali Efendi Muallimhanesi, Yeni Hamam (Mahkeme Hamamı) kuzeybatısında dokuz kubbeli Kadri Çelebi Bedesteni diye bilinen Bedesten batı tarafında İplikçi Camisi postane merkez binasının yerinde ise Müstevfi Hamamı adındaki çifte hamam ve bir Darü'l-hadis bulunmaktaydı. Günümüzde Mevlâna Caddesi'nde Hükümet Konağı'nın kuzeyinde yer alan bu yüce mabet adını bugünkü bulunduğu yerde XIII. yüzyılda cami yaptıran ve türbesi de 1925 yılına kadar burada bulunan Şeyh Şerafettin'den almıştır¹⁸⁴.

Şeyh Şerafettin (çeşnigir)'in ne zaman öldüğü bilinmemektedir¹⁸⁵. Cami 1444'te Karamanoğlu II. İbrahim Bey tarafından onarılmış ve yeni vakıflarla gelirleri arttırılmıştır. Aradan geçen iki yüzyıl içerisinde çeşitli sebeplerle harap olan cami, 1636'da Konyalı Mehmet Çavuşoğlu Memi Bey tarafından yıktırılarak Klasik Osmanlı mimarisi tarzında bir cami yaptırılmıştır¹⁸⁶. İnşaatında önceki caminin

¹⁸⁴ Kuştepe, 2011: 116.

¹⁸⁵ Konyalı, 2007: 359.

¹⁸⁶ Memi Çavuş yenisini yaptırdığı halde iki şerefeli ve ince-çinili minaresi 1847 yılına kadar ayakta kalmış sonra şiddetli bir rüzgârla devrilmiştir. Yeniden yapılan minare, müezzin sabah ezanı okurken 1873 yılında rüzgârdan tekrar yıkılmıştır ve müezzini parçalanarak ölmüştür. O yıllar bu müezzinin mezarı minarenin dibindedir. Taşında da ölüm şekli yazılmıştır. 1876'da halk tarafından yaptırılan minare yine yıkılmıştır. Minare II. Meşrutiyetten (1908) evvel yaptırılmıştır. (Konyalı,2007: 360). Şerafettin Camisi minaresini âlem kısmında bulunan 5 adet ok tam olarak ne amaçla yapıldığı bilinmemekle birlikte, aslında 6 ok olduğu ve CHP dönemini simgelediği söylenmiştir. Okun bir tanesinin tepki amaçlı koparıldığı, yıldırım soncu düştüğü gibi bilgiler verilmiştir. Bu konu hakkına

sağlam malzemeleri, taş, mermer ve çinileri de kullanılmıştır. Ancak Cami'nin ne zaman yapıldığı ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Cami'nin vakfiyesi H. 11-20 Şaban 1046/M. 8-17 Şubat 1637 tarihlidir. Fakat bu tarihin caminin bitiş tarihi olup olmadığı konusunda da kesin bir bilgi yoktur¹⁸⁷.

Cami söz konusu kitabeye göre H. 1299/M. 1881 yılında tekrar tamir edildiği için yazı ve nakışlarda bu tarihe ait olmalıdır¹⁸⁸. Konyalı, bu tamirin Konya'nın hayırseverlerinin yardımları ile yapıldığını belirtir ve caminin üç defa yapıldığını ifade etmektedir¹⁸⁹. Sonuç olarak cami bugünkü haliyle XVI. yüzyıl sonlarında yapılmış klasik bir Osmanlı eseridir. Önündeki Selçuklu devri türbesi 1925 yılında Belediye tarafından yeşil alan elde etmek amacıyla yok edilmiştir¹⁹⁰.

1829 yılı Konya Şer'iyeye Sicili'nde bir hüccet belgesi Şerafettin Camisi ile alakalıdır. Cami'nin müezzini Es-seyyid Hafız Mehmet görevini düzenli olarak yerine getirip 3 kuruş maaş almaktadır. Fakat fakir ve kötü durumda olduğunu mahkemeye söylemiştir ve 2'şer akçe zam istemiştir. Böylece maaşının 5 kuruş olması kararlaştırılır¹⁹¹. Hafız Mehmet'te mağduriyetten kurtarılmıştır.

9 Temmuz 1897'de Tarihçi ve Para Mutahassısı Ahmed Tevhid Bey Konya ziyaretinde Şerafettin Camisi ile alakalı olarak notlarına şu kayıtları düşmüştür; *“Konya da Birinci Gün: Şems-i Tebrizi Türbesine giderken yolda Şerafettin Cami ismiyle büyük bir cami vardı. Kapısı kapalı olduğundan içeri göremedim. O, Osmanlı asarından olmalıdır. Bu caminin kiblesinde bir türbe vardır. Üzerinde sonradan yazılmış yazı şudur: ‘1293/1876, Karamanoğlu İbrahim Bey Hazinesarı Yusuf Ağa Darül Hâniti.’ Taş üzerine değil, sıva üstüne yazılmıştır. Dokuzuncu gün: 17*

---

bir diğer rivayet ise minaredeki okun kuşlar pislemesin diye yapıldığı şeklindedir. Büyükeken, İbrahim (2019), Bitmeyen 6 Ok Efsanesi, <http://www.merhabahaber.com/bitmeyen-6-ok-efsanesi-1591765h.htm>).

¹⁸⁷ Kuştepe, 2011: 116.

¹⁸⁸ Kuştepe, 2011: 121.

¹⁸⁹ Konyalı, 2007: 357.

¹⁹⁰ Kuştepe, 2011: 123.

¹⁹¹ Özger, 2007: 90.

Temmuz Perşembe, Şerafettin Camisi'ni gördüm. Osmanlı Âsarı Mimariyesinden olsa gerektir. Kitabe yoktur. Güzelce bir camidir¹⁹²” der.

Caminin fiziksel özelliklerine baktığımızda, kesme taş kaplamalı caminin kuzeyinde 6 mermer sütunlu 7 kubbeli son cemaat yeri vardır. Caminin cephesi kuzeye doğrudur. Üç kapılı olup taç kapısı son cemaat yerindedir. Orta mekânı örten ana kubbe yüksek ve ferah olup 4 büyük 6 küçük ayağa oturtulmuştur. Müezzin mahfili, mihrap ve minberi mermerdendir. Batıda yer alan minaresi XIX. yüzyılda eklenmiştir. Güneyi hariç üç tarafı iki katlı mahfelidir. Bu hali ile Konya camileri arasında farklı görünmektedir¹⁹³. Batı ve güney cephelerde dört sıra pencere sistemi mevcuttur. Her sıradaki pencerenin dikdörtgen, tuğla ve mermerden olması gibi özellikleri vardır¹⁹⁴. Mabedin sol kapısının üstünde minare merdiveninden çıkılan üç kat halinde küçük odalar caminin hizmetlileri için yapılmıştır¹⁹⁵. Caminin mermerden yapılan mihrabı oldukça sadedir. Mihrabın üst kısmı taç şekline dönüştürülmüş ve burada kabartma olarak yapılan büyük rumî motiflerden oluşan süslemeye yer verilmiştir. Mermer minberi de sadedir¹⁹⁶. Caminin kuzeyindeki cümle kapısında iki ayrı kitabe yer almaktadır¹⁹⁷. Yapının duvarlarında ve örtüsündeki sıva üzerine yapılan kalem işi süslemeler ile yazıları orijinalde kuzey giriş cephesinde bulunan ve son onarımlar sonrası ortadan kaldırıldığı anlaşılan tamir kitabesine göre Konyalı Hattat ve Nakkaş Hamdizade Mehmet Mahbub İbn Mustafa Rüşti'ye aittir¹⁹⁸. Mahbub Efendi sanatını ince işçilikle nakşetmiştir. Zemin üzerine iki renkle İhlas ve Kevser surelerini içiçe yazmıştır¹⁹⁹.

Ayrıca yok olan bir diğer eserde caminin batısında olan şadırvanıdır. Bugün bu cephedeki parkın ortasına alınmış ve kitabesi de kaybolmuştur. Şadırvan H. 1229/M. 1814 yılında Konya Müftüsü Eşenlerlizâde Seyyid Abdurrahman Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bu kaybolan mermer kitâbe, sülüs yazı ile yazılmıştır. Yedi satırlık

¹⁹² Ünver, 1967: 203-207.

¹⁹³ Kuştepe, 2011: 116-117.

¹⁹⁴ Bozkurt, 2015: 2019.

¹⁹⁵ Danişman, 2016: 752.

¹⁹⁶ Kuştepe, 2011: 121.

¹⁹⁷ Erdemir, 2015: 225-226.

¹⁹⁸ Kuştepe, 2011: 121.

¹⁹⁹ Danişman, 2016: 752.

kitâbede ilk ifade olarak “Rableri onları temiz içeceklerle suladı” manasındaki ayet-i kerime yer alır. Sonra şadırvanı yaptıran ve yapılış tarihleri verilmiştir. Böylece suya olan saygı ve fonksiyonel olarak özellikle abdest almaya ve içmeye yarayacak bir şekilde tanzim edilmiş olur. Kitabede şunlar yazılıdır: “*Rableri onları temiz içeceklerle suladı. Li vechillah bu şadırvan mahallinde, olup bünyâd mükâfât-ı safâ ola. Anın banîsi müftünün kıyamette Şefî ol Muhammed Mustafa ola, gelup müştak gördü söyledi tarih, Şadırvanın suyundan iç şifa ola sene 1229²⁰⁰”*. XIX. yüzyılda yapının mimari ana şemasını yirmi köşeli su haznesi ve bunu çevreleyen kubbeli revak oluşturur. Üç metre çapındaki su haznesinin kalınlığı yirmi santimetredir. Mermer malzemeden inşa edilen haznenin üzeri demir parmaklıklıdır²⁰¹.

Fotoğraf-9: Şerafettin Camisi, Mevlâna Caddesi Cephesinden (Birgül Dündar, 12.02.2019)

3.1.3. Vefa Hatun Mescidi (XII. -XIII. Yüzyıl)

Hakkında fazla bilgi bulunmayan bu mescit, Mevlâna Caddesi’nde merkez PTT Binası’nın kuzeyinde Kalecik Mahallesi’nde olduğu tahmin edilmektedir. Selçuklu Dönemi eserlerinden olup Osmanlı’nın son dönemlerine doğru yıkılmış olmalıdır. Mescit yıkılırken mermer mihrabı Ulvî Sultan Mescidi’ne kaldırılmıştır. Ulvî Sultan Mescidi de yıkıldıktan sonra, mihrap müzeye nakledilir. Sanat tarihçileri bu mihrabın Ulvî Sultan Mescidi’nin mihrabı olduğunu belirtmişlerdir²⁰².

²⁰⁰ Yıldırım, 2016: 126.

²⁰¹ Aygör, 2015: 226-227.

²⁰² Uz, 2015: 25-26.

3.1.4. Alevî Sultan (Ulvî Sultan) Mescidi ve Türbesi (XIII. Yüzyıl)

Mescit, Hükümet Konağı arkasında Mevlâna Caddesi ve Kayalı Park yanındadır²⁰³. Ulvî Sultan Mescidi'nin Hac Emin adındaki bir mahalledeki varlığına en erken XVII. yüzyılda rastlanmıştır²⁰⁴. XIX. yüzyıla geldiğimizde 1816 yılı berat kaydından anladığımız üzere mescit aynı mahallede bulunmaktadır. Şöyle ki, “*Konya’da el-Hac Emin mahallesinde vâki ‘Ulvi Sultan Mescid-i şerifi vakfının vazife-i mu’ayyine ve Alacahân kurbünde kâ’in Merife mescid-i şerifi vakfının nisf vazife-i mu’ayyine ile nisf hisse tevliyetlerinde mutasarrıf es-Seyyid Mehmet Halife ibn-i Ahmed kendü*” şeklinde devam eden berat kaydında yer almaktadır²⁰⁵. 1819 yılına kadar Hac Emin Mahallesi *Ulvî Sultan Mescidi Şerifi vakıflarının nisf hisse ve tevliyetlerine dair* berat kaydında verilmiştir²⁰⁶. Hükümet Konağına yakınlığıyla bildiğimiz Ulvî Sultan Mescidi'nin daha bu mahalle adını ne zamana kadar kullandığını bilemiyoruz. Ancak XIX. yüzyıl ortalarında bölgedeki yerini Kalecik Mahallesi’ne bırakmıştır.

²⁰³ Konyalı, Mescidin konumunu Konya Hükümet Konağı'nın yol aşırı şimal batı köşesinde ve Sidiklik denilen tevkifhanenin yine yol aşırı şimalinde der (Konyalı, 2007: 230-231).

²⁰⁴ Nitekim 38 Numaralı Konya Şer'îye Sicilinde (1692-1693), 73/2 ilk belgede “*Mahmiye-i Konya’da el-Hâc Emîr Mahallesi’nde ‘Ulvî Mescidi cemâ’atından olup*” diye devam eden bir Ev Satışı davası görülmüştür (Solak-Sak, 2014:111). Demek ki Ulvî Sultan Mescidi'nin cemaatinden olmak tanınmayı sağlayan bir ayrıcalıktı. Bunun yanı sıra başta söylediğimiz gibi Kalecik Mahallesi'nden bahsederken mahallenin, Hacı Emir ya da Ulvî Sultan Mahallesi olarak belirtildiğinden bahsetmiştik. İşte bu belge tüm bunları kanıtlar niteliktedir. Bir diğeri aynı sicil kaydında *193/2 Mahmiye-i Konya’da el-Hâc Eymir Mahallesi’nde vâki’ merhûm ‘Alevî Sultân Mescidi cemâ’atından Derviş Beşe ibn ‘Abdurrahman ve Mahmûd bin el-Hâc Velî ve diğeri Mahmut Çelebi ibn Mehmet ve Mustafa Beg ibn Mehmet ve Mehmet bin Emrullah nâm kimesneler meclis-i şer’î hâtir-ı lâzımü’t-tevkîrde bâ’isü’l-kitâb diğeri Mahmud Çelebi ibn İbrahim mahzarında her biri takrîr-i kelâm ve tâ’bîr-i ‘ani’l-merâm idüp ribhü mescidimiz cemâ’atinin ‘avârızına meşrûata olan vakf nukûdun savb-ı şer’den mansûb mütevellisi olmamağla muhtel ve müşevveş olup bir mütevellî lâzım ve mühim olmağın mezkûr Mahmûd Çelebi mukaddem ve müştakîm olduğu ecilden mütevellî nasb olunmak matlubumuzdur didiklerinde hâkim-i mevki’ü’l-kitâb tûbâ lehu ve hüsn-i me’ab hazretleri târih-i kitâb gününden mezbûr Mahmûd Çelebi’yi vakf-ı mezbûra hasbî mütevellî nasb ve ta’yîn eyledikde ol dahî tevliyet-i merkûmeyi kabûl ve hidmet-i lâzımelerini edâya te’ahhüd ve iltizâm itmeğın mâ-vâka’a bi’t-taleb ketb olundu fil-yevmi’s-sâbi’ âşer min şehr-i Rebî’ü’l-evvel li-sene erba’a ve mi’e ve elf (26 Kasım 1692), (Solak-Sak, 2014:319) şeklinde anlatılan ‘Alevî Sultân Mescidi Nukûdu Vakfına Mütevellî Ta’yîni içeren bir belgedir. Fark edileceği üzere aynı mahalle adı geçerken bir belgede Ulvî diğeri Alevî Sultan Mescidi şeklinde yazılmıştır.*

²⁰⁵ Ünlü, 2005: 445.

²⁰⁶ Ünlü, 2005:502.

Mescide adını veren Ulvî Sultan, Selçuklu döneminin tanınmış şeyh ve velilerinden kabul edilmektedir. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Adı Muhammed Ulvî Sultan'dır. Aslen Azerbaycan beylerinden bir bey olduğu rivayet edilmektedir. Kaynaklardaki Arapça Ulvî kelimesi, devamlı olarak; "Alevî" diye okunmuş, orada yatan zat da Alevî Sultan olarak anılmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı da, diğerleri de aynı ifadeyi kullanmışlardır. Kendisinin Azerbaycanlı oluşundan dolayı bu unvanıyla anılmış olabileceğini belirtmişlerdir. M. Ali Uz'un Konya Âlimleri ve Velileri eserinde değindiği bilgilere göre Hacı Behçet Efendi, bu mescitte uzun yıllar imamlık yapmıştır. Behçet Efendi'nin damadı, Eşmekyalı Hacı Ahmet Efendi, iki asra yakın, aile arasında Ulvî Sultan olarak bilinen adın, türbe üzerine konulan levhada "Alevî Sultan" şeklinde yazılması üzerine ilgililere müracaat etmiş ve "Alevî Sultan"ı, "Ulvî Sultan" olarak değiştirmiştir²⁰⁷.

Osmanlı Arşivi'nden bulduğumuz tek kayıt H. 1203/M. 1789 tarihli Ulvî Sultan ve diğer mescitlerin tevliyetine (bir vakfın işlerine bakma) dair arzuhaldir. Belgede kısaca "*Konya'da vâki Alevî ve mezit mescitlerinin vaziyet-i muayene ile mütevellisi olan Seyyid Mustafa bin Veled fevt olup yerine Şeyh Esseyyid Mehmed bin Ahmed'in görevi devralmasını*" anlatmaktadır²⁰⁸. H. 24 Rebiü'levvel 874 tarihli bir Arapça vakfiye sureti vardır. Konyalı bu vakfiyeyi hiç Arapça bilmeyen cahil bir adam tarafından mescidi yaptıranın adı okunamaz bir şekilde yazıldığını belirtmiştir. Asıl vâkıfın adı Yusuf Hüseyini-i Alevî'dir. Vâkıf, türbe ve mescidin yapılış tarihlerini tespit eden bir vesika henüz bulunamamıştır. Ancak vâkıfının adına binaen de Alevî denilmiş olabilir. Şimdi müzede²⁰⁹ bulunan yekpare mihrabın üstünde kandil ve şamdan resimleri ile çiçeklerle süslüdür. Sağında bozukça bir sülüs ile "*Şehit Allahû ennehü lâilâhe illâ hüv-el-aziz-ül-hakîm*" solunda da "*İnneddine*"

²⁰⁷ Uz, 2015: 94.

²⁰⁸ Belge tam metin transkripti: *Devletlü, inayetlü, merhametlü, Efendim Hazretleri sağ olsun. Arz-ı hâl-i dâileridir ki medine-i Konya'da vâki Alevî ve mezit mescitlerinin vaziyet-i muayene ile mütevellisi olan es'seyyid Mustafa bin Veled fevt olup yerine hâli ve hidmet-i lazimesi mahlûl olmakla tevliyet-i mezkuresiyle(?) müteveffâyı mezburenin mahlûlünden bu kullarına sarf ve ihsan buyurup çurağan zamanesine (?) ilhak ile yedime berat-ı âliyesine inayet buyurmaların babında lâtife ihsan devletlü, inâyetlü, merhametlü efendim sultânım hazretlerindir. Şeyh es'seyyid Mehmed bin Ahmed. H.1203/M.1788, BOA, C..EV..594.29978*

²⁰⁹ Konyalı'nın da söylediği gibi mihrap İnce Minare Müzesi'nde sergilenmekteymiş. Yerinde incelemek üzere müzeye 20.02.2019'da giriş yaptık ancak bahsedilen mihrabı bulamadık. Müze görevlisinden bir kişiye sordüğümüzda ise iki gün önce yerine oturtulmak üzere götürüldüğünü söyledi.

indallahi'l-islâm” yazılıdır. Mescit muntazam kesme taşla yapılmıştır. Üstüne kubbe örtülmüştür.

Hükümet Konağı yapılırken türbe ve mescit kısmen toprak altında kalmıştır. Konyalı, Konya Tarihi kitabında 45 sene önce türbeyi ziyaret ettiğini ve mescitte namaz kıldığını söylemektedir. Türbenin altında cenazelik denilen kısım da üç sanduka vardır. Mabedin 1,20×2,60 metre ebadındaki yekpâre mihrap taşı meşhurdur. İstiklal Savaşı’ndan sonra bir kadir-kıymet bilmez tarafından karşısındaki Şerafettin Türbesi yıktırılırken 1924 yılında bu kıymetli mimari de yol genişletme bahanesi ile Konya Belediyesi tarafından yok edilmiş ve türbenin cenazelik kısmı olduğu gibi toprak altında kalmıştır²¹⁰. Bugün yeraltında sadece bir mezar mahzeni bulunmaktadır. Bu mahzen 4×4 m. ebatında kare bir salondan ibaret ve 3 m. yüksekliğinde taş ve tuğladan örülmüş duvarları vardır. Zeminde kısmen çürümüş üç adet tahta sanduka ve içerisinde iskelet vardır. Bu haliyle kapatılarak bir levha²¹¹ konulmuştur²¹².

Mescit vakıflarına baktığımızda Fatih’in 1476 yılında yaptırdığı Konya İl Yazıcı Defterinde, Seyyidi Ulvî Mescidi şeklinde adlandırılıyor ve Konya’nın Sahra Nahiyesi’nde Kara Bedrettin Çiftliği’nin, Hoca Fakih’te bir bağ ve Bula Ramazan Bağı adlı başka bir bağ ile Çaşniğir Değirmeni’nin üçte birinin bu mescide vakfedildiği yazılmıştır. Bu belgeden inşa tarzı ve mihrabındaki sanat özelliklerinden eserin Anadolu Selçuklularının son devirlerine isabet eden XIII. yüzyıl sonları ve XIV. yüzyıl başlarında yapıldığı kanaatine varmak mümkün görülmektedir. II. Bayezid adına yapılan Konya Evkaf Defteri’ndeki bilgilere göre bu mescidin gelirinin yarısı imama yarısı da Seyyid Ulvî’nin evladına vakfedilmiştir. Evkafı arasında Kara Bedrettin Çiftliği, Çaşniğir Değirmeni’nin üçte bir geliri, Aymanas’ta bir tarla ve Değirmen Vadisi’nde bağ vardır. Yine bu arşivde bulunan Kanunî Devrine ait bir defterde vâkıf; Seyyid Yusuf-i Hüseyin-i Alevî şeklinde adlandırılmıştır. Bu tarihte mescidin imamı Konya nâibi Taceddindir. Gelirleri diğer

²¹⁰ Konyalı, 2007: 230-231.

²¹¹ Ahmet Dünder (d.1967), yapılan görüşmede tarihini hatırlamamakla birlikte Ulvî Sultan Mescidi’nin levha konulduğunda bile insanların oradaki kişi hakkında bilgi sahibi olmadığını levha kenarına bisiklet bağlamak için kullanıldığını söyledi (Görüşme Tarihi: 15.03.2019).

²¹² Yıldırım, 2016: 95.

defterlerdekinin aynısıdır. Bu sırada mabedin defter harici Sille civarında bir tarlası daha bulunmaktadır²¹³.

Aşağıda tarihi belirtilmemiş fotoğrafta mescit ve türbenin yol açmak için yıktırılmadan önceki harebe hali görülmektedir. Hükümet Konağıyla birbirine çok yakın olduğu günümüzde yerinin belirtilmesiyle de daha net anlaşılmıştır. Her ne kadar yapı, eskimiş ve işlevini yitirmeye yüz tutmuşsa da yol açmanın bahane olup tamamen yok etmeyi amaç edinerek bu işe kalkışıldığı apaçıktır. Bunun dışında artık mescit ve türbe de Konya Büyük Şehir Belediyesi ve Valiliğin çalışmalarıyla gün yüzüne çıkarılmaya, geçmişin izleri sürülmeye devam etmektedir²¹⁴.

Fotoğraf-10: Ulvî Sultan Mescidi ve Türbesi (Karpuz, 1996: 72).

3.1.5. Bulgur Dede (Tekkesi) Mescidi (XIII. Yüzyıl)

Uz'un tespitine göre bazen Sefhavan Mahallesi bazen de Pürçüklü Mahallesi²¹⁵ sınırları içerisinde gösterilmiştir. Ancak XIX. yüzyıl 70 Numaralı KŞS'de (1814-1816) iki belge Bulgur İmam Mahallesi'nin adı geçmektedir. Farklı yıllara ait Şer'îye Sicilleri'nde karşımıza çıkan Bulgur İmam Mahallesi adını bu tekkeden almış olabilir mi? Bu belgelerden biri Hüccet diğeri de Nafaka ile ilgilidir²¹⁶. 1837 yılına ait sicil kaydında iki Veraset Taksimi²¹⁷, 1841'de bir ev satışı²¹⁸, 1848 yılına ait bir belgede de aynı mahalle adıyla geçen bir Tereke kaydı

²¹³ Konyalı, 2007: 230-231.

²¹⁴ Bkz. Ek-5-6, s.177.

²¹⁵ Uz, 2007: 25.

²¹⁶ Ünlü, 2005: 53-238.

²¹⁷ İpçioğlu, 2012: 73-76.

²¹⁸ Şahin, 2013: 138

mevcuttur²¹⁹. Ancak bugün, Şükran Mahallesi ve Bulgur Tekke Sokağı'nda yer almaktadır. 165 metrekarelik alana kayıtlı olan Bulgur Tekke ve Camisi çevresinde şehir hanları ile vakıf eserlerinin yoğunlaştığı bir bölgede Kapı Camisi'nin doğu tarafında çarşı içinde dar bir sokakta dükkânlarla sıkıştırılmıştır²²⁰. Yaptıranı ve mimarı bilinmemektedir. Karamanoğlu İbrahim Bey zamanında yapıldığı söylenmesine karşın H. Konyalı yapıyı çinilerinden, inşa malzemesinden ve inşa tarzından Selçuklu eseri olarak kabul etmektedir²²¹.

Bulgurcuk denilen kaşını hastalığına tutulanların zamanla müracaat yeri haline geldiği için halk arasında Bulgur Tekkesi Mescidi adıyla anılagelmiştir. Tuğla ile örülmüş bir kubbenin örttüğü mescit, altı köşeli koyu yeşil Selçuklu çinileri ile kaplı iken zamanla bu levha çinileri bakımsızlıktan dökülmüştür.

Fotoğraf-11: Mescit İçinde Bulgur Dede Mezarı (Cephesi Kadınlar Bölümü Merdiveninden, Birgül Dünder, 12.02.2019)

Tekkeye ismi verilen kişi yukarıdaki fotoğrafta sandukası bulunan Seyyid Ahmet'e aittir. O bu yapının Şeyhi veyahut mütevellisi iken ölmüş ve sonradan mabedin son cemaat yerine gömülmüştür. Mantıklı olarak *“Bu kadar kıymetli bir eser yaptıran kişi herhalde kendisini son cemaat yerine gömdürmezdi”* der Konyalı. Günümüze de ulaşan son cemaat yerinin sağdan üçüncü ile dördüncü sütun arasında mermer ve taşla yapılmış bir sandukası vardır. Baş tarafındaki yedi köşeli ve işlemeli

²¹⁹ Eroğlu, 2007: 295.

²²⁰ Uz, 2017: 25.

²²¹ Konyalı, 2007: 242

mezar taşının üzerinde: *Seyyid Ahmet ibn Şeyh Mahmut tabe serahü ve ceale'l-cennete mesvahû fi tarihi Şabani'-l mübarek seb'a ve erbain ve semane mie*” yazılıdır. Kitabeye göre burada H. 847/M. 1443 de ölen Şeyh Mahmut Zade Seyyid Ahmet metfundur. Konyalı mabedin etrafında gördüklerini şöyle anlatır: “*Mabedi tetkik ederken türbenin etrafına serpilmiş bulgurlar gördüm. Eski bir inanışa göre bulguncuk denilen kaşıntı hastalığına tutulanlar buraya getirilirler, türbedar hastanın veyahut ailesinin getirdiği düğüyü, (ince bulgur) ağzına alarak hastanın kaşınan yerlerine püskürürse Allah'ın izni ile bu hastalık geçermiş. Bunun içinde halk buraya Bulgur Tekkesi, yatana da Bulgur Dede derlerdi*²²²” diyerek günümüzde cami olarak kullanılan bu yapının isim serüveni ve insanların şifa arayışlarından bahseder. Odabaşı, İhsan Ahmed'den aktardığı ‘Konya'nın Tarihçesi’ eserinde Bulgur Dede Mescidi'nden 'tekke' olarak bahsetmektedir. Eserdeki bilgiler şöyledir; “Çarşı içinde bir tekkedir. İttisâlindeki mescid-i şerifin vaktiyle çinilerle tezyin mebânî-yi Selçukîye'den iken ahiren dūcâr-ı harâb olmuş ve ta'mîr olunmuştur. Bânisi ve târihi ma'lûm değildir²²³”. 85 Numaralı KŞS'de 1852 yılına ait belgeden²²⁴ özetle Konya Postane müdürü Salih Efendi'nin Bulgur Dede Mescidi'ne mağaza (büyük dükkân) ve para vakfettiği görülmüştür. Postane müdürü Salih Efendi İzmit ahalisindedir. Altı tane mağaza, dükkân ve nakden 100 guruş vakfetmiştir.

XIX. yüzyıldan günümüze Bulgur Dede Tekkesi'nden şifa amaçlı ziyaretler devam etmektedir. Bu konu ile ilgili olarak görüşmeler yapılmıştır. İlk görüştüğümüz kişi Rabia Pektaş'tır²²⁵ (d. 1993). Rabia çok küçükken (tahminen 9-10 yaşlarında olduğunu belirtti.) vücudunda kırmızı benekli bir şeylerin çıktığını annesinin (Anne: Fadimana Gönen d. 1971) kendisini doktora götürdüğünü, doktorun ise alerji olmuşsun deyip ilaç yazmadan göndermesi üzerine devreye anneannesi girdiğini belirtmiştir. Anneanne Havva Hanım (Havva Dudu Toraman, d. 1930) bu tür

²²² Konyalı, 2007: 241.

²²³ Odabaşı, 2001: 6.

²²⁴ 85 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili'nde 1852 yılına ait belgede “Meblağ-ı mezbûr mütevellî eliyle onu on bir buçuk hesabı üzere devr-i şer'î ile alâ vechi'l-helâl istirbâh edip galle ve nemasıyla mağaza ve dükkân-ı mezbûr icâre-i şer'iyeye ile âhara icâr olup hâsıl olan gallesini dahî han-ı mezbûr bitişiğinde defnedilmiş olan Bulgur Dede Hazretlerinin mescid-i şerifinde vakt-ı zuhr ve asrda edâ-i salât eden imâmına ve be-her sene Ramazân-ı mübarekede mescid-i mezbûrun kanâdil, mum ve sair ta'mir ve termîmine sarf oluna” (Sak, 2012: 93).

²²⁵ Görüşme Tarihi: 17.02.2019

durumlarda şifa bulunulduğuna inanılan Bulgur Dede Tekkesine (ocak) gitmesini söylemiştir. Cami imamı Rabia'ya bugün hatırlayamadıkları duaları okumuştur. Ama adet olduğu üzere türbe etrafına bulgur serpiştirilmesine izin vermemiştir. Sadece dua etmelerini ve türbe etrafında dolanmalarını istemiştir! Tüm bunlardan sonra Bulgur Dede'nin soyundan gelen bir teyzeye (kendisine ocak denilirmiş) gidilmiş. O teyze ağzına aldığı bulgurla okuyup hastalıklı olan bölgelere tükürerek işlem sonlanmıştır. Rabia bu kısmı çok net hatırladığını bu tükürükten nasibini aldığını (gülerek) anlattı. Sonuç olarak iyileşmiştir.

İkinci isim Emine Açı²²⁶ (d. 1955), türbeden 'bulgurcuk' adı verilen toplu iğne arkası kadar vücutta çıkan bir hastalıktan şifa bulunulan yer olarak bahsetti. Rahmetli annesinin söylediklerinden hatırladığı kadarıyla insanların oraya bulgur getirip götürdüklerini, cami imamının hastalıklı bölgeye (üç İhlas bir Fatiha suresi) okuduğu bulguru püskürttüğünü anlattığını, kendisinin de bundan otuz sene evvel bir komşu çocuğu götürdüğünü söyledi. İmamın çocuğu okuduktan sonra "sakın arkana bakma ve git" diye tembihlediğini hatırladığı kadarıyla anlattı. Çocuğun da kısa sürede iyileştiğini ekledi. Üçüncü şahıs Emine Bahadır²²⁷ (d. 1949), on beş yıl önce torununu götürdüğünü imamın Allah rızası için okuyup üflediğini, yatan zata bir Fatiha okuyup eve döndüklerini aktardı.

Belki de, bu hastalık duanın gücü ile iyileşmeye çalışan insanların tiksinererek-ığrenmek yoluyla vücudun verdiği tepkidir. H. Konyalı'ya göre bu mekân sınanmış yerlerden sadece bir tanesidir. Bu çalışmayı hazırlamak için yaptığımız ziyarette etrafta bulgur vs. tespit edilememiştir ancak türbeye genç-yaşlı insanlar şifa arayışı dışında dua etmek maksadıyla gelmekte ve türbe boş kalmamaktadır.

---

²²⁶ Görüşme Tarihi: 20.02.2019.

²²⁷ Görüşme Tarihi: 20.02.2019.

Fotoğraf-12: Bulgur Dede Mescidi, Tarihi Bilinmiyor (Bakırcı-Kara, 2011: 76)

Yukarıdaki resmin tarihi bilinmiyor ancak günümüz haliyle kıyaslandığında sol iki pencere bugün de mevcuttur. Ön kısım balkon görünümü bugün yoktur. Bugün etrafı dükkânlarla dolu bir haldedir. Mabet yüksekçedir. Sağ kısmının altında dükkân ve kible tarafının altında çeşme ve su taksim yeri vardır. Yapı ilk bakışta insanda mühim kısmı yıkılmış bir mamurenin arta kalan parçaları hissini uyandırır²²⁸.

Fotoğraf-13: Solda Bulgur Dede Mescidi Dış Mihrabı, Sağda Mescidin Çinili İç Mihrabı ve Minberi, Birgül Dünder, 23.02.2019)

Mescidin (sağ taraftaki fotoğraf) beş metre genişliğinde muhteşem bir mihrabı vardır. Mescidin mihrabı mozaiklerle kaplıdır. Mihrabın iki yanında birer mabedin sonundan dışarıya iki uzun geniş pencere açılmıştır. Mihrabın üstünde de küçük bir pencere vardır. Hem bu pencerelerin hem de tabhane pencerelerinin üstleri dışarıdan

²²⁸ Konyalı, 2007: 241.

mozaiklerle süslüdür. Doğuya açılan pencerelerden başka diğerlerinin çinileri tamamen dökülmüştür. Ufak bir çini kırıntısı da içeride kubbe kısmında görülmektedir. Mavi, siyah ve beyaz renklerle işlenmiş mozaikler arasında altışar yıldız görülmektedir. Dış mihrabı pencerelerin enlemesine ikiye bölen ağaçlarını, dışarıdan çok incelikle hazırlanan tuğlalar seyretmiştir. Sol taraftaki fotoğrafta mabedin dış kısmında yer alan mihrap işlemleriyle dikkat çekmektedir. Mescidin mihrabının sağında ve solunda eski zeminden ikişer metre yükseklikte iki kapı vardır. –Burası günümüzde sağ kapı kadınlar mescidi sol kısım erkekler mescidi olarak ayrılmıştır.- Bu odanın kible tarafına bir tek uzun penceresi vardır. Bu odanın kapısına yakın bir yerden batıya açılan ikinci bir kapı daha vardır. Bu kapı demirci dükkânı yapıldıktan sonra örülmek suretiyle kapatılmıştır. Bu kısmın altı depodur. Mabedin kuzey tarafındaki dükkânların yerlerinde eski mabedin kalın ve harçlı temellerine rastlanılmıştır. Cami, 98 sene öncesine kadar metruk ve harap bir haldedir. Ön kısmı mezbaha asıl mescit ve tabhane de soğan deposu olarak kullanılmıştır. Mescidin sol kapısının üzerindeki tahta minare 1923 yılında yapılmıştır²²⁹.

Fotoğraf-14: Bulgur Dede Mescidi Giriş ve Yan Çini Pencere Cephesi, (Artık Cami'nin Etrafı Dükkânlarla Çevrelenmiştir ve Sokağı Dardır. Birgül Dünder, 12.02.2019)

Bulgur Dede Tekkesi günümüzde camidir. Ancak öncesinde tekke olarak kullanılmıştır. Yukarıdaki resim tekkenin girilebilen tek kapısıdır. Kapının sağ

²²⁹ Konyalı, 2007: 242.

kısımında abdest muslukları vardır. Kapının sol kısmından ilerlendiğinde yüksekliği az olan bir mescide açılır. Burası insanların itikâfa girdikleri bir yer olduğunu düşündürmektedir. Çok az ışık alan birkaç penceresi ve içerideki merdivenle cami kısmına giden başka bir kapı daha görülmüştür. Dışarıyla bağlantıyı kestiği gibi kapı örtüldüğünde sesi de hapsettiği fark edilmiştir²³⁰.

3.1.6. Hacı Hasan Camisi (1409)

XIX. yüzyılda Kalecik Mahallesi'nde (Bugün Şükran Mahallesi sınırlarında) Hükümet Konağı'nın batısında, PTT binasının doğu tarafında bulunmaktadır. Hacı Hasan Camisi, Kadı Mürsel ismiyle de anılmıştır. Güney duvarında bulunan kitabesine göre eser, Karamanoğlu Mehmet Bey zamanında devrin ileri gelenlerinden Hacı Mustafa oğlu Mürsel tarafından 1409 yılında yaptırılmıştır²³¹. Hacı Hasan Camisi'nin güney duvarında yer alan ve Kadı Mürsel Camisi'nden Hacı Hasan Camisi'ne getirilen (H. 812/M. 1409 tarihli) dört satırlık kitabede, *Kâlellahu Teâla innema yu'ammiru mesacidallâhi men âmene billâhi ve'l yevmi'l-ahiri ve ikâme's-salâte. Binâ ve inşâ haze'l- cami'u mubareke fi eyyâmi devleti's-sultanî'l-Âzam Şâhinşahü'l-muazzam Sultan Mehmet bin Alâiddin Halledallahû mülkehu ve eyyede saltanatehü el- Abd el fakir el- mu'terih bi- Zünûbihi Mürsel b. el- Hac Mustafa ev Salâllahu âmâlehû ve rızkâhu mûtimmahu fi sene isna aşera ve semane mie (812) yazılıdır*²³². Kitabenin yanında caminin güney duvarında yer alan güneş saati günümüze gelebilmiş nadir örneklerdendir.

²³⁰ Bulgur Dede Camisi olarak hizmet vermeye birlikte en son 2013 yılında Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir.

²³¹ 2010 yılında yayımlanan Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri isimli kitapta da Hacı Hasan Camisi 1409, Karamanoğlu dönemi olarak belirtilmiştir (Aygör, Tokay ve Baykal vd, 2010: 128), Kuştepe, 2011: 174.

²³² Bakırcı-Kara, 2011: 27.

Fotoğraf-15: Caminin Güney Duvarı Soldan Sağa Kitabe ve Güneş Saati, (Birgül Dündar, 20.03.2019)

1897’de Konya’yı ziyaretinin yirminci gününde Ahmed Tevhid Bey, 28 Temmuz Cumartesi günü Hacı Hasan Camisi’ni incelemiş ve defterine şunları not etmiştir: *Konya Hükümet Konağı civarında Hacı Hasan Camisi dâhili tezyinatında sade oymadan gayet güzel büyük bir yazı levhası vardır. Kible duvarının taşra tarafında bir kitabe, bir de güneş saati var. Kitabe Karamanoğulları devrinden tarihi 1288’dir*²³³ diyerek bilgileri doğrular. İ. Hakkı Konyalı’ya göre, kitabe ebcele hesabıyla 1325 tarihlidir. Bu kitabede verilen tarihî bilgi yanlıştır. Ona göre Hacı Hasan Mescidi ve Kadı Mürsel Mescidi arasında hiçbir münasebet yoktur. Yıkılan Kadı Mürsel²³⁴ Mesciti’nin kitabesi her nasılsa Eski Hacı Hasan Camisi’nin duvarına getirilerek konmuştur. Bunu gören Gözlülü Hacı Halil Ağa adında bir kimsenin adamları Kadı Mürsel’i caminin birinci yaparı gibi almıştır. Şimdi Hacı Hasan

²³³ Ünver, 1967: 212.

²³⁴ Kadı Mürsel Mescidi; Fahre’-d-din Paşa Parkı’na giderken 260 numaralı sokağın içinde idi; hâlâ da oradadır. Bu Caminin Vakıflar Genel Müdürlüğündeki üç numaralı defterin 426. sayfasında H. 10 Recep 1077/M. 6 Ocak 1667 tarihli Arapça bir vakfiyesi vardır. Vakfiyede mabedin kurucusu Konya mahallelerinden Karaaslan Mahallesi’nde oturan Yahya oğlu Hacı Hasan şeklinde geçmektedir. Hacı Hasan nâmına oğlu Mehmet, bu vakfiye ile İzmir’de Kasap Hızır Mahallesi’nde Küçük Arasta’da iki dükkân, bir Frenkhâne denilen han, hana muttasıl iki dükkân, bir leblebici dükkânı vakfetmektedir. Bu evkafın geliri Konya’da Debbağlar Mahallesi’nde yaptığı çeşme ile Şeyh Alaman Mahallesi’nde yapılan çeşmelere sarf edilecek ve ayrıca bir de medrese ve mektep yapılacaktır. Medrese yaptırılıncaya kadar oğlu Şeyh Mehmet Şerafe’-d-din Camisi’nde Hadis kitaplarından okutacak, vefatından sonra evladının en âlimi müderris ve mütevellî olacaktır. Ankara Vakıflar Umum Müdürlüğü Arşivi’nde 601 numaralı defterin 293. sahifesinde 254 sıra numarasında kayıtlı bulunan Sungur ibn Tuğrulşah diye maruf olan Kemale’-d-din Oğul Bey’in H. 646/M. 1246 tarihli Ayabakan Tekkesi vakfiyesinde Hacı Hasan Camisi’nin bulunduğu yerde veyahut civarında bir Hoca Hasan-ı Sultani Mescidi’nden ve hanından bahsedilmektedir. Bu Hoca Hasan Hanı’nın ve mescidinin ve ittisallerindeki dükkânların sınırları kısmen (Ebu’l Fazıl) İplikçi Camisi’ne ve Ebu’l Fazıl’ın evine dayanmaktadır. Burada İplikçi (rişte) Pazarı, Hoşafçılar Çarşısı ve daha başka mescitler de vardır. Konyalıya göre, Hacı Hasan; camisi, H. 646 yılından evvel adası Hoca Hasan tarafından yaptırılan ve daha sonra harap olan mescidi yerine kurdurmuştu. Eski Hoca Hasan Camisi civarında kısmen şimdiki Postanenin yerinde ve arkasında Müstevfi Hamamı vardır (Konyalı, 2007:258-59).

Camisi'nin kible duvarında bulunan kıymetli güneş saatini Kuyucu Hasan yapmıştır. Kuyucu Hasan'ın Hoca Selman'ın evladından birisi olacağını tahmin eden de Konyalı'dır. Hacı Hasan Efendi; camiye yaptırırken yıkılan cami ve medreselerden hem Kadı Mürsel Camisi'nin, hem de Hoca Selman Dâru'l-Hadisi'nin kitabelerini alarak kendi mamuresinin duvarlarına koydurarak bunların bize kadar gelmesini temin etmek sureti ile büyük bir kadirbilirlik gösterdiğini söylemiştir²³⁵. Cami'nin kuzey giriş kapısındaki kitabe de “*Şahinşah-ı cihanın Abdülhamit Han'ın asrında iş bu Camii tekrar eyledi ihya yapmış idi. Mukaddem Mürsel bu yerde cami Hacı Hasan ahiren tecdiden etdi inşa bani-i salis oldu yaptı bunu serapa macdi mücevver asa tarihini dedi zibâ cami eyledi inşa feyz-i nuri du bâlâ sene 1325*²³⁶” şeklinde ikinci kez tamiri anlatılmıştır.

Cami'nin adı 80 Numaralı KŞS'de 1847-48 tarihli bir Tereke örneğinde “*Anasıl İçel Sancağı kuralarından Gönler Karyesi ahâlilerinden 'asâkir ta'ifesinden olub Der-sa'âdet'ten 'azimetlerinde medine-i Konya'da kâin Hacı Hasan Câmi'-i şerifi garbında medrese derûnunda misâfireten sâkin iken bundan akdem fevt olan Mehmed bin 'Abdul'llah*” şeklinde yazılmıştır²³⁷. Burada dikkatimizi çeken husus Hacı Hasan Camisi'nin batı tarafında medrese eğitimi alan Mehmet bin Abdullah'ın misafir olarak geldiği yerde vefat etmesidir ve yakınında medrese bulunmasıdır. Bu medrese Fethiye/Karahafız Medresesi olmalıdır.

Caminin fiziksel özelliklerine bakıldığında, yapım malzemesi olarak taş ve tuğla kullanılmıştır. Camiye giriş birkaç basamaklı kuzeydeki cümle kapısından sağlanmışır. Caminin kuzey duvarındaki giriş kapısının her iki tarafına abdest muslukları vardır. Ancak bugün caminin girişe bakan kısmında şadırvan yapılmıştır. Bina dikdörtgen planlıdır. Camiyi aydınlatmada büyük sivri kemerli pencereler kullanılmıştır. Kadınlar mahfili ahşap malzemededen yapılmıştır²³⁸. Ahşap minber ise geç dönem de ilave edilmiştir²³⁹.

²³⁵ Konyalı, 2007: 257-59.

²³⁶ Duran-Apa, 2006: 240.

²³⁷ Eroğlu, 2007: 215-216.

²³⁸ Kuştepe, 2011: 175.

²³⁹ Aygör, Tokay ve Baykal vd, 2010: 129.

1808 yılında Konya Müftüsü Eşenlerlizâde es-Seyyid Abdurrahman Efendi “Konya Çarşısı’nda bulunan bâb Sipâh Pazarı Sûku’nda, bir bâb Hâffâfhâne’de, bir bâb Keçeciler içinde, üç bâb Hâffâfhâne bitişiğinde dikici dükkânları ve bir bâb nalçacı dükkânı ki, cem’an yedi bâb mülk dükkânını cemi’ tevâbi’ ve levâhıkıyla ve cümle hukukuyla, medine-i mezburede Hâffâfhâne civarında ta’mir ve termîmine muvaffak bina ve inşaasına müstehak olduğu Hacı Hasan Câmî’ye vakfettiği dükkânlarıdır²⁴⁰. Camiye dükkân vakfeden bir de hanım vardır. H. 27 Recep 1313/ M. 13 Ocak 1896 tarihli belgede Kal’ecik Mahallesi’nden Fâtıma Hanım, Hacı Hasan Camisi’nden “Zikr olunan üç bâb dükkân be-her sene müteveli eliyle ecr-i misilleriyle tâliplerine îcar olunup mezkûr Türbe Caddesi’nde bir bâb dükkânların icâreleri dahî hayatta oldukça müstakilen kendime ait olup vefatımdan sonra Konya’da Kal’ecik Hacı Hasan bin Yahya Câmî’-i Şerîfi’nin imâm ve mü’ezzinlerine ba’de’-rakabe müsâvât üzere vazîfe verile²⁴¹” şeklindeki biri 1808 diğeri 1896 tarihli vakıf kaydında insanların yüce gönüllülüğünün yanında kadınların da dilediği gibi vakfedebilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca caminin adı direkt olarak Hacı Hasan değil, Hacı Hasan bin Yahya Câmisi olarak yazılmıştır²⁴². Demek ki 1896 yılındaki kullanımı bu şekildeydi. Cami günümüzde de ibadete açıktır.

Fotoğraf-16: Hacı Hasan Camisi (Birgül Dündar, 12.02.2019)

²⁴⁰ Sak, 2012: 23.

²⁴¹ Sak, 2012: 26-27

²⁴² Cami, Cumhuriyet Dönemi’nde uzun yıllar kütüphane olarak kullanılmıştır (Uz, 2015: 24).

Fotoğraf-17: Hacı Hasan Camisi İç Kısım (Birgül Dünder, 12.02.2019).

3.1.7. Kalecik Mahallesi Mescidi (1658)

Kalecik Mahallesi mescidi, Ziya Gökalp Sokağı ile Hisar Sokağı'nın kesiştiği köşe başında yer alır. H. 1069 Cemaziyelevvel/ M. 1658 tarihli sicil kaydı, mescide imam tayini ile ilgili olduğundan mescidin bu tarihten önce yapıldığı anlaşılır²⁴³. Kalecik Mescidi, giriş cephesinde yer alan dört satırlık H. 1328/M. 1911 tarihli inşa kitabesine göre, *“Hayrul malû enfaka fî sebilillah, İş bu mescid-i şerif'in müceddiden inşasına, Muvaffak olan mahalle ahalisini cenabı hâk, zatında mesud buyursun”* şeklindedir.

XIX. yüzyılda Kalecik Mahallesi'nde bulunduğunu gördüğümüz mescidin, yüzyılın başında bakıma ihtiyacı olduğu anlaşılıyor. H. 1253/M. 1837 tarihinde Veznedar Hüseyin Paşa tarafından yeniden yaptırılmıştır. XIX. yüzyılda nasıl görüldüğü tam olarak bilinmemekle birlikte yapı taş ve kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Kareye yakın dikdörtgen biçimli tek bir mekân olarak planlanan mescidin üzeri içten ahşap tavan, dışta ise kırma çatı ile örtülüdür. Mihrabı alçıdır²⁴⁴. Mimarî değeri olmayan bu yapının minaresi de yoktur²⁴⁵.

3.1.8. Kapı/Kapu (İhyaiyye) Camisi (1658)

Bugün Şükran Mahallesi Tefikiye Caddesi Eşenlerli Sokak'ta Bedesten Çarşısı içinde bulunan Kapı ya da Osmanlıca yazımı ile Kapu Camisi XIX. yüzyılda

²⁴³ Uz, 2015: 26-27.

²⁴⁴ Çetinaslan, 2018: 258.

²⁴⁵ Uz, 2015: 26-27.

Pürçüklü²⁴⁶ Mahallesi'nde yer alıyordu. Alâeddin Camisi'nden sonra Konya'da mevcut mabetlerin en büyüğü olan²⁴⁷ Kapı Camisi'nin asıl adı "İhyaiyye" olup, Konya Dış Kalesi'nde; At Pazarı Kapısı ile Telli Kapısı arasında bulunduğu için Kapı Camisi adını almıştır. Bu camiyi ilk defa H. 1069/M. 1658 yılında Pir Hüseyin Çelebi²⁴⁸ yaptırmıştır. İlk yapı bilinmeyen bir sebeple yıkılmış yerine H. 1226/ M. 1811 yılında Konya Müftüsü Eşenlerlizâde Seyyid Abdurrahman²⁴⁹ tarafından yeniden bir cami yaptırılmıştır.

Cami, H. 1284/M. 1867 yılında meydana gelen büyük Konya yangınında tamamen yanmıştır²⁵⁰. 28 Eylül 1867 Cumartesi sabahı vuku bulan yangının çıkış noktası Konya çarşısının ortasında bulunan Kapı Camisi'nin bitişiğinde yer alan çubukçu dükkânı civarındadır. Bu dükkânın altında bulunan kahve ocağındaki mangal ateşinin dükkân sahibi tarafından söndüğü düşünülerek dikkat edilmemesi sonucu yangına sebep olduğu tahmin edilmektedir. Sabah erken saatlerde başlayan yangın rüzgârın da şiddetiyle kısa sürede çevreye yayılmış, alevler öncelikle yangının başladığı dükkâna bitişik bulunan aktar ve bakkal dükkânları ile ahşap direkli olan Kapı Camisi'ne sıçramıştır. Alevler Cami'yi dört bir yandan sarmış ve ilk olarak korkunç bir gürültü ile tavanı çökmüş kısa bir süre sonra da Yüksek Camisi'nin tahta minaresi ile tavanı yerle bir olmuştur. Pek çok iş yeri ve bölgedeki iki caminin küle dönmesi insanları elbette önce psikolojik daha sonra da maddi olarak olumsuz etkilemiştir. Konyalı âşıklardan Matlubî²⁵¹ tarafından "*Ulu camiler uğradı kazaya/ yandı ayetler furkan ağladı/ gayret de bulundular camiye/ yandık sıra ateş döndü*

²⁴⁶ Altın, 2009: 120.

²⁴⁷ Muhlis, 1997: 26.

²⁴⁸ Pir Hüseyin Çelebi, Konya'da birçok eserler yaptırmış olan Mevlâna Dergâhı Postnişinlerindendir (Önder, 1950: 84).

²⁴⁹ 1811 yılında camiyi yeniden yaptıran Eşenlerli Oğlu Köse Müftü şöhretiyle tanınan Abdurrahman Efendi ile ilgili olarak vâkıfın torunlarından Mehmet Bey, Köse Müftü ve kardeşi hakkında şu bilgiyi verir: "*Köse Müftü nakibü'l-ulema imiş. Şehit Ahmet isminde bir de kardeşi vardır. Bu da müderris ve ilim adamıdır. Aynı zamanda Konya müftüsüdür. Verdiği bir fetvadın dolayı öldürülmüştür. Üç bin beş yüz kadar talebe yetiştiren bu zata bir gün demişler ki: -Aleyhinde fetva verdiğiniz adam sizi öldürecektir! Cevap şöyle olmuş: -Bırakınız! Biz onunla altı ay sonra Allah'ın huzurunda muhakeme olacağız! Bu adam gerçekten şirpençe hastalığından ölmüş. Yerine kardeşi Köse Abdurrahman Efendi Konya Müftülüğüne getirilmiş. İşte camiyi de o yaptırmıştır"* (Konyalı, 2007: 287-288).

²⁵⁰ Yıldırım, 2016: 59.

²⁵¹ Matlubî Konya'nın Zincirlikuyu Mahallesi, Çelebi Sokağı'nda dünyaya gelmiş gözleri görmeyen, fakir bir zattır. Asıl ismi Ömer'dir. 1888-89'da vefat etmiştir (Yeniterzi, 2001:116).

maviye” yangını anlatan destan kaleme almıştır ki bu da destan yazdıracak kadar vahim olduğu anlaşılmıştır²⁵².

XIX. yüzyılda bu iki önemli caminin (Yüksek ve Kapı) yıkılması bölge esnafını da zora sokmuş olmalıdır. Vakit namazlarının yanı sıra insanların Cuma namazlarını eda ettikleri camilerin ciddi zarar görmesi çarşı esnafının vilâyet nezdinde girişimde bulunarak her iki caminin de biran önce yapılmasını talep etmişlerdir. Çünkü camilerin çarşı ortasında ve insanların yoğun olarak bulunduğu bölgelerde olduğu ve yakın çevrede başka cami bulunmadığından bu camilerin bir an evvel inşa edilmesi istenmiştir²⁵³. Vilâyet tarafından yapılan müracaata rağmen devlet merkezinde bir süre olumlu cevap alınamamış ve bu nedenle 21 Şubat 1868 tarihinde yeniden bir müracaat yapılmıştır. Bu müracaatlar neticesinde Evkaf-ı Hümayûn Nezareti tarafından 22 Nisan 1868 tarihinde bir karar alınmıştır. Kısa sürede Konya Vilâyeti’ne bildirilmiş olan karar metninde “Kapı camisi gibi hayrat vakıflarının ihtiyaçları ve tamirlerinin kendi gelirlerinden karşılanması gerektiği ve ayrıca hazinenin herhangi bir yardımda bulunabilecek durumda olmadığı” belirtilmiştir²⁵⁴. Bu süreçte esnaf ileri gelenleri, ulema ve eşraftan insanların katılımıyla bir meclis oluşturulmuş ve bu meclisin önderliğinde ahaliden toplanacak yardımlarla Kapı Camisi’nin inşa edilmesi düşünülmüştür. Ancak yardım toplanacak olan eşraf ve esnaf çarşı yangını neticesinde dükkânlarını ve malzemelerinin tamamını kaybettiklerinden kötü bir haldedirler. Bu nedenle devlet merkezine gönderilen mazbatalarda, caminin inşası için o sırada harap halde bulunan kale taşlarından alınması ve inşaatta kullanılacak kerestelerin çevre kasaba ve köylerden tedarik edilmesi yoluna gidilirse, inşa maliyetinin daha az olacağı ifade edilmiştir. Böylelikle 400.000 kuruş civarında yardım toplanabileceği öngörülmüştür. Yapılan müracaatlarla olumsuz cevap gelmiştir.

²⁵² Muşmal-Çetinaslan, 2009: 447-448.

²⁵³ Muşmal-Çetinaslan, 2009: 449

²⁵⁴ Osmanlı Arşivi ışığında Konya’daki büyük yangında yanan Kapı ve Yüksek Camisi’nin tamirinin vakıflar gelirinden karşılanması gerektiğinin söylendiğini belirtmiştik. Arşivde iki çizim belgesi bulunmaktadır. M. 1868 yılına ait bu belgelerde mavi yeşille boyanmış renkli çizimler, muhtemelen sütunlar ve şadırvan ya da minare ayrıntısına yer verilmiştir. Merdivenler ve giriş kapıları gibi önemli noktalara yer verilmiştir (Bkz. Ek-7-8, s. 176). Tespitlerimizce bu Kapı Camisi planıdır.

Yangından Kapı camisinin ahşap malzemedan üretilmiş olması ve yangının yaklaşık 4 saat sürmesi üzerine daha sonra Bedesteni anlatacağımız dördüncü bölümde de değineceğimiz üzere ahşap malzemedan yapılmış 872 adet dükkân yok olmuştur. 1867 yılından sonra yapılan cami inşasında taş tuğla ve kum gibi malzemeler kullanılmıştır. Nitekim 1673'te Şeyh Ahmet, Yüksek Camisi ve hamamının inşası sırasında Sultan Alâeddin Sarayı harabesinden ve sur kalıntılarından 106 araba ve 2500 merkep yükü taş alınmış olması bu duruma örnektir²⁵⁵. Kapı Camisi'nin inşasında da bu yöntem kullanılmış olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Çünkü maliyeti düşürmek için bir nevi geri dönüşüm olarak kullanılmıştır. Mesela aşağıdaki resimler bu görüşü doğrular niteliktedir. Soldaki örnek minarenin alt kısmında zannediyoruz çini parçasıdır. Diğer (sağdaki örnek) pencerenin sağ kısmındaki çukurlu kısım farklı bir parçadır. Mimar ya da sanat tarihçisi olmadığımızdan meselenin daha detayına girmedik ancak Kapı Camisi dışarıdan dikkatli bakılıp etrafını dolaştığımızda bunun gibi örneklerle dolu olduğu görülecektir. Ayrıca dün olduğu gibi bugün de Kapı Camisi altında dükkânlar vardır. Tarih tekerrür ederde yine olası bir yangın çıkarsa ki bunu hiç istemeyiz. O zamanki gibi bir tahribata sebep olmayacağı kanaatindeyiz.

Fotoğraf-18: Kapı Camisi Devşirme Malzemeleri (Birgül Dünder, 05.04.2019)

Üçüncü defa inşasında, yıkılmış olan Konya kalesinin taşlarından da istifade edilmiştir. Üzeri kurşunla kaplanmış, Konyalı hattatlardan Hamdi zâde Mahbub

²⁵⁵ Muşmal-Çetinaslan, 2009: 449- 451.

Efendi tarafından iç tezyinatı yapılmış ve yazıları yazılmıştır²⁵⁶. Kitabe de Konyalı Şair Zehri tarafından düzenlenmiş ve Hattat Fahri tarafından yazılmıştır. İki yanında Ashab-ı Kehf'in isimlerinin yazılı olduğu kitabe, kuzey giriş kapısı üzerinde yer almaktadır²⁵⁷. Kapı Camisi'nin üç adet giriş kapısı bulunup bunlardan kuzey taraftaki kapısı en büyük kapısıdır. Bu kapının yanlarında 8 adet dükkân bulunup bu dükkânların üzeri son cemaat yeri olarak kullanılmaktadır. Cami'nin diğer kapısı da Tevfikiye Caddesi'ne açılmıştır. Bu kapının yanında caminin inşasından sonra yaptırılan musluklar bulunmaktadır. Cami'nin batı tarafından da ayrı bir merdivenle camiye girilir. Merdivenin önü bir meydana açılırdı ve eskiden bu meydana Odun Pazarı denilirdi. Meydanın sol yanında eskiden Yılanlı Medresesi bulunmaktadır²⁵⁸.

Yapının minaresi kuzeydoğu köşesindedir ve tek şerefelidir²⁵⁹. Yapının kuzey ve batı giriş kapıları üzerinde birer kitabesi vardır. Konyalı Şair Zehri tarafından yazılan şiiri Kuzey giriş kapısı üzerindeki kitabenin sonunda 'Hattat Fahri' isminden hattatı anlaşılmaktadır²⁶⁰. Kitabe çevresinde Ashab-ı Kehf'den Yemliha, Mekselina, Meslina, Mernuş sonra orta kısmında Maşâallah, Debernuş, Şabnuş, Kıtmir isimleri yer almaktadır. Kitabe de yazılan şiir ise şöyledir: "Rızâya minnet-i tecdîd mücrâ kast edip Mevlâ, Kazâ-i nâr ile kılmış idi bu ma'bedi imhâ, Mesâ-i-i cemîl cümle ile bed olup işte, Bi lutf-i hazret-i Allah hitâm oldu behişt âsâ, Tavaf edüp sürûşan söyledi tarihini Zehra, Sipas-u hamd-ı hâdi et salât eyleyüp îfa, Hurrîre el-Hasan Fahri 1285²⁶¹". 1897'de Ahmet Tevhid Bey cami hakkında; *Kapı camisi isminde bir camiye girdim. Halı, kilim, envai seccade ile mefruştur. Duvarlarında yazılar vardır ama yenidir*²⁶² der.

²⁵⁶ Önder, 1950: 84.

²⁵⁷ Duran- Apay, 2006: 238.

²⁵⁸ Odabaşı, 1998: 62-63.

²⁵⁹ 1982'de silindirik gövde tehlike arz ettiği düşünülerek yarısına kadar yıkılmış 1986'da yeniden yapılmıştır (Altın, 2009: 122). Zannediyoruz ki Şerafettin Camisi'nin 1847-1873 yıllarında rüzgârdan vs. yıkılan minaresi hatta altında kalan müezzinin feci ölümü üzerine tehlikeli görülmüş olabilir. Nitekim Kapı Camisi konumu itibarıyla de bedesten içinde yer alması kısaca halkın da daha yoğun bir yerde bulunmasından dolayı böyle bir karar alındığı düşünülebilir. Ancak her ne olursa olsun önlem almak ve daha sağlam bir hale getirmek yerine yıkmak nasıl bir yöntem, tartışılır.

²⁶⁰ Altın, 2009: 125.

²⁶¹ Muşmal-Çetinaslan, 2009: 458.

²⁶² Ünver, 1967: 203

Fotoğraf-19: Kuzey Giriş Kitabesi (Birgül Dündar, 05.04.2019)

Kapı Camisi'nin Batı girişi dış cephesindeki muhteşem görünen kitabe mermer üzerine yazılmıştır. Konyalı Şair Şevki tarafından kaleme alınan dikdörtgen biçimli olan mermer kitabe sülüs hatla iki bölüm halinde 6+6 şeklinde 12 satırdan oluşmaktadır.

“Pîr Hüseyin nesl-i pîr kıldı binasın ibtidâ, Anda İslâm eyledi Hakk'a salât ile du'â, Sâniyen Müftî Eşenlerlioğlu imar eyledi, Hakeza anda nice salât ettiler ferzi eda, Ateşi akı hüda erdi vucuh-ı kalbine, Mahv-ı mahz oldu teveccüh eyledi hakdan yana, Ehl-i hayrat saidüp cem oldular bil ittifak, Döndüler nah-ı ilahide bu meydanı safa-i, Kible gâh-ı müminin revnak bulup da haşta dek, Çün kıymette bekâ gösterdi ser'i Mustafa, Şevki keş şemsudduha²⁶³ buldu bu cevher tarihi, Ser fûru kılsın reva ehli sücûda es-selâ²⁶⁴”

Doğu cephesinde yer alan dört satırlı, talik hatla yazılmış inşa kitabesi metni ise şöyledir: “İlâhi lütfun ihsan et bu câmi' çok rekiz olsun, Ahalisini ma'mûr kıl ki gündün güne mezîz olsun, Var idi bunda bir ma'bed Eşenlerli oğlu bânisi, O nâr-ı aşkla yanup ki haşre dek heziz olsun. Yine halk eyledi Mevlâ nâzirin bizlere fazla, Ana sa'y eyleyen ihvân cihâneynde remiz olsun, Sezâ altun kalemle yaz bu ma'bed tarihin fahrî, Namazını cemâatle kılan mümin aziz olsun 1285²⁶⁵” Kapı cami merdivenle üç ana girişi vardır ve üç girişte de kitabe bulunmaktadır.

²⁶³ Kitabedeki bu kelime ebceci hesabıyla 1863 tarihini vermektedir (Altın, 2009: 126).

²⁶⁴ Muşmal-Çetinaslan, 2009: 455-456.

²⁶⁵ Muşmal-Çetinaslan, 2009: 456.

Kapı Camisi mucizevi bir olaya da imza atar. Etkilendiği H. 1284/M. 1867 yangında ilk yapılışından kalma tarihî kürsü ile minberi yanmamıştır. Bu nedenle de en çok icazet merasimi yapılan yer haline gelmiş ve cami bu özelliğiyle kutsiyet arz etmiştir. Rengi siyah olduğu için halk arasında “Kara Kürsü” adıyla anılan, işlemeli kürsü; üzerine çıkıp Kur’an okumak, vaaz ve nasihatte bulunmak, insanların gıpta ile baktıkları bir konuma sahiptir. Medreseye yeni giren küçük bir çömeze ilk yapılan dua: “*İnşaâllah sizi de Kara Kürsü üzerinde görürüz*” cümlesidir. Eğitimin son aşamasına gelip Kara Kürsü’ye çıkma hakkını kazanan icâzet alan kişilere, dua yapıldıktan sonra yetişkin kızı olanlar damat olmasını bile teklif edebilirlerdi. Bu konu ile alakalı olarak cami ve çevresinde yaşı epey ilerlemiş aksakallı bir ihtiyarla ayaküstü sohbette bize şu önemli bilgileri vermişti. “*Kapı Camisi’nde hocalık yapmak bir ayrıcalıktır. Benim gençliğimde sabah namazını Kapı Camisi’nde kılan gençlere kız verirken tereddüt edilmezdi*” der. Köylerden, başka şehirlerden talebelik için gelip de bu suretle Konya’ya yerleşip kalanlar da olmuştur²⁶⁶. Günümüzde de Kapı Camisi’ne sesi güzel, bilgili, öne çıkan kişiler hocalık yapmaktadır²⁶⁷.

Kapı Camisi’nin kuzey batısındaki şadırvanı H. 1227/M. 1812 yılında Kapı Camisi’nin ikinci defa kurucusu olan Konya Müftüsü Eşenlerizade Seyyid Abdurrahman Efendi (ö. 1815) tarafından inşa ettirilmiştir. Konya’da Aziziye ve Sultan Selim gibi camilerin civarında gördüğümüz şadırvanların bir benzeridir. Ahşap ayaklar üzerinde ve tavan kısmı kurşunla kaplı bir kubbe ile örtülmüştür. Bu kubbenin altında yuvarlak bir su havuzu bulunur ve bu havuzda toplanan su on dört adet muslukla dışarıya verilerek kullanım sağlanmıştır. Sular havuz çevresinde açılan bir kanalla tahliye edilmiştir. Kubbesi kar, yağmur gibi tabiat olaylarından koruyacak genişlikte tasarlanmıştır. Caminin ihtişamına nazaran küçük ve mütevazîdir. Ama mevcut haliyle kalması ve korunması tarihî değeri ve fonksiyonu itibarıyla daha uygundur. Sülüs yazı ile mermer kitabesinde: “*Mâşâllah, Rableri onları temiz içeceklerle suladı, Bâni-i Şadırvan Müftü’ye Yarabbi Yarab, İki cihanda izzile sepiit rüy ver. Akıttı Sahn-ı Câmiye umman-ı behiştî, kevserinden ilahi Sa’niye karşı vir, Sakiye teşne-i tarihi olan müştaka, An ceddî Hüseyin aşkına bir su vir* Sene H. 1227/

²⁶⁶ Arabacı, 1998: 91.

²⁶⁷ Bugün de bu camide görev yapıyor olmak ayrıcalıktır.

M. 1813.” 1960’lı yılların sonunda yıktırılarak yerine bugünkü metal ve dökme demirli bir çeşme yapılmıştır. Eski şadırvanın kitabesi ve mukarnaslı taşları kaybolmuştur. Bu şadırvan da yok olan nadide eserler kervanına katılarak tarihe karışmıştır²⁶⁸.

Fotoğraf-20: Kapı Camisi Doğu Girişi (Birgül Dünder, 12.02.2019)

3.1.9. Aziziye Camisi (1867)

Aziziye Camisi, İstanbul Caddesi ile Türbe Caddesi’nin kesiştiği köşede Aziziye Mahallesi’nde yer alır. Eski Bezirgânlar Hanı arsası diye bilinen tarihi çarşının içindedir²⁶⁹. Ancak Aziziye Camisi yerinde önceden başka bir cami bulunmaktadır. İhsan Ahmet Bey “*Câmi-i Şerîf-i mezkûr birinci def’a olarak (H. 1090/M. 1679) tarihinde müshâhib Mustafa Paşa binâ etmiştir*” der²⁷⁰. Böylelikle Aziziye Camisi yerinde ilk olarak 1667 yılında Osmanlı Padişahı Sultan IV. Mehmet’in musahibi olan Vezir Mustafa Paşa tarafından kendi arsası üzerine yaptırılmış olan bir caminin yer aldığı bilinmektedir²⁷¹.

Aziziye Camisi yerinde yer alan Yüksek Camisi 45/73-1 (1714) Numaralı KŞS. kaydında “Atpazarı’nda vâki Yüksek Cami Şerif” şeklinde Şeyh Ahmed

²⁶⁸ Yıldırım, 2016: 59-60.

²⁶⁹ Uz, 2017: 20.

²⁷⁰ Odabaşı, 2001: 7.

²⁷¹ Muşmal, 2016: 144.

Efendi'nin evkâfî olan binaların tamir keşfinden bahseden bu belgede, *Yüksek Câmî'i Şerîf kurbunda olan kârbânsarây (kervansaray) hanın kuzey tarafında vâkî' sekiz bâb mûtâf dükkânları müceddeden bina lazım olmak olup...*” devamında da lazım olan gereçler ve kaç guruş tutacağı yazılmaktadır. Buraya kadar anladığımız Yüksek Camisi bir yeri tanıtırken pusula görevi üstlenmesidir. Ayrıca XVIII. yüzyıl da yakınında bir kervansaray hanının olması, etrafında dükkânların da bulunmasıyla bir merkez konumunda olduğunu göstermektedir.

*Yüksek Cami' altında olan seylevî kemer köprü içinde olan beş yüz kırk altı ayak kebîr ağaç oluk çürüyüp tecdidi lazım olmağın be-her ayağı birer tûmenden kırk beş buçuk guruş ve etrafının arhatmına yüz keyl kireç be-her keyli birer lipordan on altı guruş bir zolota*²⁷² şeklindeki tamir keşfi belgesinde anlaşılan Yüksek Camisi'nin zeminini beş yüz kırk altı büyük ağaç kütüğü oluşturmaktadır. Bu da caminin oldukça büyük olduğunu düşündürmektedir. 1847 yılına ait Mehmed bin Mustafa adındaki şahsın tereke kaydında malları-mülkleri sıralanırken Yüksek Camisi civarında bir dükkânının olduğu yazılmış ve mülk dükkânının kıymeti 800 olarak belirlenmiştir²⁷³. Aynı yıl Ali bin İbrahim'in terekesinde Yüksek Camisi yakınındaki şadırvan civarında bir tahta üzerinde olan bahçenin tahmini kıymeti 50 olarak yazılmıştır. Demek ki şadırvanı o yıllarda ayakta ve o bölgede özel mülk bir bahçe vardır²⁷⁴. 1848 yılında vefat eden Seyyid Mehmed bin el-Hac Ömer'e ait tereke kaydında zemini vakıf dükkânı olan Yüksek Camisi'nin adı geçmektedir. Dükkânlardan birisi Ömer'e aittir ve kıymeti 600²⁷⁵ olarak belirlenmiştir²⁷⁶. Yangından sonra Yüksek Camisi'nin küllerinden Aziziye Camisi doğmuştur.

Konya ve Rehberi isimli kitapta Aziziye Camisi hakkında, “*Bu cami-i şerif ufak olmakla beraber lâtif, dikkat çekici, durup seyretmeye değer, kapı ve mihrabı işlemeli, mermer sütunlarla müzeyyen lâtif bir mabettir. Üç cephesinde üç kapısı vardır. Üzerinde büyük kubbe ile ufak kubbeleri kurşun ile kaplıdır. Heyet-i umûmiyesi Avrupa usul-i mimarisini andırır. İki tarafındaki minarelerinin şerefeleri*

²⁷² Sak-Çetin, 2008: 153-154.

²⁷³ Eroğlu, 2007: 206.

²⁷⁴ Eroğlu, 2007: 181.

²⁷⁵ Kuruş, Para vs. gibi ibareler yer almadığından bilinmemektedir.

²⁷⁶ Eroğlu, 2007: 394-395.

Hint minareleri tarzındadır. Eskiden ismi “Yüksek Cami imiş” şeklinde bilgiler verilirken²⁷⁷ altında altı tane dükkân²⁷⁸ bulunduğu için “Yüksek Camisi” olarak söylendiği de belirtilmiştir²⁷⁹.

Fotoğraf-21: Aziziye Camisi, Tarihi Bilinmemektedir²⁸⁰.

Uz'da bu konuda H. 1248/M. 1867 yılında Konya çarşısı yangınında etrafındaki dükkânlarla beraber yanan Yüksek Camisi diye bilinen bir cami bulunmaktaydı. Bu cami inşaatı vakıf gelirleriyle beraber Sultan Abdülaziz döneminde Pertevniyal Valide Sultan (Sultan Abdülaziz'in annesi) tarafından 1867 yılında yaptırıldığını söylemektedir²⁸¹. 1875 yılı Konya Vilâyet Salnâmesi'nde yukarıdaki konu ile alakalı olarak, “*Konya Kazası*” başlığı altında bilgiler içerisinde, *Aziziye Camisi hakkında şunlar söylenmiştir: “Bir aded câmi’-i şerifi ile mukaddemâ muhterik olan çarşu içinde Yüksek nâm câmi’ yerine taraf-ı müstecmi’ü’ş-şeref hazret-i pâdişâhiden kârgir ve iki minâreli olarak tarz-ı cedîd üzere Azîziye nâmıyla bir adet câmi’ lâtîf ihyâ buyurulmuş* şeklinde yukarıdaki bilgileri de kanıtlama niteliğinde Aziziye Camisi'nin, Yüksek Camisi yerine inşa edildiği anlaşılmıştır²⁸².

²⁷⁷ Muhlis, 1997: 27

²⁷⁸ Bu özelliğiyle de Kapı Cami özellikleri bir nev'i Yüksek Camisi'yi düşündürmektedir.

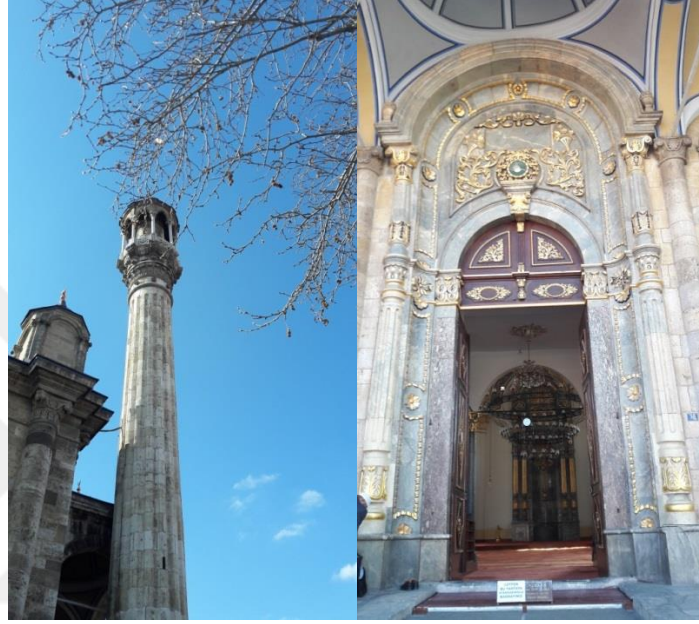
²⁷⁹ Muşmal, 2016: 144.

²⁸⁰ Albüm, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, E-Arşiv, <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?aKoleksiyon=002>, 700/59, (Erişim Tarihi: 20.05.2019)

²⁸¹ Uz, 2017: 21.

²⁸² KVS, H. 1292/M. 1875, s. 90-91.

Günümüzde varlığını koruyan Osmanlı sanatında Lale Devri'nden sonra Avrupa tesirinde kalan Türk mimarisinin örneği olan Aziziye Camisi, tümüyle eklektik, Barok²⁸³ ve Rokoko üslubunda, çok zengin süslemelerle yapılmıştır²⁸⁴. Cami ticaretin yoğun olduğu bir alandadır. Kuzey ve batı cephesi cadde üzerindedir²⁸⁵.

Fotoğraf-22: Aziziye Camisi Sağ Minaresi ve Giriş Kapısı (Birgül Dünder, 12.02.2019)

Caminin iki tane minaresi tek şerefelidir ve dönemin sanat akımı oryantalist etkiler taşımaktadır. Son cemaat yeri beş bölümlüdür. Camiye giriş üç kapıdan sağlanmıştır. Girişler son cemaatten ve doğu batı yönden açılmıştır. Eserin her cephesinde ikişer tane oldukça büyük pencerelere yer verilmiştir. Konya halkı bu camiye “penceresi kapısından büyük cami” diye tarif etmiştir. Mihrap ve minber mermerden yapılmıştır. Caminin kuzeyinde müezzin mahfili bulunmaktadır²⁸⁶. Aziziye Camisi'nin kuzey, doğu ve batı cephelerinin ortasında üç giriş kapısı

²⁸³ Selçuklu'ya başkentlik yapmış Karamanoğulları ve Osmanlı izlerini taşıyan Konya'nın zamanla Barok, Rokoko gibi Avrupa mimarisinden etkilendikleri ve cami de kullandıkları görülmüştür. Aziziye Camisi'nde görülen bu tarzın sadece çağa ayak uydurulmaya çalışılıyor olunmasıyla açıklanabilir mi?

²⁸⁴ Muşmal, 2016: 146.

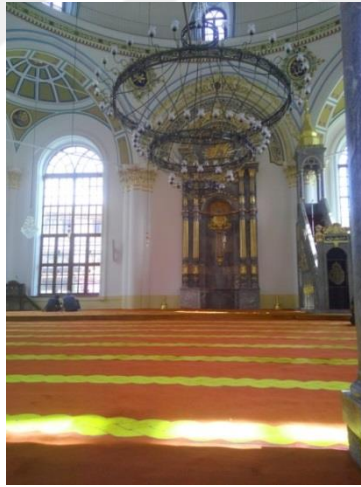
²⁸⁵ Altın, 2009: 136.

²⁸⁶ Aygör, Tokay ve Baykal vd, 2010: 81.

vardır²⁸⁷. Kuzey cephesi giriş kapısı üzerinde Sultan Abdülaziz'in tuğrası vardır ve altında H. 1291 (M. 1874) yılı yazılıdır. Batı giriş kapısı üzerindeki Abdülaziz'in tuğrası kazınarak yok edilmiştir.²⁸⁸ Doğu duvarı girişi üzerinde “*Ey kapıları açan Allah'ım bize hayır kapısını aç anlamında, Ya müfettihü'l-ebvâb, İftah lenâ hayrel bâb*” şeklinde nakşedilmiştir²⁸⁹.

Fotoğraf-23: Aziziye Camisi (Birgül Dünder, 12.02.2019)

Fotoğraf-24: Aziziye Camisi İç Görünüm (Birgül Dünder, 12.02.2019)

3.1.10. Tahte'l Kal'a (Taht-ı Kale) Mescidi

²⁸⁷ Altın, 2009: 138.

²⁸⁸ Günümüzde tuğra kısmı yapılmıştır.

²⁸⁹ Altın, 2009: 140.

Tekel binasının (eski derslane) güney doğusunda, Alâeddin Tepesi'nin doğusunda, Mevlâna Caddesi üzerindeki ara sokakta bulunan mescit Taht-ı Kale Mescidi/Asrî Camisi olarak anılmaktadır²⁹⁰.

Fotoğraf-25: Tahtıkale-Asrî Camisi (Birgül Dünder, 05.04.2019)

Mescidin önünden geçen Tahtıkale Sokağı mescidin hemen güneyinde bugünkü İş Bankası'nın önünde bulunmakta olup, eski Gazi Okulu önünde Kadı Mürsel Camisi'ne kadar uzanmaktadır. Mescidin doğu bitişiğinde müderris Ahaveynzade kardeşler, Mustafa ve Mehmet Efendilerin küçük avlulu evleri bulunmaktadır. Bu evler sonradan mirasçılara ve Adnan Ağırbaşı'ya intikal etmiştir. Mescidin güney tarafında köşede Zincirli Medresesi bulunmaktadır. Uz, caminin geçmişinin 1716 yılından çok daha önceleri varolduğunu belirtmiştir²⁹¹.

45 Numaralı KŞS'de 1715 yılında "Tahte'l-kal'a nâm sük de vakî bir Süleyman dükkânı ve iki tarafında Mustafa mülkü" şeklinde geçen ifadelerden bu bölgenin çarşı-pazar, alım-satım yeri olduğu anlaşılmaktadır. Cami tahminen adını buna binaen almıştır²⁹². Bu kaydın tarihine göre caminin geçmişi XVIII. yüzyıl öncesine kadar gidebilmektedir.

²⁹⁰ Kuştepe, 2011: 159.

²⁹¹ Uz, 2009: 201.

²⁹² Sak-Çetin, 2008: 452-53.

Kitabesi bulunmayan yapının kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak cami pek çok değişiklik geçirerek günümüze ulaşmış olması da tarihlendirmeyi güçlendirmektedir. Sonradan mescit halk arasında Veznedar Hüseyin Ağa Mescidi ve Asrî Camisi olarak da anılmıştır. Veznedar Hüseyin Ağa Mescidi adını almasının sebebi bu isimle anılan bir zat tarafından tamir edilmiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Asrî Camisi adını ise Cumhuriyet Dönemi'nde secde yerlerinin biraz yüksek ve meyilli bir şekilde yapılmış olmasından almış olabileceği tahmin edilmektedir²⁹³.

3.1.11. Şükran Mescidi (XIX. Yüzyıl)

Şükran Mahallesi'nde Hotuz Sokağı'nda yer alan ve kitabesi bulunmayan Şükran Mescidi, özelliklerine göre XIX. yüzyılın sonlarında yapıldığı tahmin edilmektedir²⁹⁴. Altın'a göre ise yapı ilk olarak 1730 yılında yapılmıştır. Mevcut halini 1890'da almıştır²⁹⁵. Uz'a göre H. 28 Şevval 1143/M. 6 Mayıs 1731 tarihli bir kadı sicili kaydında mahalle halkından birisi mescidin çerağına (mum-kandil) beş kuruş vakıfta bulunduğuna göre mescidin bu tarihten çok önce yapıldığı anlaşılmaktadır²⁹⁶. Günümüzde mescit adını taşıyan levhada 1924 yılına tarihlenmiştir. Ticaretin yoğun olduğu bir ortamda bulunan mescidin alt katı dükkândır. Minaresi oldukça kısadır ve ahşaptan yapılmıştır. Cami taş ve kerpiç malzeme kullanılarak yapılmıştır²⁹⁷. Yapı iki katlı olarak inşa edilmiştir. Mescidin alt katı ticaret için kullanılır²⁹⁸.

Mescidin güneyinde, yapının beden duvarına bitişik olarak yapılmış bir sokak çeşmesi bulunmaktadır. Kitabesi bulunamayan çeşmenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Mescidin kuzeyinde bulunan iki dükkân Vakıflar İdaresine aittir²⁹⁹.

²⁹³ Uz-Doğan, 2017: 77-83.

²⁹⁴ Çetinaslan, 2018: 268.

²⁹⁵ Altın, 2009: 182.

²⁹⁶ Uz, 2015: 18.

²⁹⁷ Çetinaslan, 2018: 268.

²⁹⁸ Günümüzde yorgan ve yastık çeşitlerinin satıldığı bir yerdir.

²⁹⁹ Uz, 2015: 18-19.

Fotoğraf-26: Şukran Mescidi Güney, Doğu Cepheleri (Birgül Dündar, 12.02.2019)

3.1.12. Şeref Şirin Mescidi (1883)

Karatay İlçesi, Şerefşirin (günümüzde Şemsi Tebrizi) Mahallesi'nde aynı adı taşıyan sokakta yer alan mescit, 1883³⁰⁰ yılına tarihlendirilmektedir. Ancak 1815 yılına ait bir berat kaydında Şerefşirin Mahallesi'nde bulunan bir mescitten bahsedilmektedir. Mescitte günlüğü bir akçe vazife ile imamet olan Seyyid Mehmed bin Hasan kendi rızasıyla feragat etmiş, yerine Hafız İsmail Halife bin İsmail'in getirildiğine dair bir berat örneği vardır. Buradan şu sonuç çıkmaktadır: *Mahalledeki mescit Şerefşirin adı verilmesine de adı geçen mescit olabilir ve Şerefşirin mescidi adlandırıldığı tarihten çok daha önce varolabilir* şeklinde yorumlanabilmektedir³⁰¹.

Fotoğraf-27: Şerefşirin Camisi'ne Ait Şamdan, Env. No: 19-20-21-22-23 (Birgül Dündar, 26. 04. 2019)

³⁰⁰ Altın, H. 1299/M. 1882 yılında yapıldığını söylemiştir (Altın, 2009: 162).

³⁰¹ Ünlü, 2005: 463.

Yukarıda Sahip Ata Müzesi eserlerinden olan beş şamdanı incelediğimizde ‘*vakf-ı mescid-i Şerefşirin sene 1284*’ şeklinde bir yazı kazınmıştır. İncelediğimiz bu şamdanların hepsinde vardır. Aynı şekilde ve desende kazındığına göre bir kişi hepsini kazınmıştır. H. 1284/M. 1867 yılına dair bu şamdanlara baktığımızda XIX. yüzyıl da varlığı kesin olan ama tam yılı tespit edemediğimiz Şerefşirin mescidinin 1867 yılında kesin varolduğunun kanıtıdır.

Yapı kerpiç malzemeden yığma olup, düz toprak dam üzerine kırma çatıdır. Mescidin doğu tarafındaki iki pencereden aydınlatma sağlanır. Mihrap ve minberi ahşaptandır. Mihraba yakın zamanda, yağlı boya ile yanlara açılmış perde tasvir edilmiştir³⁰². Pencereleri demir korkulukludur. Doğu cephesinde iki penceresi vardır. Mescitte kitabeye rastlanılmamıştır. XIX. yüzyılın sonlarına tarihlenen bu mescit kare planlıdır ve 1906 yılında yapıya eklenen çeşmeden oluşmaktadır. Mescidin minaresi de yoktur³⁰³.

Fotoğraf-28: Şerefşirin Camisi (Birgül Dünder, 20.03.2019).

3.1.13. Şeyh Şerafettin Türbesi

Şeyh Şerafettin Selçuklu Dönemi'nin tanınmış âlimlerindendir. Bir rivayete göre de Selçuklu emirlerinden bir zattır. Şerafettin'in Selçuklu Dönemi'nde adı geçen devlet adamlarından hangi Şerafettin olduğunu bilinmemektedir. Şeyh

³⁰² Karpuz, 2015: 228.

³⁰³ Çetinaslan, 2018: 266-267.

Şerafettin, Şerafettin Camisi'nin ilk kurucusudur. Türbesi Şerafettin Camisi'nin güneydoğu duvarı bitişiğindedir³⁰⁴. Türbe dışından da anlaşılacağı üzere kare planlı kübik gövdenin üstten sekizgene dönüşerek içten kubbe, dıştan konik külahla örtüldüğü tipik bir Selçuklu mezar anıtlarındandır³⁰⁵. 1924-1925 yıllarında yeşil alan açma bahanesiyle belediye tarafından yıktırılmıştır. Türbenin çevresinde yer alan küçük kabristan da bu arada kaldırılmıştır³⁰⁶.

Yıkımın nasıl gerçekleştiğini İ. Hakkı Konyalı şöyle nakleder: *“Bir gün Şerafettin Camisi'nin bitişiğindeki Şeyh Şerafettin türbesinin yıkımına başlanmıştır. Bu Selçuklu devrinin mahrutu kümbetli türbesi sanki yekpareleşmiş ve kayalaşmıştı. Selçuklu devrinin birçok kümbetleri Türklerce muhterem tutulan çadır biçiminde (mahrutu) idi. Bu türbelerin iç içe iki kubbesi vardı. Alt katlarında cenazelik denen kısım bulunuyordu. Bu bodrumun kapısı ayrı yerden başka bir semte açılırdı. Cenazeler buradaki ızgaralar üzerine konulur. Bunun üstündeki kata başka kapıdan girilirdi. Buraya aşağıdakilerin sayısınca sanduka yapılırdı. Bu sandukaların çoğu kitabeli çinilerle süslü idi. Buraya alt kattan bir pencere açılırdı. Bu katlar aynı zamanda bir mescit gibiydi. Hepsinin mihrapları vardı. Bu mihraplarda alçı şekillerle süslemekte idi. İşte bu türbe öyleydi. Sonradan yenilenen Şerafettin Camisi'nden buraya bir de kapı vardı. Mahrutu (koni) kubbe erimiş, ikinci kubbe ve mescit kısmı yok olmuştur. Yıkım devam ederken Selçuklu türbe mimarisinin o vakte kadar bilinmeyen bir hususiyeti ortaya çıkmıştır. Cenazeliğe konan cesetlerin neşredeceği kötü kokuları dışarı atmak için mimar ta bodrum kattan itibaren, hamam tüfekleri tarzında hava delikleri yapmıştır. İçinde naaşı Şerafettin'in vardı. Bu büyük Selçuklu naaşını alarak başka yere gömdüler. Bu ameliye devam ederken caminin dışarıya çıkık olan mihrap kısmının doğu tarafı kısmen yıkılmıştır. Şimdi burası geniş bir meydan halindedir. Şerafettin Camisi'ne bakanlar bu yıkımı caminin yenilenen duvar parçasını açıkça görürler. Bu parça yıkımı daima belli edecektir³⁰⁷”.*

³⁰⁴ Uz, 2015: 91.

³⁰⁵ Yılmaz, 2015: 227.

³⁰⁶ Uz, 2015: 91.

³⁰⁷ Konyalı, 2007: 359-360, Kuştepe, 2011: 128-129.

Fotoğraf-29: Şeyh Şerafettin Türbesi (Birgül Dünder 10.10.2014)

Türbe 2010 yılında aslına uygun şekilde, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yeniden yaptırılmıştır³⁰⁸.

3.1.14. Nalıncı Baba Türbesi

Nalıncı Baba Türbesi, XIX. yüzyılda Kürçü Mahallesi'nde Hükümet Binasından İstasyona giden büyük caddenin solunda ve maarif evlerinin karşısında yer alıyordu³⁰⁹. Adı Nizamettin Ahmet olan Nalıncı Baba, Selçuklu döneminde yaşamıştır³¹⁰. Türbenin kuzey cephesinde yer alan kapısının etrafında Selçuklu tarzında çiçekler, övgüler ve çeşitli motifler vardır. Kapısının üstünde ve sağ tarafında bir çerçeve içinde kabartma kûfi yazı ile “Eş-şükrülillâh” cümlesi yazılıdır. Bu cümle yukarıdan bakılırsa “El-azametullah” şeklinde okunmuştur. Köşenin diğer bir yüzünde aynı düzeyde “Ameli Kelük bin Abdullah” ifadesi yer almıştır. Bu kitabeden eserin mimarına ait olduğu anlaşılmaktadır. Kurucusu “Sahip Atâ Fahrettin Âlî” ve mimarı “Abdullah oğlu Kelük” olan³¹¹ Selçuklu mimari özelliklerini taşıyan bu yapıda Keluk (Kölük), Selçuklu Dönemi'nin en tanınmış mimarlarından olup Konya'da pek çok tarihî esere imza atan kişidir³¹².

³⁰⁸ Uz, 2015: 91.

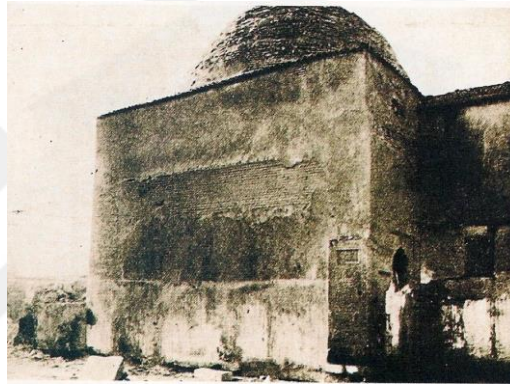
³⁰⁹ Bugünkü Tekel binası ile iş bankasının arasında kalan yerde bulunuyordu (Kuştepe, 2011: 79).

³¹⁰ Uz, 2015: 116.

³¹¹ Yıldırım, 2016: 119-120.

³¹² Kuştepe, 2011: 79.

Eser, 118 metrekare genişliğinde olup kare planlıdır³¹³. Bu türbenin duvarları yontma sille taşı ile kaplanmış ve üstüne tuğladan yuvarlak bir kubbe inşa edilmiştir. Kapısı dardır. Kubbenin iç yüzünün kenarı mavi ve çini mozaiklerle tasarlanmıştır. Türbe, mescit olarak da kullanıldığından güney tarafındaki duvar üzerine gayet sade bir mihrap çizilmiştir. İçinde metfun olan Nalıncı Baba'nın sandukası mavi siyah renklerle süslenmiş olmasına rağmen ne baş ne de ayakucunda kitabesi bulunmadığından şahsiyeti hakkında bilgi sahibi olunamamıştır. Türbe son yıllarda orijinalliğini kaybeder mahiyette tabanı sonradan tahtalanmış ve duvarlarına beyaz kireçle badana yapılmıştır³¹⁴.

Fotoğraf-30: 1927 Yılında Yıkılan Selçuklu Eseri Nalıncı Baba Türbesi (Kuştepe, 2011: 80).

Nalıncı Baba Türbesi Mevlâna Caddesi açılırken bir kısmı kaldırımında ve yol kenarında kalmıştır. Dönemin belediye yetkilileri Selçuklu'dan kalma bu tarihi binayı yıkmaya cesaret edememiştir. Duruma el atan Fahrettin Paşa, bir kısım asker ve belediye temizlik işçilerinden oluşturduğu gruba türbeyi bir gece de yıktırması, duruma kimse ses çıkarmamış ya da çıkaramamıştır. Türbenin yıkım tarihi 25 Ağustos 1927, bazı eserlerde 1928 olarak gösterilmiştir³¹⁵. Tahminen Nalıncı Babanın günümüze parçası kalmamış moziklerle bezenmiş sandukası da Sahip Ata Müzesi'nde yer alan sandukalar gibi ihtişamlıydı. Önemli bir mimarın eseri böylece yok edilmiştir. Bu türbenin bazı önemli taşları Konya Müzesi'ne nakil olunmuş ise

³¹³ Uz, 2016: 35.

³¹⁴ Yıldırım, 2016: 120.

³¹⁵ Kuştepe, 2011: 79.

de Nalincı Baba'nın çinili sandukası yıkım esnasında maalesef parçalanmıştır. Ayrıca burada bir de "Nalincı Baba Medresesi" bulunduğu da belirtilmiştir³¹⁶

Fotoğraf-31: Konya İnce Minare Müzesi, Nalincı Baba Türbesi Kitabesi, XIII. Yüzyıl (Birgül Dünder, 20.02.2019)³¹⁷

Fotoğraf-32: Milli Kütüphane Arkasında Nalincı Baba Türbesi (Kuştepe, 2011: 80).

³¹⁶ Yıldırım, 2016:119-121.

³¹⁷ Yukarıdaki fotoğraf müzede kitabe olarak adlandırılmış ancak biraz genişçe olan bu parça mihrap da olabilir. Parçanın devamı olmadığından elimizdeki envanterde süslemeler ve sanki Arapça harfler vardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM YAPILARI VE KULLANIMI

İslam'ın ilk emri Alâk Suresi'nin ilk ayetinden de anlaşılacağı üzere “*Yaratan Rabbinin adıyla oku!*” olmuştur. Dördüncü ve beşinci ayetlerde ise “*O kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir*³¹⁸” şeklindeki ayetler dinimizin eğitim-öğretim konusundaki kutsal emrini ortaya koymaktadır. Okuma eyleminin bir nevi çatısı olan Medrese, sözlükte “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” anlamına gelen ders (dirâse) kökünden bir mekân ismidir³¹⁹. Cehaletin yok edilmeye çalışıldığı, talebenin ilim öğrendiği yerlerdir.

Medrese öğrencinin yanısıra müderris ve ona yardımcı olan kişilerden oluşmaktadır. Medrese de ders veren hocalara müderris, müderrisin derslerini tekrarlayıp öğrenci sorularına cevap verilmesinde görevli müderris yardımcılara, muid denirdi. Medrese de ders gören talebelere de gördükleri eğitimin düzeyine göre, suhte, dânişmend, fakîh, mülâzım ve talebe denilmiştir. Genel konular medresenin büyük dershanesinde müderris tarafından verilirdi. Daha sonra, her talebe kendi odasına çekilir ve müderrisi ile baş başa çalışırdı. Genel derslerin yapıldığı büyük dersanelerde öğrenci sayısı yirmiye geçmemiştir³²⁰ ki bu durumda öğrenci ve hoca eğitiminde birebir eğitim ve gözlem ile öne çıkmıştır.

Konya'nın Karamanoğulları tarafından ele geçirilmesiyle mevcut Selçuklu medreselerinin yerine yenileri eklenmiştir³²¹. Osmanlı Devleti XV. yüzyılın ikinci yarısında Konya'yı sınırları içine alınca daha önce kente hâkim olan Anadolu Selçuklu Devleti ve Karamanoğulları'nın inşa ettikleri medreselerin, fizikî ve

³¹⁸ Altuntaş-Şahin, 2015: 692.

³¹⁹ Bozkurt, 2003: 323

³²⁰ Yılmaz, 2008: 165-166.

³²¹ Konya'da Selçuklu Medreseleri: Medrese-i Sultaniye, Altunapa (İplikçi), Lala Ruzbe, Gevhertaş, Tacü'l-Vezir, Kadı Hürremşah, Karatay, Kemalettin Turumtay, Seyfiye, Nizamiye, Atabekiyye, İnceminare, Müslihiye (Sırçalı), Ali Gâv (mahmudiye), Hunad Hatun Medreseleri. Karamanoğulları eğitim birimleri: İbrahim Bey İmareti ve Medresesi, Muiniye, Molla, Dursunoğlu, Turgutoğlu Medreseleriyle İlaldı Hatun, Paşa Hondi Hatun, Hasbey, Nasuh Bey Darü'l-huffazları, Hacı Ali Muallimhanesi ve Karaman'da Hatuniye Medresesi'dir. Ayrıntılı bilgi için Bkz: Köroğlu, Hüseyin (1999). Konya ve Anadolu Medreseleri, Konya: Paragraf Dizgi Yayınevi.

eğitimle ilgili yapısına müdahale etmemiştir. Bunların eskiden olduğu gibi devamını sağlamıştır. Konya’da XIX. yüzyılda medrese sayısı hızla artarak 53’e XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde Konya’da medrese sayısı 63’e yükselmiştir³²².

Önder, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Konya’da yaptırılan medreselerin, Selçuklu devrinde olduğu gibi sağlam ve sanat bakımından da kıymeti olmadığından hepsinin zamanla yıkıldığını veya yıktırılarak yerine yeni binalar yaptırıldığını söylemektedir³²³. Tanzimat döneminde bütün Osmanlı ülkesinde olduğu gibi Konya’da da modern anlamda yeni okullar açılmıştır. Bu okullarda medrese programlarında görülmeyen dersler okutulmuşsa da batı örnek alınarak oluşturulan bu okullar ilgi çok olmadığı³²⁴ XX. yüzyıla kadar açılan yeni medreselerin varlığından anlıyoruz.

Medreselere müderris tayinlerinde kazasker birinci derecede etkili olurken 1659 yılından sonra atamaları şeyhülislamın işaretiyle yapılmaya başlanmıştır. XVIII. yüzyılın ilk yarısında, Konya naibinin arzı ve şeyhülislamın işaretiyle verilen “ruûs-ı hümâyûn” gereğince beratla tayin edilmişlerdir. Ayrıca ilmi seviye gözetildiği için bazı müderris atamaları sınav yapıldıktan sonra şeyhülislamın işareti ile gerçekleştirilmiştir³²⁵.

Medresenin bir müderrisi bir de muidi bulunurdu. Müderris yalnız bir çeşit ders okuturdu ve başka medresede verilen derse uymazdı. Talebeler, medreselerdeki hücrelerde yer, içer ve çalışırdı. Eğer yaşadığı şehirdeki medreseye gidiyorsa yatılı kalmazdı. Müderrisler mahallinde tayin edildiği gibi İstanbul’dan da tayini yapılırdı. Osmanlı Devletinin diğer şehirlerinde açılan medreselerin en yükseği olan yani Sahn-ı Seman Medresesi Konya’da yoktur. Bundan dolayı memleketin her tarafından İstanbul’a talebe gitmiştir. Buradaki ünlü müderrislerden ders ve icazet almışlardır. Osmanlı devri Konya’sında esasen Selçuklular zamanından, pek çok medrese kalmış ve bunlarda ihtiyacı karşıladıklarından ilk zamanlar pek az medrese yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Bu ve bundan sonra inşa edilen medreselerin büyük bir kısmı

³²² Küçükdağ, 2004: 353.

³²³ Önder, 1952: 40

³²⁴ Kutlu, 1992: 102-103.

³²⁵ İpşirli, 2006: 468-469, Küçükdağ, 2004: 356.

vakıf suretiyle inşa ettirilmiş ve medreseyi yaptıran zat medresenin müderrisliğini de üzerine almıştır³²⁶. Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri, şehir merkezinde kümelenmişlerdir. Bizim çalışma alanımız olan Mevlâna Caddesi, Şerafettin ve İplikçi Camisi bölgeleri etrafına kümelenmiş pek çok medrese buna örnektir. Mimari yönden Osmanlı medreseleri ile Selçuklu medreseleri arasında mukayese mümkün olmayacak derecede farklılık arz etmiştir.

XIX. yüzyılda gelindiğinde işin ehli biri, naibi müracaat eder; onun arzı ve şeyhülislâmın işareti ile istenen medreseye beratla tayin edilmiştir. Müderrislere, kimi zaman medresenin vakıf mütevelliliği de verilmiştir. XIX. yüzyıl müderris atamalarında ciddiyetsiz uygulamalar yaşanmıştır. Bunun sonucunda ilim ve irfanla hiç ilgisi olmayan kişiler müderris olmuştur. Öte yandan medrese öğrencisi, kendisini okutan hocanın haksız bir uygulaması sonucu mağdur olursa, mahkemeye hatta Divân-ı Hümâyün'a gidip, haksızlığın ortadan kaldırılması için şikâyetle bulunma hakkına sahip olmuştur³²⁷.

Medrese genel planını, doğduğu camiden almış olmasına rağmen, öğrencilerin barınmaları için hücre, temizlikleri için hamam çalışmaları için kütüphane, yemekleri için mutfak vb. tesislerle bir eğitim-öğretim kurumudur. Öğrencilerin ihtiyacı cihetinde bir yastık, minder, post, kilim, bulunmaktadır. Geceleri ise odayı kandil veya mum ışığında aydınlatmışlardır³²⁸. Medrese kuran vakıflar da burada okuyan öğrencilerin harçlıksız kalıp sıkıntıya düşmemeleri için bazı imkânlar sağlamışlardır. Bunlardan bir kısmı yaptığı iş karşılığında öğrenciye ücret ödemiştir. Mesela medresedeki öğrencilere burs verilmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin gelir elde etmek için günümüz stajı da denilebilen “cer”e çıkarlardı. Cer, Arapça bir ifade olup “çekme sürüklüyerek götürme” anlamındadır. Özellikle Ramazan aylarında, bayramda “cer”e çıkılmıştır. Köy ve kasabalara giden öğrencilerin yaptıkları Kur'an okumak, halka dini öğütlerde bulunmak, müezzinlik yapmaktır. Bu durumda öğrenciler öğrendikleri bilgileri pratik yaparak pekiştirmişlerdir. Ancak Osmanlı

³²⁶ Önder, 1952: 40.

³²⁷ Küçükdağ, 2004: 356-357.

³²⁸ Doğan, (-): 410.

Devleti'nin XIX. yüzyıl da daha da artan askeri, siyasi, ekonomik olumsuzlukları, medrese öğrencilerinin kendilerini ilme vermelerini engellemiştir³²⁹.

Medreseden sınavla mezun olan her öğrenciye, icazetname³³⁰ denilen diploma verilir ve bunların üzerinde medresede okunan derslerin ve müderrislerin adları yazılmıştır³³¹. Her ikisinde de öğrenci ilgi odağıdır. Toplumun öğrenmeye, tahsiline verdiği önemi canlı olarak ve hissederek görür. Bu durum, onda mesuliyet duygusunu geliştirirdi³³². Medreselerde öğrenciler İslâmî bilgiler, tıp, astronomi, matematik, felsefe konularında eğitilmiştir. Medreseler sadece din ve dünya ilimlerini öğretmekle kalmamış, ruh ve beden terbiyesini de birlikte yürütmüştür. Bu sebeple medreselerde yüzme, güreş, koşu, ok atma, cirit oyunu, ata binme gibi sporlara da yer verilmiştir. Bunlardan başka yine; hüsn-i hat, tezyinat, hitabet ve kitabet olmak üzere çeşitli faaliyetlere medreselerde yer verilmiştir. Bizim kültür ve medeniyet tarihimizde şerefli birer yer tutan hattatlar, nakkaşlar, mimarlar, hatipler vs. hep medreselerden yetişmişlerdir³³³.

Konya medreselerinin fiziksel özelliklerine göz attığımızda medreseler kerpiçten ve kubbesiz olarak yapılmıştır. Yanlarında mutlaka bir cami veya mescidin bulunması şarttır³³⁴. Osmanlı Dönemi medreseleri genelde açık avlu çevresinde dizilmiş, kerpiç duvarlı, iki katlı, düz, toprak damlı han tipinde inşa edilmiştir. İçinde ekili dikili alanı, çeşme veya havuzu, şadırvanı, kütüphanesi³³⁵ misafir gelenlerin hayvanlarının da barınması için ahır bulunmaktadır. Bu halleriyle kerpiç ve toprak damlı Konya evlerine benzemektedirler. Coğrafi şartları da düşünüldüğünde Konya'da kerpiç ve toprak dam, açık avlulu olması inşasını kolay kılmıştır. Ancak ilerleyen başlıklarda da görüleceği üzere ömrü uzun olmamıştır. Medreseler kendi kendilerine yeten ihtiyaca cevap verecek şekilde inşa edilmiştir. Öğrencinin ilgisini dağıtacak ortamlardan uzaklaştırılmıştır. Yazıları, çinileri, planı ile insanı kavrayan

³²⁹ Arabacı, 1998: 69, Küçükdağ, 2004: 359

³³⁰ Öğrenciler icazetnâmelerini genelde Konya'nın en geniş iki camisi olan Kapı veya Alâeddin camilerinde alırlardı. Konumuz içerisinde yer alan Kapı Camisi bölümünde bu konu hakkında geniş bilgi verildiğinden burada tekrar bahsedilmeyecektir.

³³¹ Günümüz transkriptleri denilebilir.

³³² Küçükdağ, 2004: 359.

³³³ Yılmaz, 2008: 166-167.

³³⁴ Önder, 1952: 40

³³⁵ Zincirli ve İplikçi Medresesi kütüphaneleri buna örnek verilebilir (Küçükdağ, 2004: 354).

bu ortam öğrencinin uzun süre eğitim göreceği yerdir. Tezimizin ilerleyen bölümlerinde de göreceğiz ki geniş avlulu inşa edilen medreselerde mevcuttur. Açık avlulu yapılan bu medreseler de öğrenciler gök kubbeyi seyredecek, avlunun etrafındaki odalarda kalacak, dersanelerde dersini dinleyecek, mescitte namazını eda edecek, kütüphanesinde araştırmalarını yapacaktır. Hepsi birlikte düşünüldüğünde öğrencinin konforlu yaşamı sağlanmış, öğrenciye bir tek ders çalışması kalmıştır. Ayrıca seviyesine uygun olarak harçlığı verilecek; ısınma, aydınlatma ihtiyaçları temin edilecek kadar ince düşünülmüştür³³⁶.

Konya'daki Altunaba Medresesi'nin vakfiyesinde beş yıl medresede bulunduğu halde, yetenek gösteremeyen, derslerine devam etmeyen talebenin medreseden çıkarılacağı şartı vardır³³⁷ ki bu şart ile medresenin tembellik edenleri affetmediği anlaşılmıştır. Osmanlı Devri Konya medreseleri de kendinden öncekiler gibi birer vakıf eseridir. Varlıklı kimseler tarafından “hayır” anlayışı çerçevesinde yaptırılmıştır. Devlet adamları da şahsi hayır eseri inşa etmişlerdir. Tanzimat'tan sonra mahallelinin yardımlaşarak yaptırdığı medreseler de bulunmaktadır³³⁸.

1839 Tanzimat'ın ilanına gelinceye kadar ilk eğitimi veren sıbyan mektebi ile yüksekokul vazifesi gören medrese ulemanın kontrolündedir. XIX. yüzyıldan hemen önce teknik alandaki yetersizlikler Padişah III. Selim'i, eğitim teşkilatında yeni bir yapılaşmaya yönlendirmiştir. II. Mahmut döneminde de medrese teşkilatına dokunulmaksızın batının eğitim prensipleri ve kurumları örnek alınarak eğitim birimleri kurulmuştur. İlköğretimi zorunlu tutmuştur³³⁹. Bu bağlamda II. Mahmut eğitimin yeni dönemde ki yeri ve önemine değinmiştir. Bu konuya olan ilgisini 1824 tarihli fermanda “Herkes dinini bilecek, geçim yolunu seçecek, türlü işlerle uğraşacaktır. Oysa analar babalar kendi günahlarına çocuklarını da ortak edip cahil bırakmakta, üç beş kuruş için yavrularını çirak vermeyi yeğlemektedirler” diyerek eğitime önem verilmesini istemiştir³⁴⁰.

³³⁶ Küçükdağ, 2004: 352.

³³⁷ Önder, 1952: 11

³³⁸ Küçükdağ, 2004: 354.

³³⁹ Önder, 1952: 54.

³⁴⁰ Demir, 2015: 439.

1857 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuş bu nezaret 1869 yılında bir nizamname yayımlamıştır ki, vilayetlerde Maarif meclislerinin kurulması bu nizamnamenin yayınlanmasından sonra olmuştur³⁴¹. Nizamnamenin yayınlanmasından birkaç ay sonra Konya’da ilk Rüştîye’nin temelleri atılmıştır. Bir yıl sonra ilk iptidai mektepler, 1865 yılında da yüksekokullar Dar’ül muâllimin, İnas Rüşdiyesi ve diğer iptidai mektepler açılmıştır. Konya’da ilk İdâdi’si 1887 yılında açılmıştır. Ferit Paşa döneminde (1899) Konya ili içinde 10 rüştiye, 60 ilkokul, 256 İptidai okul açılmıştır³⁴². Bu sırada mektepli ile medreseliler arasında görüş farklılıkları sebebiyle olması muhtemel durumlar ortaya çıkınca Sanayi mektebi ile Süleymaniye Medresesi arasında kalan harap bir mescidi tamir ettiren Ferit Paşa, iki ayrı kapıdan iki ayrı kurumun talebelerinin namazlarını beraber kılmalarını sağlayarak mektepli ile medreseli arasındaki soğukluğu gidermeye çalışmıştır. Ancak iki tarafın bozuşup kavgaya tutuşmasına kızan vali, mescidin medrese tarafındaki kapısını kapattırmıştır. Ferit Paşa, Ağustos 1899’da Dahiliye’ye gönderdiği bir yazıda, nazırın eğitimin yaygınlaşması yönündeki arzusuna dayanarak hayırlı bir teşebbüste bulunduğunu belirtmiştir. Medreseye devam eden öğrencilere yeni ilimler ve fenler öğretilmesi için bütün müderrislere bir dilekçe vermiştir. Vilayet İdare Meclisi’nde bunun görüşülmesi sağlanmış, hemen bir komisyon kurulmuş ve Konya’da üç bini aşan medrese talebesinin tedrisatının usule ve kayda müstenit olarak ıslah edilmesi kararlaştırılmıştır. Medrese eğitimine modern derslerin dâhil edilmesi de o dönemdeki yazışmalarda “ta’ mim-i maarif” olarak addedilmiştir³⁴³. Mevlâna Caddesi üzerinde yer alan pek çok medrese günümüze ulaşamamıştır. XIX. yüzyılda bölgede yer alan medreseler kuruluş tarihi sırasına göre yazılmıştır. Bu dönemde 22 medrese ve bir darü’l-huffaz ile bölgeye zenginlik kazandırdığı görülmüştür.

4.1. İplikçi (Altunaba) Medresesi (1200)

³⁴¹ Önder, 1952: 54.

³⁴² Önder, 1952: 55.

³⁴³ Kırmızı, 2014: 155.

Şemseddin Altunbâ-Altun Apa Medresesi olarak da bilinen İplikçi Medresesi, Konya’da Kürkçü Mahallesi’nde İplikçi Camisi’nin arkasındadır³⁴⁴. Konya’da inşa edilen ilk medrese Altunaba Medresesidir. 1200 yıllarında II. Rükneddin Süleyman Şah (1196-1204)’ın sipahsalarlarından Şemseddin Altunaba³⁴⁵ tarafından yaptırılan medrese, vakfiyesine göre müteveli olarak “İplikçi oğlunun” tayin edilmesinden dolayı, İplikçi Medresesi olarak adlandırılmıştır. Hz. Mevlâna’ya giden ana caddede (Mevlâna Caddesi) ve İplikçi Camisi’nin güney bitişiğinde yer alan Altunaba Medresesi, ortasında büyük bir kubbesi bulunan kapalı medrese tipinde idi³⁴⁶. Konyalı ise bu medreseyi, “İplikçi Camisi arkasında, mimari bir kıymeti olmayan kerpiç yapılı, dam örtülüdür³⁴⁷”.

Fatih döneminde Dârü’l-hadis olarak adlandırılan³⁴⁸ İplikçi Medresesi’nin bilinen ilk müderrisi Mevlâna’nın babası Sultanü’l-Ulemâ Baha Veled olmakla birlikte Baha Veled’in Konya’ya gelişi, medresenin açılışından yaklaşık çeyrek asır sonra ve Alâeddin Keykubat zamanına rastladığından ilk müderris değildir.

XIX. yüzyıla gelindiğinde 1852’de müderrislik görevi, Seyyid Mehmet’in (ö. H. 1268/M. 1852) oğlu iki hafız kardeşe verilir. Bunlar, Seyyid Hafız Ahmed ve Seyyid Hafız Mustafa’dır³⁴⁹. 1874-1884 yılları arasında 10 sene Çerkezzâde Mustafa Efendi müderris olmuştur³⁵⁰.

Tablo-2: İplikçi Medresesi³⁵¹

Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1874	Çerkez-zâde Mustafa Efendi	Halebî, Dürr-i Nâci Câmî	43
1876	Çerkez-zâde Mustafa Efendi	Tasavvurâtî Camî, Halebî	35
1877	Çerkez-zâde Mustafa Efendi	Tasavvurât, Camî, Halebî	36
1878	Çerkez-zâde Mustafa Efendi	Tasavvurât, Camî, Keza	27
1882	Mustafa Efendi	Akaid, Dürrü’n-Naci	80

³⁴⁴ Uz-Doğan, 2017: 89

³⁴⁵ Medresenin kurucusu olan Şemseddin Altunaba devleti ele geçirip sultanlığını ilan etmeye çalışan Emir Sa’dettin Köpek tarafından öldürülmüştür (Atçeken, 1998: 55).

³⁴⁶ Atçeken, 1998: 55.

³⁴⁷ Konyalı, 2007: 536

³⁴⁸ Konyalı, 2007: 538

³⁴⁹ Arabacı, 1998: 158-159.

³⁵⁰ Salnâmelerde 1882’den sonra kayıtlı olan Mustafa Efendi, Çerkezzâde Mustafa Efendi olup, orijinal kaydı olduğu gibi tabloya aktarılmıştır.

³⁵¹ KVS, H. 1291-M. 1874, s. 127; KVS, H. 1293-M.1876, s. 129; KVS, H. 1294-M. 1877, s. 134; KVS, H. 1295-M. 1878, s. 145; KVS, H. 1299-M. 1882, s. 151; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 55; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 52.

1883	Mustafa Efendi	Celal ve Kafiye ve İzhar	35
1884	Mustafa Efendi	Celal ve Kafiye ve İzhar	35

1874-1884 yılları arasında 27 ila 80 arasında değişen öğrenci gruplarına eğitim veren Mustafa Efendi Celâl, Kafiye, İzhar, Halebî, Dürr-i Nâci, Câmi, Tasavvurât derslerini okutmuştur³⁵². Buradaki bir değerli hususta medresenin bitişiğinde olan İplikçi Camisi'nin kütüphanesinin varoluşudur³⁵³.

Altunaba Medresesi oldukça zengin vakıflara sahiptir. 1476 yılında medresenin gelirleri şunlardır: Konya'ya bağlı Erkut Köyü, Sudirhemine Sille'ye bağlı Altunba Çiftliği, Lârendeye bağlı Dağ Saraycık Çiftliği, Konya içinde İplik Pazarı, bu pazara bitişik dükkânlarla fırın ve hane, Nizamettin hanında eski pazarda kervansaray ve dükkân yerlerinin gelirleri, tarla ve bağ verilmiştir. 1584 yılında geliri bağ, tarla, dükkân ile sağlanmıştır³⁵⁴.

Vakfiye şartları şu şekilde sıralanmıştır: Talebe, Hanefi ve Şafî Mezheplerinden olacaktır. Toplam alınacak talebe miktarı 38 kişidir. Bunlardan ileri seviyede fakih, delil çıkarabilecek olan üçüne ayda 15'er, 15'ine de ayda onar; (orta seviyede olanlar için), mübtedî (yeni, işin başlangıcında) olan 20 talebeye ise ayda beşer dinar verilecektir. Böylece ücret ödenmeyen talebe kalmayacaktır. Bu bir nevi burs gibi düşünülebilir. Talebenin masrafı aylık toplam 245 dinar etmektedir ki medrese görevlilerinin tümünün aldıklarından fazladır. Ayrıca talebeler için Ramazan ayında kesilmek üzere bir koyun ve günlük yaklaşık, fert başı 317. 8 gr. ekmek satın alınacaktır. Pişirmek için günde üç dinar harcanacak, ayrıca medresenin aydınlatılması, ısıtılması ile ilgili masrafları karşılanacaktır. Bütün bunlara karşılık talebeden istenilen tek şey başarıdır. Başarılı olamayanlar için belirli sınırlamalar getirilmiştir. Beş yıl medresede bulunduğu halde yetenek gösteremeyen, çalışmayan ve dersine düzgün bir şekilde devam etmeyen talebeye ceza uygulanacaktır. Bu da medreseden çıkarılmaktır. Çünkü kalacağı yeri, yiyecek-içeceği, kütüphanesi,

³⁵² 1901 yılında da müderris, Hacı Mustafa Efendi'dir. Talebe sayısı yaklaşık olarak ikiye katlanmış olup 65 talebesi vardır. Aynı müderris, 1903 yılında da 65 talebeye ders okutmaya devam etmiştir (Arabacı, 1998: 159-160).

³⁵³ İplikçi Camisi kütüphanesinden ilgili bölümde bahsedileceğinden burada değinilmeyecektir.

³⁵⁴ Konyalı, 2007: 537.

mescidi, aydınlatması, ısınması düşünülüp üstüne de harçlığı verilen talebenin konforu sağlanmıştır. Beş yıl üst üste başarısız olması normal karşılanamayacak bir durumdur³⁵⁵.

Ayrıca medresenin tamiri ve onarımı yapılacaktır. Medresede dershanenin hasırı ve döşemesi temin edilecek, Mütevelliyeye her sene 400 Sultanî dinar, nâzıra 300 dinar verilecektir. Buradan medresenin vakıf gelirlerinin ne derece zengin olduğunu anlıyoruz. Ancak bu miktarlar aylık taksitle verilecektir. Medresenin Hanefî Mezhebinden olan müderrisine her sene 800 dinar, tayin edilen muide senede 240 dinar, medresede namaz kıldırarak olan Hanefî imama 200, müezzine 100, feraşına (kürek) temizlik işine bakacak olan kişiye 5 dinar verilecektir. Medresenin aydınlatılması için yaz ayları 1, kış ayları için 2 batman bezir yağı temin edilecektir. Mutfağın diğer ihtiyaçları için de her gün 3 dinar harcanacaktır. Her sene 100 dinarlık kitap alınarak medresenin hâfız-ı kütübüne teslim edilecektir. Bunlardan artan para ile her sene münasip şekilde fukaraya ekmek ve gıda maddesi alınarak dağıtılacaktır. Medresenin müderrisi ve burada cemaatle namaz kıldırarak imam mezhep itibarıyla Hanefî olacaktır. (Aslında burada çevre halkının çoğunlukla mezhebinin Hanefî olduğunu anlıyoruz ki böyle bir şart aranmıştır). Altunba medreseden sonra hayrını gerek bu şehirden gerekse yabancı yerlerden olsun Mecusilik, Nasranîlik ve Yahudilik'ten vazgeçip İslam'ı kabul edenler için tesis etmiştir. Bu kişilerin elbise, ayakkabı, yemekleri ve namazda okuyacak kadar Kur'an'ı öğrenmeleri için lazım olan bütün masraflar medresenin vakfından sağlanacaktır. Böylece Müslümanlığa adım atmış bir kişiye yardım edilmiştir. Medresenin evkafı böylelikle senelik geliri 7161 kuruş, 30 para tutmaktadır³⁵⁶.

1840 yılında Şer'îye Sicili'nde evkafın elli altı senesine mensuben görünen muhasebe kaydına göre Altunba Medresesi Vakfı Muhasebe 4 guruş. Maaş: 20 guruş olarak verilmiştir³⁵⁷. Tüm bu ince düşünülmüş düzene rağmen bu medrese de daha fazla ayakta kalmaz. 1867 yılında Mevlâna Dergâhının mutfak bölümü tamir

³⁵⁵ Arabacı, 1998: 157-158.

³⁵⁶ Konyalı, 2007: 542

³⁵⁷ Şahin, 2003: 251.

edilirken Altunaba Medresesi'nin enkazından³⁵⁸ büyük bir sütun alınarak burada kullanılmıştır³⁵⁹.

Fotoğraf-33: İplikçi Medresesi (Birgül Dünder, 20.03.2019)

4.2. Nizamiye (Nalıncı) Medresesi (1237)

Nizamiye Medresesi XIX. yüzyılda Kürkçü Mahallesi'nde³⁶⁰ bugün Mevlâna Caddesi'nin başlangıcı olan yerde İş Bankası ve Alâeddin Tramvay durağı arasındaki alan da yer alıyordu. III. Murat devrinde medresenin adı Nalıncı olarak geçmektedir. Sebebi ise Nalıncı adıyla müderrislik yapan kişiye veya civarında "Nalıncı Baba Türbesi" bulunması sebebiyle adlandırıldığı düşünülmektedir³⁶¹. Ayrıca bu konuya Nalıncı türbesinden bahsederken değinilmiştir. 1649'da Konya'yı ziyaret eden Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Konya hakkında bilgiler verirken, "ilim yurdu medreselerden ilk olarak Nalıncı Medresesi"nin adını not etmiştir³⁶².

Medrese Konya'nın işlek, kalabalık ve meşhur bir mahallesinde bulunduğundan birçok vakfiyede konum tanımlanırken adı kullanılmıştır. Konyalı, medresenin ayakta kalan kubbesi ile kuzeybatı tarafındaki kapısının on üç sene evvel

³⁵⁸ İplikçi Medresesi'ne 1907 yılına kadar müderris tayini yapıldığı Şer'iyye Sicil kayıtlarında sabittir. Fakat ne zamana kadar devam ettiği bilinmemektedir. Tekkeleri kapatan kanunun yürürlüğe girmesinden sonra (3 Mart 1924) tamamen kapatılmıştır. İplikçi medresesinden bugün sadece bir odalı kümbeti kalmıştır (Atçeken, 1998: 55).

³⁵⁹ Konyalı, 2007: 539

³⁶⁰ Atçeken, 1998: 57.

³⁶¹ Yıldırım, 2016: 134.

³⁶² Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1314: 21.

yıkıldığını bizzat görmüştür. Konyalı, kapısının ve kitabesinin bazı kısımları ile bir kemerinin Konya Müzesi'ne kaldırıldığını belirtir³⁶³.

Nizamiye Medresesi'nin mimarı daha önce de adını zikrettiğimiz Kölük bin Abdullah'tır. Konya'da yaşayan birçok eserin (Sahip Ata Camisi, İnce Minareli Medrese) mimarı olan Kölük bin Abdullah, yalnız Selçuklu mimarisinin değil Anadolu Türk mimarisinin en değerli sanatçılarından biridir. Bu durum bile Nizamiye'nin Anadolu Selçuklu eseri olarak taşıdığı önemi vurgulamaya yetmektedir. Bilindiği kadarıyla Nizamiye Medresesi'nden, Cumhuriyet devrine ulaşan orijinal kısım türbesidir³⁶⁴. Arabacı'ya göre, bu medrese güzelliğiyle İnce Minareye benzemektedir. Zaten aynı mimarın elinden çıkma Nizamiye; Sırçalı Medrese ile birlikte de değerlendirilebilir. Nizamiye Türbesi'nin sandukalarının mozaiklerle bezenmesi³⁶⁵ türbeye gösterilen özenin, medreseye daha dikkatli ve daha göz alıcı bir mimari tarzda yansıtıldığını düşündürmektedir. Talebe odaları, dershanesi, kütüphane, mescit vb. bölümleri hakkında bilgi sahibi olmadığımız Nizamiye Medresesi'ne, doğal etkilerden fazla, diğer medreselerde de görüldüğü üzere, insan eli zarar vermiştir. Medreseye ilk tahribat, 1830 yılında Konya'yı işgal eden Mısır Valiliği ordusuna mensup askerler tarafından yapılmıştır³⁶⁶.

Medrese Osmanlı Döneminde de sadece Konya'nın değil, Anadolu'nun meşhur medreselerindendir. Selçuklu'dan Osmanlı'ya en meşhur müderrisler burada görev yapmıştır. Uz-Doğan, Şakayık-ı Numaniye'de Osmanlı Dönemi'nin değerli müderrislerinden Ece Halife unvanına sahip Yakub-ı Hemedâni'nin (ö.1523) bu medresede müderrislik yaptığını zikreder³⁶⁷. Konyalı Ahizade Mehmet Efendi de bu medresenin müderrislerindendir. Nizamiye Medresesi'nin müderrisleri 1785 yılına kadar İstanbul'dan atanmıştır³⁶⁸. Medresenin 1802-1832 yılları arasında İsmail Efendi, İbn-i Mehmet Veledi Hacı Mushaddin İbn-î Seyyid Ali ve Seyyid Mehmed

³⁶³ Konyalı, 2007: 574. Bugün İnce Minare Müzesi'nde bir taş parçası bulunmaktadır. Kitabe mi yoksa mihrap kalıntısı mı? Tam olarak bir bilgi yoktur.

³⁶⁴ Arabacı, 1998: 190

³⁶⁵ Bkz: Nizamiye (Nalıncı Baba) Türbesi, s.111

³⁶⁶ Arabacı, 1998: 190-192.

³⁶⁷ Uz, Doğan, 2017: 77.

³⁶⁸ Önder, 1952: 15

İbn-i Seyyid Mehmed Efendiler 20-25 akçe ile müderrisi olmuşlardır³⁶⁹. 8 Haziran 1883 yılında es-seyyid Ahmet ve biraderi, medreseyi ortaklaşa idare etmişlerdir³⁷⁰.

Medresenin 1840 yılında şer'îye siciline göre, Nizamiye Medresesi Vakfı Muhasebesi 4,5 guruş, maaş: 22 guruş olarak verilmiştir³⁷¹.

1875'te Nizamiye Medresesi'nde Konya Dârü'l-Muallimîni (Erkek Öğretmen Okulu) bir müdür, bir öğretmen kadrosuyla ilk defa öğretime açılır³⁷². 1 Eylül 1889 tarihinde medresenin bulunduğu beş dersaneli bina da Konya'da ilk idadi mektebi (lise) açılmış ve müdürlüğüne Hazım Bey getirilmiştir. Sınıf sayısının çoğaltılması üzerine İdadi, 1891 yılında eski Karma Ortaokulu'nun bulunduğu yerde yapılan binaya taşınmıştır³⁷³.

Konya Valisi Muammer Bey, 1916 yılında medrese yerine, Dârü'l-muallimin³⁷⁴ binasını, bir süre sonra da Rehber-i Hürriyet İptidaisini yaptırır. Bu bina daha sonra Milli Kütüphane olarak kullanılmıştır. Milli Kütüphane sonradan Hacı Hasan Camisi'ne taşınmıştır. XX. yüzyıl başlarına kadar eğitim veren ve ayakta kalan medrese, ilgisizlik ve bakımsızlık yüzünden türbeden daha önce yıkılmıştır. 01.10.1930 tarihli Kadastro Riyaset-i Âlisine yazılan yazıda da: “*Nizamiye-i nam-ı diğer Nalinci namıyla maruf medrese çok zaman evvel yola kalb edilmiş ve hatta fazla kalan kısım arsası da evler yapılmak suretiyle asıl şekli değiştirilmiştir*³⁷⁵” denilmiştir. Anlaşmaya göre medresenin arsası bina inşa edilmek üzere boşaltılmış, cadde açılırken de caddeye sınır her şey yıkılmıştır.

4.3. Hacı Ali Efendi Dârü'l-huffazı/Ali Efendi Muallimhanesi (1429)

Hafız yetiştirilen yere “dârü'l-huffaz” denmektedir. Burada küçük yaştaki çocukların ezberleme yeteneğinden faydalanılmıştır. İlkokul eğitimini tamamlayan öğrenciler, Kur'an-ı ezberlemeye çalışırlardı. Ezberi başarılı bir şekilde

³⁶⁹ Kutlu, 1992: 51

³⁷⁰ Önder, 1952: 15.

³⁷¹ Şahin, 2003: 253.

³⁷² Arabacı, 1998: 190-192.

³⁷³ Uz-Doğan, 2017: 78

³⁷⁴ Bu bina 1910 yılına kadar vazifesini yapmıştır. 1916 yılında Konya Valisi Muammer Bey tarafından yıktırılmıştır (Önder, 1952: 67).

³⁷⁵ Uz-Doğan, 2017: 78

bitirebilenlere de “hafız” denirdi. Dârü’l-huffazın üst kurumu yani kıraat ilminin tamamlandığı kısma ise dârü’l-kurra denirdi. Bu huffaz mektebinde, ihtiyat sınıfı ve huffaz sınıfı olmak üzere iki sınıf bulunuyordu. İhtiyat sınıfı, öğrenciyi hafızlığa hazırlamaktaydı. Bunun içinde görülen dersler; Kur’an-ı Kerim, Yazı, Hesab-ı Zihnî’idi. Huffaz sınıfında ise Kur’an-ı Kerim, Tecvid ile Hüsni hat dersleri okutulmuştur³⁷⁶.

Hafızlık, toplum önünde büyük bir olaydır. Bir çocuk hafız olduğu zaman büyük camilerden birinde duası yapılırdı³⁷⁷. Hafızlık törenlerinde yemek ikram edilir. Hafızın babası zenginse pilav dökülürdü. Fakir-fukara başta olmak üzere eşraf, tanıdık tanımadık herkes sofralarda doyasıya yer içerdi³⁷⁸. Bu nedenle hafız ve ailesi için önemli bir gün olurdu.

Hacı Ali Efendi Dârü’l-huffazı, Şerefşirin Mahallesi’nde ve Şerafettin Camisi’nin tam karşısında halen ayakta³⁷⁹. Vâkıfı Salih oğlu Mehmet’in oğlu Hacı Ali³⁸⁰, dir. Bu zat tarafından Kur’an okutmak ve öğretmek için yaptırılmıştır. Hacı Ali Efendi, Muallimhane’ye hamamın yanında dükkân ve iki de çiftlik vakfetmiştir. Muallimhane adını da alan binanın sağında eskiden bir çeşme inşa edilmiştir. Bu çeşme Yavuz Sultan Selim’in Konya’da yaptırdığı 11 çeşmeden bir tanesidir. Çeşme bugün yoktur³⁸¹.

Mimarisine baktığımızda yapı kesme taşla, kubbesi tuğla ile yapılmış ve sonradan işlenmiştir. Binanın güneye ve kuzeye ikişer, sağa ve soluna üçer penceresi vardır. Pencere sayısının fazla olması sayesinde binanın içi günün hemen her saatinde aydınlık olmaktadır. Kuzey tarafında bir de ocağı vardır³⁸². Kapının üzerindeki kitabe yeri boştur³⁸³. Kare planlı olan eser, bu özelliğinden dolayı “Taş

³⁷⁶ Arabacı, 1998: 127

³⁷⁷ Mesela Kapı Camisi bunun için en uygun yer olabilirdi.

³⁷⁸ Arabacı, 1998:128

³⁷⁹ Konyalı, 2007: 625

³⁸⁰ Hacı Ali Efendi, Karamanoğulları’ndan İbrahim Bey’in saltanat yıllarında yani XV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olup, doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Dârü’l-kurrâ vakfiyesinin tescili H. 832/M. 1529’da yaptırıldığına bakarsak bu tarihten sonra vefat etmiştir. Nereli olduğu da bilinmemektedir. Bkz. Küçükdağ, 2004: 395.

³⁸¹ Uz-Doğan, 2017: 125.

³⁸² Konyalı, 2007:625

³⁸³ Aygör, Tokay ve Baykal vd, 2010: 815.

Mektep” olarak da adlandırılmıştır. Binanın içi eskiden tek kubbe altında büyük bir mekân iken, daha sonra ihtiyaç dâhilinde ahşap malzeme ile dört hücreye bölünmüştür³⁸⁴.

Selçuklular, kıraat ilminin okutulduğu yere aslında dârû'l-kurrâ demeleri gerekirken, dârû'l-huffâz adını vermişlerdir. Hacı Ali Efendi, bu yerleşmiş anlayışa uyarak açtığı dârû'l-kurrâyı vakfiyesinde dârû'l-huffâz ve dârû't-tâlim olarak kaydettirmiştir. Ancak vakfiyeye koyduğu eğitim-öğretime dair koşullar, dârû'l-huffâzla ilgili olmayıp, dârû'l-kurrâ içindir. Kurala göre, buraya alınacakların hıfzını tamamlamış olmaları; Kur'ân taliminin tecvit ile tam üzere yapılmış olması; kurrâlık mesleğinin kutsallığı gibi deyimler, bu kurumun dârû'l-kurrâ olarak açıldığını göstermektedir. Hafızlığa başlamadan önce hazırlık yapılmıştır. Hacı Ali Efendi'nin inşa ettirdiği bu eğitim kurumunda uygulanan program dârû'l-kurrâ ile ilgili olduğu halde adı, açıldığı tarihten XVI. yüzyıla kadar dârû'l-huffâz'dır. XVII. yüzyıl ortalarında sıkça muallimhâne, XVIII. yüzyıl başında bazen muallimhâne bazen de dârû'l-kurrâ diye anılmıştır. XIX. yüzyıl kayıtlarında ise sürekli dârû'l-kurrâ olarak zikredilmiştir. XIX. yüzyılda artık orası yalnızca bir dârû'l-kurrâ'dır. Anlıyoruz ki kıraat ilmi okutulmak üzere tesis edilen bu yere Osmanlılar, mektep ve dârû'l-huffâz bölümlerini de ilave ederek dârû'l-kurrâyı öğrenci yetiştiren alt birimleri oluşturmuşlardır. XIX. yüzyılda ise dârû'l-kurrâyı dönüştürülmüştür. Hacı Ali Efendi Dârû'l-Kurrâsı, XIX. yüzyılın sonlarına doğru kapanmıştır³⁸⁵.

Hacı Ali, Huffaz'ın ve talebelerinin masraflarını karşılamak için Dârû'l-huffaz'ın yanında hamamın bitişiğindeki dükkânla iki çiftlik vakfetmiştir. Bunlardan birisi Konya'nın doğusunda Hasan Köyü Çiftliği öteki de şehrin batısında Devletşah Çiftliği'dir. Dükkânın geliri talebeye sarf edilerek, çiftliklerin hasılatı da beşe bölünecek ikisi tamire, ikisi huffaz'ın şeyhine, biri de muallimine verilecektir³⁸⁶. Hacı Ali Efendi, dârû'l-kurrâyı alınacak öğrenci sayısı 10 ile sınırlandırılmıştır. Sayının oldukça düşük tutulmasına sebep, dârû'l-kurrânın uzmanlığa yönelik bir

³⁸⁴ Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan onarımlar sırasında bu bölmeler yıkılmış, eskisi gibi tek bir mekân haline getirilmiştir. Şuan da bölmesiz şekli ile kullanılmaktadır. Küçükdağ, 2004: 399.

³⁸⁵ Küçükdağ, 2004: 400-401.

³⁸⁶ Konyalı, 2007: 626.

öğretim kurumu olmasına bağlanabilir. Öğrencisinde yaşının en az 10 olması istenmiştir. Dersteki kurallar ise şöyledir: muallim ve öğrenciler, Kur'an kıraat edilirken dünya kelamı konuşmayacaklardır. Saygı ve dikkat gerektirmektedir. Ayrıca Kur'an'ın ezberlenmesinden başka lügat, fıkıh ve bazı kısa aklı ilimlerin okutulmasına yer verilmiştir³⁸⁷. Hacı Ali Efendi Dârü'l-Huffazı'nda cuma ve iki bayram günleri hariç her gün Kur'an hatim edilecektir. Yalnız Kur'an öğretiminin tecvid, tertil (usul, yol), iclâl (saygılı) üzere yapılması şart kılınmıştır. Yani dört dörtlük ve kusursuz bir eğitim planlanmıştır. Talebe miktarı da takip kolaylığı ve öğrenciyle birebir ilgi açısından sınırlandırıldığı anlaşılmaktadır ki, huffaz zaten onlarca öğrenciyi alacak kadar büyük değildir. Kur'an-ı hatmettikten sonra peygamberimize bin defa salavat getirilecek sonra dua edilecektir. Talebe düzen ve disiplini de belli bir kural çerçevesinde işleyecektir. Buna göre on kişiden biri reis olarak seçilecektir. Hafızların yaşları on olacaktır ama reis seçilenin yaşı on altıdan aşağı olmayacaktır³⁸⁸.

Fotoğraf-34: Ali Efendi Dârü'l-Huffazı (Birgül Dünder, 10.10.2014)

Konya Medreseleri Selçukludan Karaman'a sonrasında Osmanlı'ya kadar tarihimizde önemli bir yer teşkil etmiştir. Geniş avlulu, öğrenci odaları ve bol derslikleriyle birde kütüphane eklenince dönemde de Konya cazibe merkezi haline

³⁸⁷ Küçükdağ, 2004: 414.

³⁸⁸ "Muallimhane" adıyla da şöhret bulan tarihî hafız mektebi, Cumhuriyet devrinde bir ara özel mülkiyete geçmiş, sonra Sağlık müzesi olarak kullanılmıştır. 1960'lı yıllarda müftülük dairesi olmuş, 1997'de çocuk kütüphanesi olarak kullanılmıştır (Arabacı, 1998: 131-132). Bir zaman sonra da Polis noktası olarak kullanılmıştır. Günümüzde de gençlerle hadis sohbeti yapılan bir mekân olarak kullanılmaktadır.

geldiği söylenilebilir. Zamanla kerpiç gibi dayanıksız malzemelerden alalacele ya da coğrafi gereklilikten yapılan pek çok eserde olduğu gibi Konya medreselerinin de sonunu hazırlamıştır. Elbette nüfusun genişlemesi yeni ihtiyaçlar yüzünden insan eliyle yıktırılan yapılar arasına medreselerde dâhil olmuştur. Bunun yanı sıra artık medreseler çağın eğitimine de cevap veremez hâle de gelmiştir. Medreselerin kapatılmasıyla enstitüler, modern okullar kurma çabalarının Konya’da da başladığını biliyoruz. Mevlâna Caddesi’ne sınır olan bu okul Sanayi Enstitüsü olacaktır. XVIII. yüzyılda başlayıp XIX. yüzyıl boyunca devam eden batıya yöneliş, 1839 yılında Tanzimat’ın ilanından sonra daha da hız kazanmıştır. Osmanlı Devleti’nin Batılılaşma yolunda yaptığı girişimler sırasında değişen dünya koşulları, XIX. yüzyıldan itibaren, sanayi devriminin gereklerine uygun insan gücünün yetiştirilmesini de zorunlu kılmıştır. Özellikle ordu ve sarayın gereksinimleri için yeni fabrikalar ve buralarda çalışacak elemanların yetişmesi için de sanayi mektepleri açılmıştır³⁸⁹.

4.4. Zincirli Medresesi (1712)

Medrese, XIX. yüzyılda Kürkçü Mahallesi sınırlarındadır. Bugün ise Şükran Mahallesi’nde bulunan Tahte’l Kal’a denilen mescidin güneyindedir. Eski Sipahi Pazarı’na yakın veya bir bölümü bu pazar üzerindedir. Medresenin adı Abdürrahim Efendi Medresesi olarak adlandırıldığı gibi kapısında asılı zincirden dolayı halk arasında, sonradan Zincirli Medrese olarak da anılmıştır. Medrese 1712 yılında Esseyid El-Hac Abdürrahim İbn’l Hac Hüseyin Efendi tarafından yaptırılmıştır. On iki oda, bir dersane, bir kütüphane, bir mescit ve avludan ibarettir. Mescit medresenin doğusunda olup, bugünkü otopark altında kalmıştır. Eser 1332 metrekarelik alanı kaplamaktadır. Medreseye birçok dükkân ve arazi vakfedilmiştir

Abdürrahim Efendi’nin medresede kurduğu kütüphane o dönemde Konya’daki en önemli kütüphanelerden birisidir. Abdürrahim Efendi kütüphaneye 130’un üzerinde kitap vakfetmiştir³⁹⁰. Medrese için Konya çarşısında iki adet dükkân,

³⁸⁹ Fırat, 2005: 347.

³⁹⁰ Uz-Doğan, 2017: 84-85.

Abdürrahim ve Hacı Ahmet Efendi'ler tarafından vakfedilmiştir³⁹¹. Medresenin ilk müderrisi Halil Efendidir³⁹².

XIX. yüzyıla gelindiğinde Ali Efendi, Kara Ali Efendi, 1827-1832'de medresenin müderrisleri Ahmet Efendi ve Maarif Şerifi Şeyh Hasan Efendilerdir³⁹³. Ancak F-4/74-2/4 numaralı bir şer'îye sicil kaydı suç duyurusu hakkındadır. Zincirli Medresesi müderrislerinden Ahmet Efendi Şeyh Hacı Hasan Efendi'ye açıklamalı bir Kur'an yazmıştır. Bu nedenle de Ahmet Efendi medreseden atılmıştır³⁹⁴. Demek ki izinsiz iş yapanlar cezalandırılmıştır. 1842 yılında es-Seyyid Hafız Hüseyin Efendi 1874'ten 1884'e kadar Ali Efendi burada müderrislik yapmıştır. Ali Efendi aynı yıl en az 21 en fazla 45 öğrenciye ders vermiştir³⁹⁵.

Tablo-3: Zincirli Medresesi³⁹⁶.

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1874	Ali Efendi	Tasavvurât, Molla Câmî, Mültekâ	34
1875	Kara Ali Efendi	Tasavvurât, Molla Câmî, Mültekâ	22
1877	Kara Ali Efendi	Şerh-i Akaid, Fenari, Mültekâ	21
1878	Kara Ali Efendi	Şerh-i Akaid, Molla Câmî, Mültekâ	17
1882	Kara Ali Efendi	Celal ve Tasavvurat, Mültekâ	45
1883	Ali Efendi	Celal Tasdikât, Molla Cami	45
1884	Ali Efendi	Celal Tasdikât, Molla Cami	45

Konya Vilâyet Salnâmelerinden faydalanılarak oluşturulan bu tabloda okutulan dersler, öğrenci sayısı, müderrisi ve yılları yer alır. 1877-1878 yıllarında öğrencilerin sayısı oldukça düşük olduğu dikkat çekmiştir. 1875'ten 1882'ye kadar müderris Ali Efendi'nin "Kara" lakabıyla adlandırıldığı görülmüştür.

4.5. Fethiye / Karahafız Medresesi (1739)

Fethiye Medresesi hükümet binası civarındadır³⁹⁷. KŞS. 1896 yılına ait bir sicil örneğinde yazan "Kalecik Mahallesi'nde Hükümet Konağı yakınında bulunan hayrat

³⁹¹ Kutlu, 1992: 75.

³⁹² Küçükdağ, 2004: 390.

³⁹³ Kutlu, 1992: 75.

³⁹⁴ Özger, 2007: 59.

³⁹⁵ Küçükdağ, 2004: 390.

³⁹⁶ KVS, H. 1291-M. 1874, s. 127; KVS, H. 1292-M. 1875, s. 127; KVS, H. 1294-M. 1877, s. 134; KVS, H. 1295-M. 1878, s. 145; KVS, H. 1299-M. 1882, s. 151; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 55; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 55; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 52.

³⁹⁷ Önder, 1952: 47

ile bina ve inşa edilen Fethiye Medresesi” şeklindeki kadı kaydındaki ifadeler yer tespitini doğrulamıştır³⁹⁸.

1739 yılında Hacı Hasan (Kadı Mürsel Camisi vaizi), cami ile yeniden bir üst katı olan, dokuzu zeminde toplam 10 odalı Fethiye Medresesi’ni yaptırmıştır³⁹⁹. Daha sonra ise bir hayır sahibi, medrese için büyük bir havuz ile şadırvan inşa ettirmiştir. Ayrıca bunların suyolları tamirine harcanmak üzere de bin guruş vakfetmiştir⁴⁰⁰.

Medrese farklı şehirlerden gelenlere de ev sahipliği yaptığı 1838 yılına ait bir veraset taksiminden anlaşılmıştır. Kadı siciline yansıyan bu kayıta Bor kazası ahalisinden olup Konya’da Fethiye Medresesi’nde sakin iken vefat eden el-Hac Arif bin el-Hac İsmail’e aittir. Bu kişi tahminen öğrencidir. Geriye bıraktığı eşyaları ise bulgur, kürk, seccade, yastık, yorgan, minder, tencere, ibrik gibi ürünler olup kitap ismine rastlanılmamıştır⁴⁰¹.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında harabe haline gelen medreseyi, 1839 yılında Kara Hafız Mustafa b. Musa Efendi satın almıştır. Kara Hafız harap olmuş medreseyi yeniden diriltmek istemiştir. 33 hücre, 2 dersane bir helâ ve bir avluya sahip bir yapı meydana getirmiştir. Geniş arsanın bir bölümünde de bahçesi vardır. Oda sayısı ve geniş bahçesinin olmasına bakılırsa oldukça büyük bir metrekare içerisinde⁴⁰². Pek çok eser de Karahafız Medresesi Fethiye Medresesi’yle aynı gibi gösterilsede Arabacıya göre, Kara Hafız Muhtar’ın iki oğlu, babalarının sıfatını taşıyan yeni medreselerinin yanında; Karahafız’ın eskiden görev yaptığı Fethiye Medresesi’ne de sahip çıkarlar. Harap olan medreseyi, yeniden imar ederler⁴⁰³. Yani Fethiye Medresesi’nin yanına Karahafız Medresesi daha büyük olarak imar edilmiştir. Ancak kaynaklar ikisini birlikte verdiği için bir karışıklık yaratmaktadır. Bizce de Karahafız Medresesi önce yapılmış yanına Fethiye Medresesi eklenmiştir. Çünkü 1739’dan

³⁹⁸ Sak, 2012: 107-108.

³⁹⁹ Uz-Doğan, 2017: 103.

⁴⁰⁰ Arabacı, 1998: 251-252.

⁴⁰¹ Aydoğmuş, 2012: 120.

⁴⁰² Uz-Doğan, 2017: 103.

⁴⁰³ Arabacı, 1998: 252.

1839'a sapsağlam gelen yapılar nadirdir. Yahut biri diğerrinin yerine inşa edilmiş olabilir.

Dört tarafı yolla çevrili, Hükümet Konağı'na yakın; mahalle olarak da (o zaman) Kalecik Mahallesi'nde yapılan Karahafız Medresesi, müderrisi Mustafa Muhtar, medresenin yapımı sırasında bazı güçlüklerle de karşılaşmıştır. Fakat o yılmamıştır. Selçuk Es'ten aktaran Arabacı'nın, anlattığına göre, Konya Nâzırı olan "Mülki Paşa" rütbesini taşıyan Tahir Paşa (ö. 1894), bu medresenin yapımını hoş karşılamaz. "*Hükümetin yanına medrese mi yapılır*" diye konuşur. Aslı Konyalı ve İl İdare Meclisi üyesi olan Tahir Paşa'nın sözü Mustafa Muhtar'ın kulağına gelmiştir. Bir gün Paşa, oradan geçerken Kara Hafız hiddetle üzerine yürüyerek; "*Ülen Tahir, senin ağzını kulaklarına kadar yırtarım. Utanmaz. Ben medrese yaptırıyorum. Hükümet yakınına meyhâne-kerhâne yaptırmıyorum!*" der. Bu öfkeli ve bir o kadar da haklı çatış karşısında Paşa, cevap veremeyerek oradan uzaklaşır. Kara Hafız, kendi adıyla anılan medresenin ilk müderrisi de olarak uzun bir süre öğrenci yetiştirir⁴⁰⁴.

15 yıl sonra (1861-1876) Köse Hasan Efendizâde Tefvik Efendi'dir⁴⁰⁵. 1877-84 yıllarında Abdurrahim Efendi müderrislik yapmıştır. Onun zamanında medrese de 60-80 talebe vardır. Tefsir'i Celâl, Dürrü'n-Nâci, Akaid derslerini okutmuştur.

Tablo-4: Karahafız Efendi Medresesi⁴⁰⁶.

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1877	Abdurrahim Efendi	Tefsir ve Akaid, Me'ani	60
1884	Abdurrahim Efendi	Tefsir-i Celal, Dürrü'n-Naci	80

1896'da Musa Efendi'nin oğulları bu medreseyi yeniden yaptırmıştır⁴⁰⁷. KŞS. 1896 yılına ait bir örnekte medrese 13 hücre ve bir dershaneden oluşmaktadır⁴⁰⁸. Naim Hâzım (1889-1953) Onat medresenin son müderrislerindedir⁴⁰⁹.

⁴⁰⁴ Arabacı, 1998: 267-268.

⁴⁰⁵ Uz-Doğan, 2017: 104.

⁴⁰⁶ KVS, H. 1294-M. 1877, s. 133; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 53.

⁴⁰⁷ Küçükdağ, 2004: 371

⁴⁰⁸ Sak, 2012: 107.

⁴⁰⁹ Küçükdağ, 2004: 371.

Medresenin vakıflarına baktığımızda Karahafız Medresesi'nin ve Fethiye Medresesi'nin, ikisi de müderris olan oğulları, Abdurrahim ve Hacı Ahmet Efendiler babaları Kara Hafız Mustafa Muhtar'ın vefatından 26 yıl sonra H. 27 Recep 1313/M. 14 Ocak 1896 tarihinde hazırlayıp tasdik ettirmişlerdir. Çünkü iki oğul, babalarının medresesine ilâveten önce bahsedilen 13 hücre, 1 dershâneyle Fethiye Medresesi'nin yeniden yaptırılmasını da sağlayarak iki medreseye tek vakfiye hazırlamışlardır. Vakfiyeye göre gelir kaynağı; iki müderris kardeşe ait olan biri Aziziye Câmisi civarında, diğeri Konya Çarşısı'nda iki terzi dükkânıdır. Bu dükkânlar, her yıl mütevellî eliyle kiraya verilecektir. Buradan elde edilen gelirin harcaması ise şöyle yapılacaktır: Üç bölüme ayrılacak olan kira gelirinin iki kısmı, iki medrese ile iki dükkânın tamirine harcanacaktır. Eğer tamire ihtiyaç yoksa bu paralar, mütevellî tarafından saklanacak ve ihtiyaç olduğu zaman harcanacaktır. Geriye kalan üçüncü kısım ise mütevellinin payı olacaktır. Mütevellinin vefatından sonra ise evlatlarından “ehil ve erbabına” verilecektir. Fethiye Medresesi müderrisleri Karahafızlar'dan ehil olan varken “asla” başkasına verilmeyecektir. Ancak işin ehli bulunmaz ise başkasına verilebilecektir. İki medresenin içinde bulunan bahçeler, mütevelliler tarafından dikilip hasat ve bakımı yapılacaktır. Mahsül ve meyveleri de mütevellilere aittir. Bir de vakfiye de, Karahafızlar'dan müderrise, karşılıksız çalışma şartı getirilmiştir. Ancak mütevellilerin, sürekli Karahafızlar'dan olma durumuna bakılırsa, böylece vakfin sürekli gelir ve yönetimi ailenin elinde olacaktır⁴¹⁰.

Medresenin mülkiyeti 1924 yılından yani medreselerin kapatılmasından sonra Özel İdare'ye aktarılır. Bugün medresenin yerinde PTT merkez binası ile yol vardır⁴¹¹.

4.6. Yağmurlu Medresesi (1756)

Uz ve Doğan, Yağmuroğlu (Yağmurlu) Medresesi'nin, bugünkü Ziraat Bankası'nın yerinde⁴¹² Küçükdağ ise medresenin yerini Postane ile Ziraat Bankası

⁴¹⁰ Arabacı, 1998: 268-269.

⁴¹¹ Uz-Doğan, 2017: 104.

⁴¹² Uz-Doğan, 2017: 88.

arasında olduğunu söylemektedir⁴¹³. Şeyh Mehmet Efendi adında bir zat tarafından 1756 yılında yaptırılmıştır. Söz konusu zatın lakabının “Yağmuroğlu” olmasından dolayı bu adı aldığı tahmin edilmiştir⁴¹⁴. Ayrıca Mehmet Efendi Medresesi adıyla da anılmıştır⁴¹⁵.

Medrese 21 oda, bir derslane ve bir mescitten ibarettir⁴¹⁶. Önder, medresenin 20 oda ve 2 dersaneli olarak yaptırıldığını söylemiştir⁴¹⁷. 1848’e gelindiğinde oda sayısı 19’a düşmüştür. Anlaşıyor ki odalar tahrip olmuş ya da yol açtırılması için yıkılmış olabilir. Nitekim 1900 yılına gelindiğinde hücre sayısı 17’dir. Hücreler, yüksekçe mevkide medresenin bahçesine bakar bir pencereci, 3×3=9 m²’lik küçük birer odalardan oluşur. Hepsinin odasının içinde bir yer abdesthanesi (lavabosu) bulunmaktadır. Talebe burada abdest almıştır. Duvarında biri kitap, diğeri eşya koymak üzere iki dolabı vardır. Hücresinin, mevkii yüksekçe olduğundan teras gibi kullanılacak üstü örtülü sekisi de bulunmaktadır. Bu hücreler aslında tek talebe için düşünülmüş olduğuna göre, bir insan için en iyi konfora sahip demektir⁴¹⁸.

1837 yılında günlük üç akçe ile es-Seyyid el-Hac Salih Halife b. Ali Zide vekâleten es-Seyyid İbrahim b. es-Seyyid Abdullah’ın yerine müderris tayin edilmiştir. Bu tarihte medresenin yıllık masrafı 240 kuruştur⁴¹⁹. Medresenin hücrelerinde; ilim tahsil etmeye çalışan, ilim âdabına sahip ilim talebeleri kalacaktır. Talebeler Allah’a şükretmeye çalışmalı, bilmesi gereken bütün ilimleri öğrenip, anlaması gerekenleri anlamalıdır. Önceki ve sonraki ilimleri tamamlamak için tam bir gayret ve ciddiyet içinde özen göstermelidir. Müderris ve mütevellisi, sağ oldukça kendisi olacaktır. Bu görevleri “hasbi” olarak yapacak, anlamak-öğrenmek gayreti içinde olanlara faydalı olmaya çalışacaktır. Vefatından sonra medresenin müderrisi ve mütevellisi, nesilden nesle kendi evlatlarının salih ve yetişkinlerinden olacaktır.

⁴¹³ Küçükdağ, 2004: 381.

⁴¹⁴ Kutlu, 1992: 73.

⁴¹⁵ Uz-Doğan, 2017: 88

⁴¹⁶ Uz-Doğan, 2017: 88

⁴¹⁷ Önder, 1952: 41

⁴¹⁸ Arabacı, 1998: 402

⁴¹⁹ Kutlu, 1992: 73.

Eğer nesli kesilirse, aynı görevler; ders vermeye yetkili, ulemadan birine verilecektir. Medresenin talebe odalarına, ilim öğrenmek isteyen talebeler yerleştirilecektir⁴²⁰.

1874-1883 yıllarında medresede okutulan dersler, aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere İzhar, Tefsir-i Kadı, Halebi, Tasavvurat, Câmi vs.'dir⁴²¹. Mehmet Naim Efendi'nin uzun bir süre (1874-1877 sonra 1878-1884) müderrislik yaptığı görülmektedir. 1877'de Hacı Ali Efendi Zade Mustafa Efendi'nin de müderrislik yaptığı görülmektedir. Öğrenci sayısı ise 1874'te 83'iken 1875 ve 1878 yıllarında oldukça düşük bir sayıdadır.

Tablo-5: Yağmuroğlu Medresesi⁴²².

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1874	Mehmet Na'im Efendi	Halebî, Kâdı Dürr-i Nâci, İzhar	83
1875	Mehmet Na'im Efendi	Kâdı Tasavvurât Câmi, Mültekâ	31
1876	Mehmet Na'im Efendi	Kâdı Tasavvurât Câmi, Mültekâ	34
1877	Mehmet Na'im Efendi	Kâdı Tasavvurât, Mültekâ	34
1877	Hacı Ali Efendi Zade Mustafa Efendi	Şerh-i akaid, Cami, Maksud, Halebî, Netaic Hüsniye, Tefsir	60
1878	Mehmet Naim Efendi	Kâdı Tasavvurât Câmi, Mültekâ	28
1882	Naim Efendi	Tefsir ve Hüseyiniye, Mültekâ	60
1883	Naim Efendi	Tefsir-i Kadı ve Kazimir, Cami	85
1884	Naim Efendi	Tefsir-i Kadı ve Kazimir, Cami	85

1901'de Malatyalı Ali Efendi müderrisken talebe sayısı elliye düşmüştür⁴²³. Medrese, 1923 yılında yerine bugünkü Ziraat Bankası merkez binası yaptırılmak üzere yıktırılmıştır⁴²⁴.

4.7. Küçük Daire (Gilistralı) Medresesi (1756)

⁴²⁰ Arabacı, 1998: 403-404.

⁴²¹ Konya Vilayet Salnâmeleri, 1874-1884 yılları incelenmiştir.

⁴²² KVS, H. 1291-M. 1874, s. 126; KVS, H. 1292-M. 1875, s. 126; KVS, H. 1293-M. 1876, s.131; KVS, H. 1294-M. 1877, s. 134; KVS, H. 1295-M. 1878, s. 145; KVS, H. 1299-M. 1882, s. 152; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 55; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 53.

⁴²³ Küçükdağ, 2004: 381.

⁴²⁴ Uz-Doğan, 2017: 88.

Küçük Daire Medresesi, Devle Mahallesi'nde Şems Kabristanı'nın güney ucu karşısında meydana açılan köşede⁴²⁵ mahkeme hamamı civarındadır. Güney tarafından bakılınca ise Şerafettin Camisi'nin kuzey kapısı karşısına düşen Şems Caddesi'nin sağında iki yol arasındadır. Medrese 274. 61 m²lik alanı kaplamıştır⁴²⁶. 1756 yılında inşa edilen yapının banisi mahalle sakinlerinden Mustafa oğlu Seyyid Mehmet Efendi'dir⁴²⁷.

Küçük Daire, 1840'lı yıllarda 6 odalı bir medresedir. Medrese vakfiyesine göre H. 1291/M. 1874 yılında yeniden 473 metrekare genişliğinde⁴²⁸ 13 hücre ve bir dershaneden oluşacak şekil de imar edilmiş ve genişletilmiştir. Ayrıca misafir ve bilim adamları için de bir bölüm yapılmıştır. Böylece medrese iki ana kısımdan oluşur. Bunun sonucu olarak da ulemanın, ünlü bilim adamlarının bir toplantı ve fikir alış verişi yaptıkları bir yer haline gelir. Bundan sonra medrese, Gilisralı adıyla da anılmaya başlamıştır⁴²⁹. Küçük Daire Medresesi, tipik bir Osmanlı Medresesi olmalıdır. Yüzyıl içinde harap olması ve arsa haline gelmesi mimarî bir özellik taşımadığını düşündürmektedir. İkinci kez yapıldığında da ilk yapımının enkazından faydalanılmış olabilir.

1885 yılına ait KŞS'de Zebûrî Mahallesi'nden ve ulemadan Gilisralı el-Hâc Osman Efendi ibn İsmail Efendi Devle Mahallesi'nde bulunan Şerafettin Cami Şerifi civarında bulunan Küçük Daire adıyla bilinen medreseyi inşa ettirmiştir. 1500 guruşta tamiri için para vakfetmiştir. Medrese bu kayda göre 13 hücre ve 1 dershânenen oluşturulduğu anlaşılmıştır⁴³⁰. Gilisralı Osman Efendi'nin bağışladığı para vakfı ile eserin devamlılığı sağlanmıştır. Vakıf gelirleri özetle şöyledir: Bin beş yüz guruş vakfedilmiştir. Bu para mütevellî eliyle çalıştırılacaktır. Elde edilen gelir üç kısma ayrılacak, bir kısmı medresenin tamirine harcanacaktır. Geriye kalan iki kısım ise müderris ve mütevellîye verilecektir. Müderrislik ve vakıf gelirleri gibi görevleri, hayatta olduğu sürece vâkıf Osman Efendi ilgilenecektir. Vefatından sonra

⁴²⁵ Uz-Doğan, 2017: 127

⁴²⁶ Arabacı, 1998: 303-304

⁴²⁷ Küçükdağ, 2004:379

⁴²⁸ Uz-Doğan, 2017: 126, Küçükdağ, 2004: 380

⁴²⁹ Arabacı, 1998: 304.

⁴³⁰ Sak, 2012: 105.

erkek evladı, evlâdının evladını nesilden nesle takip edecektir. Yalnız evlat ve yerine geleceklerin “âlim, salih ve erşed (reşit, ergin, doğru yola daha yakın)” olması gerekmektedir. Soyundan uygun biri gelmezse o zaman ehil biri bu göreve getirilecektir. Zamanla vakıf bozulursa gelirleri Müslümanlara sarf edilecektir. Vakfiyenin onay tarihi, H. 3 Recep 1302/M. 19 Nisan 1885’tir. Demek ki vakfiye, medresenin yapılmasından bir hayli sonra tescil ettirilmiştir. Ama eğitim işini de ihmal etmemiştir⁴³¹.

Müdürrisleri ve eğitimlerini incelediğimizde 1882’de Osman Efendi’nin müdürrislik yaptığı 8 yıllık görevinde öğrenci sayısının 36 olduğu görülmüştür. Osman Efendi 36 talebesine Dürrü’n-Naci, Mülteka dersleri ile Tefsir-i Mir’at ve Molla Cami dersleri vermiştir. Osman Efendi’den sonra müdürris, oğlu Gilisralı-zâde Hacı Tahir Efendi olacaktır (1862-1945). Ayrıca misafir ve ilim adamlarını ağırlamak için bir bölüm daha yapılmıştır. Bu durum Küçük Daire’yi ulemanın toplantı ve tartışma yeri haline getirmiştir⁴³².

Tablo-6: Küçük Daire Medresesi⁴³³.

Medrese- Yıl	Müdürrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1877	Hacı Osman Efendi	Dürrü’n-Naci ve Mülteka	36
1884	Hacı Osman Efendi	Tefsir, Mir’at, Molla Cami	36

Medresenin yerinde daha sonra yıkama yağlama yeri olarak da kullanılan küçük bir otopark yapılmıştır⁴³⁴.

4.8. Kadızâde Medresesi (1766)

Şerafettin Camisi çevresinde yer alan Konya’daki önemli medreselerden bir tanesi de Kadızâde Medresesi’dir. Medrese Şems Mahallesi’nde Şerafettin Camisi yakınlarında Şerafettin Caddesi üzerinde şimdi yeşil alan olan kısımdadır⁴³⁵. Bir diğer deyişle XIX. yüzyılda Bedesten’in hemen yanında yer alıyordu. 1537

⁴³¹ Arabacı, 1998: 305

⁴³² Küçükdağ, 2004: 380.

⁴³³ KVS, H. 1294/M. 1877, s. 134.

⁴³⁴ Uz-Doğan, 2017: 127

⁴³⁵ Küçükdağ, 2004: 376.

metrekare genişliğinde 1766 yılında Kadızade Ahmet Efendi tarafından yaptırılan medrese 1848’de on altı oda, bir dersane ve bir mescitten ibarettir⁴³⁶.

Medresenin XIX. yüzyıl müderrisleri Kalender Ahmet Efendi, Tavaslı Osman Efendi, Ömer Efendi ve son müderrisliğini Aladağlı Hacı Mehmet Efendi (1853-1940) yapmıştır. Aşağıda Salnamelerden oluşturulan tablo da öğrenci sayısı 1875 yılında 15 öğrenciyken 1883’te 33’e yükselmiştir. Öğrenci sayısında inişli çıkışlı olan Kadızâde Medresesi’nin müderrisi de sabit kalmamış görüldüğü üzere üç müderris ismine rastlanılmıştır. Bunlar Kalender Ahmet Efendi, Tavaslı Osman Efendi ve Ömer Efendi’dir. 1901 yılına gelindiğinde Kadızâde Medresesi’nin müderrisliği, Ömer Efendi’dedir. Fakat talebe sayısı iki kattan fazla artarak 70 kişi olmuştur. Ömer Efendi, 1903 yılında da 70 kişiyi okutarak görevine devam eder. Böylece Ömer Efendi, bu medresede çeyrek asra yakın bir süre müderrislik yapmış bir isimdir⁴³⁷.

Tablo-7: Kâdızâde Medresesi⁴³⁸.

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1874	Kalender Ahmed Efendi	Dürri Nâci, Hâce Hafız, Gülistân	18
1875	Kalender Ahmed Efendi	Tasavvurat Mesnevi, Gülistân	15
1876	Kalender Ahmed Efendi	Tasavvurat Mesnevi Şerif, Molla Cami, Sarf, Pend-i Attar, Emsile-i Farisi, Dürriyye	30
1877	Kalender Ahmed Efendi	Tasavvurat Mesnevi Şerif, Molla Cami, Sarf, Pend-i Attar, Dürriyye	29
1877	Tavaslı Osman Efendi	Tasdikat, Molla Cami, Pend-i Attar Veli, Mesnevi Şerif li-Hazret-i Mevlâna, Dürriyye	17
1878	Kalender Ahmed Efendi	Şerh-i Akaid, Mesnevi, Molla Cami, Sarf, Mesnevi Şafiye ve Hoca	28
1883	Ömer Efendi	Dürri’ n-Naci ve Mülteka	33

Uz ve Doğan medresenin tahminen 1927 yılında yıktırıldığını ifade etse de⁴³⁹. Kutlu, medresenin 1907 yılında yıkıldığını ve erkek sanat okulu yaptırıldığını söylemektedir⁴⁴⁰. 1901 yılında eski bedestenin yerine inşa edilen Sanayi Mektebi’nin

⁴³⁶ Uz-Doğan, 2017: 128.

⁴³⁷ Arabacı, 1998: 297.

⁴³⁸ KVS, H. 1291-M. 1874, s. 125; KVS, H. 1292-M. 1875, s. 125; KVS, H. 1293-M. 1876, s. 129; KVS, H. 1294-M. 1877, s. 133; KVS, H. 1295-M. 1878, s. 145; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 56; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 53.

⁴³⁹ Uz-Doğan, 2017: 128.

⁴⁴⁰ Kutlu, 1992: 78.

zamanla genişletilmesi ile medresenin yıkılması ikinci ifadenin doğruluğunu kuvvetli kılmaktadır.

4.9. Ataiyye Medresesi (1768)

Medrese, en kolay tarifi ile bugünkü öğretmen evinin doğusunda kısmen de Selçuk⁴⁴¹ Otelinin bulunduğu yerdedir. Şems Mahallesi, Mevlâna Caddesi üzerindedir. Medreseyi, Şerefşirin Mahallesi halkından Mehmet Efendi adında bir zat yıkılan evinin arsası üzerine yaptırmıştır. Medreseyi inşa ettirdiğini anlatan ilk vakfiyesi H. 10 Safer 1182/M. 26 Haziran 1768 tarihini taşıdığına göre en geç 1768 yılında yapılmıştır⁴⁴². Vâkıfına binaen Hacı Mehmet Medresesi de denmiştir⁴⁴³. Kutlu tezinde, bu medresenin Konya Valisi Ebubekir Sami Paşa tarafından 1838 yılında yaptırıldığını belirtmiştir⁴⁴⁴. İki tarihteki farka bakılırsa medrese tamir edilmiş olabilir. 1374 ziralık⁴⁴⁵ bir alanı kaplayan medresenin mimarisi hakkında ayrıntılı bir bilgi olmayıp bir mescit, bir dersane ve 18 hücre ile bir avlu ve helâdan oluşmaktadır⁴⁴⁶.

Mehmet Efendi biri ayakkabıcılar, diğeri Attarlar Çarşısı'nda iki dükkânını 3 dikici odasını, Sille'deki 18 dönüm tarlasını ve 200 kuruşluk parasını vakfetmiştir. Şartları ise, mescidin imamlığı, vakfın mütevelliliği medresenin müderrisi üzerinde olacaktır. İlk müderrisi ise İsmail Efendi'dir. Bu şartlar altında müderris olacak kişi, ciddi bir ihtimalla ihtimalden kaçınarak ilim öğrenmek üzere gelenleri okutacak, ayrıca medresenin mescidine gelen cemaate beş vakit namaz kıldıracaktır.

⁴⁴¹ Selçuk Otele adını veren Selçuk Camisi'den de burada kısaca bahsetmek gerekirse, cami Mevlâna Caddesi'nde şimdi Selçuk Otelinin yerindedir. Konyalı, bu medresenin sol köşesinde de caminin adını ve bazı parçalarını taşıyan bir mescidi olduğunu söylemekle birlikte, Medresenin içinde ve dışında Selçuklu tarzında mezar taşlarının olduğunu camiyi imar edeninde bu mezarlıkta gömülü olduğunu belirtmektedir. Bu caminin batı ve kuzeybatı tarafında Nizamiye (Nalinci) medrese ve türbesi vardır. Caminin yapım tarihi bilinmemektedir (Konyalı,2007:343-344).

⁴⁴² Uz-Doğan, 2017: 146.

⁴⁴³ Küçükdağ, 2004: 373

⁴⁴⁴ Kutlu, 1992: 76

⁴⁴⁵ Zira: Arşın da denilmektedir. Referans olarak elin orta parmağı ile dirsek arasında ölçülen metrik cinsinden önce kullanılan bir uzunluk birimidir (Erkal, 1991: 411-412).

⁴⁴⁶ Uz-Doğan, 2017: 146

Ataiyye Medresesi'nin 1853'te ataması yapılan müderrisi, Ahmet Efendi İbn Davut'tur⁴⁴⁷. Himmefendi'nin 1862 yılında vefatı üzerine yerine Bozkırlı Hacı Memiş Efendi Zade İbn-i Mehmed Bahaeddin Efendi müderrislik görevine getirilmiştir⁴⁴⁸. Bundan sonra Hacı Ali Efendi bu görevi üstlenmiştir.

KŞS'de bulunan vakıf örneğine binaen Ataiyye Medresesi'ne 1878 yılında Konya eşrafından ticaret mahkemesi reisi Mehmet Efendi bin Memiş Efendi vakıfta bulunmuş ve medresenin dershanesini inşa ettirmiştir⁴⁴⁹.

8 numaralı tabloya bakıldığında 1877-1878 yıllarında müderris Çumralı Efendi 27 talebeye Fenarî, Cami, Mültekâ, Merah dersleri okutmuştur. 1877-78 yıllarında öğrenci sayısı 27-23 iken 1883'te 38'e yükselmiştir. Okutulan derslerde de bazı değişiklikler gözlenmiştir. Müderris değişikliği tahmin ediyoruz ki derslerin de değişmesine neden olmuştur.

Tablo-8: Atâiyye Medresesi⁴⁵⁰.

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1877	Çumralı Efendi	Fenarî, Cami, Mültekâ, Merah	27
1878	Çumralı Efendi	Fenarî, Cami, Mültekâ, Merah	23
1882	Halil Efendi, Hacı Ali Efendi	İbnü'l-abidin ve Akaid ve Cami, Mir'ât	35
1883	Hacı Ali Efendi	Tasdikat, Halebi	38
1884	Hacı Ali Efendi	Tasdikat, Halebi	38

4.10. Yılanlı (Yılanhoğlu) Medresesi (XVIII. Yüzyıl)

Günümüze ulaşan Yılanlı Medrese, Kapı Camisi'nin batısındaki boşluğun hemen güneyinde halen var olan çarşının olduğu yerde olduğunu yeredir⁴⁵¹. Medreseyi inşa edeni ve yapım tarihi hakkında henüz kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yaptıranın XVIII. yüzyılda Yılanlıoğlu isimli bir zat olduğu tahmin edilmektedir⁴⁵².

⁴⁴⁷ Küçükdağ, 2004: 373

⁴⁴⁸ Kutlu, 1992: 76.

⁴⁴⁹ Sak, 2012: 104.

⁴⁵⁰ KVS, H. 1294-M. 1877, s. 135; KVS, H. 1295-M. 1878, s. 146; KVS, H. 1299-M. 1882, s. 151; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 57; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 54.

⁴⁵¹ Küçükdağ, 2004: 389

⁴⁵² Önder, 1952: 42

Osmanlı son devrinde medresenin çatılı (dam) oda sayısı 20 odası ve bir dershanesi, bir mescidi vardır. Dershane, zeminde yapılan üç adet dükkânın üzerine inşa edilmiştir. Maksat, dükkânlar ile medreseye gelir sağlamaktır. Vakfı hakkında kesin bilgi olmayan medresenin dükkân gelirleriyle geçimini sağladığı anlaşılmıştır. Üst katta olduğu sanılan medresenin dershanesi, Odun Pazarı cephesindedir. Medresenin alt katı dükkân üst kat medrese olması mimari yapı bakımından Kapı Camisi gibi düşünülebilir. Mescidin ihtiyaçlarını temin etmek üzere medrese odalarından birkaçı da dükkân haline getirilmiştir. Geriye kalanların da talebe odası olduğunu tahmin etmek mümkündür⁴⁵³.

Tablo-9: Yılanlı Medresesi⁴⁵⁴

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1874	Fakîhzade Hüseyin Efendi	Fenârî, Kâfiye, Halebî	45
1875	Fakîhzade Hüseyin Efendi	Dürr-i Nâci, Molla Câmî, Halebî	15
1876	Fakîhzade Hüseyin Efendi	Fenârî, Camî, Halebi	18
1877	Fakîhzade Hüseyin Efendi	Tasdikat, Fenârî, Mültekâ, Ta'lim-i Mûteallim	35
1878	Fakîhzade Hüseyin Efendi	Tasdikat, Fenârî, Mültekâ, Ta'lim-i Mûteallim	25
1882	Ahmet Efendi	Molla Camî, Mültekâ	28
1883	Mehmet Efendi	Dürrü'n-Naci ve Camî ve Mülteka	30
1884	Mehmet Efendi	Dürrü'n-Naci ve Camî ve Mülteka	30

1874'te medresenin müderrisi Fakîhzade Hüseyin Efendi'dir. 1882'de Ahmet Efendi, 1884'te de Mehmet Efendi müderrisliğini yapmıştır. Medresede en düşük sayıda öğrenci 1875 yılındadır. İnişli çıkışlı sayıda öğrenciye sahip olan medresede okutulan dersler yıllara göre farklılık göstermiştir⁴⁵⁵.

4.11. İrfaniye Medresesi (1810-1822)

XIX. yüzyıl başlarında inşa edilen medrese Devle Mahallesi'nin kuzeyinde Şerafettin Camisi'nin kuzey-doğu tarafında ve eski mahkeme binasının bitişiğinde

⁴⁵³ Arabacı, 1998: 414-415.

⁴⁵⁴ KVS, H. 1291-M. 1874, s. 127; KVS, H. 1292-M. 1875, s. 126; KVS, H. 1293-M.1876, s. 131; KVS, H. 1294-M. 1877, s. 135; KVS, H. 1295-M. 1878, s. 145; KVS, H. 1299-M. 1882, s. 151; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 57; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 53.

⁴⁵⁵ 1901'de talebe sayısı 39 olan medrese 1914'ten itibaren talebe bulunmadığından müderris Hacı Mehmet Efendi, I. Dünya Harbi yıllarında yola bakan medrese odalarını dükkâna çevirterek gelir kaynağı haline getirmiştir. Onun için Konya'da bina olarak ortası avlulu çevresi dükkân halinde tipik Konya'nın son dönem Osmanlı medrese halini koruyarak günümüze ulaşan tek medresedir⁴⁵⁵. Çünkü medresenin odaları bugün de bedesten içinde dükkân olarak günümüze varolmuştur (Arabacı, 1998:416).

idi. Günümüzdeki yerinde Vakıf İş Hanı bulunmaktadır⁴⁵⁶. İrfaniye Medresesi'ne aynı zamanda Furkanî Medresesi'de denilmiştir⁴⁵⁷. 1810-1822 yıllarında Konya'da müftü olan Hadimli Ahmet Hoca⁴⁵⁸ (ö.1832) tarafından yaptırılmış, kendisi de medresenin ilk müderrisi olmuştur⁴⁵⁹. 1880 yılında müderrisliğe Dedezâde Mustafa Efendi getirilmiştir 1882-83 yılında müderrisi Dedezâde Ahmet olmuştur. Bu zat, Tasavvurat, Molla Camisi ve Mülteka'yı okutmuştur. Salnâmelerden bakıldığında 1901'de Nuri Efendi 65 talebeye ders vermiştir. Medresenin son müderrisi Ömer Vehbi Efendi'dir

İrfaniye Medresesi'nin 1848'de 30 odası ve büyükçe bir dershanesi vardır. Devrinde Konya'daki mevcut medreselerin oda ve öğrenci sayısı yönünden en büyüğü olmuştur⁴⁶⁰. Her ne kadar büyükçe olduğu söylene de öğrenci sayısı düşüktür. Tabloya göre 1878 yıllarında 15 öğrenci varken 1882 yılına gelindiğinde ise 90 öğrenci ile medrese eğitime devam etmiştir. BOA'ya ait bir belge de 1893 yılında İrfaniye Medresesi müderrisi Mustafa Şefik Efendi'dir. Maaş tahsisini anlatan belgede Mustafa Efendi'ye iki bin sekiz yüz kırk kuruştan, iki yüz elli kuruşu tahsis edilmiştir⁴⁶¹.

Tablo-10: İrfâniye Medresesi⁴⁶².

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1874	Dedezâde Mustafa Efendi	Dürr-i Nâci, izhar, Mültekâ	44
1875	Dedezâde Mustafa Efendi	Dürr-i Nâci, Molla Câmi, Mültekâ	21
1876	Dürrüzâde Mustafa Efendi	Dürr-i Nâci, Molla Câmi, Halebi	20
1877	Dedezâde Mustafa Efendi	Dürr-i Nâci, Molla Câmi, Halebi	20
1878	Dedezâde Mustafa Efendi	Dürr-i Nâci, Molla Câmi, Halebi	15
1882	Dedezâde Mustafa Efendi	Dürr-i Nâci, Câmi, Halebî	90

⁴⁵⁶ Küçükdağ, 2004:375.

⁴⁵⁷ Arabacı, 1998: 284.

⁴⁵⁸ Ahmet Efendi tahsilini İstanbul'da tamamlamış, sülüs nesih ve talik türünde yazılar yazmış değerli bir ilim insanıdır. 1816 yılında 31 sayfadan meydana gelen "Hidayet-i İlm-al-Hikme" adlı eseri Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde (Kutlu, 1992: 82).

⁴⁵⁹ Önder, 1952: 45.

⁴⁶⁰ Arabacı, 1998: 285.

⁴⁶¹ BOA, İ..ML..9/42/1.

⁴⁶² KVS, H. 1291-M. 1874, s. 124; KVS, H. 1292-M. 1875, s. 126; KVS, H. 1293-M.1876, s. 131; KVS, H. 1294-M. 1877, s. 134; KVS, H. 1295-M. 1878, s. 145; KVS, H. 1299-M. 1882, s. 151; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 57; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 52.

1883	Dedezâde Mustafa Efendi	Tasavvurat, Mülteka	Molla Cami,	70
1884	Dedezâde Mustafa Efendi	Tasavvurat, Mülteka	Molla Cami,	70

Medrese 1929 yılında yıktırılarak yerine İrfaniye Çarşısı inşa edilmiştir. Bu çarşıda 1952 yılında yıkılarak yerine Vakıf İşhanı yapılmıştır⁴⁶³. Bugünde yerinde Vakıf İş Hanı bulunmaktadır.

4.12. Ziyaiye (Ziyâeddin) Medresesi (1816)

Yeri Şerafettin Camisi'nin hemen batı kıyısında; üç tarafı yol ve Takva Efendi (Gilisralı Hacı Ali) Medresesi ile çevrilidir. Şerafettin Camisi batısında kalan Mahkeme Hamamı-Sanayi Mektebi yolu ile Hükümet-Alâeddin Caddesi'nin kesiştiği üçgeni içine almaktaydı. Medrese, genellikle Ziyaiye adıyla anıldığı halde bazen "Ziyâeddin" ismiyle de kullanılmıştır⁴⁶⁴. 1816 tarihli sicil kaydına göre Şerafettin Camisi yakınlarındaki medrese aynı zamanda müderrisi olan Eşenlerlizâde Abdurrahman tarafından inşa edilmiştir⁴⁶⁵.

Medrese ortası bahçeli, dört tarafı odalarla inşa edilmiştir. Kitabesinde verilen bilgiye göre 34 hücre sayısı ile Konya'nın büyük medresesi durumundadır. Bu kadar çok odayla oldukça kullanışlı olmalıdır. Hemen yanında Şerafettin Camisi, batı tarafında İplikçi Camisi olmasına rağmen içinde bir mescit ile dersane gibi müştemilatının olması gerekmektedir. Fakat bu müştemilatta zaman zaman değişiklikler olmuştur. 1848'de medresenin 15 odası vardır. H. 1293/M. 1877'lerde ise müştemilât 6 odaya inmiştir. Anlaşıyor ki, bina harap olmaya başlamıştır. Daha sonra ise 32 odaya yükseltilerek yenileme çalışmaları yapılmıştır. Ziyaiye Medresesi 3888 zira'lık alanı kaplamaktadır. Daha sonra Evkâf Müdürlüğü yönetiminde iken yol çalışmaları sırasında bir kısmı alınmıştır. Kalan 1888 arşınlık arsa için de tapu senedi çıkarılmıştır. Arsanın değeri de 20.000 lira olarak belirlenmiştir⁴⁶⁶.

⁴⁶³ Uz-Doğan, 2017: 124.

⁴⁶⁴ Arabacı, 1998: 436.

⁴⁶⁵ Ünlü, 2005: 427-428.

⁴⁶⁶ Arabacı, 1998: 438.

Medresenin ilk müderrisi Seyyid Abdurrahman Efendi ölünce 1817’de ulemadan Konevi İsa Efendi onun yerine müderris olarak atanmıştır. İsa Efendi bu görevi 1820 yılına yani ölümüne kadar yapmıştır. Medresenin son döneminde müderrisi 1873’ten itibaren Kadınhanlı Hacı Hüseyin Efendi olmuştur⁴⁶⁷. 1882 yılında müderrisi Kadınhanlı H. Hüseyin Efendi 90 talebeye müderrislik yapmıştır. Son müderrisi Ali Rıza Efendi’ (ö.1931) dir⁴⁶⁸.

Tabloya göre, 1874 yılında öğrenci sayısı 272 olup oldukça yüksek bir rakamdır. Medresenin oda sayısı ve dersane genişliği düşünüldüğünde oldukça önemli bir rakamdır. Bir yıl sonra ise oldukça ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 1883’te 90 talebeye Buhari-i Şerîf, Tasdikât, Molla-i Camisi, Meâni dersleri okutan Hüseyin Efendi 1886’dan itibaren Konya müftülüğü de yapmıştır. Hüseyin Efendi’den sonra, oğlu Kadınhanlı-zâde Ali Rıza Efendi (1857-1931) ve Aksekili Mehmet Emin Efendi (1855-1937) müderrislik yapmışlardır⁴⁶⁹. Salnameye göre de XIX. yüzyılın son döneminde müderris Kadınhanlı Hacı Hüseyin Efendi’dir ve XX. yüzyılda da aynı kişiyle devam edecektir.

Tablo-11: Ziyâiyye Medresesi⁴⁷⁰.

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1874	Kadınhanlı Hacı Hüseyin Efendi	Tefsîr Kâdı Celâl, Tasavvurât, Mirât, Meşârik	272
1875	Kâdı Hânî Hacı Hüseyin (Kadınhanlı)	Tefsîr Kâdı Celâl, Tasavvurât, Mutavvel, Meşârik-i Şerif	95
1877	Kadınhanlı Hacı Hüseyin Efendi	Tefsir-i Kâdı, Şerh-i akaid, Mutavvel, Menar, Şerhi, İbn-i Melek, Şifâ-i Şerif, Keza	207
1878	Kadınhanlı Hacı Hüseyin Efendi	Tefsir-i Şerif, Kâdı Mir, Molla Cami, Mültekâ, Mutavve, Şifâ-i Şerif, Keza	202
1882	Kadınhanlı Hacı Hüseyin Efendi	Buhari-i Şerif ve Nuniyye ve Tasavvurat, Me’ani	78
1883	Kadınhanlı Hacı Hüseyin Efendi	Buhari-i Şerif, Tasdikât, Molla Cami, Meani	90
1884	Kadınhanlı Hacı Hüseyin Efendi	Buhari-i Şerif, Şerh-i Akait, Cami, Mir’at	90

Medrese, 1924’ten sonra yol geçirme çalışmaları sırasında yıktırılarak park haline getirilmiştir⁴⁷¹.

⁴⁶⁷ Küçükdağ, 2004: 390

⁴⁶⁸ Önder, 1952: 44.

⁴⁶⁹ Küçükdağ, 2004: 390.

⁴⁷⁰ KVS, H. 1291-M. 1874, s. 124; KVS, H. 1292-M. 1875, s. 124; KVS, H. 1294-M. 1877, s. 135; KVS, H. 1295-M. 1878, s. 146; KVS, H. 1299-M. 1882, s. 151; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 56; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 52.

⁴⁷¹ Küçükdağ, 2004: 390.

4.13. Muhaddis (Muhaddiszade, Muhaddis Dairesi) Medresesi (1832-39)

Muhaddis medresesi, eski Tekel Binası, ardından derslane olarak kullanılan metruk bir bina halindeki yerdedi. Medresenin kuzey tarafı Mevlâna Caddesi'ne doğru uzanıyordu⁴⁷². Medrese tahminen Hadimli Müftü Muhaddis Ahmet tarafından, 1832-1839 yıllarında yaptırılmış ve medresenin müderrisi olmuştur⁴⁷³. Ahmet Efendi'nin hadis ilmindeki üstünlüğünden dolayı "Muhaddis" unvanıyla anılmış ve Medreseye de onun sıfatına binaen Muhaddis denilmiştir⁴⁷⁴. Medresenin köşesinde de müderrisinin evi bulunmaktadır⁴⁷⁵.

Ahmet Efendi'den sonra bilinen müderrisler onun soyundan geldiği tahmin edilen Muhaddiszâde Mehmet ve Hasan Efendilerdir⁴⁷⁶. XIX. yüzyılda medresede öğrenci sayısına ve okutulan derslere ulaşamadık ancak 1893 yılında müderris Hasan Efendi'nin 1901'de okuttuğu öğrenci sayısı 35, 1903 yılında 35, 1914 yılında öğrenci sayısı 19'dur. Hasan Efendi Medreseler kapatılıncaya kadar görevini yerine getirmiştir⁴⁷⁷.

Mevlâna Caddesi açıldığında medresenin kuzey bölümünün tamamı caddeye dâhil edilmiştir. Medrese, 814 metrekare arsa üzerine kurulmuş olup, on üç oda ve bir dershaneden ibarettir⁴⁷⁸. Arabacı ise yapının on altı oda ve bir dershaneden oluştuğunu belirtmiştir. Hücreler ve derslane dışında bir de mescidi bulunmaktadır. Çok fazla bir bilgiye sahip olmadığımız bu medrese 814 m² kapladığı alan ile küçüktür. Bugüne medreseden, mescidi yerine yapılan Asrî Camisi hariç bir şey kalmamıştır⁴⁷⁹.

4.14. Saidiye (Kafalı) Medresesi (1836)

Medresenin tam yeri hakkında KŞS.'de 1866 yılında Konya Müftüsü ve medreseyi yaptıran es-Seyyid Mehmed Sa'îd Efendi'nin Saidiye Medresesi'ne

⁴⁷² Uz-Doğan, 2017: 79.

⁴⁷³ Kuştepe, 2011: 82.

⁴⁷⁴ Küçükdağ, 2004: 382

⁴⁷⁵ Uz-Doğan, 2017: 79.

⁴⁷⁶ Küçükdağ, 2004: 382.

⁴⁷⁷ Arabacı, 1998: 343.

⁴⁷⁸ Uz-Doğan, 2017: 79.

⁴⁷⁹ Arabacı, 1998: 341-342.

dükân vakfında belirtilen ‘Kürkçü Mahallesi’nde bir tarafı tarik-i âmm ve bir tarafında tarik-i hâs ve bir tarafı At Pazarı’ndadır⁴⁸⁰.

Medrese, bazı kaynaklarda İplikçi Camisi vakfi üzerine kurulmuştur. Medresenin bir kısmından Mevlâna Caddesi geçmiştir. Yapının yeri bugün Karatay Müftülüğü’nün bulunduğu yerdedir. Medrese Saidiye-i Kebir (Büyük Saidiye) ve Saidiye-i Sagir (Küçük Saidiye) medreseleri olarak iki medrese şeklinde faaliyet göstermiştir⁴⁸¹. Medresenin anıldığı isimler, Saidiye-i Kebîr/Saidiye/Hacı Said/Kafalı/Büyük Kafalı/Kafalızâde ve Saidiye-i Sagîr/Küçük Kafalı’dır⁴⁸². Vilayet Sâlnamesi’nde 1874 yılında Saidiye, 1877-78 yılında Kafalı Medresesi olarak isimlendirilmesi müderrisine izafeten yapıldığını göstermektedir.

Küçükdağ, medresenin Said Efendi tarafından 1836 yılında yaptırıldığını belirtmiştir. “Kafalı Hoca” adıyla tanınan Mehmet Said Efendi 1874’te vefat etmiştir⁴⁸³. Uz ise medresenin 1865 yılında Konya Müftüsü Mehmet Said Efendi⁴⁸⁴ (H. 1226/M. 1810, H. 1291/M. 1874) tarafından yaptırıldığını belirtmiştir⁴⁸⁵. Fıkıh âlimi olan medresenin müderrisi Said Efendi, 1865 yılında Konya Müftülüğüne getirilir. Uz, bu nedenle medresenin kuruluş tarihini 1865 vermiş olmalıdır⁴⁸⁶. Tarihler arasındaki farklılığa bakılırsa Sait Efendi imar ettirdiği medreseyi tamirde ettirmiş olabilir. Said Efendi yapmış olduğu Sâidiye Medresesi’nde müderrislikte yaptı ve yüzlerce talebe yetiştirdi. Medrese yaptırıp adını vermek ve öğrenci yetiştirmek dönemin şartlarında oldukça büyük bir hayırseverliktir. Medrese 17 oda ve bir dershaneden ibarettir⁴⁸⁷.

⁴⁸⁰ Sak, 2012: 116.

⁴⁸¹ Uz, 2015: 337.

⁴⁸² Arabacı, 1998: 368

⁴⁸³ Küçükdağ, 2004: 384-385

⁴⁸⁴ Müftü Kafalızade Mehmet Sait Efendi, 1810 yılında Ermenek’te doğmuştur. Oğuzhan Türklerine mensuptur. Konya’da Kafalı Hoca namıyla tanındı. Meşhur Konya müftülerinden Abdülehad Efendi’nin talebelerindendir (Uz, 2015: 337).

⁴⁸⁵ Uz-Doğan, 2017: 87

⁴⁸⁶ Uz, 2015: 337.

⁴⁸⁷ Önder, 1952: 50.

Tablo-12: Saikiye Medresesi⁴⁸⁸.

Medrese- Yıl	Müdürrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
Sâ'îdiyye Medresesi- (1874)	Müftü Mehmet Sa'îd Efendi	Mültekâ (Fıkıh) kitabı, Dürer ve Gurer	160
Kafalı Medresesi 1876	Müftü Zade Mustafa Efendi	İsagoci, İzhar	10
Kafalı Medresesi 1876	Kafalı Zade Hacı Hasan Efendi	Kıraeti Seb'a, ve Aşera, Manzume, Cehdi Mukıl, Şerh Dürer, Yetimül Ahmed Rumi	60
Kafalı Medresesi- (1877)	Müftü-i sabık Kafalı zade Mustafa Efendi	İsagoci, İzhar, Halebî	20
Kafalı Medresesi- 1878	Müftü-i sabık Kafalı zade Mustafa Efendi	İsagoci, İzhar, Halebî	20

1866 yılı Şer'îye Sicili'nde Said Efendi'nin medreseyi yaptırınca bitişiğine de gelir getirmesi için üç dükkân yaptırmıştır. 1866 yılında medrese de 17 hücre odası vardır⁴⁸⁹. Talebelerinin müftü olmuş, müdürrislik yaptığı süre içerisinde altı yüzün üzerinde öğrencisine icazet vermiştir. Bu da Said Efendi'nin başarısının öğrencilerine de yansıdığını göstermektedir⁴⁹⁰.

Said Efendi kırk yıla yakın müdürrislik yapmıştır. M. Said Efendi'nin vefat ettiği 1874 yılında medresede 160 talebe vardır ve onlara Mültekâ, Dürer ve Gürer okutmuştur. Talebe sayısı sonraki yıllarda azalmıştır. 1876'da 10 talebeyle eğitime devam eden medrese 1877-78 yılında 20 talebeye ders vermiştir. 1903 yılında Müdürris Hulusi Efendi'dir ve 9 talebeye ders verebilmiştir. Sonra istimlak ettirilerek yıkılmıştır⁴⁹¹.

4.15. Süleymaniye (Tavashı Hoca) Medresesi (1842)

Medresenin doğusunda eski İl Özel İdaresi (şimdilerde Merkez Bankası) güneyinde Mevlâna Caddesi, kuzeyinde Şerafettin Caddesi, batısında ise Ebubekir Sami Paşa Medresesi bulunmaktadır. Medrese bugünkü Sanayi Mektebi yerindedir Şimdi her iki medresenin (Ebubekir Sami Paşa ve Süleymaniye Medresesi) yerinde Merkez Bankası Binası⁴⁹² yer almaktadır. Medresenin doğu tarafından bir bölümü

⁴⁸⁸ Konya Vilâyet Sâlnamesi, H. 1291-M. 1874, s. 124; KVS, H. 1293-M. 1876, s. 121; KVS, H. 1294-M. 1877, s. 135; KVS, H. 1295-M. 1878, s. 145.

⁴⁸⁹ Sak, 2012: 116.

⁴⁹⁰ Uz, 2015: 337.

⁴⁹¹ Önder, 1952: 50.

⁴⁹² Bugün adrese baktığımızda, Şems-i Tebrizi Mahallesi, Mevlâna Caddesi No:25'de yer almaktadır.

Sanat Mektebi yapılırken okul bahçesine dâhil edilmiştir⁴⁹³. Medrese Memiş Paşa oğlu Süleyman Bey tarafından 1842’de yaptırılmıştır⁴⁹⁴. Ancak vakfiyesi daha sonra yazılıp onaylatılmıştır⁴⁹⁵.

Medrese yirmi oda ve bir dersheneden oluşmaktadır. Girişinde ilk satırı “Kurtuluş yeri olan çeşme ile medreseyi Allah mübarek etsin” yazılı bir çeşme yer almaktadır⁴⁹⁶. Geniş bir alan üzerine kurulan medresenin mescidi medresenin kuzeyinde yer almaktadır⁴⁹⁷.

Uz medresenin ilk müderrisini ve mütevellisi İsmail Efendi olduğunu söylerken Kutlu, medresenin ilk müderrisini Konya Müftüsü Aladağlı Ahmet Rüştü Efendi olduğunu söylemiştir. Medresenin 1855 yılı vakfiyesinde Mehmet Efendi İbni İsmail’in müderris tayin edildiği belirtilmiştir. Buna göre ilk müderris İsmail Efendi olmalıdır. İsmail Efendi’nin vefatından sonra yakınlarından herhangi birisi müderrisliğe yetkili olurlarsa, müderrislik yapabileceklerdir⁴⁹⁸. İsmail Efendi ücret almadan görev yapmıştır⁴⁹⁹. Vefatından sonra oğlu Mehmet Efendi medresenin müderrisliğini yapmıştır. Baba oğul iki müderris hakkında fazla bilgi mevcut değildir. Medresenin en meşhur müderrisi Tavaslı Osman Efendi’dir (1832-1916). Kendisi ile beraber medrese Tavaslı Hoca Medresesi ismi ile anılacaktır.

20 odalı medresede 1842’den 1900 yılına kadar eğitim yuvası olmuştur. 58 yıl ayakta kalabilmiştir. Salnamelere göre medresenin 1874 yılında müderrisi Ali Takva Efendi olup 63 talebesi vardır. Tarikat, Mültekâ, Dürr-i Nâci, Molla Câmî gibi dersler okutmuştur. 1875-1877 yıllarında ciddi bir düşünüş görülmekle birlikte 1877 yılında görev yapan müderrislerin ortaklaşa eğitim sürdürmeleri salnamede “müştereke” (ortaklaşa) ifadesinden de açıkça görünmektedir.

⁴⁹³ Uz-Doğan, 2017: 138.

⁴⁹⁴ Küçükdağ, 2004: 386.

⁴⁹⁵ Fakat devrimize kadar ulaşan medresenin 1842 tarihli çeşme kitabesinde ilk satır “Kurtuluş yeri olan çeşme ile medreseyi Allah mübarek etsin” anlamını taşımaktadır. Şu halde 1842’de medrese vardır. O halde medrese, en geç 1842’de yaptırılmıştır. Fakat vakfiyesi daha sonra yazılıp onaylatılmıştır (Arabacı, 1998: 380).

⁴⁹⁶ Adı geçen çeşme tezimizin beşinci bölümünde daha ayrıntılı anlatılmıştır.

⁴⁹⁷ Uz-Doğan, 2017: 139

⁴⁹⁸ Kutlu, 1992: 83, Uz-Doğan, 2017: 139

⁴⁹⁹ Küçükdağ, 2004: 386.

1882 yılında Tavaslı Osman Efendi, 54 talebesine Celâl, İbn-i Melek ve Mülteka okutur. Bir yıl sonra medresenin müderrisi Abdülkadir Efendi olur. 40 talebesine Tasavvurat ve Dürrü'n-Naci okutur. 1884 yılında yine Tavaslı Osman Efendi'nin 55 talebesine Celâl, İbn-i Melek, Tasavvurat ve Dürer okutmuştur. Bundan sonra da Osman Efendi'nin müderrisliği devam eder. Medresede Tavaslı Osman Efendi Medresesi olarak anılmıştır.

Tablo-13: Süleymaniye Medresesi⁵⁰⁰.

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1874	Ali Takva Efendi	Tarikat, Mültekâ, Dürr-i Nâci, Molla Câmî	63
1875	Tavaslı Osmân Efendi	Tasdîkat, Molla Câmî	25
1877	Hamidovalı zade Mehmed ve Hasan Efendiler (müştereken)	Tasavvurat, İzhar, Halebî, Gülistan ve Pend-i Attar, Düriyye	35
1882	Tavaslı Osmân Efendi	Celal ve İbn-i Melek, Keza	54
1883	Abdülkadir Efendi	Tasavvurat ve Dürrü'n-Naci	40
1884	Tavaslı Osmân Efendi	Celal İbn-i Melek Tasavvurat, Dürer	55

Medrese 1900 yılında Sanayi Mektebi yaptırılırken bir kısmı ile birlikte çeşmesi yıktırılmış kalan kısımları da 48 yıl sonra 1948'de tamamen ortadan kaldırılmıştır⁵⁰¹. Medrese yerinde bugün Merkez Bankası binası bulunmaktadır.

4.16. Ebubekir Sami Paşa Medresesi (1845)

Alaeddin Tepesi ile Hükümet binası arasında Sanayi Mektebi'nin solunda yer almıştır⁵⁰². Küçükdağ'a göre, Bekir Sami Paşa Medresesi İplikçi Camisi'nin yol aşırı karşısında bugünkü Merkez Bankası ve batısındadır. 1845 yılında Konya Valisi Ebubekir Sami Paşa⁵⁰³ tarafından yaptırılmıştır⁵⁰⁴. Medresenin giriş kapısının

⁵⁰⁰ KVS, H. 1291-M. 1874, s. 127; KVS, H. 1292-M. 1875, s.127; KVS, H. 1294-M. 1877, s. 133; KVS, H. 1299-M. 1882, s. 151; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 56; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 52.

⁵⁰¹ Küçükdağ, 2004: 386-387.

⁵⁰² Konyalı, 2007: 519, Küçükdağ, 2004: 391.

⁵⁰³ Bekir Efendi aslen Konyalı'dır. Konya'nın II. Mahmut devrinde güçlü simalarından Koçbekir Ağa'nın torunudur. İstanbul'da Hüseyin Paşa Medresesi'nde okuyup-icazet aldığı bilinmektedir. Bekir Efendi, Atabekiyye Medresesi'nde Akâid, Molla Camisi, Mültekâ derslerini okutmuştur. 1882-1883 yıllarında, 50'şer talebesi vardır. Fakat 1901'e gelindiğinde talebe sayısının 35'e düştüğü görülür. Bekir Efendi'nin talebe sayısı yine 35'tir. 1914'te talebe sayısı 34'tür ve 14.282 gurusu 26 para ile en yüksek gelire sahip olan medreseler arasında yer almaktadır. Son müderris Ağazâde Ebubekir Sami Efendi, medresenin mütevelliliğine de sahip olmak ister. Müteveli Yusuf Efendi'nin 1883'te ölümü üzerine iki görevi de elinde bulundurmak için müracaat eder. Fakat geçmişte ikisinin bir şahısta

üstünde yazıtın son beyitinde “*Cemaat okusun Mithat bu ziba tam tarihin, Zehi bu mescidi etti bina Sami Bekir Paşa 1266*”⁵⁰⁵ yazılmıştır. Medresenin bir diğer adı Paşa Dairesi’dir. Önder, medresenin 33 odası ve 2 geniş dershanesi olup bir de mescidi olduğunu belirtirken,⁵⁰⁶ Küçükdağ, 14 oda bir dersane ile müderris evi ve mescitten oluştuğunu söylemiştir⁵⁰⁷. Medrese oda sayısındaki farklılık direkt göze çarpmaktadır. Ancak Önder ve Küçükdağ, XIX. yüzyılın hangi yılında bu odaların olduğunu söylememişlerdir. Ayrıca diğer medreselerden farklı olarak bu medresede müderris için bir de ev vardır. Demek ki günümüz lojmanı gibi düşünülmüştür. Bahçede şadırvanı, som beyaz mermerden eski bir Roma Devri lâhitinden alınmıştır. İçine doldurulan su muslukla dışarı verilen bir yapıdadır⁵⁰⁸.

Paşa medresesini desteklemek üzere 20 bin kuruşluk para vakfı kurulmuştur. Kutlu, medresenin yıllık gelirini bin kuruş olduğunu yönünde bilgi vermiştir⁵⁰⁹.

Medresenin ilk müderrisi ve önceleri Nakşibendi Tarikat-ı Zâviyesi şeyhi olan Hacı Mehmet Himmet Efendi’dir⁵¹⁰. 700 kuruş ücret ile görevini yapmıştır. Müderrisliğe vefat ettiği 1862 yılına kadar devam etmiştir. Hacı Himmet Efendi, âlim, ahlaklı ve tasavvufa aşina bir insandır. Ebubekir Sami Paşa Medresesi’nin, Konya ve Osmanlı eğitim tarihinde özel bir yeri vardır. Şöyle ki bu medrese, yukarıda zikredilen Mehmed Bahaeddin’in üç oğlu Zeynelabidin, Rıfat ve Ahmet Ziya tarafından tasarlanan, ıslah edilmiş modern bir medrese düşüncesinin hayata geçirildiği bir mekândır. Üçü de Nakşibendi olan kardeşler, bu medresede klasik İslam ilimlerinin yanında, modern batı bilimlerinin de okutulmasını planlamışlardır. Başkent İstanbul’da medreselerle ilgili tartışmaların sürüp gittiği, yönetimin,

---

toplanıp yürütüldüğünü ispat edemez. Ama 17 Safer 1316’da “müderris Ağazâde Ebubekir Sami Efendi İbn Ahmet’e “ba takriz ve irâde-i aliyye” tevliyetin de tevcih edilmiştir. Bu durum, Bekir Efendi’nin 4 Mart 1331 (1916) tarihinde ölümüne kadar devam etmiştir. Bekir Efendi’nin gömüldüğü yer, görev yaptığı medrese banisinin üstü yıkılan ve içinde üç sanduka bulunan açık türbesidir. Yalnız oğlu ve torunu, onun mezarını, petrol kurulumu Musalla’daki aile kabristanına götürmüşlerdir (Arabacı, 1989: 138-139).

⁵⁰⁴ Önder, 1952: 47.

⁵⁰⁵ Köroğlu, 1999: 109.

⁵⁰⁶ Önder, 1952: 47.

⁵⁰⁷ Küçükdağ, 2004: 390-91.

⁵⁰⁸ Küçükdağ, 2004: 392.

⁵⁰⁹ Kutlu, 1992: 87.

⁵¹⁰ Küçükdağ, 2004: 391.

özellikle ulema ve talebelerden gelen medreseleri ıslah taleplerinin karşılık bulmadığı bir zaman da Konya’da, yeni kurulan Islah-ı Medâris-i İslâmiyye Cemiyeti Hayriyesi, ilk önemli modern medrese projesini bu medresede gerçekleştirmişlerdir⁵¹¹. Muhammed Bahaüddin Efendi de medreselerin modernleştirilmesi, medreselerde medrese dersleri yanında fen dersleri ve batı dillerinin de okutulmasından yanadır. Muhammed Bahaüddin Efendi de üç çocuğuna bu yönde tavsiyelerde bulunmuştur. Medresenin eski odaları yıkılarak yerine iki katlı modern bir medrese binası inşa edilmiştir⁵¹². Yeni medresede, sınıflardan başka kütüphane, konferans salonu, laboratuvar ve öğretmenleri de yapılmıştır. Dersler, modern bir müfredat programına uygun olarak yapılmıştır. Aralarında, proje sahibi üç kardeşin yanı sıra, Musa Kazım, Refik Bey ve bir Ermeni’nin de bulunduğu bir öğretmen kadrosuna sahip olan medresede, geleneksel ilimlerin yanında, Fizik, Kimya, Coğrafya gibi yeni branşlarda dersler vermiştir. Fransızca dersler de verilmiş, Fransızca, Osmanlı medrese geleneğinde ilk kez, bu medresede yabancı dil olarak ders programına alınmıştır⁵¹³.

Hacı Himmet Efendi’nin vefatından sonra, medresenin müderrisliğine Memiş Efendi’nin oğlu Şeyh Muhammed Bahaüddin Efendi getirilir. Bahaüddin Efendi, 35 yıldan fazla medresenin müderrisliğinde ve şeyhliğinde bulunmuştur. Döneminde pek çok öğrenci yetiştirir. Medrese dersleri yanında tasavvuf dersleri de vermiştir. Bahaüddin Efendi, 1877-78 yıllarında talebelerine Şerh-i Akâid ve Kudûrî gibi dersleri okutur Uz-Doğan⁵¹⁴, 1877 yılında müderris olarak Bahaüddin Efendi’nin adını vermişlerdir. Ancak salnamede Şeyh Mehmed Efendi’nin ismi görülmüştür. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 1878 yılında Şeyh Mehmet Efendi’nin adı görünürken, 1880 yılında Şeyh Muhammed Behaaddin bin Muhammed Kudsi (Memiş Efendi) medresenin müderrisi olmuş, Tefsir-i Kadı (Beydâvi), Şerh-i Akaid derslerini okutmuştur.

⁵¹¹ Sarıkaya, 2007: 180.

⁵¹² Uz-Doğan, 2017: 142.

⁵¹³ Sarıkaya, 2007: 181.

⁵¹⁴ Uz-Doğan, 2017: 141.

Aşağıda tabloda da görülmektedir ki, 1875 yılındaki öğrenci sayısındaki düşüş 1882’de oldukça yükselmiştir. O yılda Dürrü’l-Muhtar ve Dürrü’n-Naci okutur. 1874’ten 1882’ye kadar adı geçen müderrisler; Şeyh Mehmet Efendi, Şeyh Muhammed Behaaddin bin Muhammed Kudsi Efendilerdir. 1883 yılında otuz, ertesi yıl da yine aynı sayıda talebesine aynı dersler okutur. Muhammed Bahaüddin Efendi 1906 yılında vefat eder. Hacıfettah Kabristanı’nda metfundur. Ondan sonra küçük kardeşi Hasan Kudsi Efendi medresesinin müderrisi olacaktır⁵¹⁵.

Tablo-14: Ebubekir Sami Paşa Medresesi⁵¹⁶

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1874	Şeyh Mehmed Efendi	Tefsir-i Kâdı, Şerh-i Akâid	16
1875	Şeyh Mehmed Efendi	Tefsir-i Kâdı, Şerh-i Akâid	15
1876	Şeyh Muhammed Behaeddin bin Muhammed Kudsi (Memiş Efendi)	Tefsir-i Kâdı, Şerh-i Akâid	35
1877	Şeyh Mehmed Efendi	Şerh-i Akaid, Kudurî	35
1878	Şeyh Mehmed Efendi	Şerh-i Akaid, Kudurî	35
1882	Şeyh Mehmed Efendi	Dürrü’l-Muhtar ve Dürrü’n-Naci	45

XIX. yüzyıl başlarında, Islah-ı Medaris’in 1914’te elli üç talebesi vardır. Siyasi çekişmeler medresenin sonunu getirir. Medrese 1917 yılında kapatılır. Zengin kütüphanesi de yağma edilir⁵¹⁷. 1924 yılından sonra da kapatılan medrese cadde güzergâhına isabet etmesinden dolayı yıkılmıştır⁵¹⁸.

4.17. Tefikiye (Karahöyük) Medresesi (1878)

Kürkçü Mahallesi’nde Muhaddiszade Medresesi’nin güneyinde Asrı Camisi’nin güneybatı tarafında, bugünkü Komak’ın bulunduğu yere kadar kısmen yol üzerindedir. Üç tarafı yol ile çevrili medrese, on bir oda ve bir dershaneden oluşmaktadır⁵¹⁹. Karahöyük Mehmet Efendi tarafından tahminen 1878’de yaptırılmıştır⁵²⁰. Vakfiyesi ve vakıfları hakkında da bilgi yoktur.

Karahöyük Medresesi, bölgedeki en küçük medresedir. 448 metrekare olarak kurulmuştur. Müderrisine ait evlerle medrese bir arada kurulmuştur. Medresenin bir

⁵¹⁵ Uz-Doğan, 2017: 141.

⁵¹⁶ KVS, H. 1291-M. 1874, s. 124; KVS, H. 1292-M. 1875, s. 124; KVS, H. 1293-M.1876, s. 129; KVS, H. 1294-M. 1877, s. 134; KVS, H. 1295-M. 1878, s. 145; KVS, H. 1299-M. 1882, s. 151.

⁵¹⁷ Uz-Doğan, 2017: 143.

⁵¹⁸ Kutlu, 1992: 87.

⁵¹⁹ Uz-Doğan, 2017: 81.

⁵²⁰ Arabacı, 1998: 397-399).

adı da Tevfikiye Medresesi'dir⁵²¹. Tevfikiye Medresesinin bilinen tek müderrisi, Mehmed Efendi'dir. Aslen Karahüyükü (Konya) olan Mehmet Emin Efendi, Hüseyin Efendi'nin oğludur. Mehmet Emin Efendi; 1901'de 18 talebeye ders okutmuştur. Aynı müderrisin 1903'teki talebe sayısı ise 8'dir⁵²².

4.18. Takva Dairesi (Yeni Daire) Medresesi (1880)

Takva Dairesi, Ziyaiye Medresesi'nin güneyinde, Kayalıpark, İplikçi ve Ziyaiye Medresesi üçgeninde yer alıyordu⁵²³. Tahminen Mevlâna Caddesi üzerindeydi. Medrese 1920 yılından ve kadastro tespitinden önce istimlak edilerek yıkıldığı için tam olarak yeri tespit edilememektedir. Medrese 1880'li yıllara doğru Gilisralı Takva Ali Efendi (H. 1859/M. 1936) veya babası Gilisralı Osman Efendi tarafından inşa edilmiştir. Medresenin 12 talebe odası ve bir dershanesi olmalıdır. Takva Medresesi'ne ait bir vakfiye henüz bulunabilmiş değildir⁵²⁴. 611-612 metrekare bir alanı kaplayan medrese, kerpiç yapılı ve toprak damlıdır. Böylece dayanıklılığı da düşüktür. Konya'nın küçük medreselerinden bir tanesidir. Takva Ali Efendi⁵²⁵ 1936 yılında İstanbul'da vefat etmiştir⁵²⁶. Konya Vilâyet Salnamesi'nde medresenin adı 1877'de geçmektedir. O yıllarda müderrisi Ali Efendi olup 47 öğrenciyi Hayali, Molla Cami okutmuştur.

Tablo-15: Takva Dairesi Medresesi⁵²⁷.

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1877	(Takva) Ali Efendi	Hayali, Molla Cami	47
1883	Takva Efendi	Molla Cami ve Mülteka, Yeni Daire	30

⁵²¹ Uz-Doğan, 2017: 81

⁵²² Medrese 1914 yılında açıktır ve 20 talebesi bulunmaktadır. Fakat Mehmet Efendi, medresede göreve ne kadar devam etmiştir, bilmiyoruz Medrese, 1928 yılında kamulaştırılarak yıkılmıştır. Şimdi medrese yerinde iş yerleri bulunmaktadır Uz-Doğan, 2017: 81, Arabacı, 1998: 398-399

⁵²³ Uz-Doğan, 2017: 132

⁵²⁴ Arabacı, 1998: 390-391

⁵²⁵ Konya'da doğdu. Konya âlimlerinden Gilisralı Hacı Osman Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini mahalle mekteplerinde tamamladıktan sonra babasının derslerine devam ederek icazet almıştır. Müderrislik imtihanını verdikten sonra uzun yıllar babasının medresesi olan Küçük Daire adıyla anılan Gilisralı Medresesi'nde müderrislik yaptı. 1880'li yıllarda Ziyaiyye Medresesi'nin önünde Takva/ Yeni Daire/Medrese-i Cedit adlarıyla anılan medresesini kurdu. Ali Efendi bu medresenin ilk ve son müderrisidir. 1882'den 1919 yılına kadar otuz beş yıldan fazla müderrislik yaptı. Medrese yıkılıp istimlak edilinceye kadar burada müderrisliği devam etti ve pek çok talebe yetiştirdi (Uz, 2015: 374).

⁵²⁶ Uz-Doğan, 2017: 133

⁵²⁷ KVS, H. 1294-M. 1877, s. 134; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 56; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 52.

1884	Hüseyin Efendi	Hayali, Molla Cami	47
1884	Takva Efendi	Molla Cami ve Mülteka	30

1878 yılında, 30 talebesine aynı dersler yanında Dürer, 1883 yılında otuz talebesine Yeni Daire, Molla Cami ve Mülteka, 1884 yılında da Hüseyin Efendi 47 talebe ile eğitime devam ederken 1884 yılında Takva Efendi 30 talebeye Molla Cami ve Mülteka okutmuştur. Medresenin faaliyette olduğu XX. yüzyıl başlarında müderrisi Takva Ali Efendi olarak kalmıştır. Medrese 1920 yılında yıktırılmıştır⁵²⁸.

4.19. Molla-i Cedid (Molla Efendi) Medresesi (Yeniden XIX. Yüzyıl)

Aziziye Camisi ile Sultan Selim Camisi arasında şimdiki Mevlâna Çarşısı'nın yerindedir. Mevlâna soyundan Mehmet Çelebi tarafından XIX. yüzyıl başlarında yaptırılmıştır⁵²⁹.

Molla Efendi Medresesi'ni yaptıran, Mevlânâ soyundan Mehmet Çelebi'dir. Mevlâna Sülalesinden Şeyh el-Hâc Mehmet Efendi, "Evkâf-ı Şerife-i Celâliye arazisi üzerine müceddeden" bir medrese bina eylemiştir. Müceddeden kelimesi, "yeni olarak" anlaşıldığı gibi "yeni baştan" anlamına da gelmektedir. Yeni olarak kabul edersek, yapılış tarihi XIX. yüzyıl başları olmalıdır. Fakat Karamanoğulları devrinde yaptırıldığı iddiası bulunmaktadır. Bu halde ise Mehmet Efendi'nin yaptırması, "yeniden" olmaktadır⁵³⁰. 1873 yılı KŞS'de Ömer Kâşif Efendi'nin Molla Efendi Medresesi'ne dükkân vakfına dair belirlenen yılda medresenin Türbe-i Şerif Caddesi'nde yer aldığı bir mescidin, bir şadırvanı, 30 odası vardır. Kuzey caddesinde olan üç hücreyi de caddenin genişletilmesi için yıktırıldığı bilgisi verilmiştir⁵³¹.

Tip olarak, açık avlulu, etrafı kesme taştan hücrelerle çevrili bir medresedir. 1848'de üç hücreyi ile bir mescidi bulunmaktadır. Medrese Mevlevilere ait eğitim kurumlarından. Molla Efendi, kavram olarak Mevlâna'ya bir atıf, ailesine minnet ifade ettiği için, Mevlâna'nın babası zamanında yapılan eski medreseye Molla-i Atik (Gühertaşı), asırlar sonra yapılan yenisine de Molla-i Cedit denilmiştir. Medresenin

⁵²⁸ Uz-Doğan, 2017: 132.

⁵²⁹ Küçükdağ, 2004: 382

⁵³⁰ Arabacı, 1998: 340.

⁵³¹ Sak, 2012: 117.

bilinen müderrisleri, Ömer Kâşif Efendi (1830-1880), Ahmet Vehbi Efendi, Haşim Efendi (1841-1915) ve Ağrılı Mustafa Efendi (ö. 1922)'dir ⁵³². Medresenin ilk müderrisi ve vakfiyesi hakkında bir bilgi yoktur. Mevlâna sülalesine tahsis edilen medresenin, 1848'de otuz yedi öğrencisi vardır.

Tablo-16: Molla Efendi Medresesi⁵³³.

Medrese- Yıl	Müderrisi	Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1874	Hâşim Efendi	Dürr-i Nâci, Câmi, Halebî, Maksûd	49
1877	Hâşim Efendi	Molla Cami, İzhar, Halebî	23
1878	Hâşim Efendi	Cami, İzhar, Halebi	17
1882	Haşim ve Mustafa Efendiler	Akaid ve Molla Cami, Mültekâ ve Halebî	80
1883	Haşim Efendi	Hayali mea, Molla Cami	30
1883	Ağrılı Mustafa Efendi	Halebi, Molla Cami, İzhar	20
1884	Haşim Efendi	Hayali mea, Molla Cami	30
1884	Ağrılı Mustafa Efendi	Halebi, Molla Cami, İzhar	20

1874'te bu sayı 49'a yükselmiştir. 1877-78 yıllarında öğrenci sayısında ciddi düşüşler gözlemlenmiştir. 1882'de 80 talebeye ulaşmıştır. 1883-1884 yılında Ağrılı Mustafa Efendi ve Haşim Efendi talebeye Hayalî ve Molla Cami dersleri vermiştir⁵³⁴.

5.1. Kütüphaneler ve Kullanımı

Kütüphane için “Susturduğunuz zaman sessiz, konuştuğunuz zaman konuşkan, uğraşınız varken sohbe başlamayan, çalışma zamanlarınızda sizi yalnız bırakmayan, kendisi için süslenip giyinme ve utanıp sıkılma külfetine sokmayan bir gece konuğu, yüzünüze karşı dalkavukluk etmeyen bir arkadaş, sapıtmayan bir dost, bıktırıp usandırmayan, münafıklık yapmayan ve siz karşı dolap çevirmeyen bir yoldaştır” der nesir yazarlarından El-Cahız⁵³⁵. Böylesi yoldaşlarla, Konya'da Selçuklular ve Osmanlılar devrinde birçok kütüphane açılmış, bunlardan bir kısmı muhafaza edilebilmiştir. Konya'da yazılmış ve tezhip edilmiştir. Selçuklular

⁵³² Arabacı, 2014: 413

⁵³³ KVS, H. 1291-M. 1874, s. 128; KVS, H. 1294-M. 1877, s. 134; KVS, H. 1295-M. 1878, s. 145; KVS, H. 1299-M. 1882, s. 153; KVS, H. 1300-M. 1883, s. 55; KVS, H. 1301-M. 1884, s. 52.

⁵³⁴ 1901'de talebe sayısı altmıştır. Medrese, medreselerin 1924'te kapatılmasından sonra kullanılamaz hale gelmiş ve 1926 yılında da bir kısmı yıktırılmıştır (Arabacı, 2014: 413).

⁵³⁵ Can, 1998: 64.

devrinde İplikçi, Nizamiye⁵³⁶, Osmanlılar Devrinde Zincirli Medrese kütüphaneleri açılmıştır⁵³⁷. -Bir de konu sahamız dışında yer alan Yusuf Ağa Kütüphanesi vardır ki günümüzde varlığını devam ettiren değerli kütüphanede pek çok önemli eser vardır-. Konya dış kalesinin Ahmedik Kapısı yakınlarındaki Nizamiye Hangahında bir kütüphane kurulduğu belirtilmiştir. Kütüphanenin kurucusu Emirü'l-Hac oğlu Müstevfi Ebu's-Sena Mahmud'dur. Bu kütüphaneden günümüze kalan birkaç cilt yazma da Yusuf Ağa Kütüphanesi'ndedir. Yine Yusuf Ağa'da birkaç yazmanın Sıraceddin Urmevi'nin evladından Bedreddin Mahmut'un zevcesi Kutlu Melek Hatun'da Konya'da Atabekiyye Medresesi yakınlarında kurduğu Darü'l-Huffaz'da bir vakıf kütüphanesi meydana getirmiştir⁵³⁸.

Kütüphaneler, ulemanın bilimi yayma konusunda başvurdukları bir yol olmuştur. Kitapların el yazması olması herkesin de kitabı satın almaya gücü olmaması, matbaa tekniğinin gelişmemesi hasebiyle kitapların depolandığı yerler olan kütüphaneler kurulmuştur. Kitaplar genellikle raf biçimli duvarlara konulmuştur. Kütüphanelerde soğuk havayı önlemek adına giriş kapısına kalın perde takılmıştır⁵³⁹. Bu da kitapların uzun süreli devamlılığı için olmalıdır ki nem, ısı ve ışıktan zarar görmemesi için yapılmıştır. Kütüphaneler okuyucuya açıktır ve evlere ödünç kitap verilmektedir. Kütüphanelerde kitaplara hafız-ı kütüp (kütüphane memuru), medreselerinkine de müderris bakmaktadır. Söz gelimi Zincirli Medresesi'nin kütüphanesine müderris Ahmet Efendi bakıyordu. XIX. yüzyılda el-Hac Efendi'ye Buharî Şerif ve Şerhi ile Mushâf-ı Şerif'i ödünç olarak verdiği kaydedilmiştir⁵⁴⁰. Mushafı Şerif'in bile Konya'da her evde bulunmayan değerli kitaplardan olduğunu göstermektedir. Konya'da konu alanımızda yer alan kütüphaneler İplikçi ve Zincirli Medresesi kütüphaneleridir. İplikçi Medresesi, Zincirli Medresesi'nden daha önce inşa edildiğinden bahsedeceğimiz ilk yer İplikçi Kütüphanesidir.

5.1.2. İplikçi Camisi Kütüphanesi

⁵³⁶ Ancak bu medresenin kütüphanesine belgelerde ve salnamelerde rastlanılmamıştır.

⁵³⁷ Önder, 1952: 80.

⁵³⁸ Cunbur, 1986: 42.

⁵³⁹ Can, 1998: 64

⁵⁴⁰ Tuş, 2007: 167-168

İplikçi (Altunba) Medresesi bünyesinde ve Konya'daki ilk Selçuklu kütüphanesi olarak kurulmuştur⁵⁴¹. Yeri tahminen İplikçi Medresesi bitişiğindeki caminin güneyinde, minareye dönük olan tek kubbeli küçük hücrede bulunuyordu⁵⁴².

Şemsettin Altunba'nın, medresesi ile ilgili 1202 tarihli vakfiyesine göre; medresenin kütüphanesi ve kütüphane memuru vardır. Ayrıca her yıl vakıf gelirinden, 100 dinarlık kitap alınarak hafız-ı kütübe teslim edileceği hükmünün vakfiyede bulunması, oldukça önemlidir. İplikçi Kütüphanesi'nin Osmanlı devrinde ikinci defa kurulduğu görülmüştür. Bu defa hamiyet sahibi, Çerkeszâde Mustafa Efendi'dir. H. 1280/M. 1863-64'de 128 kitap bağışlamıştır. H. 25 Cemaziyelevvel 1316/M. 11 Ekim 1898 tarihli bir şer'îye kaydına göre İplikçi Medresesi Kütüphanesi, "ma'rifet-i şer'le muayene olunur" denilmiş; denetlemede 204 cilt kitabın bulunduğu görülerek tek tek şer'î sicile geçirilmiştir. Kitaplarda ağırlık; Fıkıh, Tefsir, Arap dili konusundadır. Fakat müracaat kitabı olarak 2 sözlük vardır. Ayrıca 1 divan, 12 imamla ilgili 1 kasîde kitabı, tasavvufila ilgili kitapların bulunmuştur. Medreseden ayrı olarak İplikçi Camisi içinde de 34 kitaptan oluşan bir cami kütüphanesi vardır⁵⁴³.

İplikçi Camisi medresesinin kütüphanesinde bulunan kitapları isteyenler kitabın bedelini rehin koyarak kitap alabilmektedirler. Böylece kitapların iade edilmesi konusunda olası sıkıntılar en aza indirilmeye çalışılmıştır⁵⁴⁴.

1873 yılı İplikçi Camisi Kütüphane kitapları ve sayısı aşağıda tabloleştirilmiştir. 1873 yılında kitapların sayısı 36 olup isimleri Tablo-17'dedir.

Tablo-17: Konya Vilâyet Salnamesi'nde İplikçi Camisi Kütüphanesi Kitap Listesi ve Sayıları.

Tefsir-i Hüseyin Vaiz-1	Hâşiye-i Sa'diyye Ale'l Beyzâvî-1
Şerh-i Ehâdisi's-Şifâ-1	Kitâbü'l- Muâmelât Li'l- Gazâli-1
El Vikâye-1	Mecma'ü'l-Bahreyn-1
Dürerü'l-Gurer-1	İzâh ve Islâh-1
Eşbâh ve'n-Nezâir-1	Mülteka'l-Ebnur-1
Şerh-i İbn Kemal Ale'l-Ferâiz-1	Tahrîrü'l-Usûl-1

⁵⁴¹ Arabacı, 1998: 111

⁵⁴² Can, 1998: 72

⁵⁴³ Arabacı, 1998:111-112

⁵⁴⁴ Önder, 1952: 12, Böylesi bir sistemin günümüze benzemesi oldukça dikkat çekicidir. Kaybolmaması için rehin sisteminin ortaya konması kitaplara değer verildiğinin işaretidir.

İlcâmü'l-Avâm An İlmi'l Kelâm Li'l Gâzali-1	Sahâyif-i İlähiyye-1
Milel ve Nihal-1	Lisânü'l-Havâs-1
Ta'dfilü'l-ulûm-1	İhyâü'l-Ulûm-1
İşâretü'l-Kur'ân fî Aleml'l-İnsan-1	İnsan-ı Kâmil-1
Nakd-i Hâtır-1	Kenzü'l-Vâizin-1
İmâd-ı Alâ Şerhi'ş-Şemsiyye-1	Şerhü'l-İzâh-1Teshîlü'l-Fevâid Li ibn Mâlik-1
Esrârü'l-Arabiyye Li İbn'l Enbârî-1	Şehr-i Katri'n-Nedâ Li'l-Kâsimî el-İbâdi-1
Haşiye-i Rükneddin Ale'l-Hindî-1	Şehr-i Kavâidü'l-râb Li Kâfi eci-1
Dede Cöngü-1	İm'ânü'l-Enzâr-1
Şerh-i Kâmûs-1	Sihâhü'l-Cevherî-1
Tenzibü'l-Esmâ ve'l-Lugat Li'n- Nevevî-1	Kitabü't-Tevkîf-1
Şehr-i Dîvân-ı Mübtenî Li'l-Vahidi-1	Kitabü'l-Me'ârif Li ibn Kuteybe-1

1874 yılında bu sayı 34'e düşmüştür⁵⁴⁵. Bu sayı 1875'de 34⁵⁴⁶, 1876⁵⁴⁷-1877⁵⁴⁸-1878⁵⁴⁹-1881⁵⁵⁰-1882⁵⁵¹-1883⁵⁵²-1884⁵⁵³-1885⁵⁵⁴-1890'a kadar 34 iken, 1898'de bu sayı 128'e çıkmıştır⁵⁵⁵.

Yukarıda salnamelerden oluşturulan kitap listesinden başka Konya Sicilleri 150-151. defter de 7 Ekim 1898 tarihinde İplikçi Medresesi Kütüphanesi Kitapları Listesi ve sayısı kaydedilmiştir. XIX. yüzyılın sonlarındaki bu kitaplar tablo ile daha net anlaşılmaktadır.

Tablo-18: KŞS'de İplikçi Medresesi Kütüphanesi'nin Kitap Listesi ve Sayıları

Kitaplar ve Sayısı	Kitaplar ve Sayısı
Mushaf-ı Şerif -1	Hayâli Selkûti -1
Tefsîr-i Kadî Beyzâvî, Cilt-1	İmkân Risâlesi -1
Tibyân -2	Aliyyülkârî ale'l- Emânî -1
Şeyhzâde ale's-sureti'l- Bakara -1	Türkî Birgivi -1
Tarîkat-ı Muhammediyye -1	Vesâyâ-yı Türkiyye -1
Recep Efendi -2	Metâlî' Şerhi li-Kutb -1
Şifâ-i Şerîf Şerhi -2	Tasdikât ve Tasavvurât -1
Metin -1	Müftüzâde ale't-tasdikât -1
Meclîs-i Sinâniyye -1	Selkûti ale't-tasdikât -1
Altıparmak -1	Selkûti ale't-tasavvurât -1
Delâ'il-i Şerîf Şerhi Karadâvud -1	İsâm Aleyhimâ -1
Şekvât -1	Dürü'n-Nâcî -1

⁵⁴⁵ KVS, H. 1291-M. 1874, s. 185.

⁵⁴⁶ KVS, H. 1292-M. 1875, s. 130.

⁵⁴⁷ KVS, H. 1293-M. 1876, s. 134.

⁵⁴⁸ KVS, H. 1294-M. 1877, s. 149.

⁵⁴⁹ KVS, H. 1295-M. 1878, s. 152.

⁵⁵⁰ KVS, H. 1298-M. 1881, s. 151.

⁵⁵¹ KVS, H. 1299-M. 1882, s. 158.

⁵⁵² KVS, H. 1300-M. 1883, s. 61.

⁵⁵³ KVS, H. 1301-M. 1884, s. 58.

⁵⁵⁴ KVS, H. 1302-M. 1885, s. 183.

⁵⁵⁵ Can, 1998: 72.

Hilyetü'n-Nâcî -1	Şerh-i Tuhfetü'r-Rüşdî -1
Halebî -1	Gelenbevî -1
Mültekâ, Cilt -1	İsagucî Şerhi Gelenbevî -1
Dâmâd -2	Fenarî Hâşiyesi Kengirî -1
Mevkûfât -1	Fenarî Hâşiyesi Kara Halîl Karadâvud ale't-tasavvurât -1
Dürer -1	Tehzîb Gelenbevîsi -1
Hulâsatü'l-Manzûme -1	Muhtasarü'l- Müntehâ ma'a hâşîye -1
Şerhu Mecmâ'î'l-Bahreyn -1	Miftâhu'l- ulûm -1
Manzûmetü'l-fikh li İbrâhîm el-Halebî ma'a'r-resâ'il -1	Şerh-i Sa'deddîn -1
İzâh Şerhi Vikâye -1	Hevâdî mine'l-me'ânî -1
Vikâyetü'r-rivâye fi Mesâ'ili'l- hidâye -1	Karatepeli -1
Seyyid Alî es-Sirâciyye -1	Ferîde Müftizâdesi -1
Eşbâh -1	Fürûk-ı Hakkı -1
Mir'ât -1	Külliyât-ı Ayvalıkî -1
İzmirî -2	Ferâ'izü'l-fünûn -1
İbn-i Melek ale'l-menâr -1	Ta'rifât-ı Seydî -1
Metâli'u'l-enzâr fi şerhi tevâli'ü'l- envâr -1	Mutavvel -1
Celâl-i Gelenbevî -1	Netâ'ic -1
Şerh-i Akâ'id -1	İsâm ale'l-Kâfiyye -1
İsâm ale'l-Câmî -1	Def'a nisf-ı âhar Kâdî -1
Hindî -1	Def'a nisf-ı âhar Kâdî -1 cild
Vâfiyye ale'l- Kâfiyye -1	Def'a nisf-ı evvel Kâdî -1 cild
İbn-i Muharrem ale'l-İsâm -1	Kâdî Hâşiyesi Sa'dî Çelebi -1
Ebu'l-Kasım Harîrî -1	Sûretü'n- Nâs Kadr Şeyhzâde -1
Reşâd-ı Fâzıl-ı Hindî -1	Tefsîr-i Celâlî -2
Şerh-i Enmûzec -1	Tefsîr-i Ebulleys -1
Lübbü'l-elbâb fi İlmi'l -i'rab -1	Tefsîr-i Uyûn -1
Kavâ'id-i İ'râb şerhi -1	Fâtiha Tefsîri Kebîr -1
Kavâ'id-i İ'râb -1	Sûre-i İsrâ Tefsîri -1
Avâmil Tuhfesi -1	Tefsîr-i Karaman -1
Hulâsatü'l-Elfiyye -1	Tefsîr-i Arâ'is -1
Tertîbü'l-ulûm -1	Ravzatü's-safâ -1
Tahşiye-i Vehbî -1	Mev'iza-i hasene -1
Tuhfe-i Vehbî -1	Sûre-i Rahmân Tefsîri -1
Behcet -1	Envâr-ı Őekevât sûre-i Yâsîn Tefsîri -1
Unkûdu'z-zevâhir İsâm ale'l-vaz'iyye -1	Şâtibî -1
Hasan Paşazâde ale'r-Risâleti Gelenbevî -1	Karabaş Tecvîd -1
Takrîr-i Kavânîn -1	Mesâbih-i Şerîf -2
Hüseyniyye Müftizâdesi -1	Meşârk-ı Şerîf -1
Âdâb-ı Mirî -1	Şir'atü'l-İslâm Seyyid Alizâde -1
Abdullâh Yezdî Hâşiyesi -1	Hadîs-i Erba'in -1
Kâdî Mir Lârî -1	Esmâ-i HüsnâŞerh-i -1
Şâfiyye Şerhi Çârperdi -1	Hidâyetü'l-mürtâb -1
Safîyye şerhi Şâfiyye -1	Celâl Devvanî -1
Dingöz -1	Gelenbevî ale'l-Celâl -1
Dingöz -1	Şerh-i Akâid -1

Resâ'il mecmû'ası -1, 10 adet	Hayâlî -1
Kaside-i Bürde şerhi Harputî -1	Şeyh Ramazân -1
Elfiyye -1	Tâ'likât -1
Bilâ-cild Risâle -5 adet	Kefevî ale'l-İsâm -1
Bilâ-cild Risâle'il -3	Hikmetü'l-ayn ma'a şerhühü -1
Bilâ-cild Risâle -3	Terceme-i Akkirmanî
Kavâ'id-i i'râb, 1 eczâ	Şerh-i Tevâlî -1
Kâdî Mükemmel, 1 cilt	Ta'rîfât-ı Seydî -1
Vesîle ale't-tarîka -1	Elfîyye Şerhi İbn-i Akîl -1
Tekemmülühü ale't-tarîka	Sühreverdî -1
Mecmû'a-i İsmâ'il Konevî -1	Lügat-i Vâni -2
Fıkh-ı Ekber Şerhi -1	Kâmûs -3
Kaside-i İsnâ Aşeriyye Telvîh -1	Vaz'îyye ma'a ş-şerh -1
Mecâmi'u'ş-şerh -1	Sarf Cümlesi -1
Dürer-i gurer -1	Besmele Şerhi Hâdimi -1
Gânî (?) ale'd-dürer -1	Def'a Besmele Şerhi Gözübüyük -1
Sadru'ş-şerî'a -2	Hâfız Dîvân -2
Ferâ'iz-i Seydî -1	Bostân -1
Halebî Sagır -1	Gülîstân -1
Fetvâ-yı Alî Efendi -1	Pend-i Attâr -1
Müftizâde ale'l-isti'âre -1	Târih-i Cevdet -1
İmâd ale't-tasavvurât -1	Telvîh Hâşiyesi ve Risâle-i Kemâl Paşa -1
Burhân Gelenbevîsi -1	Tefsîr-i tilke'r-rüstül -1
Fenârî Mecmû'ası -1	Mev'iza-i Vâyık -1
Fenârî Kul Ahmed -1	Şerh-i Cezerî -1
Risâle-i Zerî'a -1	Hidâye Hâşiyesi -1
Hüsâm Kâtî ma'a Muhyiddîn -1	Emâl ale'l-kurs (?)
Veled ma'a Âmedî -1	İsbât-ı vâcib risâlesi -1
Nahv Cümlesi -1	Alâka Şerhi -1
İzhâr-ı Mu'arreb -1	Şerh-i Füsûs -1
Mugnü'l-lebîb -1	Li-Cüneyd(?) Bağdadî
	Pertev Paşa Dîvânı -1

Toplam kitap sayısı 210 cilttir. Kütüphanenin muhafızı Çerkes Zâde Hâcî Mustafa Efendi'dir⁵⁵⁶. İplikçi Medresesi'nin zengin kitaplara sahip olması XIX. yüzyıl öncesi ve sonuna kadar medrese öğrencileri için büyük bir nimet olmuştur.

İplikçi Medresesi Kütüphanesi'nin kitapları XIX. yüzyıl sonuna kadar burada kalmış, sonradan Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne aktarılmıştır. Günümüze kalan kitap sayısı 60 kadar olduğu tahmin edilmektedir⁵⁵⁷.

5.1.3. Zincirli Medresesi Kütüphanesi

Zincirli Hacı Abdurrahim Efendi Kütüphanesi adıyla bilinmektedir. Kütüphane Zincirli Medresesi içinde idi. "Konya'daki ilk Osmanlı Kütüphanesi" kabul edilen bu

⁵⁵⁶ Aslantürk-Türkhan, 2012: 177-179

⁵⁵⁷ Cunbur, 1986: 42

irfan ocağı, Hacı Abdurrahman Efendi tarafından H. 1140/M. 1727 yılında kurulmuştur. Başlangıçta 300 kitabı vardır⁵⁵⁸.

1873 yılı Konya Vilâyet Salnamesi'nde Zincirli Medresesi kitap isim ve sayıları tablo ile gösterilmiştir. Toplamda 17 kitap çeşidi olduğu görülmüştür.

Tablo-19: Konya Vilâyet Salnameleri'nde Zincirli Medresesi Kitap Listesi.

Kitapların Adı ve Sayısı	Kitapların Adı ve Sayısı
Tefsir-i Ebi'l-Leys-1,	Tefsir-i Teysir-1
El Makâti' ve'l Mebâdi-1	Şerhü's-Siyeri'l-Kebîr-1
Kudûri-1	Şerh-i Kudûri Sirâc-i Vehhâc-1
Halebî-1	El-Vikâye-1
Şerhü'l- Vikâye Li İbn Melek-1	Dürerü'l-Gurer-1
Milel ve Nihal-1	Mirzâ Cân Ale't-Tecrîd-1
Şehr-i Tehzîbi'l-Kelâm Li Abdurrezzâk1	İhyâü'l-ulûm-1
İsâm Alâ Şerhi'ş-Şemsiyye-1	Rûhü'ş-Şurûh-1
Takvîmü't-Tevârih-1	

1874 yılı Konya Vilâyet Salnamesi'nde Zincirli Medresesi Kütüphanesi'nde mevcut kitap çeşidi 23 olarak verilmiştir. Kitapların isimlerine yer verilmemiştir⁵⁵⁹. Bir yıl sonra da bu sayı 23'tür⁵⁶⁰. 1876 yılında çeşit sayısı 34'e yükselmiştir⁵⁶¹. 1877'de tekrar 23 olarak belirlenmiştir⁵⁶². 1878 de sayı 23'tür⁵⁶³. 1881 yılında çeşit sayısı 23'tür⁵⁶⁴. 1882 yılında sayı 23'tür⁵⁶⁵. 1883 yılı aynıdır⁵⁶⁶. 1883 sonu 1884 başında 34'tür⁵⁶⁷. 1884 sonu ve 1885'te de aynıdır⁵⁶⁸. 1887'den 1890'a kadar bu sayı 23'tür⁵⁶⁹.

1897'de Konya'da bulunan Ahmet Tevhid Bey bu medrese hakkında; 'Beş kütüphaneden birisi olan zincirli medresede kitapları gördüm. On beş ciltte Tefsir-i Kurtubî vardır. Diğer kitaplar ufak tefek şeyler olup adedi iki yüz otuzu bulur,

⁵⁵⁸ Arabacı, 1998: 111

⁵⁵⁹ KVS, H. 1291-M. 1874, s. 130.

⁵⁶⁰ KVS, H. 1292-M. 1875, s. 134.

⁵⁶¹ KVS, H. 1293-M. 1876, s. 134.

⁵⁶² KVS, H. 1294-M. 1877, s. 149.

⁵⁶³ KVS, H. 1295-M. 1878, s. 152.

⁵⁶⁴ KVS, H. 1298-M. 1881, s. 151.

⁵⁶⁵ KVS, H. 1299-M. 1882, s. 158.

⁵⁶⁶ KVS, H. 1300-M. 1883, s. 61.

⁵⁶⁷ KVS, H. 1301-M. 1884, s. 58.

⁵⁶⁸ KVS, H. 1302-M. 1885, s. 52.

⁵⁶⁹ Can, 1998: 73.

*zannederim*⁵⁷⁰, demiştir. Bu bilgilerle hem medresenin XIX. yüzyılda varlığına hem de kitaplarının sayısı hakkında bilgi verilmiştir. Keşke ufak tefek dediği kitaplarında adını yazıverseymiş diye düşünürken aslında kitaplarında yok olmadan muhafaza edildiğini anlıyoruz. 1907'ye gelindiğinde ise kitap sayısı 118 adettir⁵⁷¹. Bunların yanı sıra Konyalı, Şerafettin Camisi'nde de bir kütüphanenin olduğunu iddia etmektedir.

Konyalı, Şerafettin Camisi bitişiğindeki Şeyh Şerafettin türbesi yıkılmadan yaptığı ziyarette, türbeye giden bir kapı olduğunu söylemektedir. Türbenin kütüphane gibi kullanılmış olacağını, dış yüzeyinde '*Fiha Kütübün Kayyimeh*'⁵⁷² ayetinden dolayı tahmin etmektedir. Bunun dışında o yerin kütüphane olduğuna dair bir işaret yoktur.

---

⁵⁷⁰ Ünver, 1967: 213

⁵⁷¹ Arabacı, 1998: 111

⁵⁷² Kur'an'da 30. cüz, Beyyine Suresi'nin 3. Ayetidir. "*Onda dosdoğru yazılar (hükümler) vardır*" demektir (Altuntaş- Şahin, 2015: 695).

BEŞİNCİ BÖLÜM

TİCARİ YAPILAR ve ÇEŞMELER

Ticari yapılardan önce bu yapılara canlılık veren esnaftan bahsetmek gerekecektir. Esnaf Osmanlılar da el sanatları ile uğraşarak, mal ve hizmet eğitimi, alım ve satımı ile geçinen grubun genel adıdır⁵⁷³. Terim olarak şehir ve kasabalarda çeşitli hizmetlerin üretimi ile ilgili iş kolunda bilgin olarak çalışan meslekî gruplar olarak tarif edilmektedir. Esnaf, kelime olarak Arapça *sınıf* kelimesinin çoğulu olup mesleki grup yani *lonca* manasında kullanılmıştır. Bu nedenle esnaf grup grup ayrılmış zanaatçılar anlamındadır. Şehirdeki üretimi büyük oranda, grup olarak bir bütün halinde bulunan esnaf gerçekleştirmektedir⁵⁷⁴.

Osmanlı Dönemi Konya’ında esnaf, Selçuklular zamanındaki gibi örgütlenmiş bir faaliyettedir. Esnafın örgütlü faaliyeti, bazı ufak değişikliklerine rağmen XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. Esnaf örgütlenmesinde görev alanlardan kısaca bahsetmek gerekirse;

Şeyh: başında bulunduğu esnaf örgütünün her türlü işini yapmakla sorumludur. Ayrıca esnaf örgütüne düzenlenen törenlere başkanlık eder, esnaf arasında çıkan anlaşmazlığı çözmeye çalışırdı. Esnaf şeyhliğinin Konya’da Tanzimat’a kadar sürdüğü bilinmektedir⁵⁷⁵.

Kethüda: XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar esnaf teşkilatlarında görülmektedir. XVIII. yüzyıldaki belgelere göre, Konya’da esnaf örgütünün ikinci yetkilisi konumundadır. Çıraklıktan ustalığa geçmek için yapılan imtihanda Şeyh ve Yiğitbaşı ile birlikte Kethüda’da bulunuyordu. Kethüda, Tanzimat’tan sonra şeyhlik kaldırılınca esnaf teşkilatlarının birinci adamı durumuna gelmiştir⁵⁷⁶. Kethüda kelime olarak han sahibi demektir. Deyim olarak da bazı insanların işlerini onlar adına yapan kimseye denilmektedir. Bazen buna kâhya ismi de verilmiştir. Kethüda aynı

⁵⁷³ Kal’a, 1995: 423.

⁵⁷⁴ Tuş, 1998: 41.

⁵⁷⁵ Küçükdağ, 2004: 481.

⁵⁷⁶ Küçükdağ, 2004: 482.

zamanda esnaf teşkilatının başlangıcından XIX. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Ancak bu zaman zarfında onların yetkilerinde bazı değişiklikler olmuştur. Başlangıçta esnaf şeyhi gibi esnafın başkanı konumundaki yardımcısı durumunda iken, bunların zamanla ortadan kaybolmaları neticesinde kendisi esnafın başkanı konumuna yükselmiştir⁵⁷⁷. Bir de zimmî esnaf kethüdası vardır. Konya'daki gayrimüslimler önemli bir sayı oluşturmadığından, şehirdeki Müslümanlardan ayrı bir organizasyonu olmadığı düşünülmektedir. Konya'daki gayrimüslim esnaf ilk zamanlar, şehirdeki toplum arasında hiç bir sosyal dini ayırım olmadığından, faaliyette bulunduğu konuda Müslüman esnaflarla birlikte aynı esnaf organizasyonu içinde yer alıyor olmalıydılar. XIX. yüzyıl içinde buna dair bir belgeye rastlanamayışının sebebi bu olmalıdır. Ancak XIX. yüzyıl içinde, gayrimüslimlerin esnaflar arasında ayrı bir organizasyon doğuracak kadar nüfuslarında meydana gelen artış sonucunda sırf gayrimüslimlere mahsus bir esnaf organizasyonu teşekkül edildiği görülmüştür. Sayılarının daha yoğun olduğu tahmin edilen esnaf kolunda Müslümanların yanı sıra zimmîlere bir kethüdalık teşkil edilmiştir. Buna göre, kürkçüyan-ı zimmi esnafının kethüdalığını Ace Yasef yapmaktadır. Nitekim Tanzimat'tan sonraki döneme ait temettuat kaydında gayrimüslimlerle meskûn (konumuz dâhilinde bulunmayan) Gazi Alemşah mahallesindeki 38 hanenin 16 hanesi kürkçülük yapmaktadır⁵⁷⁸.

Yiğitbaşı: esnaf örgütlerinde şeyh ve kethüdadan sonra gelmektedir. Görevi, esnaf kuruluşları adına şehirde görev yapan memurlarla olan ilişkileri yürütmektir. Bu da esnaf örgütündeki diğer görevliler gibi esnaf ileri gelenleri tarafından seçilip tayin edildikten sonra mahkemeye onaylatırlardı⁵⁷⁹.

Esnaf ihtiyarları: esnafın resmi önderleri ya da memurları olmadıkları halde, esnaf grubunun önde gelenleri arasında yer almışlardır. *İhtiyar* kelime anlamı olarak yaşlı insan manasında olsa da burada esnafın sözü geçen karar verebilecek yetenekte

⁵⁷⁷ Tuş, 1998: 46.

⁵⁷⁸ Tuş, 2001: 195-196.

⁵⁷⁹ Küçükdağ, 2004: 481-482.

güzide kimselerdir. Onların grup olarak esnaf içerisinde yetki, görev ve sorumlulukları yoktur. Ancak esnaf arasında önemli nüfuzları ve rolleri vardır⁵⁸⁰.

Nâzır, özellikle divanlar ve vakıflar gibi malî kurumları yöneten veya denetleyen kimseler için kullanılmıştır⁵⁸¹.

Bekçi: şehir esnafının çarşı ve pazarın güvenliğinden sorumludur⁵⁸².

Esnafın denetiminde ise *Muhtesip* görev almıştır. Muhtesiplerin iktisadi ve sosyal görevleri vardır. Vergilerin toplanmasında, şehir esnafının denetlenmesinde, esnafın ürettiği ürünlerin kontrolünde, halkın dini görevlerini yerine getirip getirmediğinden muhtesip sorumludur.

Fiyatların tespiti de narh sistemi ile belirlenmektedir. Narh Farsça bir kelime olup kıymet, fiyat anlamındadır⁵⁸³. Devletin fiyatları denetlemesinde, tayin etmesinde piyasa da geçerli olan fiyatların devlet tarafından belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu da Osmanlı Devleti'nde narh sistemiyle gerçekleştirilmiştir. Kısaca narh sistemi ferdi menfaatlerin kısıtlanması amacıyla bazı malların fiyatlarının önceden tespit edilmesinin adıdır. Piyasadaki fiyatlar her zaman için yıl boyunca sabit olmayacağından narhlar, genel olarak yılda iki kere verilmiştir. Bunlardan biri baharda diğeri kış ayındadır. Bu denetlemelerde sadece muhtesib değil, esnafın ve halkında direkt olarak rolü vardır⁵⁸⁴.

Konya'da 1845 yılında tespit edilen esnaf grupları şunlardır: Attâran, Babucyân, Bakkalân, Bezzazân, Berberân, Bıçakçıyân, Çizmeciyan, Çıkrıkçıyân, Debbagân, Dellâlân, Duhancıyan, Elekciyan, Eskiciyan, Gönciyan, Habbazân, Haffafân, Helvacıyan, İblikciyan, Kalaycıyan, Kassabân, Keçeciyan, Kendirciyan, Keresteciyan, Kürkçüyan, Leblebiciyan, Muytab, Nalbândân, Naçacıyan, Neccarân, Pirinçyan, Postalcıyan, Saatciyan, Sabuncu, Serracân, Suyolcuları, Şalvarcıyan,

⁵⁸⁰ Tuş, 1998: 48.

⁵⁸¹ Tomar, 2006: 449.

⁵⁸² Tuş, 1998: 48.

⁵⁸³ Kallek, 2006: 387.

⁵⁸⁴ Kütükoğlu, 2006: 390, Tuş, 1998: 49.

Temirciyân, Terzi, Tuzcuyân, Tüccaran, Tüfençiyân, Yağcıyân, Yemeniciyân, Yorgancıyân'dır⁵⁸⁵.

Esnaf grupları içerisinde, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Konya'da faaliyet gösteren Kılıççı esnafı, XIX. yüzyılda, tüfengın kılıcın yerini tam olarak almasından sonra kalkmış, bunun yerine tüfenkçi esnafı geçmiştir. Osmanlı döneminde Konya esnaf ve sanatkârları değişik adlar altında faaliyet göstermişler, teknolojik gelişmeler karşısında tutunamayanlar, yerlerini çağdaş mesleklere terk etmek durumunda kalmışlardır. Bununla birlikte XIX. yüzyıla kadar esnaf gruplarında köklü denilebilecek değişiklik olmamıştır⁵⁸⁶.

Osmanlı şehirlerinin önemli bir parçası olan bedestende çeşitli esnaf grupları bulunmaktadır. Tarihi çok eskilere dayanan Konya Bedesteni'nin yeri ve işlevine alım satım ve depolama işlevini yürütmüş, esnafın hayat kaynağı olmuştur.

6.1. Çarşı ve Pazarlar

6.1.1. Bedesten

Sanayi Mektebi alanında yer alan Bedesten 1538 yılında Kanuni Dönemi kazaskeri Kadri Çelebi tarafından inşa ettirilmiştir. Kadri Çelebi Bedesteni adıyla da bilinir. Uzun çarşı adı verilen pazar yeri, ortada Bedesten ve İplikçi Camisi olmak üzere At Pazarına kadar uzanan "Büyük Cadde" olarak tanımlanan bedesten, bugün Merkez Bankası, İplikçi Camisi, Ziraat Bankası, PTT, Hacı Hasan Camisi, Hükümet Konağı, Şerafeddin Camisi, Ali Efendi Muallimhanesi ve Mahkeme Hamamı ile çevrili alan, şimdiki Zabıta binası (Sanayi Mektebi) binasının bulunduğu parselde bulunup bu alanın tarihi ticari dokunun merkezi olduğunu göstermiştir⁵⁸⁷.

Türkçe'de bedesten olarak yerleşmiş bulunan kelimenin bezzâzistandan veya bezistandan geldiği ileri sürülmüştür. Bezzâz Arapça'da "bez satan" demektir. Bedestenlerde başta mücevher ve değerli taşlar olmak üzere silâhlar, koşum takımları ile değerli kumaşlar da satılmıştır. Bedesten, pazar, çarşı, han, kervansaray, arasta ile

⁵⁸⁵ Tuş, 1998: 43.

⁵⁸⁶ Küçükdağ, 2004: 484.

⁵⁸⁷ Baş-Bozkurt, 2003: 510.

yani çeşitli ticaret tesisleriyle birbirine karıştırılmıştır. Oysaki çarşı alışverişin yapıldığı, iki tarafında dükkânların sıralandığı bir veya birkaç sokaktan meydana gelmiştir. Bir yerleşme yerinde kendiliğinden ortaya çıkan çarşılardan başka bir vakıf binasına gelir sağlamak ve eğer bu vakıf eser bir cami ise cemaati oraya çekmek için vakıf eserlerin yakınlarına veya uzaklarına çarşılar oluşturulmuştur. Arasta kelimesi bu çeşit çarşıları ifade etmek için kullanılmıştır. Osmanlı devrinde Türk mimarisinde basit veya daha karmaşık yapıda çarşı tesisleri yani arastalar meydana getirilmiştir⁵⁸⁸. Bedestende ipekli kumaş (kemha, bürümcük, tafta), kadife, kaftan, astar malzemesi (boyası), battaniye, mücevherat, altın, gümüş, esir ve Halep ve İran'dan getirilen mallar satılmıştır. XVI. yüzyıl sonu ve XVII. yüzyıl başında Konya Bedesteni giderek harap hale gelmiştir. XVII. yüzyılda geçirdiği onarımdan önce altmış beş dükkânı bulunan Konya bedesteni Osmanlı kent içi ticaret sahasını oluşturmuştur⁵⁸⁹. Ağırlıklı olarak tekstil ticaretinin yapıldığını anladığımız bedestende çalışma saatleri dışında kapıları bekçi tarafından kapalı tutulmuştur⁵⁹⁰.

Fiziki yapısına bakıldığında Bedesteni⁵⁹¹ dokuz kubbe örter. Hafif basık olan kubbeler, birbirlerine yakın tutulmuş sekizgen formlu yüksek kasnaklar üzerine oturtulmuştur. Kubbelerde tuğla kullanılmıştır⁵⁹². Ancak kurşun kaplamaları, sonradan yok olmuş veya başka yapılarda kullanılmak üzere sökülüştür. Girişlerin iki yanında beşli gruplar halinde sıralanan toplam kırk adet dükkânın dışında, köşeler boş bırakılmıştır. XVI. yüzyıl kayıtlarında 65 dükkânlı olarak geçen Konya Bedesteni'nin, iç kısmında da 21 adet dolap tipi dükkânlar vardır⁵⁹³.

Konya Bedesteni döneminde bir meydan işlevi görmüştür. Konumu ve esnafıyla, Hükümet Konağı'nın yakınında oluşuyla XIX. yüzyıla damga vurmuştur. Belki batılı anlamda tanımlanan bir meydan anlayışı olmamıştır ancak Konya için *Türk Usulü* meydan demek zannediyoruz yanlış olmaz.

⁵⁸⁸ Eyice, 1992: 302.

⁵⁸⁹ Baş-Bozkurt, 2003: 512

⁵⁹⁰ Küçükdağ, 1989: 24.

⁵⁹¹ Bugün Konya Bedesteni olarak adlandırılan yer bir yapı değil bir bölgedir. Günümüz Konya Bedesteni'nde 2687 tane dükkân bulunmaktadır (Medeniyetler Şehri Konya, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2015: 28, Bugünkü Bedesten görünümü için Bkz: Ek-9, s.178).

⁵⁹² Kuştepe, 2011: 67.

⁵⁹³ Baş-Bozkurt, 2003: 514-516.

Günümüz Konyasına ulaşamayan XIX. yüzyıl ticaret yapılarının başında gelen, H. 945/M. 1538 tarihli Konya Bedesteni'nden günümüze, Konya İnce Minare Müzesi'nde 937 Envanter nolu kitabesi ile 1890'lı yıllarda çekilmiş, belge niteliğindeki birkaç fotoğrafı ulaşabilmiştir⁵⁹⁴. 0.36×0.76 m. ölçülerindeki yatay dikdörtgen mermer levha üzerine iki satır halinde sülüs hatla, kabartma olarak yazılmış iki beyitlik inşâ kitabesinin ikinci beyitinin son mısrasında ebcet hesabıyla 945/1538 tarihi verilmiştir. Caddeye bakan kitabesinde “Be devr-i devlet-i Sultan Süleyman- Veliyy-i zü'l-kadir kadriyy-i. Bi-kerd amâde bezâziyye tarih- Bezazistan-ı kadriyy-i zi mevlâ”⁵⁹⁵ yazılıdır.

Fotoğraf-35: Bedesten Kitabesi, Konya İnce Minare Müzesi, (H. 945/M. 1538), Env. No: 937, (Birgül Dünder, 20. 02. 2019).

Mevcut kitabe, onarıma dair kesin bir bilgi içermemekle birlikte, ikinci beyitinin ilk mısrasın da geçen Farsça “amâde” kelimesi, “hazırlamak”, “hazır kılmak” anlamında kullanıldığı tahmin edilmektedir. Buradaki kullanımı özellikle dikkat çekicidir. Bu konuyla ilgili olarak Baş ve Bozkurt’un tespitleriyle K. Kreiser, Konya Bedesteni’nin yanan bir Han’ın üzerine inşa edildiği hususunda arşiv kayıtlarında geçen bilgiler bulunduğu değinmiştir⁵⁹⁶.

1891 yılında Konya’ya gelen Clement Huart bedestenin müze olduğunu, eski ve harap bir vaziyette bulunduğunu söylemektedir⁵⁹⁷. 1897 yılında Konya Bedesteni’ni gören Tarihçi ve Para Mutahassısı Ahmet Tevhid, yapının üç kapılı

⁵⁹⁴Baş ve Bozkurt makalelerinde bu kitabenin Mevlâna Müzesinde olduğunu söylemişlerdir ancak kitabe bugün İnce Minare Müzesi’nde sergilenmektedir. (Baş-Bozkurt, 2003: 508).

⁵⁹⁵ Baş-Bozkurt, 2003: 511

⁵⁹⁶ Günümüze ulaşamayan Selçuk Camisi, Mevlâna Caddesi üzerinde bugünkü Selçuk Otelinin yerindeydi.

⁵⁹⁷ Huart, 1978: 121

olduğunu ifade eder. Bedesten o sırada Belediye'nin ambarı olarak kullanılmakta ve caddeye bakan kapısı üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Bedesten daha sonra “eski eser deposu” olarak kullanılmıştır⁵⁹⁸. 1891-92 yıllarında bu depoda -başka yer kalmamış gibi- Yunan ve Roma devrine ait eserler konulmuştur. Ancak kocaman bir asma kilidi aşp içeri girmek için belediyeden izin alınması gereken bir yer olduğu belirtilmiştir⁵⁹⁹.

Fotoğraf-36: Eski Bedesten (Baş-Bozkurt, 2003: 528)

Konya bedestenine ait yukarıdaki resimin tahminen tarihi XIX. yüzyıldır. Artık tamamen yıkılmış görünen bedestenin giriş kapısı görünmektedir. 360 yıllık tarihi geçmişi olan Konya Süleymaniye Bedesteni'ni, son dönemlerinde müze, eski eser deposu olarak kullanılmıştır. XIX. yüzyılda direncini kaybeden bedestenin arsası Avlonyalı M. Ferit Paşa tarafından H. 1316/M. 1898 yılında Sanayi Mektebi yaptırmak amacıyla yanındaki Süleymaniye Medresesi ile birlikte yıktırılmıştır⁶⁰⁰.

6.1.2. Çarşılar

Şehir planlamasında ve mekân organizasyonunda külliye ve iskân mahalleri kadar önemli olan unsurlardan biri de çarşılardır⁶⁰¹. Kökeni itibariyle Farsça olan çarşı kelimesi, Cıhar-ı suk (dört sokak) terkiibinden bozulmuş olup, alışveriş maksadı ile kurulmuş olan ve genellikle iki tarafı bir dizi dükkânla çevrelenmiş, üstü örtülü veya açık sokak ve meydanları anlamındadır. Dolayısıyla çarşı denilince, tek bir yapı

⁵⁹⁸ Baş-Bozkurt, 2003: 513.

⁵⁹⁹ Kırmızı, 2014: 177.

⁶⁰⁰ Uysal, 2010: 153, Baş-Bozkurt, 2003: 514.

⁶⁰¹ Uğur, 2015: 312.

değil, birçok yapının oluşturduğu ve yerleşik ticaretin yapıldığı merkezler akla gelmektedir⁶⁰². Şehrin iç iktisadi ihtiyaçları için ve yine şehrin başka şehirlerle irtibatının odağı olan bu alanlar han, bedesten ve esnaf-zanaatkârların dükkânlarının bulunduğu açık/kapalı/uzun çarşılarından oluşmuştur. Çarşılar pek çok dükkânın olduğu bütün şehrin gündelik ihtiyaçlarını görüldüğü alanlardır⁶⁰³.

Çarşıların büyük bir kısmı Osmanlı döneminde sur içinde belirli bir düzen dâhilinde gelişimini sürdürmüştür. Aynı meslek sahipleri kendilerine has çarşılarda hizmet vermeye devam etmiş, esnafın çarşı ve pazarlar haricindeki yerlerde ticarî faaliyetlerde bulunmasına ise izin verilmemiştir⁶⁰⁴.

Osmanlı şehirlerinde çarşı, insan hareketlerinin yönünün esas belirleyicisidir. Çarşının insanı çekme özelliği çok yönlüdür. Kadın-erkek, müslim-gayrimüslim herkese açık kamusal alanlarıdır. Osmanlı kenti tek ve temsili bir merkeze sahip olmasa bile, çarşı alanı, kentin kalbinin attığı en kalabalık yerdir⁶⁰⁵.

XIX. yüzyılda Konya pazarları Muhacir Pazarı ile Kadınlar Pazarı'dır. Ancak bu pazarlar sınırlarımız dışında bulunmaktadır.⁶⁰⁶

6.1.2.1. Kavafiye Çarşısı

İslam şehirleriyle birlikte Osmanlı şehirlerinde de, sanat erbabı geleneğinin etkisinde belli kurallara uyarak üretimde bulunur ve ürettiklerini pazarlardı. Genellikle aynı mesleğin mensupları, bir arada yan yana bulunan dükkânlarında çalışırlar ve buldukları sokağa kendi adlarını verirlerdi. Çarşı, sük denilen bu yerler, her çeşit esnafın yer aldığı daha büyük çarşı ve pazar yerlerine açılırdı böylece hepsi birlikte şehre şekil verirdi⁶⁰⁷. Kavafiye Çarşısı, Şerafettin Camisi'nin tam karşısında Kayalıpark'ın (1919) bulunduğu yerdedir. Çarşı da kunduracılar toplu

⁶⁰² Muşmal, 2008: 97.

⁶⁰³ Uğur, 2015:312.

⁶⁰⁴ Öndoğan, 2016: 10.

⁶⁰⁵ Naçak, 2011: 27

⁶⁰⁶ Baykara, 2002: 186.

⁶⁰⁷ Ergenç, 2012: 38

halde mesleklerini icra etmişlerdir⁶⁰⁸. Çarşı hakkında bilgi çok olmasa da 1919 yılında yapılacak olan Kayalıpark'ın kuruluşuna kadar hizmet vermiştir.

6.1.2.2. Çarşı Yangını

Konya çarşısı yangını, 1867 yılında söndüğü zannedilip unutulmuş bir kordan çıkmıştır. Gece rüzgârın da şiddetiyle bir anda etrafı aydınlatmıştır. Dükkânlar, Hükümet Binasına ve Yüksek Camisi'ne (Aziziye) doğru ilerlemiştir. Çarşı bekçisi, hükümet yanındaki zaptiyelere haber eder ve zaptiyeler dairedeki emme-basma tulumla, kazma-kürek-kanca ile yangın yerine müdahale etmeye çalışırlar. Tellallar Çarşı'nın yanmakta olduğunu halka duyururlar. Cezaevinden yangına yardım etmesi için mahkûmlar getirilir. Esnaf, ahali apar-topar gelir ve yangının ulaşmadığı bazı dükkânlar boşaltılmaya çalışılmıştır. O dönemde İtfaiye biriminin olmaması, şehirde su şebekelerinin de olmaması nedeniyle daha geç müdahale edilir. Mevlâna Dergâhı'nda akan çeşmeden, evlerden ve konaklarda küplerde bulunan kuyulardan temin edilen sularla söndürülmeye çalışılır. Ancak mevcut su yeterli gelmediğinden sadece baştanbaşa çarşı ve dükkânlar değil Hükümet Konağı, Aziziye yerindeki Yüksek Camisi ve Kapı Camisi de yanmıştır. Konya'da imar faaliyetleri özellikle 1868 Konya çarşısı yangınından sonra hız kazanmıştır⁶⁰⁹. Halk psikolojik ve maddi anlamda zorlanmıştır.

Yeniden imar edilen Konya çarşısının iki adet, büyük ve küçük olmak üzere 55 dükkân, bedesten ile kiraathane yapılmıştır. Konya Valisi Ahmet Tevfik Paşa'nın Konya çarşısının yapılmasındaki yardımları nedeniyle yeni çarşıya, valiye izafeten "Tevfikiye Çarşısı" adı verilmiştir. Yeni çarşı 1869 yılında hizmete açılmıştır. Yeni çarşıların, kesme taştan yapıldığı ve üst örtüsünün tonozla tamamlandığı bilinmektedir. Ayrıca dükkânların ve mağazaların bazıları iki katlı olarak inşa edilmiş ve bu ikinci katların yüzeyleri çinko sac ile kaplanmıştır. Bu dönemde Konya kalesinin kalıntılarında alınarak şehrin kanalizasyon çalışmalarına yapılmıştır.

⁶⁰⁸ Odabaşı, 1998: 55.

⁶⁰⁹ Aygör, 2015: 8.

Kanalizasyon 2 m boyunda ve 1 m genişliğinde inşa edilmiştir. Bu da dönemde çarşı suları ve lağımları da bu kanalizasyona bağlanmıştır⁶¹⁰.

Şehir XIX. yüzyıl da yangından sonra bir de kıtlık yaşamıştır. 1889 yılı BOA, belgesinde Konya’da kıtlıktan zarar görenlere verilmek üzere gönderilen zahirenin (26 bin kadar kıyye ve yedi yüz çifte şinik zahire) dağıtılmayıp, ambarlarda çürütüldüğü söylenmiş bir kısmının da çarşı ve pazarda satıldığına dair Heyet-i Teftişe’nin mazbatasına söylenenlerin asılsız olduğu belgelenmiştir⁶¹¹. H. 1313/ M. 1895 yılında Konya Çarşısı’nda pazar tarafında Rum ve Ermeni dükkânların komisyon tarafından incelenmiş ve uygunsuz hareketlerine meydan verilmemiştir⁶¹².

Günümüzde geleneksel Konya Çarşısı; doğuda Mevlâna Türbesi, batıda İplikçi Camisi, kuzeyde Şerafettin Camisi ile çevrilidir. Bu sınırlar içerisinde tarihi yerleşim bölgeleri yer almaktadır. Larende Caddesi ve İstanbul Caddesi geleneksel ticaret merkezini çevresine bağlayan ana ulaşım akslarıdır. Konya çarşısının burada yer alan dükkânlarının yapı malzemesi olarak kesme taş kullanılmıştır. Tek katlı yapılarıdır. Çatı katı düz dam olarak bırakılmıştır⁶¹³. Bedesten Mevlâna Caddesi’nin ilerisine kurulmuştur.

Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından, 2012 yılı Nisan ayında Mevlana Kültür Vadisi Projesi kapsamında “Bedesten Sağlıklaştırma Projesi” kapsamında başlatılmıştır. Proje 2 yılda tamamlanmış ve yeni bir görünüme kavuşmuştur. 95.000 metrekarelik alanda yürütülen projenin kapalı mekân alanı yaklaşık 180.000 metrekare olarak belirlenmiştir. 66 ada ve 945 parselden oluşan proje kapsamında, 2.687 adet dükkânda düzenleme yapılmıştır. Düzenleme yapılan yapılar arasında Konya tarihi açısından önem taşıyan Kapu Camisi, Aziziye Camisi, Bulgur Dede Mescidi, Mecidiye Han, Ahmet Efendi Hamamı, Nakip Hacı İbrahim Han gibi yapılarıdır⁶¹⁴.

⁶¹⁰ Muşmal, 2008: 208-109.

⁶¹¹ BOA, DH. MKT. 1659/78.

⁶¹² BOA, DH. TMIK.M.. 5/73/1

⁶¹³ Yenice ve Eroğlu, 2005: 431.

⁶¹⁴ Öndoğan, 2016: 11.

6.1.3. Pazarlar

Pazarlar bulunduğu yerlerde günü birlik kurulan alış-veriş sonunda, akşam dağılan ve açık alanlarda yapılan ticari yerlerdir⁶¹⁵. Osmanlı hâkimiyeti sırasında, pazarlar sur dışındaki alanlara kayma eğilimi göstermiş ve böylece geniş bir alanda kent dışından gelenlerle daha kolay irtibat sağlanabilmiştir⁶¹⁶.

Fotoğraf-37: Odun Pazarı, (Karpuz, 1996: 103)

6.1.3.1. Odun Pazarı

Bu pazar Kapı Camisi'nin batı tarafında yer almıştır. Gilistra, Çiğil, Tepeköy, Keçimuhsine (Küçükmuhsine) köylüleri tarafından getirilen odunlar burada satılmıştır. Fotoğrafta sol taraftaki dükkânlarda odun kömürü satışı yapılmıştır. Ortadaki şadırvan daha önce değindiğimiz Kapı Camisi şadırvanıdır⁶¹⁷.

6.1.3.2. Sipahi Pazarı

Hacı Hasan Camisi ile Kürkçü Mescidi arasında bir sokakta olmalıdır⁶¹⁸. Sipahi pazarı Kürkçü Mahallesi'nin en önemli ve en eski bölgelerinden birisidir. Halk arasında bu pazara İspa Pazarı'da denmiştir. Bu pazar eski eşyaların alınıp satıldığı yerdir. Asri Camisi karşısında dar sokak üzerinde bulunan bu pazar yeri, zaman içerisinde dükkânların harap olması, ihtiyaca cevap verememesi sebebiyle 1880 yılından önce Sultan Selim İmareti'ne, oradan Hamallar Pazarı'na daha sonra

⁶¹⁵ Odabaşı, 1998: 86.

⁶¹⁶ Öndoğan, 2016: 10.

⁶¹⁷ Karpuz, 1996: 103

⁶¹⁸ Küçükdağ, 1989: 25.

da Şalvarcılar Hanı'na, son olarak da Nakıboğlu İbrahim Efendi Hanı'na nakledilmiştir⁶¹⁹.

Sipahi pazarında “koltukçu” denen dellalın halı ve kilim gibi eşyayı açık artırma ile sattığına bakılırsa burası mahkeme kararıyla malların müzayede usulü ile satıldığı “sûk-ı sultaniye” olmalıdır⁶²⁰.

6.1.3.3. Un Kapanı Pazarı

XIX. yüzyıla dair bilgimizin olmadığı bu pazar yeri Konya Kapı Camisi civarında üzeri kapalı un alınıp satılan bir pazar yeri iken, daha sonraları burada terk edilerek uncular, XX. yüzyıl başlarında buğday pazarı civarına nakledilmiş ve yıktırılmıştır⁶²¹.

6.2. Hanlar

Konya'da şehir içinde konaklamak ve ticari maksatlar için yaptırılmış şehir hanları bulunmaktadır. Yakın kasaba ve köylerden hayvan sırtında veya araba ile gelen yolcular bu hanlarda gecelemetedir. Yolcu beraberinde getirdiği yorgan veya kilim üzerinde, hayvanın yanı başında, ahırın bir köşesinde sekilerde yatmışlardır⁶²².

6.2.1. Terkenlioğlu Hanı:

Hükümet Binası'nın kuzeydoğusunda, Mevlâna Caddesi ile İstanbul Caddesi'nin kesiştiği köşede yer almaktadır. Konya'nın merkezi ve büyük hanlarından. Zengin Konyalı Rumlardan H. 1308/M. 1892 yılında Konya Ticaret Odası başkanlığı da yapan Hacı Hristo tarafından yaptırılmıştır. Han, 1964 yılında yıktırılarak yerine bugünde ayakta olan Fatih Çarşısı yaptırılmıştır⁶²³.

6.2.2. Valide Han

Valide Han diğer adıyla Arslan Ağa Hanı, IV. Murat'ın annesi Kösem Sultan İstanbul/Üsküdar'da inşa ettirdiği caminin vakfi olmak üzere, kethüdası Arslan

⁶¹⁹ Uz, 2016: 36-37.

⁶²⁰ Küçükdağ, 1989: 25.

⁶²¹ Odabaşı, 1998: 88.

⁶²² Odabaşı, 1998: 76.

⁶²³ Uz, 2017: 26-27.

Ağa'ya yaptırmıştır. At Pazarı yakınında Hacı Fettah Çavuş Hanı bitişiğinde, iki katlı, 64 odası ve bir ahır olup, cümlesi bir avlu içindedir. 1718 yılında yerli ve yabancı tüccar, hanın içinde ve dışında kumaş, attar malı satıyorlar akşamları da handaki depolarına kitliyordular. Devamlı iş yeri olarak kullanılan odalardan bir kısmında terziler oturmuştur. 1707'de 320 kuruşa icara verilmiştir⁶²⁴.

XVIII. yüzyılda 45 Numaralı KŞS'de Valide Hanı'nın adı çeşitli olaylarla geçmektedir. İlki 1714 yılında bir belgede Han'ın adı dükkân tarifinde "*Valide Han'ı kurbûnda*"⁶²⁵ şeklinde geçerken, ikincisi 1715 yılında Valide Han'ında geçen hakaret davasıdır. Olay şöyle gerçekleşir: çıkış sebebi tam bilinmemekle birlikte Hasan bin Molla Mustafa, Sephevan Mahallesi sakinlerinden Çelebi bin el-Hâc Mehmet'e "hırsız" demiştir. Olaya şahit olanlarla birlikte kadı huzuruna çıkılmıştır⁶²⁶. Han da kimi zaman kavgalarda yaşanmıştır. 1715 yılına dair bir belge de darb davası adını taşır. Ahmet Beşe adlı şahıs Valide Hanı'nda kalan bir zimmînin odasına zorla girmiş, darp ve küfürler savurmuştur. Ayrıca zimmînin boğazını sıkılmıştır. Orada bulunan Molla Mustafa, "*ayıptır bu zimmînin odasını basman sana yakışmaz, şanına yakışmaz*" dese de Ahmet Beşe durmaz iyice öfkelenir ve Molla'nın kafasına bir yumruk atar. Böylece çevredekiler ve Molla şikâyetçi olurlar. Gariptir ki zimmi şikâyetçi değildir⁶²⁷. 54 numaralı Konya Şer'îye Siciline kayıtlı bir belge de 1736 yılına ait hakaret ve küfür davasıdır. Valide Hanı'nda İsa bin Abdullah, Şems-i Tebrizi Mahallesi'nden Hacı Mehmed bin Hacı Ahmed Efendi'ye "*Allah'tan korkmaz, zalim*" deyip yakasına yapışmış ve sürüklemiştir. Bunun üzerine şahitlerce doğrulanıp şikâyetçi olunur⁶²⁸.

70 Numaralı Sicil de Valide Hanı'nın yerli ve yabancı tüccarların uğrak merkezi olduğunu gösteren bazargâna⁶²⁹ verilen mal/para kayıtları vardır. 1815 yılına ait bir örnekte, *Tuna sevhilinde inşa olunan kale ebniyelerine lazım olan ve Valide hanında bulunan Tankır oğlu Hoca İkob bazargana verilen sekiz yük seksen kuruş*

⁶²⁴ Küçükdağ, 1989: 19-20.

⁶²⁵ Sak-Çetin, 2008: 255, (45-116/1).

⁶²⁶ Sak-Çetin, 2008: 439, (45-186/4).

⁶²⁷ Sak-Çetin, 2008: 488-489, (45-204/2).

⁶²⁸ Sak-Solak, 2014: 98.

⁶²⁹ Tacir, tüccar, alış-veriş eden esnaf anlamındadır (Şemseddin Sami, 1987: 263).

meblağı belirten hüccet örneğidir⁶³⁰. Bir diğer örnek 1816 yılında Kıbrıs muhassılı Mehmed Emin Efendi'nin Kapdan-ı derya Hasro Mehmed Paşa tatarlarından Ömer tatarı miktarı belirlenen *meblağı* (5 yük elli bin kuruş) Valide Hanı'nda Tankıroğlu Hoca Agob bazargana ve diğer bazı zimmi kimselere vermesi için görevlendirildiğine dair hüccet örneğidir⁶³¹.

1837 yılı 75 numaralı KŞS'de kayıtlı bir dava da Menemen kazasına tabi Helvacı karyesinden olan Bekir oğlu Hacı Şerif, hac-ı şerif için gelip Valide Hanı'nda misafir olarak kalmıştır. Ancak burada vefat edince mal tespiti yapılmıştır. Anlaşıyor ki hac yolculuğuna çıkan insanların rotası Konya'dan geçip Valide Hanı'nda konakladıklarını göstermektedir⁶³². Valide Hanı 1849 yılında tamire ihtiyaç duymuştur. Konya Nazırı Mesud Paşa'nın keşfiyle üç bin yediyüz elli dokuz bin guruş masraf ve tamiri izin belge verilmiştir⁶³³.

76 numaralı KŞS'de 1842 yılına dair belge de Vâlîde Hanı'nda Hancı Hacı Mustafa'da emâneten Kütahya Mîrîcisi Yozefi nâm zimmînin bir enfiye (ilaç-toz) emaneti kayıdır⁶³⁴. 1840-1843 yılı belgelerin bulunduğu 76 Numaralı Şer'îye Sicili'nde tarihi belirtilmemiş bir belgede Vâlîde Hanı'nda dört aded dükkân icâra verilmiştir. Bedeli ise 120 guruş olarak belirlenmiştir⁶³⁵. 1848 yılında Konya'daki Valide Hanı'nın tamiri için üç bin yedi yüz elli dokuz bin guruş masrafı hakkında yetki istenmiştir⁶³⁶.

XIX. yüzyılda da handa kavgalara rastlanmıştır. 1860 yılına ait belge Antakya halkından olan Vâlîde Hanı'nda kiracı olarak kalan İsmail Efendi'nin odasında öldürüldüğü, katilleri Bodos, Broşkova ve Mehmet'in olduğu tespit edilmiştir⁶³⁷. 1897 yılı Osmanlı Arşivi belgesinde Konya Valide Hanı'nda 1860 yılında Save'nin oğlu Peraşkova adlı kişi altı bin kuruş bedel ile icara tutmuştur. Kayserili Keloğlan oğlu Asador'da ona kefil olmuştur. Hanı işleten kişi Pirişkov bin yedi yüz altmış üç

⁶³⁰ Ünlü, 2005: 175.

⁶³¹ Ünlü, 2005: 356-357.

⁶³² Aydoğmuş, 2012: 48-49.

⁶³³ BOA, A.JAMD. 10/25/1.

⁶³⁴ Şahin, 2013: 91.

⁶³⁵ Şahin, 2013: 220.

⁶³⁶ BOA, A] AMD. 10.25.1.

⁶³⁷ BOA, MVL. 601.1.1, BOA, MVL. 601.1.2.

kuruşunu peşin ödemiş, kalan kuruşu ödeyemeden vefat edince kefiller aracılığıyla alınması yoluna gidilen mali bir belgedir⁶³⁸.

6.2.3. Mecidiye Han

Konya Çarşısı'nın merkezinde Bedestenin güneyinde⁶³⁹ yer alır. Yapılan onarımlarla günümüze gelmiştir. 1886 yılında yapılmış iki katlı bir çarşı hanıdır. Kuzeydeki bugün kemerli kapısı, kapının sağındaki sebili ve cephe duvarlarının bir bölümü düzgün yontma taşlarla yapılmıştır. Hanın ilk katı Cumhuriyetin ilk yıllarında tadil edilerek otel haline getirilmiştir. Son yıllarda zemin ve 1. kat dükkânları betonarme olarak yenilenmiştir. Ana plan dikdörtgen biçimli avlu etrafındaki dükkânlardan oluşmaktadır. Kemerli giriş kapısındaki sebil üzerinde 1886 tarihli bir kitabe bulunur. Bu sebil Konya'da yapılara bağlı sebillerin nadir bir örneğidir⁶⁴⁰. Mecidiye Hanı bugün etrafında esnafların yoğunlukta olduğu alış-veriş yapılan bir yerdedir.

Fotoğraf-38: Konya Mecidiye Hanı, (Birgül Dünder, 12. 02. 2019)

6.3. Hamamlar

İnsanın yıkanma ihtiyacı diğer ihtiyaçları gibi doğal bir gereksinimdir. Yeni doğan bir bebek hemen yıkandığı gibi öldüğünde de yıkanır. Yıkanmak için mutlaka bir kapalı yer ve su gerekmektedir. Eskiler, bunu oturdukları evin dar çerçevesi

⁶³⁸ BOA, BEO. 1120.83941.1.

⁶³⁹ Karpuz, 2014: 273.

⁶⁴⁰ Duran- Apay, 2006: 244.

içinde çözümlenmeye çalışmışlardır. Eski Konya evlerinde bugün olduğu gibi bir banyo bölümü ayrılmamıştır. Yıkanma işi evin yükünde özel olarak yapılmış çinko kaplanmış, su ayağı bir boru ile evin dışına aktarılan yüklerde yapılırdı. Yüklük hem yatak yorgan koymaya, hem de banyo gereksinimini gidermeye yarardı. Bunların dışında esaslı bir yıkanmaya gereksinim duyulduğunda yıkanma işi çarşı hamamlarında yapılıyordu. Konya'nın muhtelif yerlerinde dağılmış bulunan hamamlar genellikle çok eskilerde yapılmış binalardır. Hamamlar genellikle çifte hamam olarak inşa edilmişlerdir. Kadınlar ve erkekler kısmı ayrı oluyordu. Şayet tek yapılmışsa, sabah ve gece erkeklere, öğleden sonra kadınlara tahsis ediliyordu⁶⁴¹. Batılı seyyahların eski devirlerden itibaren önemle üzerinde durdukları husus “Türklerin dünyanın en temiz insanlar oldukları” hususudur. Batılılar nezdinde zaman içinde Türk imajı değişse de bu husus değişmemiştir⁶⁴².

Kadınlar hamamı, folklor yönünden erkekler hamamından daha fazla bir önem taşır. Hanımların hamama geliş-gidişleri, hamamda uygulanan birtakım kurallar ve hamam eğlenceleri, gelin hamamları, kırk hamamları gibi. Kendilerine özgü bir özellik taşırlar. Hamama giden bir hanımın mutlaka bir hamam bohçası ve içinde hamam malzemelerini yanında götürmesi gerekmektedir⁶⁴³. Ayrıca hamam da kız beğenme de bize yabancı gelmeyen bir tabirdir. Geleneksel ve kapalı toplumlarda bir genç kızın fiziksel özelliklerini ayrıntılarıyla görmek için tek uygun yer hamamdır. Bir de gelin hamamı tabiri vardır ki, toplumların sosyal yapısındaki en önemli olaylardan biri olan evlenme adetlerinin de ayrılmaz bir parçası olmuştur. Gelin hamamında kullanılan malzemeler çeyizdeki yegâne parçalar olmuştur. Ayrıca kırk hamamı, lohusa hamamı; erkeklerde sünnet hamamı, güvey hamamı, arefe hamamı, arkadaş hamamı gibi kültürel ürünler vardır⁶⁴⁴.

⁶⁴¹ Odabaşı, 1998: 104-105.

⁶⁴² Karpuz, 2010: 392.

⁶⁴³ Odabaşı, 1998: 107.

⁶⁴⁴ Daha geniş bilgi için bkz: Emiroğlu, 2010: 28-29.

6.3.1. Mahkeme Hamamı (Yeni Hamam-Çifte Hamam 1464)

Hamam, Şerafettin Camisi'nin kuzeybatısındadır⁶⁴⁵. Karamanoğlu İbrahim Bey tarafından tesis edilen imaret ve medresenin giderleri için vakfedilmiştir. Eskiden adı Yeni Hamam olarak da bilinen Çifte Hamam iken sonradan karşısındaki mahkeme binasından dolayı halk arasında Mahkeme Hamamı olarak anılmıştır⁶⁴⁶. H. 868/M. 1464 yılından önce yapıldığı tahmin edilmektedir⁶⁴⁷. Şerafettin Camisi'nin kuzeyinde Sanayi Mektebi bitişiğindedir⁶⁴⁸. Mahkeme Hamamı'nı Karamanoğlu İbrahim Bey Konya'daki medresesi ve imareti için vakfedilmiştir. Hamam önceleri Hammam-ı Cedidd (Yeni Hamam) idi. Kadınli erkekli birbirine bitişik ikişer büyük ve dörder küçük kubbeden oluşmaktadır. Soyunma yerlerinin kubbeleri yıkıldığı için buraları sonradan ahşap kubbe ile örtülmüştür⁶⁴⁹. Erkekler bölümü soyunmalık kısmı 9.60×10.10 m. ölçülerindeyken kadınlar bölümü, 10.20×2.20 m. ölçülerinde inşa edilmiştir⁶⁵⁰. Yapı malzemesi olarak sıralı moloz taş ve tuğla kullanılmıştır⁶⁵¹. Sürekli onarımlar sebebiyle yapının orijinal halinden günümüze çok az bir kısmı gelebilmiştir⁶⁵².

Osmanlı Arşivi'nde XIX. yüzyılda hamam hakkında bulunan belgelere baktığımızda H. 1310/M. 1892, Karamanoğlu İbrahim Bey vakfı olan hamamın vâkîfi Mustafa'ya otuz bin guruştan, mecidî kırk olan bin beş yüz guruş tamir masrafları için verilmiştir. Yirmi sekiz bin beş yüz guruş da vakfına verilmiştir⁶⁵³. H. 1311/M. 1893 yılında Konya Karamanoğlu İbrahim Bey Vakfı Çifte Hamamı'nın suyollarının tamiri için Evkâf-ı Hümâyün Nezareti'ne bildirilmiştir. 1893 yılında belge de adı Çifte Hamam olarak adı geçmiştir⁶⁵⁴.

⁶⁴⁵ Şerefşirin Mahallesi'ndedir. Günümüzde mahalle adını Şems-i Tebrizi Mahallesi'ne bırakmıştır.

⁶⁴⁶ Uz, 2015: 36.

⁶⁴⁷ Karpuz, 2010: 394.

⁶⁴⁸ Kuştepe, 2011: 105.

⁶⁴⁹ Konyalı, 2007: 696.

⁶⁵⁰ Çaycı, 2004: 154-156.

⁶⁵¹ Karpuz, 2010: 395.

⁶⁵² Aygör, Tokay ve Baykal vd, 2010: 468.

⁶⁵³ BOA, İ..EV.. 1/44/1.

⁶⁵⁴ BOA, BEO, 381/28552.

Fotoğraf-39 Mahkeme Hamamı Bayanlar Girişi, (Birgöl Dündar, 4.06.2019).

Hamam 1991 yılında yapılan restorasyon sırasında eskiden olduğu gibi hamamın çevresinde dükkânlar bulunmaktadır⁶⁵⁵.

6.3.2. Ahmet Efendi Hamamı (1667)

Ağaoğlu, 1667 yılında yaptırıldığını belirtirken Karpuz, 1672-1676 yılları arasında Mustafa Paşa tarafından yaptırılmış bir çifte hamam olduğunu söylemektedir. Yıl farkı çok fazla olmadığından iki tarih arasındaki farklılık hamamın yapılmaya başlangıç aşaması olabilir. Hamam adını, yaptıranı Şeyh Ahmet Efendi'den alır.⁶⁵⁶ Ancak Konyalı yaptıranın Şehriyari Mustafa Paşa olduğunu ve mütevelliliğine Şeyh Ahmet'in getirildiğini kaydeder⁶⁵⁷.

Hamam Aziziye Camisi'nin kible tarafında (Güneydoğu) yer almakta olup,⁶⁵⁸ Kanlı Göl yerine yapılmıştır. Kanlı Göl adından da anlaşılacağı üzere idamların yapıldığı cezaları kellesi kesilerek verilenlerden dolayı söylenmiştir. Mimarisine baktığımızda, Ahmet Efendi Konya'da mermer bulunmadığından hamamın inşasında kullanmak üzere harabe haline gelmiş olan Alâaddin Sarayı'nın parçalarını almak istediğini resmi makamlara danışmış ve izin verilmiştir. Camekânlığın üstünü kubbe örtülü ve tuğla ile çıkıntı yapılarak süslenmiştir⁶⁵⁹. Kadın ve erkek bölümleri vardır. Keçecilik sanatının yaygın olduğu Konya'da hamamın bir kısmı keçe pişirme ve

⁶⁵⁵ Uz, 2015: 36.

⁶⁵⁶ Karpuz, 2010: 397.

⁶⁵⁷ Konyalı, 2007: 696-697.

⁶⁵⁸ Konyalı, 2007: 696-697.

⁶⁵⁹ Ağaoğlu, 1996: 46-47.

dövmeye tahsis edilmiştir⁶⁶⁰. Keçecilik bölümünde Debbağlar görev yaptığından bu hamama Debbağ Hamamı'nda denilmiştir⁶⁶¹. XIX. yüzyıla dair bilgi bulamadığımız hamamın erkekler tarafının kubbesi, soyunma yeri 1961 yılı kışında çökmüştür⁶⁶².

6.3.3. Kürkçü Hamamı

Postî/Postindûz adıyla da bilinen Kürkçü Hamamı, Konya'da Arasta Çarşısı'nda, Hacı Hasan Camisi civarındadır. Bu yer şimdiki PTT, binalarının bulunduğu yerdir. Hz. Mevlâna döneminde, Konya'nın meşhur hamamlarındandı. Kürkçü Hamamı, Hoca Selman Vakfı'dır.⁶⁶³ Hamam çok harap olduğu için H. 1111/M. 1699 yılında Mevlâna Dergâhı postunda oturan Bostan Çelebi tarafından (Şeyhliği H. 1090/M. 1679'den H. 1117/M. 1705'ye kadar) tamir ettirilmiştir. Hamam meydan açma hastalığı nedeniyle 1955 yılında bir gece kaçak olarak yıktırılarak yok edilmiştir. Aralarında Keçeciler için ayrıca bir kısım bulunan kadınlı erkekli bu tarihi hamam döneminin muhteşem bir mimari eseri olmuştur. Hamamın soyunma bölümünü süsleyen mermer havuzu vardır. Bu havuz Karatay Medresesi'nin bahçesine konmuştur⁶⁶⁴.

6.4. Çeşmeler

Su insanların temel ihtiyaçlarındandır. İçmek, bulaşık yıkamak, yıkanmak gibi gereksinimler için temiz suya ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca hayvanları ve tarlaları için de temiz su gerekmektedir. Bu gereksinimlerine derman olacak anıt yapılar çeşmeler olmuştur. Çeşmeler, köy ve kasabalarda yollar üzerinde, şehirde, akarsuya bağlı olarak çalışan su tesisleridir. Bütün insanların su ihtiyacını karşıladığı yapılardır. Bu sebeple orta ve yakın çağlar boyunca belirli çeşme tipleri yapılmış ve kullanılmıştır. Bu çeşmelerin süslenmesine, üstüne kitabe konulmasına dikkat edilmiştir⁶⁶⁵.

Konya kentinin su ile olan ilişkileri antik çağlardan günümüze kadar değişik evreler geçirerek son şeklini almıştır. Şehir halkı su gereksinimini tarih süreci

⁶⁶⁰ Emiroğlu, 2010: 44.

⁶⁶¹ Ağaoğlu, 1996: 49.

⁶⁶² Konyalı, 2007: 696-697, Bugün ayaktadır.

⁶⁶³ Küçükdağ-Arabacı, 1994: 310.

⁶⁶⁴ Konyalı, 2007: 695-696.

⁶⁶⁵ Karpuz-Dülgerler, 2006: 318.

içerisinde hep Meram çayı ve diğer küçük çaylardan sağlamıştır. Meram çayı ve bu çayı besleyen pınar suları şehrin içine kadar sokulmuş, adeta Konya'ya hayat katmıştır. Türk İslam uygarlığının başlangıç noktası olan Selçuklular zamanında içme suyu kaynakları Mukbil Bey Pınarı suları ile Dutlu Pınarı'ndan sağlanan ve toprak künklerle Meram'ın, hatta bir bölüm Konya mahallelerinin çeşmelerine akıtılmıştır⁶⁶⁶. Ayrıca Konya'da Ulurmak, Tırılırmak, Lalebahçe Irmağı, Karatayî Medresesi'nin ve Hoca Fakih Türbesi bitişiğinden geçen ırmak olduğu bilinmektedir⁶⁶⁷.

XIX. yüzyıl sonlarında Konya'da çeşme sayısı 81'dir. Bu çeşmeler, şehir içme suyu ihtiyacını karşılayamadığı için Meram çayının suyu küplerde dinlendirilerek içilmiştir. Şiddetli yağmurlardan ve sellerden sonra içilemeyecek kadar bulanık akan bu sular, büyük küplerde 3-5 gün bekletildikten ve süzildükten sonra ayrı bir küpte durularak içilmiştir. Bu süzülen çay suyu leziz ve berraktır⁶⁶⁸. Bir de şehrin kenar semtlerindeki Çingiraklı kuyuları vardır. Bu kuyulardan sağlanan suları halk hem kendisi içmiş hem de hayvan ve hasatını sulamıştır. XIII. yüzyılın başlarından XIX. yüzyıl sonlarına kadar zorunlu olarak kullanılan bu sular yeterli olmadığı gibi sağlık sorunları doğurduğundan yeni su kaynakları arayışına gidilmiştir. Bu arayış Avlonyalı Ferit Paşa'nın Konya Valiliği zamanında 1901 yılında gerçekleşmiş ve Çayırbağı'ndan çıkan Çayırbağı suyu türlü zorluklara karşın demir borularla Konya'ya getirtilerek Alâeddin Tepesinde hazırlanan depolara doldurulmuş, depolanan bu sular şehrin çeşmelerine dağıtılmıştır. Bu sistem su komisyonu tarafından yapılmıştır. Daha sonraları 1901'de yaptırılan depoların yetersiz kalması nedeniyle yeniden iki depo daha ilave edilerek bu depolara demir borularla Dutlu ve Mukbil Bey pınarı suları da getirtilerek Çayırbağı suyuna takviye yapılmıştır⁶⁶⁹. Küçükdağ, varlıklı olanların evlerinde çeşmelerin olduğunu belirtmiştir⁶⁷⁰.

XIX. yüzyılda herkesin evinde çeşme suyu yoktur var olanlar içinse bir izin gerekmektedir. 31 Ağustos 1840 tarihinde 76 Numaralı KŞS su ile alakalı olarak bir

⁶⁶⁶ Odabaşı, 1998: 74-75.

⁶⁶⁷ Konya suları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Özerdem-Diken, 2011: 103, Konyalı, 2007: 157.

⁶⁶⁸ Doğan, 2012: 69.

⁶⁶⁹ Odabaşı, 1998: 74-75.

⁶⁷⁰ Küçükdağ, 1989: 71.

hüccet belgesinde Nakibüleşraftan olan es-Seyyid Abdurrahman Efendi kendi cebinden ve imkânlarını kullanarak vakıf çeşmelerini tamir ettirmiştir. Ayrıca Şerafettin Camisi şadırvanında tamirini yaptırmıştır. Yaptığı bunca hayra karşılık Abdurrahman Efendi'nin kendisinin evinde bulunan çeşmelerden de suyun akıtılması hakkı tanınmıştır⁶⁷¹.

H. 1344/M. 1926 senesinde Konya'da 404 çeşme, 3 havuz, 5 şadırvan bulunduğu bilindiğinden söz konusu yapıların XIX. yüzyılda da yer aldığını düşünebiliriz. Bu üç havuz Hükümet Konağı'nın, Odun Pazarı'nın ve Dede Bahçesi'nin yer aldığı mevkidedir. Şadırvanlar⁶⁷² ise daha önce de değindiğimiz gibi Kapı Camisi, Aziziye Camisi şadırvanları ve konu alanımız dışında olan Türbe önünde ve Mevlâna Müzesi bahçesinde de⁶⁷³.

6.4.1. Süleymaniye Medresesi Çeşmesi (1842)

Bu çeşme, Sanat Okulu (Günümüz Zabıta Merkezi)'nin hemen solundaki Süleymaniye Medresesi kapısının solundadır. 43×91 santim ebatındaki taşını Konya Müzesi'nde bulan Konyalı üç satır olan şu kitabeyi okur:

“Bârekallah medrese bâ çeşme-i cây-i necat

Tâlibâna bâğ-ı irfandır oku bülbül-sıfat

Hoş mahallile şerâfet buldu ol hayru'l-amel

Bânisi Mir Süleyman ilâhî (kıl sebat)

Vahdiyâ târîh-i hatmidir bu âhır mısraı

Hay deyüp fem-i lülesinden ilm akar âb-ı hayat”

Son mısra ebcet hesabına göre çeşme ve medresenin H. 1258/M. 1842 yılında Memiş Paşa Zade Süleyman Bey tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Kitabedeki

⁶⁷¹ Şahin, 2003: 287-288.

⁶⁷² Şadırvanlar daha öncede değindiğimiz gibi cami, medrese, han gibi yapıların avlularında meydanlarda revaklı ve kubbeli olarak inşa edilmiş abdest almak ve su içmek için yapılan yapılardır (Karpuz-Dülgerler, 2006: 319).

⁶⁷³ Konyalı, 2007: 648.

cümler Şâir Vahdî'ye aittir. Süleymaniye Medresesi ve çeşme İstiklal Savaşı'ndan sonra yıktırılarak Sanat Okulu'na dâhil edilmiştir⁶⁷⁴.

6.4.2. Şerefşirin Çeşmesi (1883)

Konyalı, Şerefşirin Çeşmesi'nin, Şerefşirin Mahallesi'nde olduğunu belirtmiştir⁶⁷⁵. Zamanla adı geçen mahalle Şems-i Tebrizi Mahallesi sınırlarına dâhil edilmiştir. Şems-i Tebrizi Mahallesi'nde Hükümet Konağı'nın kuzey batısında yer alır⁶⁷⁶. Eser, kitabesine göre H. 1301/M. 1883 yılında II. Abdülhamit zamanında mahallelinin yardımlarıyla inşa edilmiştir⁶⁷⁷.

Çeşmenin yapım malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır. Alınlık ve saçakta üçgen alınlık kullanılmıştır. Taşınmaz tek cepheli, sivri kemerli, bağımsız bir sokak çeşmesidir. Kemerin oturduğu ayaklar silmelerle hareketlendirilmiştir. Kemerin üstünde dört satırlık kitabeye yer verilmiştir. Kitabe aynalığın üzerinde yer alır. Musluk aynası daire formunda rozet şekilde vurgulanmıştır. Süslemede musluk aynası ön plana çıkmıştır. Musluk aynasında Selçuklu Dönemi'nde "Büngüldek" ismiyle fiskiyeli çeşme formu; bu çeşmede, gülbezek motifi şeklinde tasarlanan dikdörtgen çerçeve içindeki kompozisyonlar da Selçuklu Dönemi'ndeki gibi fonksiyonel bir kullanım amaçlı olmadığı, sadece süslemeye yönelik bir tasarımın düşünüldüğü görülmektedir. Saçak silmelerle hareketlendirilmiştir. Yalak ve seki sonraki dönem ilavesidir⁶⁷⁸.

Çeşmenin Kitabesi'nde Lutf-i bi pâyânı seyreyle Hakkın kim bize, Yok iken ihsân ider bu çeşme-i 'ayn-ı safâ, 'Asr-ı şevket-i Sâni Abdü'l-hamîd'dir 'asrımız, Saltanat bağı dâim ömrün efzûn et Hüdâ, Habbezâ ehl-i mahalle etdiler sa'y-i belîğ, Beşşirû makbûl ola a'mâlleri yevmü'l-cezâ, çün sezâ altun kalemle Fahrî târîhin yazar, Eyyühe'n-nâs içiniz bir çeşmeden suyu şifa" Sene 1301.

⁶⁷⁴ Konyalı, 2007:661

⁶⁷⁵ Konyalı, 2007: 662.

⁶⁷⁶ Sarıkaya, 2013:127.

⁶⁷⁷ Konyalı, 2007: 662.

⁶⁷⁸ Sarıkaya, 2013:127.

Anlamı: Allah'ın sonsuz ikramına bak ki hiç yoktan safa bahşeden çeşmeyi ihsan etti. Zamanımız Sultan II. Abdülhamit zamanıdır. Allah onun saltanatını çok uzun ve bereketli etsin. Ne güzel mahalle halkı açıkça yardım etti, amelleri kıyamet günü kabul olsun. Tarihini Fahri Altın kalemle yazsa yakışır. “Ey insanlar suyu şifa olan çeşmeden içiniz.” Sene 1883⁶⁷⁹.

Bunlardan başka 1883 yılı KŞS. Ziyaiye Medresesi'nde bulunan çeşme için dükkân vakfedilmesi kaydına göre bir çeşme adı daha geçmektedir⁶⁸⁰.

---

⁶⁷⁹ Sarıkaya, 2013:127.

⁶⁸⁰ Sak, 2012: 153.

Sonuç

Osmanlı'nın zor dönemleri olan XIX. yüzyıl, Batı'nın ilmi, askerî ilerlemeleri karşısında Osmanlı'nın da çağa yetişmeye çalıştığı bir evre olmuştur. Savaşların çetin geçtiği, mimari değişimin yaşandığı bir yüzyıldır. Bu değişim ve dönüşümden Konya da nasibini almıştır. Zorlu geçen siyasi olayların ekonomik sıkıntıya neden olmasıyla Konya'da restorasyona ihtiyaç duyulan eserler yıkılmış yahut mimari parçaları bir başka eserde hayat bulmuştur. Konumuz içerisinde yer alan Şems, Kürkcü, Şerefşirin, Şükran, Devle, Kalecik, Bab-ı Aksaray, Pürçüklü, Civar mahalleleriyle çevrili Mevlâna Caddesi bu tür yapıların örnekleriyle doludur.

Mevlâna Caddesi, Alâeddin Tepesi ve Mevlâna Türbesi arasında olup önemli bir konumda yer almıştır. Ayrıca Konya'nın siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, dini, eğitim, açısından merkezi zengin bir bölgede olması mimarinin de çeşitlilik kazanmasına neden olmuştur. XIX. yüzyılda cadde bölgesi ve yakın çevresi; 1 saray, 2 konak, 5 cami, 7 mescit, 2 türbe, 2 kütüphane, 3 hamam, 2 çeşme, 3 han, 4 şadırvan, 18 medrese ve 1 dârü'l-huffaz ile toplamda 50 eseriyle öne çıkmıştır. Bu eserlerin dönemin insanına sağladığı katkı üzerinde durulmuş, yapılardan pek çoğunun da bakımsız ve harabe olduğu tespit edilmiştir.

XIX. yüzyıl Mevlâna Caddesi'nde 14 dinî yapı incelenmiştir. Bu yapılar içerisinde diğerlerinden farklı olarak öne çıkan Bulgur Dede Tekkesi “şifa” arayanlara umut ışığı olmaya devam eden ilginç özelliklere sahiptir. İncelediğimiz dönemde bölge içerisinde 19 medreseye ulaşılmıştır. Medresenin dersleri, hocaları ve öğrenci sayıları birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrenci sayılarında Osmanlı-Rus Savaşı yılları olan 1877-1878'de ciddi bir düşüş olduğu gözlemlenmiştir.

XX. yüzyılda Sanayi Mektebi kurulmadan önce bedesteniyle, cadde ilerisinde çarşı pazarlarıyla bölgeye canlılık katmıştır. İnsanların konakladıkları hanlarda XVIII. ve XIX. yüzyıllarda darp-küfür gibi tatsız olaylara da rastlanılmıştır. Bölge de iki tane de tatlı su çeşmesi kurulmuştur. Ancak zamanla çeşmeler de yıktırılmıştır.

XIX. yüzyılda Konya nüfüsündeki hızlı artışla birlikte yeni yollara, imara ihtiyaç duyulmuştur. Geri dönüşümü yanlış anlayan tarihi geçmişini olan eserleri yol yapma bahanesiyle bir günde yıkıp yok eden belediye başkanları ve paşalar Mevlâna Caddesi'ndeki pek çok eseri ortadan kaldırmıştır. Selçuklu eserlerinden İplikçi Camisi'nin de bu dönüşüme katılmaması sevindiricidir. Cadde bugünde baktığımızda bedestenleriyle ve diğer eserleriyle turizme katkı sağlayan işlek bir yerdedir. Ancak çeşitli yanlışlıklar da yok değildir. Sürekli değişen ve dönüşen Mevlâna Caddesi ve etrafını çevreleyen mahalle ve sokakların sınırları kentsel dönüşüm kapsamında yenilenmektedir. En azından asırlarca adını koruyan mahallelerin ismi unutulup gitmemesi adına sokak adı olarak verilmelidir. Her ne kadar tespit edilemesede cadde altından tünel, su yolu geçtiği söylenmektedir. Cadde halk arasında böylesi bir efsaneyi de barındırmaya devam etmektedir.

Kaynakça

Birinci El Kaynaklar

Albüm, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, E-Arşiv, <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?aKoleksiyon=002> (Erişim Tarihi: 20.05.2019)

BOA. DH. MKT. 2112/81/1.

BOA. DH. MKT.1605/70/1.

BOA. C..EV.. 594/299/78.

BOA. MKT. MHM.406/10/5.

BOA. MKT. MHM.406/10/6.

BOA. A] AMD. 10/25/1.

BOA. MVL. 601/1/1.

BOA. MVL. 601/1/2.

BOA. BEO. 1120/83941/1.

BOA, DH. MKT. 1659/78.

BOA, DH. TMIK. M.. 5/73/1

BOA, A.] AMD. 10/25/1.

BOA, AE.SMHD.I.. 134//9912.

BOA, İ..EV.. 1/44/1.

BOA, BEO, 381/28552.

BOA, İ..ML..9/42/1.

Derviş Mehmet Zillî (1314). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Dersâdet-i İktam Matbaası, C.3.

KVS, H. 1290-M. 1873.

KVS, H.1291-M.1874

KVS, H.1293-M.1876.

KVS, H.1294-M.1877.

KVS, H.1295-M.1878.

KVS, H.1299-M.1882.

KVS, H.1300-M.1883.

KVS, H.1301-M.1884.

KVS, H.1302-M.1885.

Konya İnce Minare Müzesi, Env. No: 937.

Sahip Ata Vakıf Eserler Müzesi = Env. No: 19-20-21-22-23, Envanter No:71, Envanter No: 70, Env. No: 65, Env. No: 63, Env. No: 59.

TMMM Açık Erişim, Ayni Ali Efendi, Risale-i Kavânin-i Âl-i Osmân Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-u Dîvân, (Erişim Tarihi: 26.03.2019).

İkinci El Kaynaklar

Akandere, Osman (1998). “Konya Vilayeti Salnamelerine Göre 1864-1904 Yılları Arasında Konya Sancağının İdari Yapısı”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, I, 99-130.

Akandere, Osman (1999). “Konya Vilayeti Salnamelerine Göre Konya Sancağı'nın İdari Teşkilatında Birimler”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, II, 257-296.

Akyıldız, Ali (2006). “Muhtar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Araştırmaları Merkezi, 31, 51-53.

Ağaoğlu, Sami (1996). *Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Şeyh Ahmet Efendi Vakfı, Eserleri ve Vakfiyeleri (XVII. Yüzyılın Yarisında)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aliağaoğlu, Alparslan ve Uğur, Abdullah (2016). “Osmanlı Şehri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, 203-226, https://www.academia.edu/37653153/OSMANLI_%C5%9EEHR%C4%B0_-Alpaslan_AL%C4%B0A%C4%9EAO%C4%9ELU-Abdullah_U%C4%9EUR_, (Erişim Tarihi: 10. 05. 2019).

Altın, Yusuf (2009). *Konya'daki Geç Dönem Osmanlı Camileri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Altuntaş, Halil ve Şahin, Muzaffer (2015). *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Arabacı, Caner (1998). *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri- 1900-1924*, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları.

Arabacı, Caner (1999). *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları.

Arabacı, Caner (2014). “Küçük Daire Medresesi”, *Konya Ansiklopedisi*, 6, 212. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Arabacı, Caner (2014). “Molla-i Cedit Medresesi”, *Konya Ansiklopedisi*, 6, 413, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Armağan, Abdüllatif (2011). “Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler”, *Akademik Bakış*, 5 (9), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/73931>, (Erişim Tarihi: 05.02.2019).

Arslantürk, H. Ahmet ve Türkhan, M. Sait (2012). *Konya Kadı Sicilleri 150-151(1903-1907& 1898)* Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Ateş, Nilüfer (2017). “Osmanlı’da Vakıf-Küllüye-Şehir İlişkisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26, 139-160.

Atçeken, Zeki (1998). “Konya Şer’iye Sicil Kayıtlarına Göre Konya Selçuklu Medreselerinde Osmanlılar Zamanında Görev Yapan Müderrisler”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, I, 53-62.

Aydoğmuş, Abdullah (2012). *75 Numaralı Konya Şer’iye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aygör, Erkan (2015). “Şerafeddin Cami Şadırvanı”, *Konya Ansiklopedisi*, 8, 226-227, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Aygör, Erkan (2015). *19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Konya Evlerinin Mimari Gelişimi ve Değişimi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aygör, Erkan, Togay, Kemal vd. (2010). *Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı İmar Planlama Şube Müdürlüğü Koruma Uygulama Denetim Bürosu.

Bakır, İbrahim ve Bala, Havva Alkan (1998). “Konya’da Ev Mimarisinin Değişimi”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, I, 245-264.

Bakırcı, Naci ve Kara, Hacer (2011). *Müzenin Saklı Hazinesi Cam Filmlerde Konya Anıtları*, Konya: Damla Ofset, Müze Müdürlüğü Yayınları.

Baş, Ali ve Bozkurt, Tolga (2003). “Konya Bedesteni”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 507-528.

Baş, Ali (2006). “Konya’daki Klasik Dönem Osmanlı Yapıları”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, IX, 215-233.

Baykara, Tuncer (1998). *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, (1. Baskı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Baykara, Tuncer (2002). “Konya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 26, s. 182-187.

Boran, Ali (2014). “Konya Kalesi”, *Konya Ansiklopedisi*, 6, 60-69, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Boran, Ali, Aykaç, Razan ve Şengül Bayar (2015). Selçuklu Başkenti Konya’da Dinî Mimarî “Cami ve Mescit”, *İslam ve Sanat, Tartışmalı İlmî Toplantı*, 07-09 Kasım 2014, Akdeniz Ü. Hukuk Fak. Konferans Salonu-Antalya, http://isamveri.org/pdfdrg/D237891/2015_BORANA_AYKACR_BAYARS.pdf, (Erişim Tarihi:02.04.2019).

Bozatay, Şeniz Anbarlı ve Demir, Konur Alp (2014). “Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, (10), 71-89, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/181811>, (Erişim Tarihi: 26.04.2019).

Bozkurt, Nebi (2003). “Medrese”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 28, s. 323-327..

Bozkurt, Nebi (2005). “Minber”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 30, s. 101-103.

Bozkurt, Tolga (2005). “19. Yüzyıl Osmanlı Seçmeciliğine Bir Örnek: Konya Aziziye Camii Mihrabı”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi-Konya Kitabı*, VII, 401-405.

Bozkurt, Tolga (2015). “Vilayet (Hükümet) Konağı”, *Konya Ansiklopedisi*, 9, 67-69, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Büyükeken, İbrahim (2019). *Bitmeyen 6 Ok Efsanesi*, <http://www.merhabahaber.com/bitmeyen-6-ok-efsanesi-1591765h.htm>, (Erişim Tarihi: 30.04.2019).

Can, Mustafa (1998). “Cumhuriyetten Önce Konya Kütüphaneleri”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi-Konya Kitabı*, I, 63-76.

Cansever, Turgut (2014). *İslam’da Şehir ve Mimari*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Cansever, Turgut (2016). *Kubbeyi Yere Koymamak*, İstanbul: Timaş Yayıncılık.

Çaycı, Ahmet (2016). *Seyahatnamelerde Konya*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Çaycı, Ahmet (2004). *Arşiv Kayıtlarına Göre Konya Mahkeme Hamamı, (Hamam-ı Cedid- Yeni Hamam)*, <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/702/654>, (Erişim Tarihi: 06.11.2018).

Çetinarslan, Mustafa (2014).” Kürkçü Mescidi”, *Konya Ansiklopedisi*, 6, 225-226, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Çetinarslan, Mustafa (2015). “Şükran Mescidi”, *Konya Ansiklopedisi*, 8, 252, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Çetinaslan, Mustafa (2018). “Konya’daki Osmanlı Dönemi Mahalle Mescitleri,” *İslâm Medeniyetinde Konya, Uluslararası Sempozyumu Tebliğler*, Aralık-2016, İstanbul: İrcica.

Cunbur, Müjgan (1986). “Selçuklu Devri Konya Kütüphanesi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi*, Yıl-2, (1), 37-44.

Danışman, Merve (2016). “Karamanoğulları’ndan Günümüze Şerafeddin Camii ve Kalemîşi Süslemeleri”, *Karamanoğulları Beyliği, Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, I, 748-759.

Demir, Şerif (2015). “XIX. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişim”, *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 435-447.

Demirci, Mustafa (2003). “İslam’da Şehir ve Şehrin Sosyal Dinamikleri”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/260595>, Yıl:1, (2), 129-146, (Erişim Tarihi: 16.12.2018).

Doğan, M. Sabri (2004). *İslam Su Medeniyeti ve Konya Suları*, Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.

Doğan, Recai (-). “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/782/10066.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.05.2019).

Duran, Remzi, Apa, Gülay, Bozkurt, Tolga ve Çetinarslan, Mustafa (2006). “Konya’daki Geç Dönem Osmanlı Yapıları”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi-Konya Kitabı*, IX, 235-263.

Emiroğlu, İzlem (2010). *Konya’da Hamam Kùltürü ve Kullanım Eşyaları*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Eravşar, Osman (2016). “İngiliz Seyahatnamelerinde Konya”, *Seyahatnamelerde Konya*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kùltür Yayınları, 267-311.

Erdemir, Yaşar (2015). “Şerafeddin /Şerefeddin Cami”, *Konya Ansiklopedisi*, 8, 222-226, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Ergenç, Özer (2012). *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

Erkal, Mehmet (1991). “Arşın”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3, s. 411-413.

Eroğlu, Savaş (2007). *1847-1848 Tarihlerinde Konya’nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (80 Numaralı Konya Şer’iye Siciline Göre)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Eyice, Semavi (1989). “Alâeddin Köşkü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2, s. 330-331.

Eyice, Semavi (1992). “Bedesten”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 5, s.302-311.

Gedikli, Ayfer (2015). “Şehir Kimliğinin Kavramsal ve Teorik Çerçevesi”, *Konya Şehir Kimliği Çalıştayı- Sonuç Raporu*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 7-46

Göyünç, Nejat (1998). “Niebuhr ve 1766 Sonlarında Konya”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi-Konya Kitabı*, I, 7-16.

İbn-i Batuta, *İbn-i Batuta Seyahatnamesi’nden Seçmeler* (1989), Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İnalçık, Halil ve Arı, Bülent (2005). “Türk-İslam Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalçık’ın Çalışmaları”, *Literatür Dergisi*, 3 (6) /27-56 <http://www.talid.org/downloadPDF.aspx?filename=143.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.10.2018).

İpşirli, Mehmet (1992). “Beylerbeyi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 6, s. 69-74.

İpşirli, Mehmet (2006). “Müderris”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 31, s. 468-470.

Kal’a, Ahmet (1995). “Esnaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 11, s. 423-430.

Kallek, Cengiz (2006). “Narh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 32, s. 387-389.

Karatepe, Şükrü (-). “Şehirler Sahibini Arıyor?”, *Beyaz Şehir Dergisi*, (2), 301-309.

Karatepe, Şükrü (2013). “Şehir Meydanları ve Kayseri Meydanının Tarihsel Gelişimi”, *İkinci Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi-2*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s. 77-104.

Karpuz, Emine (2015) “Şeref Şirin Mescidi”, *Konya Ansiklopedisi*, 8, 228, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Karpuz, Haşim (1996). *Fotoğraflarla Geçmişte Konya*, İstanbul: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Karpuz, Haşim ve Dülgerler, Nuri (2006). “Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi”, *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 317-331, https://www.academia.edu/12544194/Konya_%C3%87e%C5%9Fmeleri_%C3%9Czerine_Bir_Tipoloji_Denemesi?auto=download, (Erişim Tarihi: 02.05.2019).

Karpuz, Haşim ve Öztürk, Osman (1999). “F. Sarre’nin Küçük Asya Seyahati”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, II, 91-96.

Karpuz, Haşim (1999). “Konya’daki Tarihi Eserlerin Durumları, Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, II, 143-148.

Karpuz, Haşim (2010). “Konya Hamamları”, *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi-Koski-Türkiye Yazarlar Birliği Konya Şubesi, 392-403.

Karpuz, Haşim (2014). “Mecidiye Hanı”, *Konya Ansiklopedisi*, 6, 273-274, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Kılıçbay, M. Ali (1993). *Şehirler ve Kentler*, Ankara: Gece Yayınları.

Kırmızı, Abdülhamit (2014). *Avlonyalı Ferit Paşa- Bir Ömür Devlet*, İstanbul: Klasik Yayınları.

Koçak, Faruk (2014). “Mevlâna Caddesi”, *Konya Ansiklopedisi*, 6, 346-347, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Konyalı, İbrahim Hakkı (2007). *Konya Tarihi*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Köroğlu, Hüseyin (1999). *Konya ve Anadolu Medreseleri*, Konya: Paragraf Dizgi Yayınevi.

Kuştepe, Ahmet (2011). *Mevlâna Caddesi Tarihi Dokunun Analizi ve Süreç İçinde Değişimi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Kutlu, İbrahim (1992). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Medreseleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kutluer, İlhan (1995). “Şehir Kimdir?”, İstanbul: *İzlenim Dergisi*, (22) 295-299.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri (2010). “Şehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Merkezi*, İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi Yayınları 38, 441-446.

Küçükdağ, Yusuf (1989). *Lale Devrinde Konya*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Küçükdağ, Yusuf (2004). “Konya’da Osmanlı Dönemi’nde İnşa Edilen Medreseler”, *Konya Şehri’nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Makaleler-1*, Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları, s.351-394,

Küçükdağ, Yusuf ve Arabacı, Caner (1994). *Selçuklular ve Konya*, Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları.

Kütükçü, Mübahat S. (2006). “Narh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 32, s. 390-391.

Mehmet Muhlis (1997). *(1339-1923) Konya ve Rehberi*, Çev: M. Ali Uz, Konya: Konya Aydınlar Ocağı Yayınları.

Mehmet Ziya (2001). “Konya Seyâhati Hâtırâtından”, Çev: Saim Cirtil, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi-Konya Kitabı*, IV, 33-44.

Muşmal, Hüseyin (2000). *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayat (1640-1650)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Muşmal, Hüseyin (2008). “1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (1), 97-116. http://www.academia.edu/9670956/H%C3%BCseyin_Mu%C5%9Fmal_1867_Konya_%C3%87ar%C5%9F%C4%B1s%C4%B1_Yang%C4%B1n%C4%B1_ve_Etkileri_%C3%9Czerine_Bir_%C4%B0nceleme_Denemesi_Cumhuriyet_%C3%9Cniversitesi_Sosyal_Bilimler_Dergisi_May%C4%B1s_2008_C.32_No.1_Sivas_2008_s.97_116_An_Essay_on_the_Investigatoin_of_1876_Konya_Bazaar_Fire_and_Its_Effects, Erişim Tarihi: 06.12.2018.

Muşmal, Hüseyin (2008). “Tanzimat Reformlarının Uygulaması Hakkında Konya Valisi Selim Paşa’ya Verilen Talimât-ı Seniyye”, *Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 105-116,

https://www.academia.edu/9670887/H%C3%BCseyin_Mu%C5%9Fmal_Tanzimat_Reformlar%C4%B1n%C4%B1n_Uygulanmas%C4%B1_Hakk%C4%B1nda_Konya_Valisi_Selim_Pa%C5%9Fa_ya_Verilen_Talim%C3%A2t-%C4%B1_Seniyye_Manas_%C3%9Cniversitesi_Sosyal_Bilimler_Dergisi_Say%C4%B1_19_Bi%C5%9Fkek_2008_s._105-116, Erişim Tarihi: 06.12.2018.

Muşmal, Hüseyin ve Çetinaslan, Mustafa (2009). “Bir Keşif Defteri Işığında Konya Kapı Cami’nin İnşa Süreci ve Mimari Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/musmal_huseyin.pdf, Erişim Tarihi: 01.04.2019.

Muşmal Hüseyin, Uslu Fatih ve Çolak Fatih (2016). “Osmanlı’nın Son Döneminde Bazı Alman Seyyahlara Göre Konya”, *Salnamelerde Konya*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 213-265.

Muşmal, Hüseyin (2016). “Osmanlı Döneminde Konya”, *Kısa Konya Tarihi*, Konya: Türkiye Makina Mühendisleri Odası Konya Şubesi, 103-161.

Mülayim, Selçuk (2000). “İplikçi Cami”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Merkezi*, İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi Yayınları 22, 373-375.

Odabaşı, A. Safa (1998). *20. Yüzyıl Başlarında Konya’nın Görünümü*, Konya: İl Kültür Müdürlüğü.

Odabaşı, A. Safa (2001). “İhsan Ahmet (Korucuoğlu)’in Konya’nın Tarihçesi”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi-Konya Kitabı*, IV, 2-18.

Orman, İsmail (2012). “Türbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Merkezi*, İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi Yayınları, 41, 464-466.

Öndoğan, Ayşe Gedikçi (2016). “Tarihi Çarşılarda Tüketim Ritüelleri: Konya Bedesteni”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü Dergisi*, 36, 5-19.

Önge, Mustafa (2015). “19.yy Günümüze Değişen ve Dönüşen Bir Kültür Mirası Olarak Konya Alaaddin Tepesi”, *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanter Dergisi*, (13) 125-143, https://www.academia.edu/24943538/19._Y%C3%9CZYILDAN_G%C3%9CN%C3%9CM%C3%9CZE_DE%C4%9E%C4%B0%C5%9EEN_VE_D%C3%96N%C3%9C%C5%9EEN_B%C4%B0R_K%C3%9CLT%C3%9CR_M%C4%B0RASI_OLARAK_KONYA_AL%C3%82EDD%C4%B0N_TEPES%C4%B0, (Erişim Tarihi: 02.12.2018).

Önkal, Ahmet ve Bozkurt Nebi (1993). “Cami”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Araştırmaları Merkezi, 7, 46-56.

Önkal, Hakkı (2009). “Türkiye’de Türbe Mimarisi Araştırmaları,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*,

http://isamveri.org/pdfdrg/D02512/2009_14/2009_ONKALH.pdf 06.03.2019, 7, (14), 125-139.

Özerdem, A. Fatih ve Diken Aytekin (2011). “Konya Suyunun Dünü Bugünü”, *I. Konya Kent Sempozyumu 26-27 Kasım 2011*, http://www1.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/45a4a6ad71e3be7_ek.pdf?tipi=68&туру=X&sube=14, 101-110, (Erişim Tarihi: 19.06.2019)

Özger, Betül (2007). *74/F-4 Numaralı Konya Şer’iye Siciline Göre Sosyal, İdari, Dinî, Hukukî ve Kültürel Açından Konya*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özkorkut, Nevin Ünal (2008). “Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı’da ve Günümüz Türkiye’sinde Yargıya Genel Bakış”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57, (1), 225-242, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/263/2362.pdf>, (Erişim Tarihi: 29.01.2018).

Öz, Mehmet (2005). “Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri”, *Literatür Dergisi*, 3 (6) /57-88 <https://www.talid.org/downloadPDF.aspx?filename=144.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.10.2018).

Pınar, İlhan (1998). Konya- Rudolf Von Lindau, *Alman Gezginlerin Gözüyle, 19. Yüzyıl Anadolu Şehirleri, (Manisa, Edirne, Kütahya, Ankara, İstanbul, Trabzon, Antalya, Diyarbakır, Konya, İzmir)*, İzmir: Akademi Kitabevi, 145-156.

Sak, İzzet ve Çetin, Cemal (2008). *45 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1126-1127/1714-1715/Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları.

Sak, İzzet (2012). *Kadı Sicilleri Işığında Konya’da Yapılan Vakıflar (1650-1910)*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Sak, İzzet (2014). *47 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1716-1717)*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Sak, İzzet ve Solak, İbrahim (2014). *53 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1736-1737)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.

Sarıkaya, Mehmet Akif (2013). *Konya’nın Tarihi Çeşmeleri*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Koski Genel Müdürlüğü İdeal Kültür Yayıncılık.

Sarıkaya, Yaşar (2007). “Osmanlı Dönemi Konya’sında Medrese Kurucusu ve Patronu Olarak Sufiler ve Âlimler (18-19. Yüzyıllar)”, *Turkish Studies*, <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi3/sarikaya.pdf>, (Erişim Tarihi 09.01.2019).

Solak, İbrahim ve Sak, İzzet (2014). *38 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (1103-1104/ 1692-1693)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.

Şahin, İlhan (2010). “Şehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Merkezi*, 38, 446-449.

Şahin, Murat Emre ve Kadıköylü, Hasan (2003). *Dede Korkut Kitabı*, Hisar Kültür Yayınları.

Şahin, Mustafa (2013). *Konya’da Tanzimat’ın Uygulanması (1840-1843 Tarihli 76 Numaralı Konya Şer’iye Siciline Göre)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Şemseddin Sami, (1987). *Kâmûs-ı Türkî*, 2. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Taşkın, Ünal (2008). “Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi3/sayi3_pdf/taskin_unal.pdf, 1, (3), 343-366(Erişim Tarihi: 07.03.2019).

Tomar, Cengiz (2006). “Nâzır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 32, 449.

Topaloğlu, Bekir (1993). “Câmi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 7, 92-93.

Tunç, Perihan (2014). “Kürkçülük”, *Konya Ansiklopedisi*, 6, 225, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Tuş, Muhittin (1998). “Konya’da Esnaf Teşkilatı”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi-Konya Kitabı*, I, 41-52.

Tuş, Muhittin (2001). *Sosyal ve Ekonomik Açından Konya 1756-1856*, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları.

Tuş, Muhittin (2007). *Sosyal ve Ekonomik Açından Konya*, Konya: Tablet Yayınları.

Türkmen, Zekeriya (2006). “Müşir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Araştırmaları Merkezi, 32, 160-161.

Uçkaç, Bedrettin (1995). *1807-1810 Tarihli Konya İle İlgili Ferman ve Beratlar (Şer’iye Sicillerinden)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Uğur, Yunus (2015). “Şehirler ve Şehirleşme”, *Osmanlı İmparatorluğunda Çevre ve Şehir*, 293-327, <http://www.academia.edu/23720435/Osmanli%20Imparatorlugu%20da%20Cevre%20ve%20Sehirler>, (Erişim Tarihi: 17.12.2018).

Uz, Mehmet Ali ve Karakaya Derya, (2015). “Şer’iye Sicillerine Göre Konya’daki Tarihi Köşk, Konak ve Saraylar –III-, Bedelci Sarayı”, *Akademik*

Sayfalar, 513-515, 15, (33), <http://www.merhabahaber.com/d/file/cilt-15,-sayi-33,-18-kasim-2015.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.02.2019).

Uz, Mehmet Ali ve Şahin Bekir (2004). “Şer’iye Sicillerinde 16 ve 19. Yüzyıllar Arasında Konya’da Mahalle Adları”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi-Konya Kitabı*, VII, 35-51.

Uz, Mehmet Ali (2005). “1264/1848 Yılı Vergi Mükellefleri Listeleri Üzerinde Bir İnceleme Mahallelerde Doğu-Batı Gelişmişlik Farkı ve Yılın Vergi Rekortmenleri”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi-Konya Kitabı*, VIII, 27-43.

Uz, Mehmet Ali (2009). “Eski Tarihi Konya Mahalleleri”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi-Konya Kitabı*, XII, 183-206.

Uz, M. Ali ve Doğan Mehmet (2010). “Eski Belediye Binası ile Hükümet Binası Arasındaki Bölge”, *Akademik Sayfalar*, 10, (17), 257-258, <https://docplayer.biz.tr/-Konya-19-yuzuil-sonlarina-dogru.html>, 03.01.2019.

Uz, M. Ali ve Doğan Mehmet (2017). *Belgelerle Adım Adım Konya*, Konya: Meram Belediyesi Kültür Yayınları,

Uz, Mehmet Ali (2014). “Kürkçü Hamamı”, *Konya Ansiklopedisi*, 6, 225, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Uz, Mehmet Ali (2015). *Konya Alimleri ve Velileri*, Konya: Meram Belediyesi Kültür Yayınları.

Uz, Mehmet Ali (2015). “Devle”, *Konya Mahalleleri Tarihi*, Seri:2, Ekim, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Uz, Mehmet Ali (2015). “Kalecik”, *Konya Mahalleleri Tarihi*, Seri:3, Ekim, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Uz, Mehmet Ali (2015). “Şems”, *Konya Mahalleleri Tarihi*, Seri:5, Ekim, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Uz, Mehmet Ali (2016). “Şükran”, *Konya Mahalleleri Tarihi*, Seri:12, Şubat, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Uz, Mehmet Ali (2016). “Kürkçü”, *Konya Mahalleleri Tarihi*, Seri:14, Ağustos, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Uz, Mehmet Ali (2017). “Şerefşirin”, *Konya Mahalleleri Tarihi*, Seri:24, Mayıs, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Uz, Mehmet Ali (2017). “Civar”, *Konya Mahalleleri Tarihi*, Seri: 25, Temmuz, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Uz, Mehmet Ali (2017). “Pürçüklü-Pürçekli”, *Konya Mahalleleri Tarihi*, Seri:32, Aralık, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Uz, Mehmet Ali (2018). “Bab-1 Aksaray”, *Konya Mahalleleri Tarihi*, Seri:30, Şubat, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Uzluk, Şehabettin ve Öztürk, Ali Osman (1999). “Konya Selçuklu Abideleri-Friedrich Sarre”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, II, 97-108.

Uysal, Mehmet (2010). “Tarihsel Süreçte Geleneksel Konya Çarşısı İçin Bir Mekânsal Analiz”, *Milli Folklor*, (86) 149-162, <http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=86&Sayfa=146>, (Erişim Tarihi: 02.12.2018).

Ünlü, Nuri (2005). *70 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1814-1816 M. /1230-1232 H.)* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Ünver, Süheyl (1967). “Yetmiş Yıl Önce Konya”, *Belleten*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, XXXI, (122), s. 201-220, <http://www.ttk.gov.tr/yayinlarimiz/dergi/belleten-cilt-xxx-i-sayi-122-yil-1967-nisan/>, (Erişim Tarihi: 6.04.2019).

Ürekli, Bayram (2016). “Mehmet Ziya'nın Konya Seyahati”, *Salnamelerde Konya*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 101-120.

Ürekli, Bayram (2002). “Konya Beylerbeyi Sarayı”, (7) 161-188, <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/849/801>, (Erişim Tarihi: 23.10.2018).

Üstündağ, Nagehan (2005). “Osmanlı'da Şehir ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18. Yüzyıl)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, (2), 149-167, <http://dergipark.gov.tr/turkiyat/issue/16672/329897>, (Erişim Tarihi: 17.12.2018).

Yenice, Karadayı Tülay ve Eroğlu Bahtiyar (2005). “Geleneksel Konya Çarşısı İçindeki Tonozlu Dükkânlar”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, VIII, 429-439.

Yeniterzi, Emine (2001). “Tanzimat'tan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kadar Konyalı Şair ve Yazarlar”, <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/171/166>, s. 77-159, (Erişim Tarihi: 02.04.2019).

Yıldırım, Mustafa (2016). *Konya'da Kaybolan Türk İslam Eserleri*, Konya: Palet Yayınları.

Yılmaz, Durmuş ve Bedirhan, Yaşar (2000). “Selçuklular Devrinde Konya'nın İktisadî ve Ticarî Yapısı”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, III, 60-66.

Yılmaz, Ahmet Yavuz (2015). “Şerafeddin Türbesi”, *Konya Ansiklopedisi*, 8, 227, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Yılmaz, Ali (2008). “Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Medreselerinde Geleneksel Yapı ve Islah Çalışmaları: Konya Örneği”, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, http://www.milelvenihal.org/dosyalarim/pdf/3b7722ba-5d31-4bcd-93d6-0f426c121065MilelveNihal_c5_s2.pdf, 5, (2), 161-173, (Erişim Tarihi: 20.05.2019).

(-) *Medeniyetler Şehri Konya*, (2015). Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Kaynak Şahıslar

Ahmet Dünder (1967), Görüşme Tarihi: 15.03.2019.

Bahri Pirinççi (1961), Görüşme Tarihi: 05.04.2019.

Emine Açık (1955), Görüşme Tarihi: 20.02.2019.

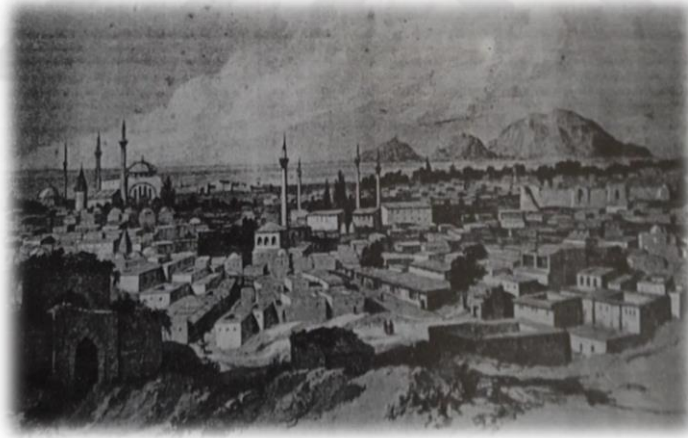
Emine Bahadır (1949), Görüşme Tarihi: 20.02.2019.

Rabia Pektaş (1993), Görüşme Tarihi: 17.02.2019.

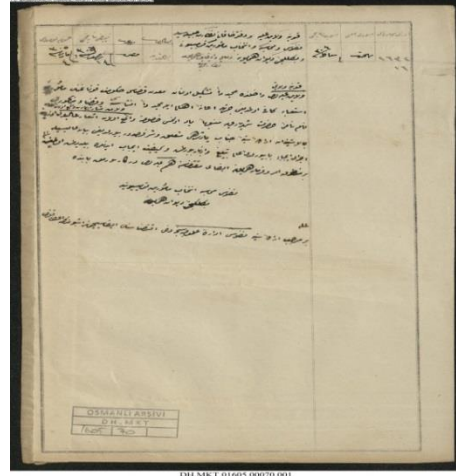
Ekler

Ek-1 Aynî Ali Efendi, Kavânin-i Ali Osman Der Hulasai Mezamin-i Defter-i Divan adlı eserinden bir sayfa. (TBMM Arşiv Açık Erişim: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1954>)

Ek-2 Konya şehrinin görünüşü, 1826'da L. De Laborde tarafından çizilmiştir (Göyünç, 1998: 13).

Ek-3 Hükümet Konağı Yeniden İnşası, BOA.DH.MKT.01605.00070.001

XIX. yüzyıl sonlarında Hükümet Meydanı
(G. Bergreen'den H. Karpuz)

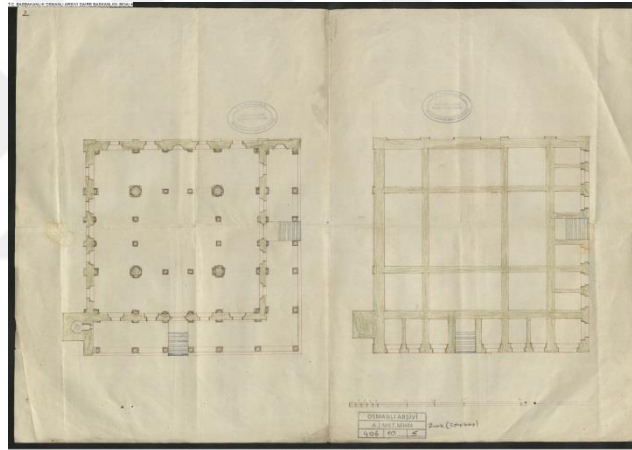
Ek-4 XIX. Yüzyıl Sonlarında Hükümet Meydanı (Bozkurt, 2015: 68)

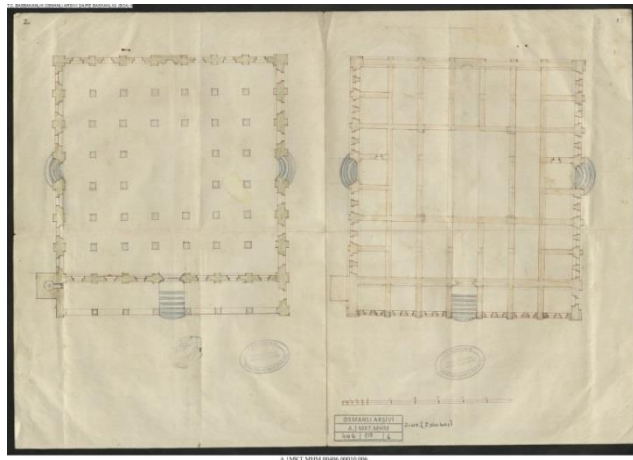
Ek-5 Ulvî Sultan Türbesi zemin tespiti görüntüsü (Birgül Dünder, 21.11.2017)

Ek-6 Valilik Binası Arkasında Ulvî Sultan Mescidi-Türbesi (Birgül Dünder, 28.01.2019)

Ek-7 Kapı Camisi, BOA, MKT.MHM.406.10.5

Ek-8 Kapı Camisi, BOA, MKT.MHM.406.10.6

Ek-9 Konya Bedesten, (Birgöl Dünder, 04.06.2019).

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı:	BİRGÜL DÜNDAR			İmza:	
Doğum Yeri:	KONYA				
Doğum Tarihi:					
Medeni Durumu:					
Öğrenim Durumu					
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl	
İlköğretim	REBİİ KARATEKİN İLKÖĞRETİM OKULU		KONYA		
Ortaöğretim	REBİİ KARATEKİN İLKÖĞRETİM OKULU		KONYA		
Lise	SELÇUKLU HOCACİHAN ANADOLU İHL.		KONYA		
Lisans	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ	TARİH BÖLÜMÜ	KONYA		
Yüksek Lisans	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ	TARİH BÖLÜMÜ	KONYA		
İş Deneyimi:					

İlgi Alanları:	
Aldığı Ödüller:	
Tel:	
Adres	
Ekleme istediğiniz hususlar	“Sille Seymenleri”, <i>Aksaray Üniversitesi V. Genç Tarihçiler Çalıştayı</i>, 3-5 Mayıs 2018 (Yayınlanmış Makale) “Antalya Kaleiçi ve Tarihi Yapıları”, <i>Işığın Şiiri Antalya, Ulusal Antalya Sosyal Bilimler Öğrenci Sempozyumu</i>, 25-27 Ekim 2019, Antalya: Akdeniz Üniversitesi (Henüz Yayınlanmamış)